

3/2007

# FORUM STATISTICUM SLOVACUM



ISSN 1336-7420



9 771336 742001



Slovenská štatistická a demografická  
spoločnosť  
Miletičova 3, 824 67 Bratislava  
www.ssds.sk



## **Naše najbližšie akcie:**

(pozri tiež [www.ssds.sk](http://www.ssds.sk), blok Poriadané akcie)

### **FernStat 2007**

IV. medzinárodná konferencia aplikovanej štatistiky  
(Financie, Ekonomika, Riadenie, Názory)  
tematické zameranie: *Aplikovaná, demografická, matematická štatistika,  
štatistické riadenie kvality.*  
4. – 5. 10. 2007, hotel Lesák, Tajov pri Banskej Bystrici

### **16. Medzinárodný seminár VÝPOČTOVÁ ŠTATISTIKA,**

6. – 7. 12. 2007, Bratislava

### **Prehliadka prác mladých štatistikov a demografov**

6. 12. 2007, Bratislava

### **SLÁVNOSTNÁ KONFERENCIA 40 ROKOV SŠDS,**

27. 3. 2008, Bratislava

### **KONFERENCIA POHĽADY NA EKONOMIKU SLOVENSKA 2008,**

tematické zameranie: *Vývoj HDP a vývoj dlhodobej nezamestnanosti*  
15. 4. 2008, Bratislava

### **EKOMSTAT 2008, 22. škola štatistiky**

Tematické zameranie: *Štatistické metódy v praxi*  
1. – 6. 6. 2008, Trenčianske Teplice

### **14. SLOVENSKÁ ŠTATISTICKÁ KONFERENCIA,**

tematické zameranie: *Regionálna štatistika*  
rok 2008, Žilinský kraj

### **12. SLOVENSKÁ DEMOGRAFICKÁ KONFERENCIA,**

tematické zameranie: *Využitie GIS v demografii*  
rok 2009, Trenčiansky kraj

# ÚVOD

Vážené kolegyne, vážení kolegovia,  
tretie číslo tretieho ročníka časopisu, ktorý vydáva Slovenská štatistická a demografická spoločnosť (SŠDS) je zostavené z príspevkov, ktoré autori pripravili pre 11. Slovenskú demografickú konferenciu (11. SDK) s tematickým zameraním „Migrácia“. Táto akcia sa uskutočnila v dňoch 17. – 19. septembra 2007 v hoteli Čingov v Slovenskom raji pod záštitou podpredsedu vlády Slovenskej republiky Dušana Čaploviča.

Akciu, z poverenia Výboru SŠDS, zorganizoval Organizačný a programový výbor: Ing. Boris Vaňo - predseda, Ing. Anna Janusová – podpredsedníčka pre organizačnú časť, RNDr. Ján Mészáros - tajomník, Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc., RNDr. Ján Luha, CSc., RNDr. Peter Mach, Doc. MUDr. Anna Volná, CSc., MBA., Prof. RNDr. Jozef, Mládek, DrSc., Doc. RNDr. Karol Pastor, CSc., Mgr. Milan Žirko, Ing. Juraj Horkay, RNDr. Danuša Jurčová, CSc., Mgr. Branislav Šprocha, RNDr. Branislav Bleha, PhD..

Na príprave 11. SDK sa aktívne podieľal ŠÚ SR a KS ŠU SR Košice. Výbor SŠDS ďakuje za pomoc predsedníčke ŠÚ SR PhDr. Ľudmile Benkovičovej, CSc. za aktívnu podporu pri zabezpečení úspešného priebehu 11.SDK.

Pri príprave a zostavení tohto čísla participovali: Ing. Boris Vaňo, RNDr. Ján Mészáros, Mgr. Branislav Šprocha.

Recenziu príspevkov zabezpečili: Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc., RNDr. Ján Luha, CSc., Doc. MUDr. Anna Volná, CSc., MBA., RNDr. Branislav Bleha, PhD..

Výbor SŠDS



# EURO INFO

[www.euroinfo.gov.sk](http://www.euroinfo.gov.sk)

bezplatné infolinky: 0800 103 104 zo siete Slovak Telekom  
3876 zo siete Orange

## FORUM STATISTICUM SLOVACUM

### *Vydavateľ*

Slovenská štatistická a demografická  
spoločnosť  
Miletičova 3  
824 67 Bratislava 24  
Slovenská republika

### *Redakcia*

Miletičova 3  
824 67 Bratislava 24  
Slovenská republika

### *Fax*

02/63812565

### *e-mail*

chajdiak@statis.biz  
Jan.Luha@statistics.sk

### *Registráciu vykonalo*

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

### *Registračné číslo*

3416/2005

### *Tematická skupina*

B1

### *Dátum registrácie*

22. 7. 2005

### *Objednávky*

Slovenská štatistická a demografická  
spoločnosť  
Miletičova 3, 824 67 Bratislava 24  
Slovenská republika  
IČO: 178764  
Číslo účtu: 0011469672/0900

ISSN 1336-7420

### *Redakčná rada*

RNDr. Peter Mach – *predseda*

Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc. – *šéfredaktor*

RNDr. Ján Luha, CSc. – *tajomník*

### *členovia:*

Ing. Mikuláš Cár, CSc.  
Ing. Ján Cuper  
Ing. Pavel Flák, DrSc.  
Ing. Edita Holičková  
Doc. RNDr. Ivan Janiga, CSc.  
Ing. Anna Janusová  
RNDr. PaedDr. Stanislav Katina, PhD.  
Prof. RNDr. Jozef Komorník, DrSc.  
RNDr. Samuel Koróny  
Doc. Ing. Milan Kovačka, CSc.  
Doc. RNDr. Bohdan Linda, CSc.  
Prof. RNDr. Jozef Mládek, DrSc.  
Doc. RNDr. Oľga Nánásiová, CSc.  
Doc. RNDr. Karol Pastor, CSc.  
Prof. RNDr. Rastislav Potocký, CSc.  
Doc. RNDr. Viliam Páleník, PhD.  
Ing. Iveta Stankovičová, PhD.  
Doc. RNDr. Beata Stehlíková, CSc.  
Prof. RNDr. Michal Tkáč, CSc.  
Ing. Vladimír Úradníček, PhD.  
Ing. Boris Vaňo  
Doc. MUDr Anna Volná, CSc., MBA.  
Ing. Mária Vojtková, PhD.  
Prof. RNDr. Gejza Wimmer, DrSc.  
Mgr. Milan Žirko

### *Ročník*

III.

### *Číslo*

3/2007

*Cena výtlačku* 500 SKK / 20 EUR  
*Ročné predplatné* 1500 SKK / 60 EUR

# ÚVOD

Vážené kolegyne, vážení kolegovia,  
tretie číslo tretieho ročníka časopisu, ktorý vydáva Slovenská štatistická a demografická spoločnosť (SŠDS) je zostavené z príspevkov, ktoré autori pripravili pre 11. Slovenskú demografickú konferenciu (11. SDK) s tematickým zameraním „Migrácia“. Táto akcia sa uskutočnila v dňoch 17. – 19. septembra 2007 v hoteli Čingov v Slovenskom raji pod záštitou podpredsedu vlády Slovenskej republiky Dušana Čaploviča.

Akciu, z poverenia Výboru SŠDS, zorganizoval Organizačný a programový výbor: Ing. Boris Vaňo - predseda, Ing. Anna Janusová – podpredsedníčka pre organizačnú časť, RNDr. Ján Mészáros - tajomník, Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc., RNDr. Ján Luha, CSc., RNDr. Peter Mach, Doc. MUDr. Anna Volná, CSc., MBA., Prof. RNDr. Jozef, Mládek, DrSc., Doc. RNDr. Karol Pastor, CSc., Mgr. Milan Žirko, Ing. Juraj Horkay, RNDr. Danuša Jurčová, CSc., Mgr. Branislav Šprocha, RNDr. Branislav Bleha, PhD..

Na príprave 11. SDK sa aktívne podieľal ŠÚ SR a KS ŠU SR Košice. Výbor SŠDS ďakuje za pomoc predsedníčke ŠÚ SR PhDr. Ľudmile Benkovičovej, CSc. za aktívnu podporu pri zabezpečení úspešného priebehu 11.SDK.

Pri príprave a zostavení tohto čísla participovali: Ing. Boris Vaňo, RNDr. Ján Mészáros, Mgr. Branislav Šprocha.

Recenziu príspevkov zabezpečili: Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc., RNDr. Ján Luha, CSc., Doc. MUDr. Anna Volná, CSc., MBA., RNDr. Branislav Bleha, PhD..

## Príhovor účastníkom konferencie

### Dušan Čaplovič, podpredseda vlády SR

*I zdanlivo nudné vedy ako demografia a štatistika majú svoje čaro. Najmä ak si človek uvedomí, že akoby nič nehovoriace číselká zachytávajú reálne prebiehajúce sociálne, ekonomické a politické javy. Niektoré štatistické a demografické údaje sa dokonca stávajú predmetom zápalistých politických diskusií. Ich hodnota legitimizuje politický režim a je znakom úspechu alebo neúspechu vládnej politiky a celej spoločnosti ako takej. Ide najmä o také veličiny ako percento rastu HDP, priemerná reálna mzda, výška nezamestnanosti, inflácia ale i prírastok či úbytok obyvateľstva, vekové zloženie populácie, počty interrupcií a pod.*

*Všetky tieto údaje v podstate hodnotia úroveň vládnutia a celkového vývoja v krajine. Moderný štát bez štatistiky, demografie a príbuzných vied nemôže ani fungovať. Bol by vlastne slepý. Na druhej strane to znamená, že štatistickí a demografickí majú aj veľkú zodpovednosť a aj veľký vplyv. Ved' účelové manipulácie so štatistickými a demografickými ukazovateľmi môžu napríklad vplývať na politické nálady a preferencie jednotlivých strán.*

*V posledných desaťročiach sa vo svete naučili brať zistenia demografov vážne. Vo vyspelých štátoch hrozí fenomén starnutia a poklesu populácie. Pokiaľ v minulosti bola vysoká natalita akosi prirodzená a štátna politika ovplyvňovala skôr štatistiky na strane úmrtí (prístup k potravinám, očkovanie, lekárska starostlivosť, vojny a pod.), dnes zisťujeme, že sa nachádzame v inej situácii. Demografické ukazovatele nás varujú a my dnes vieme, že akákoľvek politika v budúcnosti už nenahradí tých, ktorí sa mali narodiť dnes, no pre rôzne príčiny sa nenarodili.*

*Slovensko v podstate dovърšilo základný prerod na spoločnosť západoeurópskeho typu s modernou trhovou ekonomikou. Radi hovoríme o úspechu. Pohľad demografie je však iný a veľmi varovný: boli a sme svedkami odchodu veľkej časti mladej generácie do zahraničia, prudkého poklesu reprodukčného potenciálu a natality, faktickej nemožnosť mnohých mladých ľudí v deväťdesiatych rokoch založiť si rodinu a pod. Tento obraz vôbec nie je triumfalistický a demografické ukazovatele nás zákonite privádzajú k názoru, že dnešné Slovensko nie je schopné splniť úplne základnú úlohu každej ľudskej komunity tak ako ju vidí politická antropológia: zabezpečiť si základnú biologickú reprodukciu.*

*Ďalšiu výzvu v súčasnom globalizujúcom sa svete predstavuje migrácia obyvateľstva. Ako som už spomenul, od roku 1989 sme odchodom do zahraničia zrejme nenávratne stratili taký počet ľudí, ktorý môžeme rátať v desiatkach a stovkách tisíc. A keby sme to vyjadrili percentuálne voči celkovému počtu obyvateľstva, je to strata porovnateľná s najväčšími vojnovými konfliktmi a epidémiami v našej histórii.*

*Preto by sa mohlo zdať, že prisťahovalectvo je pre nás príležitosť nahradit' tieto straty. Avšak okrem zisku musíme mať na zreteli aj istý znepokojujúci faktor, a to že potenciálni*

*pristáhovalci pochádzajú z krajín s inými kultúrnymi, politickými a náboženskými tradíciami a príklad západnej Európy ukazuje, že nie všetky problémy sa dajú odstrániť len výzvami k tolerancii a multikulturalizmu.*

*Je to vlastne veľmi zaujímavý a nie úplne typický postreh, ktorý dokonca môže vyvolať istý odpor: Domnievam sa však, že v konečnom dôsledku úspech každého politického a spoločenského systému je určený dvoma- troma základnými demografickými ukazovateľmi, ktoré hovoria o tom, či dokáže zabezpečiť reprodukciu vlastne populácie a nositeľov všetkých tých politických a kultúrnych hodnôt a tradícií. Z tohto pohľadu sa musíme pozrieť pravde do očí a priznať si, že Slovensko a celá Európa na tom nie je dobre.*

*Štaticci a demografi o tom vedia a je správne, že nás všetkých začínajú upozorňovať. Som rád, že ich máme. A taktiež viem, že naši odborníci robia svoju odbornú prácu na európskej úrovni, hoci často tak trochu v tieni.*



## Ján Volný, primátora mesta Spišská Nová Ves

Vážené dámy, vážení páni!

Srdečne Vás vítam v mene Mesta Spišská Nová Ves na 11. slovenskej demografickej konferencii, ktorá sa tento rok koná v turisticky vyhľadávanej lokalite Slovenský raj. Keďže sa tento národný park, bohatý na prírodné krásy, nachádza v tesnej blízkosti mesta Spišská Nová Ves, mesto sa symbolicky označuje aj za akúsi vstupnú bránu do Slovenského raja.

Vážení prítomní!

Nosnou témou tejto konferencie je migrácia v akejkoľvek podobe. Je to fenomén, ktorý sa dotýka aj nášho mesta. Dovoľte mi, aby som Vám v skratke predstavil demografiu mesta Spišská Nová Ves, ako aj rozvojové plány a projekty, ktoré ako veríme, prilákajú do mesta a regiónu mnoho ľudí a pomôžu nám i týmto spôsobom vyriešiť negatívny vývoj v oblasti demografie a migrácie obyvateľstva.

Za posledné desaťročie môžeme v Spišskej Novej Vsi, rovnako ako vo väčšine miest SR, sledovať trend všeobecného poklesu počtu obyvateľov. Tento trend sa prejavuje už od roku 1990, kedy celkový prírastok obyvateľstva mesta dosiahol 365 občanov a odvtedy pravidelne klesá. Napríklad ku koncu roku 1991 mala Spišská Nová Ves takmer 40 000 obyvateľov (39 383), za uplynulý rok to však bolo už len 37 727 občanov.

Nadalej pokračuje i proces starnutia obyvateľstva, zvyšuje sa priemerný vek. Tento vývoj je charakteristický nielen pre mesto, ale aj pre celý okres Spišská Nová Ves, Košický kraj ako aj celé Slovensko. Mesto Spišská Nová Ves však zaznamenáva aj ďalší negatívny trend v demografickej štruktúre obyvateľov mesta, a to zvyšovanie počtu odsťahovaných z mesta, ktorý je najmä u mladšej vekovej kategórie markantný.

Príčiny poklesu počtu obyvateľov mesta Spišská Nová Ves možno hľadať v nedostatku pracovných príležitostí v meste a okolí, v strachu o budúcnosť, v už spomínanom odchode mladých ľudí, predovšetkým s vysokoškolským vzdelaním do iných, ekonomicky silnejších oblastí Slovenska, prípadne do zahraničia.

Všetky tieto demografické ukazovatele a v určitom smere aj faktory migrácie sa úzko dotýkajú aj snahy mesta o zmiernenie ich príčin a negatívnych následkov. Mesto Spišská Nová Ves si preto stanovilo za svoj strategický cieľ zvyšovanie výkonnosti hospodárstva na udržateľnej úrovni v dlhodobom horizonte a rast jeho konkurencieschopnosti. Tá by zároveň mala vyústiť do zlepšenia situácie na trhu práce.

V tejto súvislosti je určite namieste spomenúť vybudovanie Priemyselného parku v Spišskej Novej Vsi a snahu o jeho ďalšie rozšírenie, na ktorom intenzívne pracujeme. Okrem toho je záujem o prípravu iných území pre investorov, resp. vybudovanie druhého priemyselného parku, ktorý by samozrejme rovnako ako jeho predchodca vytvoril potenciál pre nové podnikateľské, ale aj pracovné príležitosti. Veríme, že tento krok by v budúcnosti prispel k zlepšeniu situácie v celom regióne a vyvolal migráciu ľudí v tom pozitívnom zmysle slova – teda v smere do mesta a regiónu.

S prílevom ľudí do mesta však súvisí i otázka bývania. Popri revitalizácii už existujúcich sídlisk a rekonštrukcii mestských nájomných bytov pracujeme aj na príprave výstavby nových bytov. Naším cieľom je, aby od nás mladí ľudia a mladé rodiny neodchádzali, ale naopak, aby ostávali doma, resp. aby sa ľudia vrátili späť do Spišskej Novej Vsi. Verím, že podporou výstavby nových bytov a vytvorením nových pracovných príležitostí sa nám tento cieľ podarí v dohľadnej dobe naplniť

a zvrátiť tak negatívny vývoj, ktorý pociťujeme v tejto oblasti.

Okrem toho sa naša pozornosť upriamuje aj na vybudovanie prepojenia mesta, resp. regiónu tak, aby bola zabezpečená napojenosť na dopravné koridory v dostatočnom čase a kvalite. V súčasnosti prebieha realizácia juhovýchodného obchvatu mesta, obnova miestnych komunikácií, chodníkov, zelene a osvetlenia. Spracovaná je aj štúdia pre výstavbu sústavy 30 - 40 km cyklotrás v meste. Zaujímavá je aj vyslovená myšlienka vybudovať cyklotrasy a pešie chodníky, ktoré by spájali obce a mestá v celom priľahlom regióne. V spolupráci s KSK sa rieši i napojenie mesta na diaľnicu.

Na začiatku som vyzdvihol fakt, že Slovenský raj je turisticky vyhľadávaný vďaka svojmu prírodnému bohatstvu. Turizmus, resp. cestovný ruch je ďalšou významnou oblasťou, ktorú si Mesto Spišská Nová Ves stanovilo za svoju prioritu.

Dovoľte mi prosím, aby som Vám predstavil zopár projektov, ktoré by mali prispieť k podpore zamestnanosti, cestovného ruchu a prílivu ľudí do mesta Spišská Nová Ves, resp. do celého regiónu:

### **Projekt DORCHESTER**

#### **- „Spišský raj - letné a zimné športovo-rekreačné centrum“**

Ide o projekt v spolupráci s britským developerom Dorchester Group of Companies s cieľom vybudovať medzinárodné turistické stredisko s celoročnou prevádzkou v Novoveskej Hute, ktorá je mestskou časťou Spišskej Novej Vsi. V súčasnosti sa spracováva štúdia uskutočniteľnosti. Projekt by mal sklbiť v jednom:

- zimné centrum – denná návštevnosť 20 000 ľudí, vytvoriť by sa malo 5 000 nových pracovných príležitostí, 50 km zjazdoviek, 20 lyžiarskych vlekov, ďalej by tu mala byť krytá zjazdovka, ski-cross, snowboarding, predpokladaná výška investície je 400 mil. eur,
- letné centrum – by malo v sebe zahŕňať Aqua raj (vodný svet s atrakciami, kúpeľné a procedurálne miestnosti, vonkajšie bazény), minigolf, cyklistické trasy, tenisovú akadémiu, bowling, viacúčelovú športovú halu, reštaurácie a zábavné zariadenia.
- obchodno-zábavné centrum,
- námestie,
- ubytovacia dedina s kapacitou 12 500 ľudí,

Projekt predbežne hovorí o tom, že stredisko by malo byť s centrom mesta prepojené lanovkou. Tento projekt by mal v prípade realizácie prispieť k zhodnoteniu unikátneho charakteru tunajšej oblasti, uspokojiť zvyšujúce sa požiadavky domácej aj zahraničnej turistickej klientely a prispieť k rozvoju mesta a regiónu.

### **Projekt HorSKIpark**

Ide o domáci projekt v spolupráci s investorom Skilab, s. r. o. Spišská Nová Ves, pričom by na základe neho malo koncom budúceho roka vyrásť na okraji Slovenského raja, len 6 km od centra mesta Spišská Nová Ves, lyžiarske stredisko na zelenej lúke. Najdlhšia zjazdovka bude mať 2,5 km s prevýšením 450 metrov. Celkovo bude v areáli do 50 hektárov zasnežovaných plôch. Prepravná kapacita 2 lanoviek a 6 vlekov dosiahne 10 500 osôb. V prvej etape plánuje spoločnosť Skilab, s. r. o. Spišská Nová Ves preinvestovať do 500 miliónov korún.

Projekt HorSKIpark by nemal byť zameraný len na zimný cestovný ruch. V lete chcú autori projektu pritiahnúť návštevníkov baníckym skanzenom a ďalšími atrakciami. Je tu i myšlienka vybudovať východný vstup do Slovenského raja s napojením na už existujúce cyklotrasy a turistické chodníky. Projekt HorSKIpark chce nadviazať aj na 150-ročnú tradíciu bývalých klimatických kúpeľov Novoveská Huta.

### **Projekt MADARAS**

### **„Najväčší výstavnícky, nákupný, oddychový a zábavný komplex na Slovensku“**

V súvislosti s trendom presunu väčšiny obchodných aktivít v stredoeurópskom regióne a samozrejme aj na Slovensku z centier miest do nákupno-zábavných a oddychových centier prišiel miestny investor IMBIZ Group s myšlienkou vybudovať polyfunkčné centrum na brehu rieky Hornád (brownfield).

Pôjde o výstavbu medzinárodného výstavníckeho komplexu a nákupno-zábavného centra s hotelom a dvojpodlažným parkoviskom o celkovej výmere 191 923 m<sup>2</sup>. Komplex sa bude nachádzať v blízkosti centra. Výhodou je aj fakt, že na druhom brehu rieky Hornád sa v tejto lokalite nachádza tzv. Madaras park so ZOO a amfiteátrom, kde mesto Spišská Nová Ves každoročne usporadúva rôzne kultúrno-spoločenské podujatia.

Súčasťou shopping centra bude supermarket (2 586,71 m<sup>2</sup>), cca 116 obchodných jednotiek s rôznorodým sortimentom tovarov a služieb (o celkovej ploche 23 740,2 m<sup>2</sup>), obchodné námestie (619 m<sup>2</sup>), stravovacie zariadenia (200 stoličiek) a cukráreň (44 stoličiek). V druhej etape výstavby sa postaví hotel \*\*\* (280 lôžok) a výstavnícky komplex o rozlohe 120 000 m<sup>2</sup>.

Komplex bude miestom stretnutí, oddychu a zábavy a poskytne priestor aj pre kultúrno-spoločenské aktivity, prehliadky, víkendový šport, aqua centrum a dostatok parkovacích kapacít. Súčasťou areálu bude aj čerpacia stanica na ploche 1 800 m<sup>2</sup>, pneuservis s predajňou, autoservis s predajňou na ploche 2 600 m<sup>2</sup>. V komplexe sa bude nachádzať 6 ambulancií odborných lekárov a administratívne centrum na rozlohe cca 2 070 m<sup>2</sup>.

Projekt MADARAS by mal byť svojím rozsahom a štruktúrou ojedinelý v rámci celej východnej Európy a mal by mať nadregionálny a nadnárodný význam.

### **Projekt ROCHUS**

#### **- „Renesancia, oživenie historických udalostí a baníckych tradícií na Spiši“**

Projekt ROCHUS je realizovaný v spolupráci s maďarskými partnermi v rámci projektu Európska železná cesta. Hlavným zámerom je oživiť banícke a hutnícke tradície na Strednom a Dolnom Spiši, Gemeri a vytvoriť jedinečný projekt cestovného ruchu. V rámci mesta Spišská Nová Ves ide predovšetkým o:

- vybudovanie multifunkčného baníckeho centra v blízkosti rieky Hornád,
- zriadenie agentúry destinačného manažmentu,
- výstavbu baníckeho námestia s inštaláciou symbolicky upravenej pôvodnej banskej veže,
- zriadenie turistického informačného centra,
- výstavbu mostu,
- osadenie priestorovej plastiky – mapy hutníckych a baníckych miest,
- vybudovanie detského ihriska s banskou tematikou.

Verím, že všetky tieto plánované aktivity prispievajú nielen k vytvoreniu nových pracovných príležitostí, ale aj k celkovému záujmu o mesto Spišská Nová Ves a región nielen zo strany domácich, slovenských, ale aj zahraničných klientov. Snáď sa nám vďaka nim podarí pritiahnúť do mesta a regiónu viac ľudí a odvrátiť tak súčasný trend, z nášho pohľadu negatívnej migrácie.

Ďakujem za pozornosť!

## **Národný park Slovenský raj**

Južne od Hornádskej kotliny sa nachádza nenápadné vápencové pohorie, ktoré však pre zachovalosť a koncentráciu prírodných hodnôt patrí medzi najvýznamnejšie územia Slovenska. Pôvodne mierne zvlnenú plošinu s ojedinele vystupujúcimi kopcami porozdeľovala vodná erózia na sústavu plošín a horských chrbtov, medzi ktorými vody Hnilca a Hornádu vyhlúbili až 150 m hlboké kaňony. Ich prítoky sa tiež zahĺbili do mäkkých vápencov a vytvorili úzke a hlboké rokliny s mnohými perejami, kaskádami a vodopádmi. Činnosťou vody bol okrem povrchových krasových foriem vytvorený i čarokrásny svet i v podzemí. Pre neopakovateľné prírodné výtvory a krajinné krásy bolo toto územie v dvadsiatych rokoch nášho storočia pomenované Slovenským rajom.

Neprístupnosť tohto územia, nevhodného na poľnohospodárstvo, spôsobila, že ľudia osídľovali len jeho okrajové časti a v minulosti ho využívali iba na získavanie dreva, pasenie dobytka, či lov zveri a rýb. Po objavení a sprístupnení Dobšinskej ľadovej jaskyne návštevníci podnikajú výlety aj do dolín Stratenskej hornatiny a na prelome 19. a 20. storočia začínajú objavovať a sprístupňovať aj neprístupné a divoké rokliny. Od tých čias sa začína datovať využívanie Slovenského raja pre turistiku a cestovný ruch. Postupne vznikajú strediská cestovného ruchu v Dobšinskej ľadovej jaskyni, na Kláštorisku, v Čingove, Podlesku, Stratenej, Dedinkách a Mlynkách.

Prírodovedci, turisti a milovníci prírody si všímali aj negatívne dopady rozvíjajúcej sa turistiky a hospodárskeho využívania Slovenského raja. Preto už koncom dvadsiatych rokov upozorňujú ministerstvá a Kanceláriu prezidenta republiky na koristnícku ťažbu dreva v Hrabušických roklinách a nivočenie plesnivca alpínskeho za účelom jeho predaja ako suveníru z návštevy Dobšinskej ľadovej jaskyne a Slovenského raja. Po mnohých apeláciách, ktoré podporili aj viaceré prírodovedné spoločnosti boli bezohľadné ťažby dreva prešetrované a Výmerom Krajinského úradu v Bratislave zo dňa 10. januára 1931 premiestnené z územia Slovenského raja za účelom zachovania jeho prírodných krás, čo môžeme považovať za prvý legislatívny akt ochrany Slovenského raja.

Úsilie vedcov a ochrancov prírody vyvrcholilo 21. augusta 1964 vyhlásením Slovenského raja za chránenú krajinnú oblasť. Po uskutočnení inventarizačných výskumov a prieskumov územia boli prehodnotené jeho prírodné hodnoty a 18. januára 1988 bol vyhlásený Národný park Slovenský raj. Zaberá plochu 19 763 ha vlastného územia a 13 011 ha ochranného pásma. Okrem toho boli v národnom parku postupne vyhlásené ďalšie osobitne chránené územia - 11 národných prírodných rezervácií, 8 prírodných rezervácií, 3 národné prírodné pamiatky, 2 prírodné pamiatky a 1 chránený areál. Tamer celé územie Národného parku bolo navrhnuté medzi územia európskeho významu sústavy NATURA 2000.

Rastlinstvo národného parku sa vyznačuje prítomnosťou karpatských a západokarpatských endemitov a charakteristických druhov západokarpatskej kveteny, do ktorej oblasti Slovenského raja patrí. Väčšiu časť územia pokrývajú lesné spoločenstvá, ktoré sa rozprestierajú na takmer 90 % plochy. Nelesné spoločenstvá tvoria rastliny lúk a pasienkov, skál a skalných stanovišť, brehov riek a potokov, mokradí a slatinísk.

Najčastejšie lesné spoločenstvá sú tvorené bukom a jedľou, ku ktorým na skalných stanovištiach pristupuje borovica. Bylinný podrast je bohatý na kvitnúce druhy ako sú: kopytník európsky, kyslička obyčajná, pichliač lepkavý, starček Fuchsov, valeriána trojená a iné.

Na dne roklín dominujú smrekovo - jedľové porasty s prímiesou buka a javora horského. Bylinný podrast tvoria paprade, vlhkomilné a chladnomilné druhy: papraď samčia, papradka samičia, bažanka trváca, mesačnica trváca, hluchavka škvrnitá, netýkavka nedotklivá a ďalšie.

Reliktné borovicové, alebo borovicovo - smrekovcové lesy osídľujú skalné stanovištia. S nimi sa často prelínajú skalné spoločenstvá, na ktorých rastú svetlomilné a teplomilné druhy ako napr.: poniklec slovenský, ostrevka vápnomilná, lazerník širokolistý, ostrica nízka, púpavec sivý, cesnak bledožltý, marinka psia, lipkavec sivý, rozchodník biely, skalnica srsnatá a mnohé iné.

Najväčšiu časť z nelesných spoločenstiev zaberajú lúky a pasienky s veľmi pestrou kvetenou. Najčastejšie sa tu vyskytuje: margaréta biela, zvonček konáristský, kozobrada východná, pakost lúčny, reznáčka laločnatá, ovsík obyčajný, dúška vajcovitá a iné.

Vegetáciu brehov riek a potokov tvoria spoločenstvá jelše sivej s vrbami a bohatým zastúpením kvitnúcich druhov rastlín. Najčastejšie sa tu vyskytuje záružlie močiarna, iskerník plazivý, deväťsil hybridný, deväťsil biely, túžobník brestový, mäta dlholistá a bodliak potočný. Svoju charakteristickú a vzácnu vegetáciu majú rašelinné a slatinné spoločenstvá. Medzi najčastejšie patria: prvosienka pomúčená, kosatka kalíškatá, praslička močiarna, žltohlav európsky, parnasia močiarna, vstavačovec májový, päťprsnica obyčajná, valeriána celistvolistá a ďalšie.

Pre Slovenský raj je charakteristický teplotný zvrät rastlinných pásiem, pri ktorom chladnomilné a vlhkomilné druhy nachádzame v nižších nadmorských výškach - na dne roklín a tiesňav. Medzi nich patrí fialka dvojfarebná, kortúza Matthioliho, trojštet alpínsky, prvosienka holá a iné. Naopak vyššie polohy s južnou expozíciou osídľujú teplomilné rastliny - poniklec slovenský, ranostaj pošvatý, sezel sivý, cesnak bledožltý, jagavka konáristská a ďalšie druhy. Mnohé z rastlín, nachádzajúcich sa na území Národného parku Slovenský raj, patria medzi ohrozené druhy, preto je potrebná ich dôsledná ochrana, predovšetkým pred vykopávaním a prenášaním do záhrad a skaliek, ale aj pred trhaním do kytíc, ktoré aj tak rýchlo zvädnú a skončia odhodené vedľa cesty.

Slovenský raj, so svojráznymi živočíšnymi spoločenstvami roklín a krasových plošín, má mimoriadny význam pre zachovanie mnohých endemitov a zoogeograficky významných druhov pôvodnej a typickej fauny Západných Karpát. V Slovenskom raji bolo zistených viac ako 4 000 druhov bezstavovcov, z toho vyše 2 000 druhov motýľov, takmer 400 druhov chrobákov, vyše 350 druhov dvojkrídlovcov, 184 druhov hlístovcov a 150 druhov mäkkýšov. Najlepšie je preskúmaná fauna motýľov. Z osobitne chránených denných druhov motýľov sa tu vyskytuje vidlochvost ovocný, vidlochvost feniklový, jasoň červenooký a jasoň chochlačkový. Z chránených druhov chrobákov v Slovenskom raji nájdeme fuzáča zemolezového, fuzáča veľkého, bystrušku ploskú, bystrušku fialovú, bystrušku zlatú a iné.

Po motýľoch sú v Národnom parku Slovenský raj najlepšie preskúmané stavovce, z ktorých sa tu vyskytuje viac ako 200 druhov. Vo vodných tokoch Slovenského raja sa z rýb vyskytuje pstruh potočný, lipeň obyčajný, slíž obyčajný, čerebľa obyčajná, jalec hlavatý, podustva obyčajná, mrena stredomorská, mrena obyčajná, hlaváč obyčajný, hlaváč pásoplutvý, hrúz obyčajný a ďalšie.

Vyskytuje sa tu 8 druhov obojživelníkov - salamandra škvrnitá, mlok karpatský, mlok veľký, mlok vrchovský, skokan hnedý, kunka žltobruchá, ropucha obyčajná a ropucha zelená a 7 druhov plazov - slepúch lámavý, jašterica obyčajná, jašterica živorodá, jašterica múrová, užovka obyčajná, užovka hladká a vretenica obyčajná.

Na území Slovenského raja sa vyskytuje viac ako 100 druhov vtákov. Z dravých vtákov je to myšiak hôrny, včelár obyčajný, jastrab veľký, jastrab krahulec, orol krikľavý, orol skalný, sokol myšiár a sokol rároh. Zo sov je to výr skalný, sova obyčajná, sova dlhochvostá, pôtik kapcavý a kuvičok vrabčí. Medzi ďalšie významné druhy patrí bocian čierny, hlucháň obyčajný, tetrov obyčajný, jariabok hôrny, holub plúžik, d'ubník trojprstý, rybárik obyčajný, drozd kolohrivý a mnohé iné.

Z cicavcov sa na území národného parku vyskytuje vyše 40 druhov. Z nich najvýznamnejšie sú: medveď hnedý, rys ostrovid, vlk obyčajný, mačka divá, vydra riečna a ďalšie. V podzemných priestoroch Slovenského raja zimujú viaceré druhy netopierov - netopier pobrežný, netopier Brandtov, netopier ostrouchý, netopier fúzatý a ďalšie.

Zo živočíchov, vyskytujúcich sa na území Národného parku Slovenský raj, je viac ako 160 druhov osobitne chránených, z ktorých je väčšina existenčne ohrozená a preto aj zaradená do červených kníh ohrozených druhov. Na faunu a jej životné prostredie vplyva množstvo negatívnych faktorov. Okrem kontaminácie prostredia exhalátmi, z diaľkových prenosov a miestnych zdrojov, je to

aj používanie pesticídov a priemyselných hnojív v poľnohospodárstve v ochrannom pásme národného parku. Cudzorodé látky z týchto zdrojov sa dostávajú do potravného reťazca živočíchov a nepriaznivo ovplyvňujú predovšetkým predačné druhy, ktoré majú nezastupiteľný význam pri zachovaní ekologickej rovnováhy v prírode. K výrazne negatívnym faktorom však patrí aj vysoká turistická a rekreačná návštevnosť územia národného parku, ktorá je pre živočíchy zdrojom stresov a bariér voľného prúdenia génov v populáciách. Potrebná je tiež zabezpečenie ochrany hniezd dravých vtákov pred vykrádaním, ochrana migrujúcich obojživelníkov a ich liahnísk, ako aj riešenie ďalších problémov pre zachovanie rôznorodosti pôvodných a typických živočíšnych druhov na území Národného parku Slovenský raj.

S rozvojom cestovného ruchu, turistiky a ďalších ľudských aktivít, smerujúcich za oddychom a poznáním, sa súčasne začali rozmáhať aj negatívne javy nepriaznivo ovplyvňujúce ochranu prírody národného parku. Medzi ne patrí hlavne nežiadúca stavebná činnosť, hromadenie odpadkov po neporiadnych návštevníkoch, vznik živelných skládok komunálneho odpadu, pytliactvo, chytanie a usmrčovanie živočíchov, trhanie a presádzanie rastlín. Vypaľovanie trávy a kladenie ohňa je častou príčinou vzniku požiarov, ktoré je v neprístupnom teréne veľmi ťažké uhasiť. V poslednom čase veľmi nepriaznivo pôsobí rozmáhajúca sa cykloturistika. Cykloturisti sa dostávajú do záverov dolín a zón ticha často už v skorých ranných hodinách, alebo ostávajú tam až do neskorého večera, čo stresuje zver a narušuje jej stravovacie a etologické nároky. Taktiež dochádza k nepríjemným stretom cykloturistov a peších turistov na značkovaných chodníkoch, často aj v exponovanom teréne, napr. na stupačkách v Prielome Hornádu. Preto bola cykloturistika na území Národného parku Slovenský raj obmedzená.

Veľkým problémom v Národnom parku Slovenský raj je nelegálny výrub stromov prevažne rómskym obyvateľstvom, najmä v okolí Letanovského mlyna, Košiarneho briežku, Čingova, Tomášovského výhľadu, Ihríka, ale aj v okolí Spišského Štiavnika a Hranovnice. Často sú pritom poškodzované najvzácnejšie lesné spoločenstvá v najprísnejšie chránených častiach národného parku. Poškodzovanie lesov Slovenského raja zapríčinia aj neantropogénne faktory, či už abiotické ako napr. silné víchrice, sneh, či dlhotrvajúce sucho, alebo biotické, akým je premnoženie podkôrnikového hmyzu. Aj tieto sú však často prvotne podmienené negatívnou ľudskou činnosťou diaľkovými prenosmi imisií a kyslými dažďami, či klimatickými zmenami, čo spôsobuje zhoršenie zdravotného stavu lesov a ich chradnutie.

Pracovníci Správy Národného parku Slovenský raj sa zo všetkých síl snažia o zachovanie nenahraditeľných prírodných hodnôt a krás tohto očarujúceho územia už od roku 1966, keď vznikla správa vtedy ešte CHKO Slovenský raj. Ich činnosť je zameraná tiež na výskumy a prieskumy v oblasti klímy, geomorfológie, fauny a flóry. Spracovávajú územné priemety, systémy ekologickej stability zvereného územia, projekty na ochranu a záchranu vzácných druhov rastlín a živočíchov a ich biotopov. vyjadrujú sa a vydávajú stanoviská k všetkým významnejším činnostiam na území národného parku. Venujú sa aj starostlivosti o osobitne chránené územia Slovenského raja a ich značeniu v teréne. Značná časť činnosti venovaná údržbe informačných a zákazových tabúľ, značenia hraníc národného parku a likvidácii odpadu. Pracovníci Správy Národného parku Slovenský raj venujú veľkú pozornosť environmentálnej výchove a práci s verejnosťou. Vybudovali 5 náučných chodníkov a mnoho interpretačných a informačných panelov. Pre záujemcov poskytujú tiež environmentálne poradenstvo, prednášky, besedy a odborné doprovody počas exkurzií do národného parku.

František Divok

Správa Národného parku Slovenský raj

**Charakteristika Košického kraja**

## Juraj Horkay

### Abstrakt

V príspevku je stručne predstavený Košický kraj, jeho demografický a sociálny vývoj a ekonomický potenciál s poukázaním na možnosti jeho ďalšieho rozvoja.

**Kľúčové slová:** *demografia, migrácia, ekonomické špecifiká, mzdový vývoj, cestovný ruch*

### 1. Úvod

Košický kraj s rozlohou 6 752 km<sup>2</sup> sa rozprestiera na juhovýchode Slovenskej republiky a zaberá 13,8 % jej územia. Počtom obyvateľov je druhý, rozlohou štvrtý najväčší na Slovensku. Dlhá južná hranica (163,8 km) je súčasne štátnou hranicou s Maďarskom a východná s Ukrajinou (63,4 km). Na severe hraničí s Prešovským a na západe s Banskobystrickým krajom.

Košický kraj vznikol 24. júla 1996 na základe zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní SR, na základe ktorého sa člení na 11 okresov. V rámci inštitucionálneho usporiadania verejnej správy v rámci Slovenska, ako aj v regióne Košického kraja sú zriadené úrady štátnej správy a samosprávy. V zmysle zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch má kraj od 1. 1. 2004 namiesto zrušených 11 okresných úradov vytvorených 6 obvodných úradov – Košice, Košice-okolie, Michalovce, Rožňava, Spišská Nová Ves a Trebišov.

Tabuľka 1. Všeobecné charakteristiky Košického kraja v roku 2006

Kraj, okres	Rozloha (v km <sup>2</sup> )	Obyva- tel'stvo k 31. 12. 2006	z toho ženy	Hustota obyvat. na km <sup>2</sup>	Počet obcí, mestských častí	z toho mestá	Stupeň urbanizácie v % <sup>1)</sup>
<b>Košický kraj</b>	<b>6 751,8</b>	<b>773 086</b>	<b>398 041</b>	<b>114,5</b>	<b>440</b>	<b>17</b>	<b>56,0</b>
Gelnica	584,4	31 087	15 735	53,2	20	1	19,8
Košice I	86,1	67 695	35 809	786,2	6 <sup>2)</sup>	1	100,0
Košice II	79,9	80 432	41 725	1 006,7	8 <sup>2)</sup>	x	100,0
Košice III	16,8	30 152	15 506	1 794,8	2 <sup>2)</sup>	x	100,0
Košice IV	60,0	56 317	29 683	938,6	6 <sup>2)</sup>	x	100,0
Košice-okolie	1 533,4	111 888	56 483	73,0	114	2	12,3
Michalovce	1 018,6	109 626	56 477	107,6	78	3	49,2
Rožňava	1 173,3	61 988	32 048	52,8	62	2	39,0
Sobrance	538,2	23 284	11 971	43,3	47	1	26,9
Spišská N. Ves	587,4	95 862	48 547	163,2	36	3	53,0
Trebišov	1 073,8	104 755	54 057	97,6	82	4	41,5

1) Podiel obyvateľstva s trvalým pobytom v mestách na celkovom počte obyvateľov za rok 2006

2) V Košiciach počet mestských častí

Základom územnej samosprávy na základe zákona č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení je obec, ktorá tvorí samostatný právny celok. V Košickom kraji je 440 obcí, z nich 17 má štatút mesta. Správnym, hospodárskym, politickým, školským a kultúrnym centrom kraja sú Košice, ktoré sú druhým najväčším mestom na Slovensku. Košický kraj je územím štyroch historických regiónov -

Spiša, Gemera, Abova a Zemplína. Každý z nich si dodnes udržiava vlastné tradície, zvyky, obyčaje a ľudovú slovesnosť. Z územného hľadiska je najmenším okresom s rozlohou 16,8 km<sup>2</sup> okres Košice III a najväčším s rozlohou 1 533,4 km<sup>2</sup> je okres Košice-okolie.

## 2. Geografické a demografické východiská

Na území Košického kraja sú vyhlásené 4 veľkoplošné chránené územia a to národný park Slovenský raj a chránené krajinné oblasti Slovenský kras, Latorica a Vihorlat. Prírodným unikátom európskeho významu je Dobšinská ľadová jaskyňa, ktorá ako prvá na svete bola osvetlená elektrickým prúdom i Herlianský gejzír v okrese Košice-okolie s prúdom studenej minerálnej vody striekajúcom až do výšky 30 metrov. Hospodársky i rekreačný význam majú vodné nádrže Zemplínska šírava, Bukovec, Ružín a Dobšiná. Lesy pokrývajú dve pätiny povrchu územia, v najviac zalesnenom okrese Slovenska - Gelnici až tri štvrtiny. Nachádzajú sa najmä v horských a podhorských oblastiach kraja v severnej a juhozápadnej časti kraja. Na juhovýchode územia sú lužné lesy, východná a južná časť má nížinato-pahorkovitý charakter.

Najvyšším bodom kraja je 1 476 m vysoká Stolica v Slovenskom rudohorí, najnižšie položené je miesto pri vyústení rieky Bodrog zo Slovenskej republiky, 94 m nad morom. Najväčšou riekou je Bodrog, ktorý spolu so sútokmi odvodňuje najvýchodnejšiu časť kraja. Hornádsku a Košickú kotlinu odvodňuje rieka Hornád s prítokmi, západnú časť rieka Slaná a juhovýchodným cípom územia preteká rieka Tisa. Košická kotlina patrí k najperspektívnejším oblastiam z hľadiska využívania geotermálnej energie, zdroje sú najmä v okrese Košice-okolie (obec Ďurkov) a v podhorí Vihorlatu (okres Michalovce). V hĺbke 3 000 m sa predpokladá voda s teplotou 150°C. Minerálne vody s liečivými účinkami sa využívajú v Sobraneckých kúpeľoch.

V kraji sa nachádzajú energetické, rudné i nerudné suroviny. Z energetických sú to ropa a zemný plyn v okresoch Michalovce a Trebišov. Z rudných surovín majú význam železné, strieborné rudy v okrese Rožňava a Spišská Nová Ves. Významné sú ložiská magnezitu v okolí Košíc, kamennej soli v okrese Michalovce, mastenca, sadrovca v okrese Rožňava a Spišská Nová Ves. V kraji sa nachádzajú rôzne druhy stavebného kameňa, tehliarske hliny, vápenec, kaolín, štrkopiesky a iné.

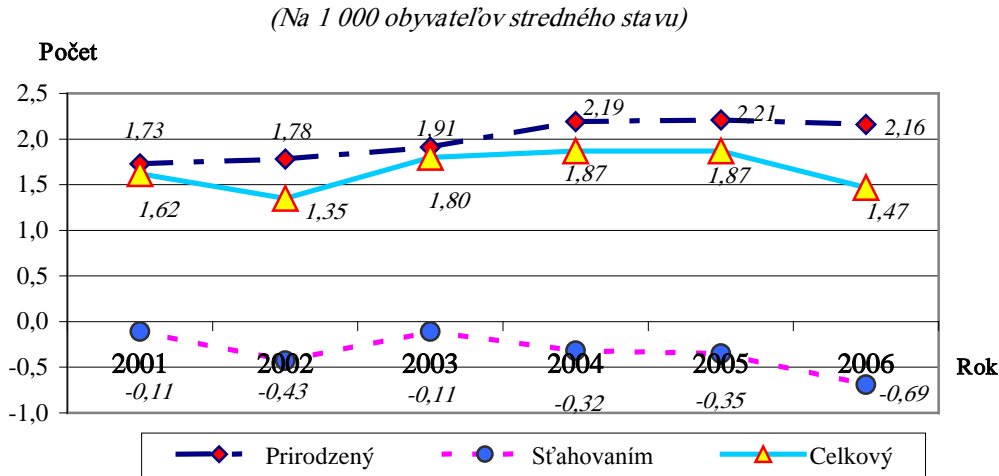
Na území kraja koncom roka 2006 žilo celkom 773 086 obyvateľov, čo je 14,3 % slovenského úhrnu. Týmto podielom je Košický kraj po Prešovskom druhým najväčším na Slovensku. Ženská zložka tvorí 51,5 % populácie a prevláda vo všetkých okresoch kraja. Na tisíc žien pripadá 942 mužov, rovnako ako pred rokom.

Kraj patrí k hustejšie osídleným regiónom, na 1 km<sup>2</sup> tu žije priemerne 114,5 obyvateľov, čo je o 4,5 obyvateľov nad celoslovenským priemerom. K najhustejšie osídleným patria štyri okresy ležiace na území mesta Košice, podstatne redšie je osídlenie v okrese Sobrance, Gelnica a Rožňava. Podiel 56,0 % mestského obyvateľstva oproti predchádzajúcemu roku mierne poklesol; oproti celoslovenskému 55,4 % podielu bol vyšší o 0,6 bodu.

Košický kraj patrí k tým regiónom Slovenska, kde sa prirodzený, či celkový úbytok obyvateľstva nezaznamenal a to ani v predchádzajúcich rokoch. Je tu vyššia živorodenosť než úmrtnosť a teda aj vyšší prirodzený prírastok obyvateľstva, ktorý je po Prešovskom kraji druhý najvyšší v SR. Na tisíc obyvateľov pribudlo spolu 1,47 obyvateľov, oproti 0,83 za SR. Zaznamenala sa nižšia úmrtnosť, aj novorodenecká. Počet 3 690 uzatvorených manželstiev mierne vzrástol, pri súčasnom zvýšení rozvodovosti o 201 prípadov. Počet i podiel detí narodených mimo manželstva stúpa, počet potratov sa výraznejšie nezmenil.

*Graf 1. Vývoj prírastkov a úbytkov obyvateľstva Košického kraja*





Migrácia obyvateľstva patrí k tým demografickým javom, ktoré veľmi citlivo reagujú na ekonomické, či sociálne zmeny v spoločnosti. Východné Slovensko a teda aj Košický kraj patrí dlhodobo k migračne stratovým regiónom, keďže viac obyvateľov sa odiaľto vysťahováva, než prisťahováva. Bezpochyby jednou z príčin takéhoto správania sa je dlhodobo najvyššia miera evidovanej nezamestnanosti na východe Slovenska. V Košickom kraji bola roky najvyššia v rámci Slovenska, v súčasnosti (k 30. 6. 2007) dosahuje po Banskobystrickom kraji druhú najvyššiu úroveň, 13,79 %, čo je oproti úrovni SR viac o 5,46 bodu. Intelektuálny potenciál kraja je značný, problémom je častý odchod najmä mladej generácie do Bratislavy, Českej republiky a iných európskych miest. Až v deviatich okresoch kraja zaznamenali záporné migračné saldo. Pokračuje znižovanie podielu mestského obyvateľstva v prospech vidieckeho. Celkový úbytok obyvateľstva krajského mesta sa od roku 2001 nezastavil. Výsledkom prirodzeného a migračného pohybu obyvateľstva je jeho celkový pohyb. Prirodzený prírastok obyvateľstva vyrovnáva straty obyvateľstva v dôsledku sťahovania tak, že od vzniku Košického kraja v roku 1996 nedošlo k poklesu celkového počtu jeho obyvateľov.

Obyvateľstvo kraja je oproti slovenskému priemeru relatívne mladšie. Priemerný vek obyvateľa kraja je 36,5 rokov, čo je menej oproti celoslovenskému priemeru o 1,2 roka. Podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku tvorí 18,1 %, v produktívnom 63,5 % a poproduktívnom 18,4 %. K okresom s výraznejšou tendenciou demografického starnutia patria Košice IV a Sobrance. Národnostné zloženie obyvateľstva je pomerne pestré. Takmer pätina obyvateľstva sa hlási k inej ako slovenskej národnosti, najviac k maďarskej (11,1 %) a rómskej (4,2 %). K českej a moravskej národnosti sa hlási 0,7 % a k rusínskej a ukrajinskej 0,5 % obyvateľstva.

### 3. Ekonomické a sociálne špecifiká

Kraj z hľadiska podielu na tvorbe hrubého domáceho produktu v SR (12,7 % v roku 2004) a existujúcej hospodárskej základni patrí medzi najvýznamnejšie regióny Slovenskej republiky. Priemerne v roku 2004 obyvateľ Košického kraja vyprodukoval hrubý domáci produkt v hodnote 224,3 tis. Sk (v bežných cenách); po Bratislavskom, Trnavskom a Trenčianskom kraji štvrtý najvyšší podiel. Ťažiskovými ekonomickými odvetviami sú priemysel (hutnícky, strojársky, potravinársky, elektrotechnický, ťažobný, stavebných hmôt, palív a energetiky), stavebníctvo, doprava a poľnohospodárstvo. Poľnohospodárska produkcia je sústredená v okresoch Košice-okolie, Trebišov, Michalovce a Sobrance.

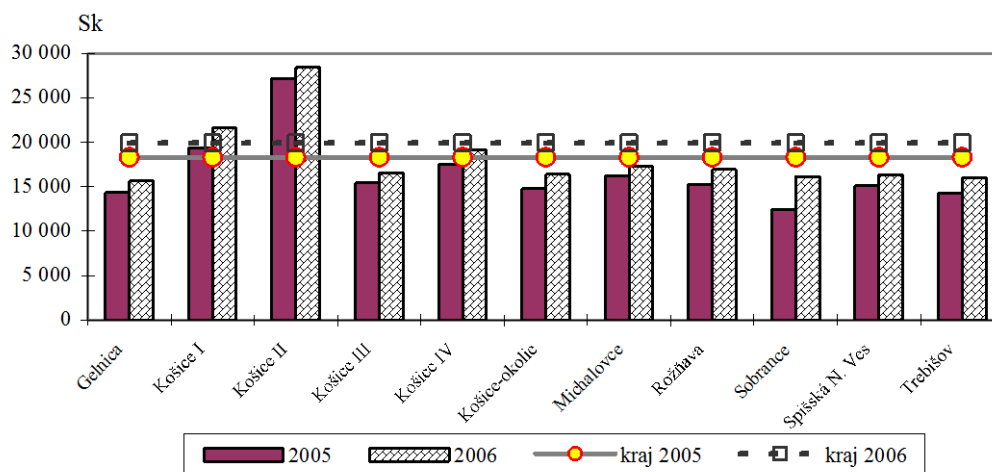
Medzi špecifiká Košického kraja patrí viazanosť na malom počte odvetví priemyselnej výroby a

s tým súvisiaca nestabilita pri potenciálnej kríze týchto odvetví (najmä kovospracujúci priemysel – U.S. Steel s.r.o. a výroba, rozvod elektriny, plynu a vody), čo sa najvýraznejšie môže prejavíť na životnej úrovni celého kraja. Pozitívne možno hodnotiť mierne zlepšenie podnikateľského prostredia za posledných päť rokov. Výrazne sa na tom podieľal ekonomický rast celého hospodárstva SR a niektoré pozitívne zmeny v slovenskej legislatíve, ako aj príchod zahraničných investorov na územie Košického kraja (napr. Getrag Ford Transmissions Slovakia, SWEP Slovakia, Schelling Slovakia, Unomedical s.r.o., Embraco Slovakia s.r.o. a ďalších).

V okresoch kraja koncom 1. polroka 2007 pôsobilo vyše 58,5 tisíc organizačných subjektov. Na ich celkovom medziročnom náraste o 4,4 % sa najvýraznejšie podieľali podniky, z nich najmä obchodné spoločnosti a spoločnosti s ručením obmedzeným. Fyzické osoby - podnikatelia tvorili takmer tri štvrtiny, z nich najpočetnejšiu skupinu, vyše 37,5 tisíc predstavujú živnostníci, u ktorých sa zaznamenal 2,8 % relatívny prírastok. Podnikateľské aktivity sú sústredené najmä v odvetví obchodu a v oblasti nehnuteľností, prenájmu a ostatných služieb a priemyslu. Z územného hľadiska najmä v krajskom meste Košice a v okresoch Michalovce a Spišská Nová Ves.

Rozvinutá je sieť obchodu, služieb, finančných inštitúcií, zdravotníckych a sociálnych zariadení a vedeckých a kultúrnych ustanovizní. Na území kraja pôsobí v školskom roku 2006/2007 celkovo 454 predškolských zariadení, 328 základných škôl a 126 škôl a zariadení poskytuje vzdelanie stredného stupňa: 37 gymnázií, 43 stredných odborných škôl, 16 združených stredných škôl, 30 stredných odborných učilíšť a učilíšť. Vysoké školstvo je koncentrované v Košiciach, kde sa nachádzajú 3 vysoké školy (Univerzita P. J. Šafárika, Technická univerzita, Univerzita veterinárneho lekárstva). Študenti môžu študovať aj na Podnikovohospodárskej fakulte Ekonomickej univerzity Bratislava, Teologickej fakulte Katolíckej univerzity Ružomberok, či na fakulte Slovenskej poľnohospodárskej univerzity Nitra. V Košiciach sídli Ústavný súd SR a Kancelária prezidenta SR.

Graf 2. Vývoj priemernej mesačnej nominálnej mzdy v Košickom kraji



Transformácia a reštrukturalizácia ekonomiky má dopad na vývoj zamestnanosti aj v Košickom kraji. V roku 2006 bolo v podnikoch kraja zamestnaných priemerne 168 092 osôb, čo je 13,2 % podiel na celoslovenskom trhu práce. Priemerná mesačná nominálna mzda dosiahla druhú najvyššiu úroveň po Bratislavskom kraji, 19 893 Sk, čo je o 386 korún pod celoslovenským priemerom. V medziokresnom porovnaní však bol mzdový vývoj značne diferencovaný. Krajský mzdový priemer výrazne (o 8 516 Sk) prekročili v okrese Košice II. Priemerné mzdy boli oproti krajskému priemeru už

vyššie iba v okrese Košice I, v ostatných okresoch výrazne zaostali za touto úrovňou, najvýraznejšie v okrese Gelnica (15 613 Sk) a Trebišov (15 972 Sk).

Z hľadiska odvetví ekonomických činností najvyššie mzdy poberali zamestnanci vo finančnom sprostredkovaní (31 307 Sk), vo výrobe a rozvoje elektriny, plynu a vody (28 672 Sk) a v priemyselnej výrobe (24 243 Sk). Najnižšie poberali zamestnanci organizácií poskytujúcich ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby (12 888 Sk) a v hoteloch a reštauráciách (13 123 Sk).

Cestovný ruch ako jedna z významných oblastí hospodárstva má na území všetkých okresov kraja veľmi priaznivé predpoklady na rozvoj. Prírodné krásy Slovenského raja sú jedinečné. Bez konkurencie je Slovenský kras s množstvom jaskýň, priepastí, plošín a ďalších zvláštností. Ubytovacie kapacity kraja tvorí 281 zariadení, čo je 11,3 % celoslovenského počtu. Z nich takmer tretinu tvoria ostatné hromadné ubytovne a 29,9 % hotely, motely a penzióny. V priebehu roka 2006 služby ubytovacích zariadení využilo takmer 306 tisíc návštevníkov, z toho viac než tretina zahraničných. Medziročne počet návštevníkov vzrástol o 3,5 %, z toho zahraničných návštevníkov pribúdalo rýchlejšim tempom, o 1,7 bodu. Celkový počet prenocovaní sa mierne znížil, pričom pokles sa prejavil len u domácich návštevníkov. Priemerný počet 2,3 prenocovaní mierne zaostal za úrovňou predchádzajúceho roka, u zahraničných návštevníkov bol rovnaký, 2,5 dňa. Najviac cudzincov bolo z Českej republiky, Poľska a Maďarska, spolu tri pätiny krajského počtu zahraničných návštevníkov. Najlepšie výsledky v rozvoji cestovného ruchu vykazujú dlhodobo vďaka dobrým prírodným podmienkam okresy Michalovce, Spišská Nová Ves, Rožňava a Košice I. Prírodné krásy, bohatstvo kultúrno-historických pamiatok a pozoruhodností v týchto regiónoch sú významným motivačným prvkom zvyšovania návštevnosti turistov z domova i zo zahraničia.

#### **4. Záver**

Príspevok predstavuje Košický kraj a jeho okresy z hľadiska postavenia v SR so zameraním na jeho celkový demografický, sociálny a ekonomický vývoj, s dôrazom na jeho špecifiká a prednosti v porovnaní s ostatnými regiónmi Slovenska.

#### **5. Literatúra**

Bulletin ŠÚ SR – KS Košice 4/2006, 2/2007

Okresy Košického kraja 2005, ŠÚ SR – KS Košice

Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja 2006-2013,  
KSK 2006

#### **Adresa autora:**

Ing. Juraj Horkay

Štatistický úrad SR – krajská správa v Košiciach

Werferova 3

040 13 Košice

juraj.horkay@statistics.sk

# Migračné trendy v Prešovskom kraji v rokoch 1997 až 2006

Ján Kozoň, Zuzana Šoltisová

## Abstract

Migration is one of the important processes, which affects total development and structure of the population. Migration is influenced by various reasons (conditions of life, residential policy, possibilities of job and other factors like wedding, divorce, health problems and others). In the article we analyse Internal migration (moving among communities and districts of the Presov region), External migration (moving among regions) and International migration. Data are being published during the period of the latest ten years. We are comparing each other latest two five-year terms.

**Key words:** *Migration, Immigrant, Emigrant, Internal migration, External migration, International migration, Balance of migration*

## 1. Úvod

Migrácia je jedným z významných procesov, ktorý ovplyvňuje celkový vývoj a štruktúru obyvateľstva. Pri migrácií dochádza k zmene trvalého pobytu a jej intenzita je ovplyvňovaná rôznymi dôvodmi (podmienky života v regióne, bytová politika, pracovné možnosti a iné faktory ako sobáš, rozvod, zdravotné problémy a pod.). V príspevku sa zaoberáme vnútrokrajským (sťahovanie medzi obcami a okresmi Prešovského kraja), medzikrajským (sťahovanie medzi kraji) a zahraničným sťahovaním. Údaje sú prezentované za obdobie posledných 10 rokov a vzájomne ich porovnávame v dvoch päťročných obdobiach, pričom prvé obdobie zahŕňa roky 1997 až 2001 a druhé od 2002 po rok 2006. Vzhľadom na dostupnosť len základných údajov analýza zahraničného sťahovania je spracovaná len ako celok.

## 2. Vnútrokrajské sťahovanie

Významnú časť migrácie predstavuje sťahovanie medzi obcami a okresmi v rámci kraja. Za celé obdobie desiatich rokov sa v kraji presťahovalo 74 386 osôb, z toho bolo 39 898 žien, čo je 53,6 %.

Pri vnútornom sťahovaní **z obce do obce** v tom istom okrese Prešovského kraja zmenilo svoj trvalý pobyt 68,3 % osôb z celkového objemu vnútrokrajského sťahovania, pričom najväčšia intenzita sťahovania (70,7 %) bola v roku 2002. Najvyšší počet sťahujúcich na 1000 obyvateľov stredného stavu bol v priebehu posledných piatich rokov v okrese Vranov nad Topľou (8 osôb), a naopak najnižšia mobilita bola v okrese Levoča (4,2 osoby). V rámci kraja sa **z okresu do okresu** sťahovalo 31,7 % obyvateľov. Najviac (34,8 %) sa ich presťahovalo v roku 1998. Najvyšší počet sťahujúcich na 1000 obyvateľov stredného stavu bol v rokoch 2002 až 2006 v okrese Medzilaborce (5,7 osôb), a naopak najnižšia mobilita bola v okrese Bardejov (2,1 osoby).

Najatraktívnejší pre sťahujúcich sa z okresu do okresu v rámci kraja v priebehu posledných 10 rokov bol okres Prešov, kam sa celkom presťahovalo 4 594 (19,5 %) osôb. Ďalej to boli okresy Kežmarok (12,8 %) a Poprad (10,2 %). Ako najmenej atraktívne boli okresy Medzilaborce (3,2 %) a Levoča (3,2 %). Najintenzívnejšie sťahovanie bolo medzi okresmi Poprad a Kežmarok. Z okresu Poprad sa z celkového počtu vysťahovaných osôb do okresu Kežmarok vysťahovalo 68,8 % a opačným smerom z Kežmarku do Popradu to bolo 63 %. Okres Humenné bol atraktívny pre obyvateľov z okresov Snina (56,1 %) a Medzilaborce (54 %). Okres Prešov bol cieľom pre 68,9 % vysťahovaných z okresu Sabinov.

**Tabuľka 1. Štruktúra vnútornej migrácie podľa okresov Prešovského kraja**

Okres	Sťahujúci sa z obce do obce v rámci okresu					Sťahujúci sa z okresu do okresu v rámci kraja				
	1997-2001	2002-2006	počet sťahujúcich na 1000 obyvateľov		Index <sup>*)</sup>	1997-2001	2002-2006	počet sťahujúcich na 1000 obyvateľov		Index <sup>*)</sup>
			1997-2001	2002-2006				1997-2001	2002-2006	
Bardejov	2 377	2 452	6,3	6,4	103,2	706	815	1,9	2,1	115,4
Humenné	2 110	2 264	6,5	7,0	107,3	913	982	2,8	3,0	107,6
Kežmarok	1 796	1 959	5,8	6,0	109,1	1 503	1 512	4,9	4,7	100,6
Levoča	668	676	4,3	4,2	101,2	388	376	2,5	2,3	96,9
Medzilaborce	319	405	5,0	6,5	127,0	392	355	6,1	5,7	90,6
Poprad	3 113	3 389	6,0	6,5	108,9	1 246	1 158	2,4	2,2	92,9
Prešov	4 927	5 997	6,1	7,3	121,7	2 192	2 402	2,7	2,9	109,6
Sabinov	1 730	1 957	6,5	7,1	113,1	940	1 051	3,5	3,8	111,8
Snina	1 296	1 194	6,5	6,1	92,1	559	454	2,8	2,3	81,2
Stará Ľubovňa	1 487	1 511	5,9	5,9	101,6	582	631	2,3	2,5	108,4
Stropkov	653	531	6,4	5,1	81,3	611	376	6,0	3,6	61,5
Svidník	1 078	1 134	6,5	6,8	105,2	795	752	4,8	4,5	94,6
Vranov nad Topľou	2 731	3 077	7,2	8,0	112,7	927	937	2,5	2,4	101,1

<sup>\*)</sup> Index obdobia rokov 1997 až 2001 = 100

V rokoch 2002 – 2006 bol v porovnaní s obdobím 1997 – 2001 počet sťahujúcich vo vnútri kraja vyšší o 6,4 % (2 308), pričom rýchlejšie sa zvyšoval počet sťahujúcich sa žien o 6,9 %. Celkovo v rámci kraja sa sťahujú o 15,7 % viac ženy ako muži.

**Tabuľka 2. Sťahovanie vo vnútri Prešovského kraja v rokoch 1997 - 2006**

Ukazovateľ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1997-2001	2002-2006
<b>Sťahovanie spolu</b>	<b>6 935</b>	<b>7 193</b>	<b>7 274</b>	<b>7 091</b>	<b>7 546</b>	<b>7 777</b>	<b>7 402</b>	<b>7 699</b>	<b>7 460</b>	<b>8 009</b>	<b>36 039</b>	<b>38 347</b>
z toho ženy	3 637	3 792	3 966	3 826	4 063	4 139	3 996	4 128	4 046	4 305	19 284	20 614
%	52,4	52,7	54,5	54,0	53,8	53,2	54,0	53,6	54,2	53,8	53,5	53,8
na 1 000 obyv.	8,9	9,2	9,3	9,0	9,5	9,8	9,3	9,7	9,4	10,0	9,2	9,6

Najväčší počet sťahujúcich (8 009) bol v roku 2006 a najnižší (6 935) v roku 1997. Na 1000 obyvateľov stredného stavu sa vo vnútri kraja sťahovalo 9,4 osôb. Porovnaním celkového počtu obyvateľov kraja a počtu sťahovaných vo vnútri kraja zistíme, že v roku 2006 zmenilo svoje bydlisko 1 percento obyvateľov.

### 3. Medzikrajské a zahraničné sťahovanie

Počet **prist'ahovaných** do Prešovského kraja v období rokov 2002 až 2006 predstavoval 10 043 osôb. V porovnaní s obdobím predchádzajúcich piatich rokov (1997 – 2001) došlo k miernemu nárastu počtu prist'ahovaných o 170 (1,7 %). Najväčší počet prist'ahovaných (2 235) bol zaznamenaný v roku 2006, a naopak najnižší (1 807) v roku 2003.

**Tabuľka 3. Prist'ahovaní do Prešovského kraja v rokoch 1997 - 2006**

Ukazovateľ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1997-2001	2002-2006
<b>Spolu</b>	<b>2 041</b>	<b>1 914</b>	<b>2 113</b>	<b>1 856</b>	<b>1 949</b>	<b>1 907</b>	<b>1 807</b>	<b>2 046</b>	<b>2 048</b>	<b>2 235</b>	<b>9 873</b>	<b>10 043</b>
z toho ženy	1 034	983	1 114	993	1 047	998	979	1 088	1 109	1 136	5 171	5 310
%	50,7	51,4	52,7	53,5	53,7	52,3	54,2	53,2	54,2	50,8	52,4	52,9
<b>zo SR spolu</b>	<b>1 828</b>	<b>1 733</b>	<b>1 833</b>	<b>1 609</b>	<b>1 708</b>	<b>1 717</b>	<b>1 597</b>	<b>1 674</b>	<b>1 588</b>	<b>1 665</b>	<b>8 711</b>	<b>8 241</b>
%	89,6	90,5	86,7	86,7	87,6	90,0	88,4	81,8	77,5	74,5	88,2	82,1
z toho ženy	937	878	974	858	926	909	869	924	898	906	4 573	4 506
%	51,3	50,7	53,1	53,3	54,2	52,9	54,4	55,2	56,5	54,4	52,5	54,7
<b>Zo zahraničia spolu</b>	<b>213</b>	<b>181</b>	<b>280</b>	<b>247</b>	<b>241</b>	<b>190</b>	<b>210</b>	<b>372</b>	<b>460</b>	<b>570</b>	<b>1 162</b>	<b>1 802</b>
z toho z ČR spolu	108	96	123	152	128	71	70	94	157	157	607	549
%	50,7	53,0	43,9	61,5	53,1	37,4	33,3	25,3	34,1	27,5	52,2	30,5

Z hľadiska sťahovania medzi krajinami sa do Prešovského kraja počas celého sledovaného obdobia výrazne najviac osôb prist'ahovalo z Košického kraja. V období rokov 2002 – 2006 to bolo 5 014 prist'ahovaných, čo predstavuje 60,8 % z celkového počtu prist'ahovaných do kraja. Ako ďalší kraj nasledoval Žilinský s celkovým počtom 792 (9,6 %) prist'ahovaných. Najmenej 351 (4,3 %) ich bolo z Nitrianskeho kraja.

Celkový počet **vyst'ahovaných** z kraja (27 747) v období posledných desať rokov mal rastúcu tendenciu. Ich počet sa zvyšoval z 2 264 v roku 1997 na 3 111 osôb v roku 2006. Počet vyst'ahovaných v období rokov 2002 až 2006 v porovnaní s predchádzajúcim päťročným obdobím sa zvýšil o 28,5 %. Od roku 2004 migrácia do ostatných krajov SR začala mierne klesať, a naopak migrácia do zahraničia výrazne (takmer trojnásobne) stúpala.

Z hľadiska miesta nového trvalého pobytu najviac osôb opäť smerovalo do Košického kraja, kam sa za obdobie posledných 5 rokov vyst'ahovalo 6 255 (42,3 %) osôb z celkového počtu vyst'ahovaných do krajov SR. Avšak v porovnaní s obdobím rokov 1997 – 2001 došlo k poklesu o 9,1 percentuálneho bodu. Druhé miesto patrí Bratislavskému kraju s počtom vyst'ahovaných 2 927 (19,8 %), kde sa zaznamenal nárast o 6,5 percentuálneho bodu v porovnaní s obdobím 1997 – 2001. Najmenej osôb 668 (4,5 %) sa vyst'ahovalo do Trenčianskeho kraja.

**Tabuľka 4. Vyst'ahovaní z Prešovského kraja v rokoch 1997 - 2006**

Ukazovateľ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1997-2001	2002-2006
<b>Spolu</b>	<b>2 264</b>	<b>2 372</b>	<b>2 409</b>	<b>2 525</b>	<b>2 575</b>	<b>3 051</b>	<b>2 930</b>	<b>3 338</b>	<b>3 172</b>	<b>3 111</b>	<b>12 145</b>	<b>15 602</b>
z toho ženy	1 216	1 273	1 324	1 411	1 424	1 672	1 604	1 816	1 735	1 742	6 648	8 569
%	53,7	53,7	55,0	55,9	55,3	54,8	54,7	54,4	54,7	56,0	54,7	54,9
<b>Do SR spolu</b>	<b>2 240</b>	<b>2 325</b>	<b>2 370</b>	<b>2 482</b>	<b>2 481</b>	<b>2 969</b>	<b>2 860</b>	<b>3 123</b>	<b>2 964</b>	<b>2 875</b>	<b>11 898</b>	<b>14 791</b>
%	98,9	98,0	98,4	98,3	96,3	97,3	97,6	93,6	93,4	92,4	98,0	94,8
z toho ženy	1 202	1 243	1 294	1 382	1 362	1 611	1 562	1 681	1 609	1 587	6 483	8 050
%	53,7	53,5	54,6	55,7	54,9	54,3	54,6	53,8	54,3	55,2	54,5	54,4
<b>Do zahraničia spolu</b>	<b>24</b>	<b>47</b>	<b>39</b>	<b>43</b>	<b>94</b>	<b>82</b>	<b>70</b>	<b>215</b>	<b>208</b>	<b>236</b>	<b>247</b>	<b>811</b>
z toho do ČR	13	22	14	15	46	24	27	107	90	116	110	364
%	54,2	46,8	35,9	34,9	48,9	29,3	38,6	49,8	43,3	49,2	44,5	44,9

Podiel **vyst'ahovaných do zahraničia** z celkového počtu vyst'ahovaných z kraja predstavoval za obdobie posledných 10 rokov 3,8 %. Avšak porovnaním počtu vyst'ahovaných do zahraničia v posledných piatich rokoch s počtom v období 1997 až 2001 došlo k nárastu až o 228,3 %. Najviac vyst'ahovaných bolo v roku 2006 a dosiahlo hodnotu 236, čo bolo len o 11 osôb menej ako za cele obdobie rokov 1997 až 2001.

Z hľadiska pohlavia je zaujímavé, že v celom sledovanom 10 ročnom období bolo vyst'ahovaných viac žien (64,7 %) ako mužov (35,3 %).

Medzi vyst'ahovanými do zahraničia v posledných troch rokoch takmer polovica smerovala do Českej republiky.

Z celkového počtu **prist'ahovaných** do kraja za obdobie 2002 - 2006 **cudzinci** tvorili 17,9 % (1 802 osôb), pričom z toho 30,5 % bolo z Českej republiky. Porovnaním päťročného obdobia 2002 - 2006 s obdobím 1997 - 2001 bol zaznamenaný výrazný nárast prist'ahovaných zo zahraničia o 55,1 %, pričom najdynamickejší bol nárast za posledné 3 roky (1 402 osôb). Pravdepodobne to výrazne ovplyvnil vstup Slovenskej republiky do Európskej únie, a s tým spojený voľný pohyb občanov. Z hľadiska pohlavia je zaujímavé, že v období rokov 1997 - 2001 bolo prist'ahovaných o 6 % viac žien ako mužov, pričom tento pomer v ďalšom päťročnom období (2002 - 2006) sa zmenil a prist'ahovaných mužov bolo o 24,1 % viac ako žien.

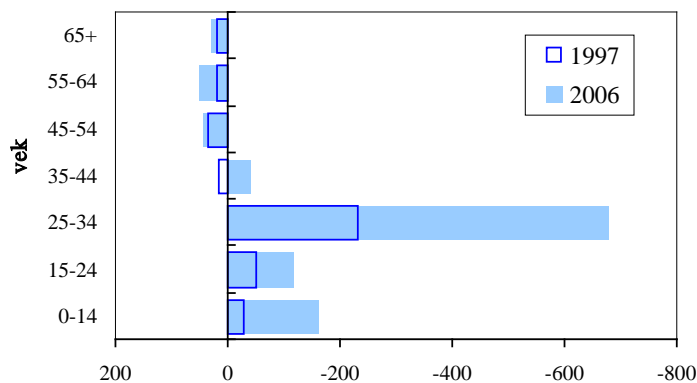
**Tabuľka 5. Úbytok s'ahovaním v Prešovskom kraji za roky 1997 - 2006**

Ukazovateľ	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1997-2001	2002-2006
<b>Spolu</b>	<b>-223</b>	<b>-458</b>	<b>-296</b>	<b>-669</b>	<b>-626</b>	<b>-1 144</b>	<b>-1 123</b>	<b>-1 292</b>	<b>-1 124</b>	<b>-876</b>	<b>-2 272</b>	<b>-5 559</b>
z toho ženy	-182	-290	-210	-418	-377	-674	-625	-728	-626	-606	-1 477	-3 259
%	81,6	63,3	70,9	62,5	60,2	58,9	55,7	56,3	55,7	69,2	65,0	58,6

**Migračné saldo** počas uplynulých desiatich rokoch dosahovalo len záporné hodnoty, pričom najkritickejší bol rok 2004, kde úbytok s'ahovaním dosiahol hodnotu 1 292 osôb. Celkový úbytok s'ahovaním za posledných 10 rokov dosiahol hodnotu 7 831, z toho ženy tvorili 60,5 %. Úbytok s'ahovaním v období posledných 5 rokov bol o 144,7 % vyšší ako v období rokov 1997 - 2001.

Z hľadiska budúceho vývoja v kraji je dôležitá nielen migrácia ako celok, ale aj migrácia určitých skupín obyvateľstva. Napríklad záporné saldo migrácie mladých a vzdelaných ľudí ovplyvňuje

**Prírastok (-úbytok) sťahovania v Prešovskom kraji podľa veku**



budúci demografický a s tým súvisiaci aj ekonomický a sociálny vývoj.

Zaujímavá je **veková štruktúra** prisťahovaných. V posledných piatich rokoch najpočetnejšou skupinou prisťahovaných boli osoby vo veku 25 – 34 rokov s celkovým podielom 28,3 %, zatiaľ čo v období rokov 1997 – 2001 najviac prisťahovaných bolo 15 – 24 ročných s 26 percentami. Najvýraznejší percentuálny nárast prisťahovaných

bol zaznamenaný vo vekovej skupine 55-64 ročných a dosiahol 42,5 percentný podiel. Z hľadiska základných ekonomických skupín najväčší percentuálny nárast (o 25 %) bol u prisťahovaných osôb v poproduktívnom veku (60+ muži, 55+ ženy).

**Tabuľka 6. Sťahovanie v Prešovskom kraji v rokoch 1997 – 2006 podľa veku**

Vek	Prisťahovaní					Vystťahovaní					Saldo sťahovania	
	1997 - 2001	%	2002 - 2006	%	Index <sup>*)</sup>	1997 - 2001	%	2002 - 2006	%	Index <sup>*)</sup>	1997-2001	2002-2006
<b>Spolu</b>	<b>9 873</b>	<b>100,0</b>	<b>10 043</b>	<b>100,0</b>	<b>101,7</b>	<b>12 145</b>	<b>100,0</b>	<b>15 602</b>	<b>100,0</b>	<b>128,5</b>	<b>-2 272</b>	<b>-5 559</b>
<b>0-14</b>	2 094	21,2	2 016	20,1	96,3	2 490	20,5	3 162	20,3	127,0	-396	-1 146
<b>15-24</b>	2 570	26,0	1 866	18,6	72,6	3 200	26,3	2 938	18,8	91,8	-630	-1 072
<b>25-34</b>	2 435	24,7	2 847	28,3	116,9	3 805	31,3	5 932	38,0	155,9	-1 370	-3 085
<b>35-44</b>	1 112	11,3	1 223	12,2	110,0	1 118	9,2	1 582	10,1	141,5	-6	-359
<b>45-54</b>	661	6,7	805	8,0	121,8	569	4,7	818	5,2	143,8	92	-13
<b>55-64</b>	386	3,9	550	5,5	142,5	321	2,6	484	3,1	150,8	65	66
<b>65 a viac</b>	615	6,2	736	7,3	119,7	642	5,3	686	4,4	106,9	-27	50
<b>Predproduktívny</b>	2 094	21,2	2 016	20,1	96,3	2 490	20,5	3 162	20,3	127,0	-396	-1 146
<b>Produktívny</b>	6 879	69,7	6 902	68,7	100,3	8 763	72,2	11 406	73,1	130,2	-1 884	-4 504
<b>Poproduktívny</b>	900	9,1	1 125	11,2	125,0	892	7,3	1 034	6,6	115,9	8	91

<sup>\*)</sup> Index obdobie rokov 1997 až 2001 = 100

Veková skupina 25-34 ročných je veľmi zaujímavá aj z hľadiska vystťahovaných osôb. V priebehu posledných 5 rokov táto veková skupina z celkového počtu vystťahovaných tvorila 38 %. Porovnaním päťročného obdobia 2002 – 2006 s obdobím 1997 – 2001 bol zaznamenaný výrazný nárast vystťahovaných v tejto vekovej kategórii, a to až o 55,9 %, a naopak vo vekovej skupine 15 – 24 ročných došlo k poklesu o 8,2 %.

Na intenzitu sťahovania majú vplyv rôzne **dôvody** vyvolávajúce potrebu zmeny trvalého pobytu. V rámci hlásenia o sťahovaní sa uvádza aj jeho hlavný dôvod. Medzi najčastejšie dôvody prisťahovania do kraja (27,6 %), resp. vystťahovania z kraja (28,3%) v uplynulých desiatich rokoch bolo nasledovanie rodinného príslušníka. Bytové dôvody boli druhou najčastejšou príčinou sťahovania. Sobáš ako dôvod sťahovania uviedol takmer každý ôsmy sťahujúci sa. Je ale zaujímavé, že vystťahovanie z dôvodu priblíženia k pracovisku predstavuje len 5,6 %, avšak trend v posledných piatich rokoch poukazuje na ich nárast o 47,5 %.

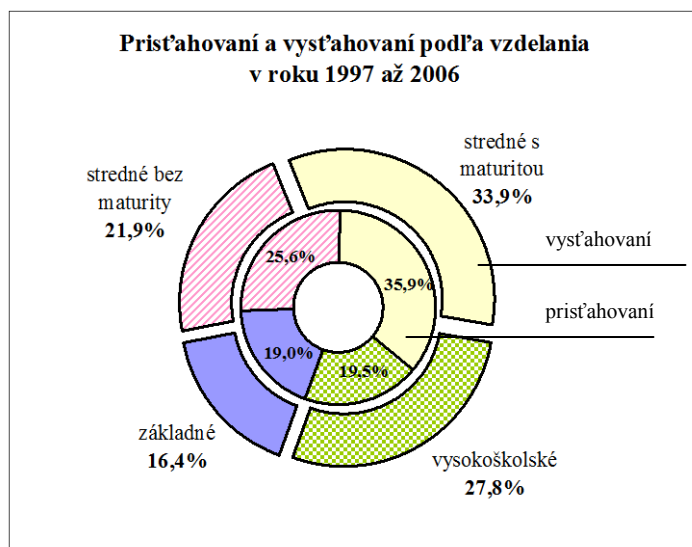


Tabuľka 7. Dôvody sťahovania v Prešovskom kraji v rokoch 1997 až 2006

Dôvod sťahovania	Prisťahovaní					Vysťahovaní					Saldo sťahovania	
	1997 - 2001	%	2002 - 2006	%	Index*)	1997 - 2001	%	2002 - 2006	%	Index*)	1997 - 2001	2002 - 2006
<b>Spolu</b>	<b>9 873</b>	<b>100,0</b>	<b>10 043</b>	<b>100,0</b>	<b>101,7</b>	<b>12 145</b>	<b>100,0</b>	<b>15 602</b>	<b>100,0</b>	<b>128,5</b>	<b>-2 272</b>	<b>-5 559</b>
<b>zmena</b>	375	3,8	236	2,3	62,9	634	5,2	755	4,8	119,1	-259	-519
<b>priblíženie k pracovisku</b>	330	3,3	346	3,4	104,8	630	5,2	929	6,0	147,5	-300	-583
<b>štúdium</b>	51	0,5	77	0,8	151,0	84	0,7	65	0,4	77,4	-33	12
<b>zdravotné sobáš</b>	508	5,1	445	4,4	87,6	345	2,8	325	2,1	94,2	163	120
<b>rozvod</b>	1 511	15,3	1 213	12,1	80,3	1 778	14,6	1 819	11,7	102,3	-267	-606
<b>bytové dôvody nasledovanie rod.</b>	149	1,5	162	1,6	108,7	146	1,2	153	1,0	104,8	3	9
<b>iné dôvody</b>	2 027	20,5	2 207	22,0	108,9	2 943	24,2	4 039	25,9	137,2	-916	-1 832
	2 751	27,9	2 743	27,3	99,7	3 491	28,7	4 373	28,0	125,3	-740	-1 630
	2 171	22,0	2 614	26,0	120,4	2 094	17,2	3 144	20,2	150,1	77	-530

\*) Index obdobia rokov 1997 až 2001 = 100

Pri sťahovaní z hľadiska **rodinného stavu** najpočetnejšou (46,3 %) skupinou sú ženatí, resp. vydaté osoby. Hneď na druhom mieste (44,8 %) sa umiestnili slobodní, resp. slobodné. Avšak trend v posledných piatich rokoch ukazuje, že dochádza k nárastu počtu sťahovaných osôb s rodinným stavom slobodný, a naopak k poklesu skupiny s rodinným stavom ženatý, resp. vydatá.



Z hľadiska **vzdelania** (sledujeme len osoby nad 15 rokov) najpočetnejšou skupinou v priebehu posledných 10 rokov boli osoby so stredoškolským vzdelaním s maturitou. Ich podiel tvoril pri prisťahovaných 35,9 % a pri vysťahovaných z kraja 33,9 %. Druhou najväčšou skupinou boli vysťahovaní s vysokoškolským vzdelaním s podielom viac ako 27,8 %, pričom trend posledných piatich rokov v porovnaní s rokmi 1997 – 2001 prezentuje ich nárast o 4,2 percentuálne body. Prisťahované osoby s vysokoškolským vzdelaním sa

podieľajú len 19,5 % na celkovom počte prisťahovaných. Za obdobie posledných 10 rokov dosiahlo saldo sťahovania osôb s vysokoškolským vzdelaním zápornú hodnotu a teda ich počet sa znížil o 3 057 osôb.

Z hľadiska **národnosti** samozrejme najviac sa sťahujú osoby so slovenskou národnosťou. Hneď za nimi nasledujú osoby s národnosťou českou a ukrajinskou s rovnakým pomerom (2,4 % z celkového počtu prisťahovaných, resp. 0,6 % z celkového počtu vysťahovaných) a poľskou (1,2 %, resp. 0,1 %).

Ako najoptimálnejšie obdobie pre sťahovanie sa ukazujú mesiace august a september, počas ktorých sa presťahuje viac ako 20 % osôb.

#### 4. Záver

Z hľadiska vnútrokrajského sťahovania zmenilo svoje bydlisko ročne v priemere 1 % obyvateľov, pričom najviac atraktívne pre sťahujúcich boli okresy Prešov, Poprad a Kežmarok.

Saldo medzikrajskej migrácie počas uplynulých 10 rokov dosahovalo len záporné hodnoty a kraj migráciou stratil 7 831 osôb, z toho ženy tvorili 60,5 %. Alarmujúci bol úbytok 4 455 (56,9 %) mladých a vzdelaných ľudí vo veku 25 – 34 rokov. Najviac vystaňovaných z kraja smerovalo do Košického a Bratislavského kraja.

Príprava a samotný vstup SR do Európskej únie a s tým spojený voľný pohyb občanov mal pravdepodobne výraznejší vplyv na zdynamizovanie migrácie ako aj na kladne saldo zahraničnej migrácie (1 906) tykajúcej sa Prešovského kraja, z toho 35,8 % osôb bolo z ČR.

## **5. Literatúra**

Štatistický úrad SR, Výstupné zostavy zo spracovania štátnych štatistických hlásení radu OBYV 5-12 za roky 1997 až 2006.

Štatistický úrad SR, marec 2006, Migrácia obyvateľstva

Štatistický úrad SR, jún 2007, Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike, s. 33-36

Danuša Jurčová, apríl 2005, Slovník demografických pojmov, s. 45 - 50

### **Adresa autorov:**

Ján Kozon, Ing.

Javorinská 10; 080 01 Prešov

[Jan.Kozon@statistics.sk](mailto:Jan.Kozon@statistics.sk)

Zuzana Šoltisová, Bc.

Volgogradská 16; 080 01 Prešov

[Zuzana.Soltisova@statistics.sk](mailto:Zuzana.Soltisova@statistics.sk)

## Z histórie Slovenských demografických konferencií

Doc. Ing. Jozef Chajdiak, CSc.<sup>1</sup>, RNDr. Ján Luha, CSc.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> STATIS Bratislava

<sup>2</sup> Ústav pre výskum verejnej mienky pri ŠÚ SR Bratislava

Slovenská štatistická a demografická spoločnosť mala svoje ustanovujúce zhromaždenie 28. marca 1968. V čase svojho založenia niesla názov Slovenská demografická a štatistická spoločnosť pri SAV. Jej založenie schválilo Predsedníctvo SAV na svojom 33. zasadnutí dňa 18. 12. 1967. Na ustanovujúcom Valnom zhromaždení 28. 3. 1968 bol zvolený výbor v zložení: predseda Doc. Ing. Milan Kovačka, CSc., prvý podpredseda Ing. Daniel Vojtko, CSc., druhý podpredseda Doc. Ing. Ladislav Ivanka, CSc., vedecký tajomník Ing. Rudolf Krč, CSc. a hospodár Dr. Doval. Ďalšie podrobnosti možno získať v príspevku Slovenská demografická spoločnosť založená od D. Vojtka v Ekonomickom časopise 7/1968 XVI str. 715-716. Činnosť Spoločnosti sa orientovala na organizáciu vedecko-odborných podujatí v oblasti štatistiky a demografie prostredníctvom vedeckých konferencií, odborných seminárov a diskusných popoludní. Ku zmene názvu prišlo na Valnom zhromaždení členov spoločnosti dňa 14. marca 1990, kedy sa tiež členská základňa rozšírila o významnú časť štatistickej obce - o matematických štatistikov. Ku tradičným aktivitám Spoločnosti v oblasti aplikovanej štatistiky, výpočtovej štatistiky a demografie sa pridružili činnosti z oblasti matematickej štatistiky. Ďalšou významnou oblasťou v činnosti Spoločnosti je štatistické riadenie kvality.

Spoločnosť sa prezentuje pomerne širokými odbornými aktivitami, Demografická konferencia patrí medzi najdôležitejšie. V poslednom období sa organizuje každé dva roky v nepárnych letočtoch (v párnych letočtoch sa organizuje Slovenská štatistická konferencia).

V príspevku uvedieme stručnú chronológiu demografických konferencií. Hneď na tomto mieste sa môžeme poďakovať, za cenné informácie o prvých dvoch konferenciách. Na 9. Slovenskej demografickej konferencii nás upozornil na príslušné informácie v časopise Demografie M. Aleš a M. Šimek (obaja z ČSÚ) nám zabezpečil texty článkov, takže môžeme naše údaje doplniť.

Prvá Demografická konferencia prebehla 24. septembra 1975 v Bratislave. Bola to spoločná konferencia Slovenskej demografickej a štatistickej spoločnosti a Československej demografickej spoločnosti. Témou boli niektoré problémy československej demografie. Na konferencii odznali príspevky D. Vojtka, J. Stacha, L. Pachla, F. Ďurďoviča, M. Kodaja, host'a z Humboldtovej univerzity v Berlíne P. Khalatbariho, V. Srba. Na konferencii sa zúčastnilo okolo 60 členov oboch spoločností.

Druhá Demografická konferencia na tému „Populačný vývoj v kontexte spoločenského rozvoja“ sa uskutočnila 2. až 5. mája 1983 v Smoleniciach. Konferenciu sme spoluorganizovali s Československou demografickou spoločnosťou a prebehla s medzinárodnou účasťou. Medzi 83 účastníkmi bolo 24 zahraničných účastníkov, teda mimo účastníkov z Československa.

Demografické konferencie s číslaním ich poradia prebiehajú od roku 1992.

3. Demografická konferencia sa uskutočnila vo februári 1992. Z konferencie sme vydali Zborník, ktorý má 115 strán. V Zborníku sú prezentované príspevky J. Chajdiaka, Z. Finkovej, A. Schmidtovej, E. Chandogovej, A. Volnej, E. Svitkovej, Z. Rýchlikovej, A. Bezáka, S. Litomerického, J. Bondu, S. Očovského, J. Kaliského, V. Brčkovej, R. Grofika a M. Novotnej. Zborník pod redakciou E. Halašovej vyšiel v júli 1992.

4. Demografická konferencia „**Populačné zdroje regionálneho rozvoja Slovenska**“ sa uskutočnila v septembri 1993 v Bratislave. Zborník zostavili Š. Očovský a A. Volná. Má 131 strán. V Zborníku sú uvedené príspevky A. Bašovského a kol., A. Brezáka, A. Gajdarovej a J. Mládku, K.

Hanicovej, J. Chajdiaka, Z. Izakovičovej, M. Kohútovej, S. Korónyho, A. Micháleka, A. Miškolciho a J. Mládeka, Š. Očovského, G. Olasa, K. Pastora, P. Podoláka, P. Spišiaka, F. Thurza, V. Úradníčka, V. Vlčkovej a D. Breveníkovej a A. Volnej a M. Országha.

5. Demografická konferencia „**Fenomén národnosti (ethnicity) a náboženstva v demografii strednej Európy**“ prebehla 8. a 9. 12. 1995 v Bratislave. Zborník príspevkov (ISBN 80 – 967343 – 2 – 6), ktorý zostavil J. Chajdiak má 175 strán. Obsahuje príspevky A. Volnej, R. Bednárika, J. Filadelfiovej a P. Guráňa, S. Gabzdilovej, P. Hraška, J. Chajdiaka, J. Chajdiaka ml., A. Jurovej, M. Kohútovej, O. Kontšekovej, J. Kubanovej, V. Likara, J. Luhu, P. Mariota, J. Mládka, G. Moravčíkovej, K. Pastora, V. Paukoviča, Ľ. Pavlíkovej, M. Piscovej, B. Stehlíkovej, P. P. Tótha, V. Trebichavského, A. Volnej, M. Vyšinského a Ľ. Žatka. Okrem účastníkov zo Slovenska a Česka sa konferencie zúčastnili účastníci z Rakúska.

6. Demografická konferencia „**Pôrodnosť a vybrané aspekty reprodukcie obyvateľstva**“ prebehla v dňoch 21. – 23. mája 1997 na Domaši. Konferencie sa zúčastnili aj štyria biskupi hlavných slovenských cirkví v Prešovskom regióne a predstavitelia susedskej regionálnej štatistiky z Poľska. Zborník konferencie (ISBN 80 – 967658 – 0 – 9), ktorý zostavila A. Volná má 139 strán. Obsahuje príspevky A. Volnej, M. Tirpáka, M. Žirka, V. Čičaja, J. Chajdiaka, V. Kandráčovej, A. Dzurusovej, T. Lenzovej, T. Lengyelovej, B. Lindu, J. Mládka a J. Chovancovej, I. Mrvu, K. Pastora, Ľ. Pavlíkovej, A. Pavúka, D. Popjakovej, A. Šticovej, I. Válkyovej, M. Jurčovičovej, Z. Javorskej a L. Wsólovej, A. Volnej, Ľ. Mistríkovej, D. Heřmanovej a M. Kovářovej.

7. Demografická konferencia „**Demografické, zdravotné a sociálno-ekonomické aspekty úmrtnosti**“ prebehla v dňoch 13. – 15. 9. 1999 v Trenčianskych Tepliciach. Zborník príspevkov, ktorý zostavil M. Žirko vyšiel v dvoch dieloch (1. diel ISBN 80 – 88946 – 00 – X má 162 strán a 2. diel ISBN 80 – 88946 – 05 – 0 má 122 strán). Prvý diel vyšiel v deň začiatku konferencie, druhý diel v októbri 1999. Zborník obsahuje príspevky A. Barákovej, D. Brašenovej, M. Dubekovej, B. Burcina, B. Vaňu, T. Fialu, Š. Galbavého, E. Gintera, G. Guliša, J. Chajdiaka, J. Chovancovej, D. Jurčovej, T. Kamodyovej a J. Mládka, S. Korónyho, F. Koschina, J. Kubanovej, J. Langhamrovej, A. Letkovičovej, B. Stehlíkovej a J. Webera, B. Lindu, J. Mészáros, K. Pastora, S. Pavlíkovej a J. Mládka, I. Stankovičovej, R. Šidla a A. Volnej (prvý diel) a Závery konferencie a príspevky M. Tirpáka, M. Žirka, P. Guráňa, K. Pastora, A. Barákovej, A. Raučinovej a I. Šteliara, J. Brezáka a Z. Viktoryovej, V. Čičaja, J. Chajdiaka, Ľ. Ivančíkovej, M. Kohútovej, V. Kvetana, T. Lengyelovej, J. Mazára a J. Mládeka (druhý diel).

8. Demografická konferencia „**Súčasný populačný vývoj na Slovensku v európskom kontexte**“ prebehla v dňoch 10. – 12. septembra 2001 v Rajeckých Tepliciach. Zborník príspevkov, ktorý zostavil B. Vaňo (ISBN 80 – 88946 – 11 – 5) má 196 strán. Zborník obsahuje príspevky G. Baníkovej a J. Mládeka, A. Barákovej a M. Dudove, S. Bátorovej, M. Cára, M. Horeckého, J. Chajdiaka, Z. Chovancovej, O. Chovanovej, Ľ. Ivančíkovej, D. Jurčovej, A. Kaščákovej, M. Katerinkovej, S. Katinu, M. Kohútovej, F. Koschina a B. Vaňu, J. Kubanovej, Ľ. Kurčíka, D. Kusendovej, J. Langhamrovej, T. Lengyelovej, B. Lindu, J. Luhu a M. Škrabalu, J. Mareňčákovej, J. Matulíka, J. Mészáros, J. Mládka a B. Blehu, K. Pastora, A. Pavúka, Z. Podmanickej, M. Potačokovej, P. Roszkowkej, B. Stehlíkovej, M. Letkovičovej, M. Velickej a A. Volnej.

9. Slovenská demografická konferencia „**Rodina**“ sa konala v Tajove, v hoteli Lesák v dňoch 17. až 19. septembra 2003. Predsedom programového a organizačného výboru bol RNDr. Vladimír Trebichavský. Tematické okruhy konferencie boli: Historický pohľad na slovenskú rodinu (Slovenská rodina do roku 1918), Vývoj počtu a štruktúry rodinných domácností v období 1950-2001, Regionálne rozdiely v štruktúre rodinných domácností v období 1950-2001, Vplyv demografických procesov na tvorbu a rozpad rodín, Reprodukcia a rodina, Nový model reprodukčného a rodinného správania – kríza tradičnej rodiny?, Prognóza počtu a zloženia rodinných domácností, Ekonomická situácia rodín

a domácností, Bývanie a spoločné hospodárenie rodinných domácností, Rodinná politika. Zborník príspevkov (ISBN 80-88946-28-X) zostavil V. Trebichavský. Na 213 stranách obsahuje príspevky Z. Jakubovie, J. Chajdiaka a J. Luhu, B. Vaňa, J. Chajdiaka, F. Koshina, J. Mládka, B. Stehlíkovej, K. Pastora, M. Aleša, J. Hrubého, J. Chajdiaka, J. Širočkovej, A. Volnej, M. Lukáčovej, V. Pilinskej, L. Kurčíka, A. Mentela, O. Dzianovej, J. Linghamrovej, Z. Podmanickej, D. Bartoňovej, A. Berešovej a J. Chajdiaka, M. Potančokovej, V. Fillovej, J. Mládeka a J. Merenčákovej, T. Fialu, J. Kubanovej, G. Nedelovej a A. Kaščákovej, M. Cára, V. Polákovej, D. Selockej, A. Petrášovej, M. Čerešníkovéj, M. Štrbovej, M. Kohútovej, B. Szghyovej, K. Čaplovičovej, M. Badu, P. Mareša. Výbornú úroveň konferenciu umocnila aj výborná atmosféra medzi účastníkmi v peknom prostredí v hoteli Lesák a jeho okolí.

Jubilejná 10. Slovenská demografická konferencia „**Naša demografia: súčasnosť a perspektívy**“, pod záštitou Ivana Gašparoviča sa konala v dňoch 4. až 6. mája 2005 v Smoleniciach. Predsedom programového a organizačného výboru bol prof. Ing. Jozef Chajdiak, CSc., podpredsedom pre programovú časť bol Ing. Boris Vaňo, podpredsedníčka pre organizačnú časť bola Ing. Helena Okonkwová a tajomníkom bol RNDr. Ján Luha, CSc.

Zborník príspevkov (ISBN 80-88946-39-5) zostavil B. Vaňo. Na 235 stranách obsahuje príspevky:

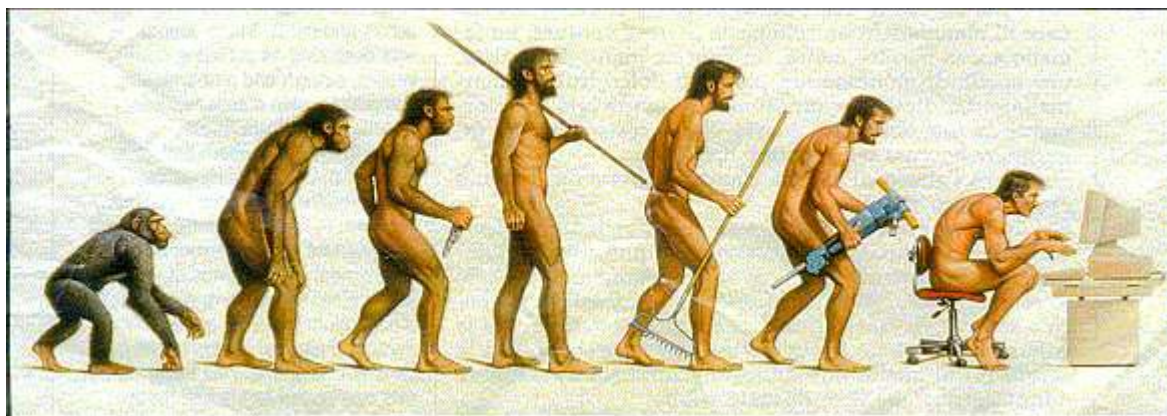
11. Slovenská demografická konferencia s tematickým zameraním „**Migrácia**“, pod záštitou podpredsedu vlády Slovenskej republiky Dušana Čaploviča sa konala 17. – 19. 9. 2007 v Slovenskom raji, hotel Čingov. Predsedom programového a organizačného výboru bol Ing. Boris Vaňo, podpredsedníčka pre organizačnú časť bola Ing. Anna Janusová a tajomníkom bol RNDr. Ján Mészáros. Príspevky účastníkov konferencie sú publikované vo vedeckom časopise SŠDS FORUM STATISTICUM SLOVACUM, ročník III., číslo 3/2007, ISSN 1336-7420.

Budeme vďační všetkým, ktorí nám poskytnú doplňujúce informácie o demografických konferenciách do roku 1990 na e-mail:

Jan.Luha@statistics.sk

chajdiak@statis.sk

alebo osobne.



# Súčasnosť a budúcnosť migrácie na lokálnej úrovni – príklad Petržalky

**Branislav Bleha, Dagmar Popjaková**

## Abstract

The paper deals briefly with demographic analysis and forecast. The local level is in the interests of our study. Petržalka is the biggest urban structure in the Slovak republic. Its position is very important as well as within Bratislava. Knowing demographic change is the essential part of the city planning. Migration is the crucial factor of future demographic change on sub-national and local level but its prediction is very uncertain. We analyse recent migration situation, especially the main migration indicators, migration flows. Factors of recent rapid change are analysed. By means of this detail analysis has been produced two main variants of future migration fitted to cohort - component method.

**Key words:** *factors of migration, migration flows, structure of migrants, regional population forecast, variants.*

## 1. Úvod

Petržalka, mestská časť Bratislavy, je najväčšia urbánna štruktúra v rámci SR, a možno ju považovať za jednu z najhomogénnejších zo sociálno-demografického hľadiska. Bola jej venovaná mimoriadna pozornosť urbanistov, sociológov a geografov, a to v mnohých aspektoch. Jedným z významných je jej funkčná, priestorová a štruktúrna transformácia po roku 1989.

Potreba skúmať takéto celky interdisciplinárne vyplýva z mnohorakosti faktorov ovplyvňujúcich komponenty budúceho populačného vývoja v tomto území. Mnohé tieto faktory sú navyše navzájom kauzálne prepojené a komplikujú tak tvorbu scenárov. Niet pochýb, že pre tvorbu prognózy vývoja obyvateľstva je nevyhnutné kompilovať niekoľko scenárov budúceho vývoja. Mestská časť nemá doposiaľ explicitne spracovanú prognózu vývoja počtu obyvateľov a vekovej štruktúry. Pritom vzhľadom na svoju veľkosť, funkčný a priestorový význam, ide o jednu z najvýznamnejších funkčno – priestorových častí hlavného mesta.

## 2. Stručný pohľad na doterajší vývoj migrácie

Petržalka prekonala počas svojej existencie relatívne dynamický sociálno-ekonomický vývoj, ktorý bol od počiatkov ovplyvnený niekoľkými faktormi: a) riekou Dunaj ako prírodnou a administratívnou bariérou, b) blízkosťou Bratislavy ako silného polyfunkčného centra, c) politicko-ekonomickými záujmami o južné zázemie Bratislavy, d) výhodnou polohou vo vzťahu k Viedni a Rakúsku. Do roku 1946 bola Petržalka samostatnou obcou, hoci už v roku 1917 sa objavili konkrétne plány jej začlenenia do Bratislavy.<sup>1</sup> Po II. svetovej vojne sa začala rozvíjať ako urbánna (sub)štruktúra Bratislavy, dnes jedna z jej 17 mestských častí.

Obdobia ekonomicko-sociálneho rozvoja a stagnácie, ako bolo uvedené vyššie, sa premietali do štatistik populačného vývoja Petržalky. Progresívny rast počtu jej obyvateľov v prvých, ale predovšetkým posledných dvoch-troch decéniách 20. storočia vyplýval z intenzívnych imigračných tokov. Možno teda konštatovať, že v historickom priemete to boli a sú migračné a v rámci nich hlavne

<sup>1</sup> Podľa Kedra (1988) v roku 1917 prof. Palóczy z Technickej školy v Budapešti prvýkrát zahrnul Petržalku do územného plánu Bratislavy. Tento návrh súvisel s koncepcným zámerom Palóczyho, ktorý uvažoval s Dunajom ako hlavnou kompozičnou osou Bratislavy a tým tiež rozvojom Petržalky v týchto intenciách.

imigračné pohyby, ktoré ovplyvňovali populačný vývoj tejto urbánnej štruktúry. Najvýraznejšia imigračná vlna Petržalky, viazaná na spomínané obdobie výstavby tamojšieho obytného súboru, sa končí koncom 80. rokov. Od roku 1988 Petržalka zaznamenáva migračný úbytok, po roku 1991 dokonca aj celkový úbytok počtu obyvateľstva. Tento trend pokračuje aj na prelome tisícročí. Počet obyvateľov Petržalky sa mierne znižuje v dôsledku migračného úbytku obyvateľstva.

Od počiatku 90. rokov sa teda zásadne zredukovala migračná aktivita petržalskej populácie. Pri zachovávaní približne rovnakej úrovne emigrácie z predchádzajúceho obdobia, zaznamenala imigrácia do Petržalky v prvej polovici 90. rokov nielen dramatický pokles, ale dokonca Petržalka stratila pozíciu bratislavskej mestskej časti s najvyšším počtom prisťahovaných. Na prelome milénia (1996-2005) pokračuje nastolený trend, migračná situácia sa stabilizovala len čiastočne, smerom k ďalšiemu znižovaniu objemu migrácie. Absolútne, vzhľadom na svoju ľudnatosť, dosahuje Petržalka priemerne najvyšší obrat migrácie spomedzi mestských častí Bratislavy. Jeho ročná úroveň sa za posledné decénium (1996-2005) ustálila na úrovni 4505 migrantov, čo je asi o polovicu menej ako v rokoch maximálnych migračných pohybov. Relatívne ukazovatele intenzity migrácie poukazujú, že Petržalka naopak patrí v súčasnosti medzi migračne menej dynamické časti Bratislavy, vykazuje druhý najnižší index brutto migrácie, tretí najnižší index imigrácie, štvrtý najnižší index emigrácie spomedzi mestských častí Bratislavy. Z bilancie imigrácie a emigrácie Petržalky vyplýva, že migračný prírastok má záporné hodnoty. Priemerne sa ročne prisťahovalo na prelome tisícročí (1996-2005) do Petržalky 1900 a vysťahovalo 2600 osôb, čo napovedá aj o priemernej úrovni migračného salda, migračného úbytku asi 700 osôb. Petržalka tak už takmer dve desaťročia vykazuje migračné straty s osciláciou ich intenzity a čiastočne miernou tendenciou ich znižovania za posledné dva sledované roky (Graf 1)

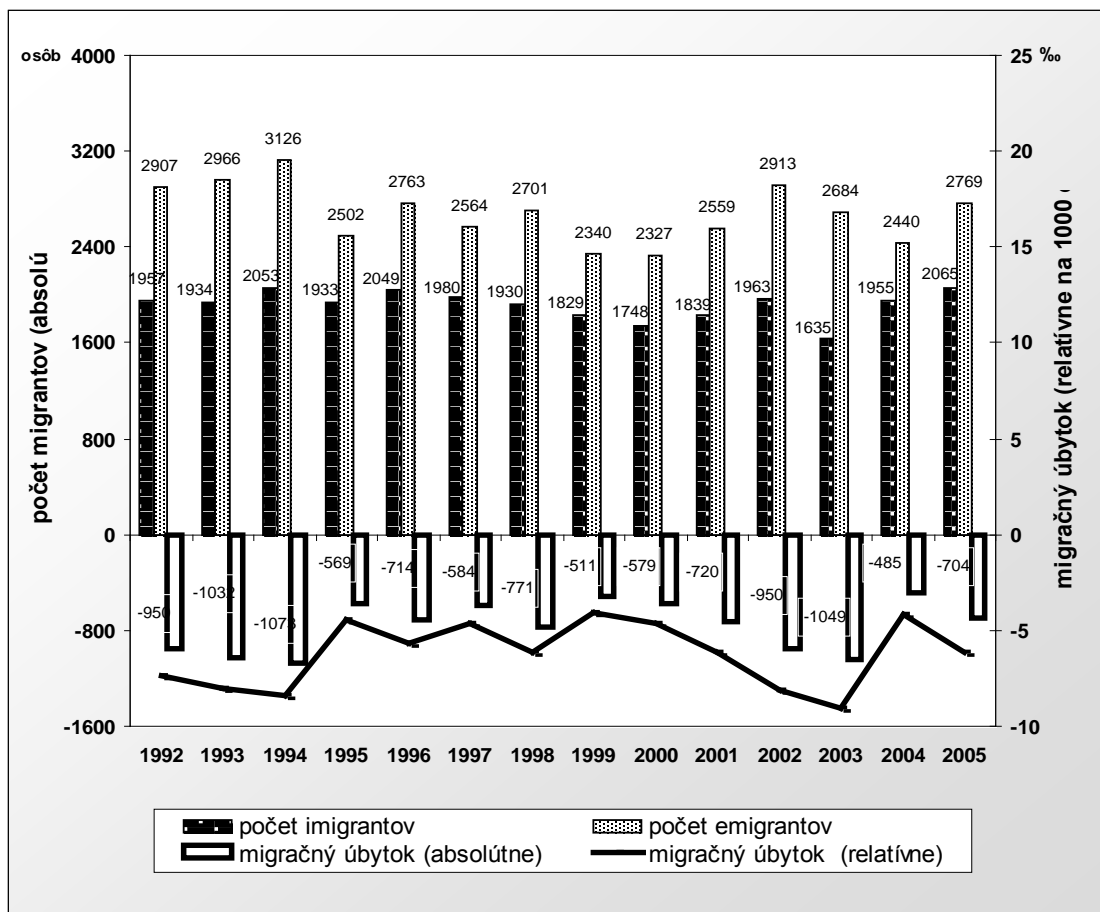
Z priestorového hľadiska podstatnú časť migračných pohybov v Petržalke tvorí vnútorná migrácia (v rámci Slovenska), ktorá sa podieľa 96,11% na objeme migrácie brutto za celé sledované desaťročné obdobie 1996-2005. Priemerná úroveň miery *vnútornej migrácie* v Petržalke dosiahla za sledované obdobie hodnotu 35,85%, čo teda znamená, že z 1000 Petržalčanov sa takmer 36 priemerne ročne sťahovalo v rámci Slovenska, z nich sa približne 15 prisťahovalo do Petržalky a 21 vysťahovalo z Petržalky. Petržalská migrácia je všeobecne viazaná predovšetkým na Bratislavu. V priebehu rokov 1996-2005 viac ako polovica (53,5%) všetkých migračných prúdov Petržalky bola orientovaná práve na bratislavské mestské okresy<sup>2</sup>, čo je ale na druhej strane úroveň o niečo nižšia ako v rokoch 1992-1995, kedy migrácia tejto mestskej časti vo vzťahu k Bratislave tvorila takmer 3/5 všetkých migračných pohybov (Mládek a kol. 1998, s. 124). Intenzita migračných tokov Petržalky smerom k Bratislave je dokonca v priebehu druhej polovice sledovaného obdobia, v rokoch 2001-2005 ešte nižšia, len na úrovni 50,7%.

Je to na úkor zvyšovania intenzity migrácie obyvateľstva predovšetkým so zázemím Bratislavy, t.j. s okresmi Senec, Malacky a Pezinok, ktorých podiel na celkovom migračnom obrate Petržalky naopak stúpol z 11,9% v rokoch 1996-2000 na 14,0% v rokoch 2001-2005. Treba pripomenúť, že sa jedná predovšetkým o vysťahovanie obyvateľov Petržalky do spomínaných troch okresov Bratislavského kraja, čo potvrdzujú aj ukazovatele intenzity emigrácie Petržalčanov, ktorá je takmer štyrikrát vyššia ako intenzita imigrácie obyvateľov týchto okresov do Petržalky. Tretiu najväčšiu skupinu migrantov Petržalky tvoria migranti vo väzbe na Trnavský kraj, a v rámci nich predovšetkým emigranti z Petržalky do okresov Dunajská Streda a Galanta, čo len potvrdzuje, že Petržalčania sa

<sup>2</sup> Najintenzívnejšie toky petržalskej migrácie sú viazané tradične na okres Bratislava II, predovšetkým na Ružinov, pričom oba smery prúdov medzi týmito mestskými časťami Bratislavy reprezentujú v skutočnosti najintenzívnejšie migračné presuny obyvateľov v Bratislave vôbec. Konkrétne najviac imigrantov do Petržalky sa sťahuje práve z okresu Bratislava II (17,2%), následne z okresu Bratislava IV – hlavne mestských častí Dúbravka a Karlova Ves (14,7%) a z okresu Bratislava I, Staré mesto (11,4%). A naopak najviac Petržalčanov, až 17,6% zo všetkých 25 434 emigrantov Petržalky (v rokoch 1996-2005) sa sťahuje do okresu Bratislava II a do okresu Bratislava IV (15,1%).

podieľajú na suburbanizačných procesoch Bratislavy. Podiel vystaňovaných z Petržalky do piatich vyššie uvádzaných okresov v zázemí Bratislavy na celkovom počte vystaňovaných z Bratislavy tvorí jednu pätinu (19,8%). Najmenej intenzívne migračné prúdy vykazuje Petržalka smerom na východné Slovensko. Spomedzi slovenských krajov, sú to Prešovský kraj a hlavne Košický kraj, ktoré majú najnižšie počty imigrantov do Petržalky, ale najmä najnižšie počty emigrantov z Petržalky. Potvrzuje sa tak tendencia „znižovania sily migrácie s rastúcou vzdialenosťou“ v rámci SR podľa Bezáka (2006).

Graf 1. Obrat a saldo migrácie Petržalky v rokoch 1992-2005



Zdroj: Pohyb obyvateľov SR 1996-2005, ŠÚ SR, Bratislava. Štatistická ročenka hlavného mesta SR Bratislavy 1992-2005, KS ŠÚ SR.

### 3. Niečo k hypotézam budúceho vývoja migrácie

Pri určení jej budúceho vývoja treba jednoznačne definovať:

1. Aká metóda zahrnutia migrácie vstúpi do prognostického modelu budúceho vývoja populácie Petržalky. Táto otázka bezprostredne súvisí a je ovplyvnená otázkou č. 2, na druhej strane im možno prisúdiť aj určitú mieru nezávislosti. Pri definovaní všeobecného rámca vývoja migrácie sa možno zaoberať aj ukazovateľmi,

2. Ktoré parametre resp. ukazovatele budú pre nás relevantné, ktoré priamo do modelu nevstúpia, ale pomôžu model kalibrovať.

3. Aké sociálno-ekonomické a ostatné demografické procesy (v akej miere a akým smerom) budú tieto ukazovatele ovplyvňovať.

V prípade jednoduchšieho spôsobu - zahrnutia migračného salda do komponentného modelu sa stáva migračné saldo mestskej časti, jeho absolútnych hodnôt a samozrejme hodnôt z hľadiska



prírastku resp. úbytku. Tento ukazovateľ predstavuje komplexný, finálny ukazovateľ, a zároveň plní istú rámcujúcu úlohu.

Petržalka, ako bolo skonštatované, je úbytkovou mestskou časťou, čo malo svoje zrejme dôvody. Ich vysvetlenie treba hľadať hlavne v priestorových vzorcoch, smeroch migračných a imigračných tokov. V tejto súvislosti dávame do pozornosti najmä signifikantné črty vekovej štruktúry, ktoré zásadným spôsobom môžu ovplyvniť budúcu mobilitu Petržalčanov na strane emigrácie. Početné kohorty, ktoré sú vo veku najvyššej migračnej mobility sa dostanú do vyššieho veku a ich migračná mobilita sa zníži. V konečnom dôsledku to môže a zrejme aj bude mať za následok zníženie hrubej migrácie na strane emigrácie, a migračné saldo to ovplyvní smerom k zníženiu záporných hodnôt (strát z migrácie) resp. k vyšším kladným hodnotám, keď imigrácia do Petržalky sa o to väčšmi prejaví na raste populácie. Hoci sa za veľmi dôležité považuje vychádzať aj z doterajších trendov vývoja, v tomto prípade je to úloha takmer nemožná. Extrapolácia recentných trendov na druhej strane môže spôsobiť chybné výsledky, najmä ak sa tesne za prahom (počiatočným bodom) prognózy prejaví tzv. bod zlomu (Bleha 2007).

Pri modelovaní budúcich migračných tokov sa tak jednoznačne treba bližšie pozrieť na investičné zámery v rámci Petržalky, bolo treba konzultovať zámery investičných skupín a samozrejme samosprávy mestskej časti a magistrátu mesta<sup>3</sup>. Ďalším zámerom je napríklad výstavba v línii plánovanej električkovej dráhy a bodovo zatiaľ niektoré ďalšie. Novú výstavbu treba vidieť komplexne aj z hľadiska problémov, ktoré môže priniesť. Napríklad neúnosné zahusťovanie môže spôsobovať emigráciu časti obyvateľov, ktorí pôvodne s takýmto krokom nepočítali, aj keď vysokú váhu tomuto prikladať nemožno. Na druhej strane sa ukazuje, že príťažlivosť mestskej časti pre jej terajších obyvateľov sa zvyšuje a tak sa bude zvyšovať aj afinita k nej.

V prognóze sme sa pokúsili zohľadniť aj priestorové hľadisko z aspektu vnútornej diferencovanosti. Opeli sme sa o štúdiu Ondoš, Korec (2006). Podľa výsledkov nimi aplikovanej metódy faktorovej ekológie takmer (ale nie bez výnimky) celá mestská časť je homogénna, čiže takmer celá má identickú sociálno-demografickú štruktúru. Pri predikovaní migračného salda ako základného ukazovateľa, od ktorého sa možno odraziť, nemožno pre Petržalku nájsť žiadne kompetitívne prognózy. Podľa v podstate jedinej relevantnej prognózy, ktorá sa však týka celej Bratislavy, vrátane troch malých mestských častí, jej autor (Vaňo 2004) predpokladal pokračovanie emigračných tendencií.

Je nesporné, že bytová výstavba v Petržalke v posledných rokoch stúpa, napriek tomu nekompenzuje straty z vyst'ahovania na úrovni 5 až 7 promile ročne. Zodpovedaných by v tejto súvislosti malo byť tieto kardinálne otázky:

1. Bude prelomená signifikantná stabilita v trende vyst'ahovaní, kedy posledných desať rokov každoročne evidujeme 2400 až 2700 emigrantov? Predpokladáme určité postupné znižovanie týchto hodnôt, pričom vychádzame z poklesu suburbanizačných tendencií, nasýtenia priestoru iných, pre Petržalčanov doposiaľ príťažlivých mestských častí a lokalít, a ďalšieho zvýšenia kvality bývania v samotnej Petržalke a napokon aj spomenutej zníženej migračnej mobility starších v budúcnosti viac početných vekových skupín.

2. Druhú otázku počtu prist'ahovaných sme už načrtli. Predpokladáme, že migračné saldo by sa mohlo postupne zvýšiť až na 3000 osôb ročne, a od roku 2015 znovu klesať postupne na úroveň 2200 osôb.

*Stredný variant vývoja migrácie* počítá s pokračovaním investičnej výstavby v Petržalke. Na jeho základe predpokladáme vznik do 15 tisíc bytov v katastrálnom území mestskej časti do roku

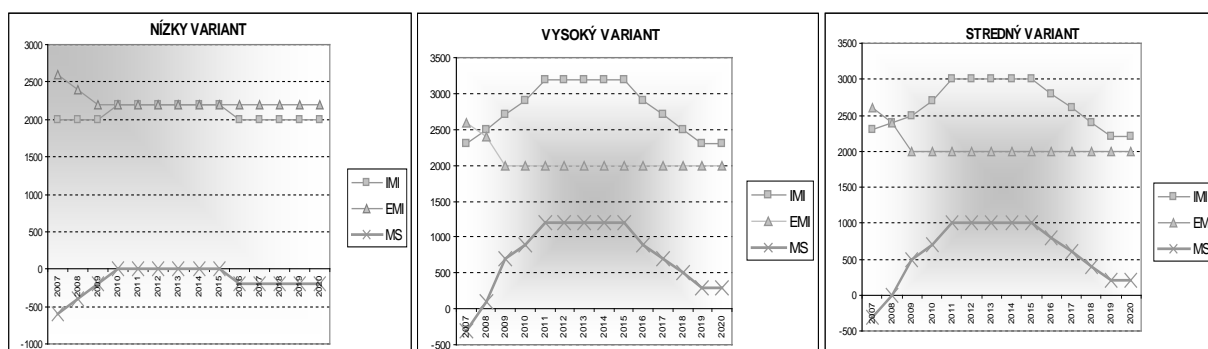
<sup>3</sup> Kontaktovali sme o.i. niektoré občianske združenia z Petržalky. Z hľadiska percepcie Petržalky ich predstaviteľmi prevažoval názor o zlepšení kvality bývania. Negatívne sú vnímané hlavne dopravné problémy.

2020. Z takejto výstavby by mohlo rezultovať okolo 35-40 tisíc nových obyvateľov. Okrem celkového počtu je relevantný vývoj tohto prírastku v čase. Vzhľadom ne neurčitosť reálnych tendencií – výstavby a ďalších faktorov, sme zvolili najjednoduchší lineárny vývoj týchto imigračných tokov s postupným rastom do 2015 a následným poklesom do roku 2020<sup>4</sup>.

Druhým kreovaným, menej pravdepodobným, je *nízky variant vývoja migrácie*. V tomto sa predpokladá nižší zisk z prisťahovania, spôsobený menším rozsahom investičnej výstavby, kedy časť investorov bude musieť ustúpiť tlaku samosprávy, občianskych združení najmä v areáloch, kde by došlo k enormnému zahusteniu a koncentrácii obyvateľstva. Na strane emigrácie oproti investičnému variantu sú čiastočne zvýšené hodnoty emigračných tokov. Tento nezávislý predpoklad vychádza z toho, že budú viac prevládať snahy Petržalčanov o nájdenie vhodnejšej lokality na bývanie. Tento predpoklad je v čiastočnom protiklade s hypotézou v pravdepodobnom variante, ale takto vyjadrujeme neurčitosť emigračnej zložky procesu. Vytvorenie tohto variantu je zároveň vyjadrením miery neurčitosti procesu migrácie ako celku, a definovaním určitej „spodnej“ limity, za ktorú by vývoj Petržalky s vysokou pravdepodobnosťou nemal v budúcnosti ísť. Vzhľadom k tomu, že tento variant v sebe nesie znaky podmienenosti (vývoj, v situácii ak investori ustúpia), v tomto prípade sa jedná skôr o (podmienenú) projekciu budúceho vývoja. Podmienkou realizovania variantu je určitý spoločenský „tlak“ resp. zníženie investorského záujmu.

*Vysoký variant* predstavuje hornú hranicu predpokladaného budúceho vývoja. Kombinuje hodnoty emigrácie z nízkeho variantu a čiastočne zvýšené hodnoty imigrácie zo stredného variantu a vyjadruje neurčitosť zahrnutú v strednom variante smerom „nahor“ z hľadiska migračného zisku. Keďže predpokladáme, že deviácia smerom nahor je menej pravdepodobná, je tento variant bližší k strednému variantu ako variant nízky.

Graf 2. Predpokladané varianty vývoja migrácie



Zdroj: autori

### 3. Záver

Z analýzy migračných pohybov Petržalky za ostatné decénium vyplýva, že ich intenzita nie je, v porovnaní s ostatnými mestskými časťami Bratislavy, veľmi vysoká. Petržalka je migračne stratová. Priemerná ročná intenzita migračného úbytku obyvateľstva -5,9‰ za sledované obdobie rokov 1996-2005 je však o niečo nižšia ako v prvej polovici 90. rokov. Priestorovo je najväčšia časť migrantov Petržalky viazaná na Bratislavu a v rámci nej hlavne na okres Bratislava II (Ružinov). Významná je emigrácia Petržalčanov do suburbánných priestorov Bratislavy, ktoré viažu viac ako pätinu všetkých emigrantov Petržalky. Pozitívnu migračnú bilanciu má Petržalka s ostatnými časťami Slovenska, ktorá sa zvyšuje smerom na východ.

<sup>4</sup> Vychádzame z určitej saturácie po roku 2015.

Budúci demografický vývoj Petržalky bezpochyby ovplyvnia všetky tri komponenty vývoja a samozrejme efekt súčasnej nepravidelnej vekovej štruktúry. Ale práve migrácia predstavuje najvýznamnejší prvok z aspektu neurčitosti. Neurčitosť vyplýva z viacerých dôvodov. V prvom rade je to investičná výstavba a jej nie celkom predvídateľný rozsah a priebeh v čase. V druhom rade je to jej zviaznosť s reálnymi migračnými tokmi (akí migranti prídu, aké štruktúry, a najmä do akej miery pôjde len o skúpenie bytu, koľko obyvateľov sa reálne nasťahuje a pod.). V neposlednom rade, je to aj s predošlým zviazaný, problém evidencie migrácie, ktorý je v Bratislave „obohatený“ o aspekt takpovediac vypuklejšieho počtu v podstate nejestvujúcich, ale prítomných, reálne roky bývajúcich ale neprihlásených osôb. Na druhej strane je iste množstvo osôb prihlásených (na trvalý pobyt), ale bývajúcich iba formálne, prenajímajúcich byty iným osobám. Všetko uvedené sťažuje predikciu, a bude si vyžadovať ďalšie sledovanie eventuálne revízie hypotéz do budúcnosti.

Na tomto mieste by sme chceli poďakovať pánovi Mgr. Milanovi Žirkovi, z odboru štatistiky obyvateľstva ŠÚ SR, za poskytnutie podkladových dát.

### **Zoznam použitej literatúry:**

- BEZÁK, A. 2006. Vnútné migrácie na Slovensku: Súčasný trendy a priestorové vzorce. In: Geografický časopis, č. 1, SAV, Bratislava, 2006, s. 15 - 44.
- BLEHA, B. 2007. Niečo k presnosti populačných prognóz SR a ČR, In: Zborník príspevkov z konferencie Regionální demografie, ČDS, Olomouc, 2007, s. 157-171.
- KEDRO, D. 1988. 70 rokov územných plánov Bratislavy. Projekt, č. 1, s. 4-9.
- ONDOŠ, S, KOREC, P. (2006). Súčasný dimenzie sociálno - demografickej priestorovej štruktúry Bratislavy, In: Sociológia, č. 38,2006, s. 49-82.
- VAŇO, B. 2004. Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025. Infostat, Bratislava, 2007.

### **Adresa autorov:**

Branislav Bleha, Mgr., PhD. – Dagmar Popjaková, Doc. RNDr., PhD.  
 Katedra humánnej geografie a demogeografie  
 Mlynská dolina, Bratislava 842 15  
 bleha@fns.uniba.sk, popjakova@fns.uniba.sk

## Pracujúci v zahraničí

Ivona Bodlalová, Katarína Velčická

### Abstrakt: Employed with workplace outside the Slovak Republic

The following article monitors the situation on employed outside the Slovak Republic. In the context of the increasing demand on data on the labour market participation and situation of the Slovak employed outside the Slovak Republic and due to fact that the Labour Force sample Survey constitutes an important source on labour migration, we decided to provide this relevant and useful dataset.

Information on employed with workplace outside the Slovak Republic is classified by gender, country of place of work, aged groups, education, economic activity and classification of occupations.

### Key words:

***Employed** – persons aged 15 and over who are working at least one hour for pay or profit (full-time or part-time job, temporary, casual or seasonal job) in the reference week, as well contributing family workers and professionals in military service. Data on employed include persons not working in the reference week due to illness, holiday, maternity leave, study, weather conditions and strike or dispute, except persons on long-term unpaid leave from work. Persons on parental leave are not included among employed.*

### Úvod

Výberové zisťovanie pracovných síl (VZPS) prebieha na území Slovenskej republiky nepretržite od začiatku roka 1993. Je vykonávané metódou zisťovania v domácnostiach odporúčanou medzinárodnými inštitúciami pod patronátom Medzinárodnej organizácie práce a v súčasnosti je plne harmonizované s príslušnými právnymi predpismi Európskej únie.

Cieľom zisťovania je zabezpečiť pravidelné informácie o stave, štruktúre a vývoji trhu práce v SR na báze rovnakého metodického prístupu k meraniu zamestnanosti, nezamestnanosti a ekonomickej neaktivity. Výsledky zisťovania ponúkajú širokú škálu informácií, ktoré sú zverejňované so štvrtročnou periodicitou v publikácii Výsledky výberového zisťovania pracovných síl.

V dôsledku celosvetovo rastúcej migrácii za prácou, a s tým súvisiacim nárastom pracujúcich Slovákov v zahraničí, sa neustále zvyšuje záujem o problematiku pracujúcich v zahraničí. Nakoľko na Slovensku prakticky neexistuje zdroj týchto údajov, rozhodli sme sa aj napriek možnej vyššej chybe odhadu, publikáciu od 1. štvrtroka 2007 doplniť o údaje o pracujúcich v zahraničí.

Tabuľka č.1: Pracujúci v zahraničí podľa krajov SR a jednotlivých zisťovaných kategórií

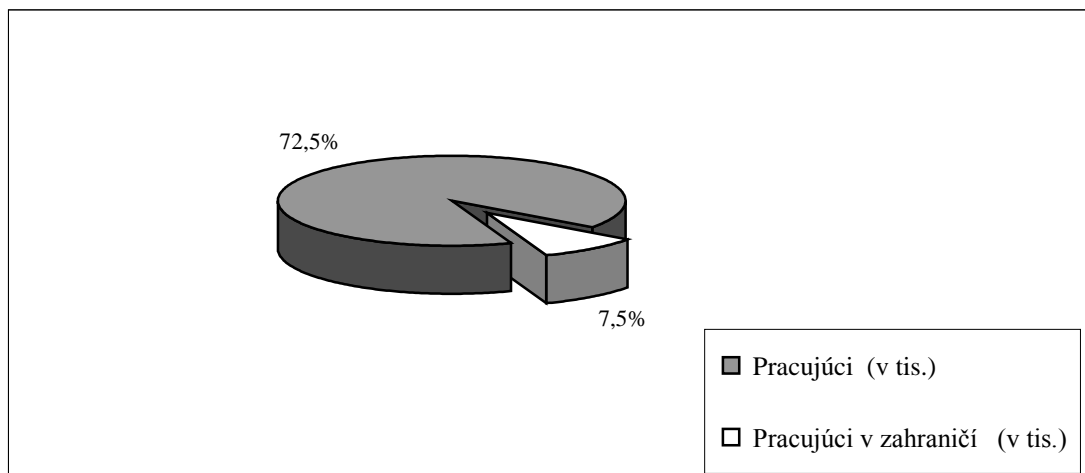
Ukazovateľ	kraje SR spolu	Kraj bydliska			
		Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky
<b>Pracujúci</b>	<b>2 326,6</b>	<b>319,0</b>	<b>266,0</b>	<b>277,9</b>	<b>304,3</b>
z toho					
<b>v zahraničí</b>	<b>175,5</b>	<b>4,6</b>	<b>12,3</b>	<b>12,8</b>	<b>32,9</b>
muži	115,5	(2,9)	7,5	7,4	19,4
ženy	60,0	(1,7)	4,8	5,4	13,5
<b>krajina, v ktorej pracujú</b>					
Česká republika	73,1	(0,7)	(3,7)	(3,6)	5,4
Spojené kráľovstvo	28,8	(0,4)	(1,3)	(3,3)	(3,3)
Maďarsko	21,8	-	(2,3)	-	16,5
Rakúsko	11,8	(3,0)	(2,7)	(0,4)	(1,3)
Írsko	9,0	(0,2)	(0,2)	(2,0)	(0,5)
Nemecko	8,7	(0,2)	(0,9)	(0,7)	(2,4)
Taliansko	5,5	-	-	(0,2)	(1,4)
Holandsko	(3,1)	-	(0,4)	(0,5)	-
Švajčiarsko	(1,2)	-	-	-	-
iná	12,7	(0,2)	(0,7)	(2,1)	(2,1)
<b>vekové skupiny</b>					
15-24 roční	43,3	(0,6)	(2,9)	(3,0)	8,4
25-34 roční	69,9	(1,4)	5,7	6,0	11,1
35-44 roční	30,5	(1,0)	(1,3)	(2,3)	8,6
45-54 roční	26,6	(1,6)	(2,2)	(1,2)	(4,1)
55 a viac roční	5,2	-	(0,1)	(0,3)	(0,7)
<b>vzdelanie</b>					
základné	7,5	-	(1,3)	-	(2,5)
stredné bez maturity	74,9	(0,8)	4,6	4,9	14,4
stredné s maturitou <sup>1/</sup>	77,8	(2,9)	4,8	7,0	13,3
vysokoškolské	15,3	(0,9)	(1,6)	(0,9)	(2,7)
<b>odvetvie (OKEČ)</b>					
z toho					
A+B Pôdohospodárstvo	5,1	-	(0,4)	(0,9)	(0,7)
C+D+E Priemysel	52,8	(0,7)	(4,3)	(3,7)	17,5
F Stavebníctvo	51,9	(0,5)	(1,5)	(2,2)	5,9
G Obchod	10,4	(0,2)	(1,1)	(1,2)	(1,4)
H Hotely a reštaurácie	17,6	(1,6)	(0,6)	(1,2)	(2,0)
I Doprava, pošty, telek.	10,1	(0,4)	(0,9)	(1,4)	(3,4)
N Zdravot.,sociál.pomoc	8,5	(1,0)	(1,4)	(0,7)	(0,6)
O Ost.spoločen.služby	5,3	(0,4)	(1,2)	(0,5)	(0,8)
P Činnosti domácností	8,1	-	(0,7)	(0,3)	(0,3)
<b>klasifikácia zamestnaní (KZAM)</b>					
z toho					
3 Techn.,zdrav.,ped.prac.a v príb.odb.	21,1	(1,1)	(2,5)	(1,5)	9,9
5 Prev.pracovníci v službách a v obchode	30,0	(1,8)	(2,2)	(2,2)	(2,7)
7 Remes.a kvalif.roborníci v príb.odb.	48,6	(0,2)	(1,5)	(2,2)	6,9
8 Obsluha strojov a zariadení	29,9	(0,4)	(1,2)	(3,0)	7,7
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	28,9	(0,4)	(3,1)	(3,3)	(2,2)

Ukazovateľ	Kraj bydliska			
	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický
<b>Pracujúci</b>	<b>297,0</b>	<b>258,2</b>	<b>316,4</b>	<b>287,9</b>
z toho				
<b>v zahraničí</b>	<b>29,7</b>	<b>15,8</b>	<b>49,8</b>	<b>17,7</b>
muži	24,4	11,2	34,1	8,7
ženy	5,2	4,6	15,7	9,0
<b>krajina, v ktorej pracujú</b>				
Česká republika	19,4	4,7	29,2	6,5
Spojené kráľovstvo	(3,8)	5,4	7,1	(4,2)
Maďarsko	-	(2,6)	-	(0,4)
Rakúsko	(0,8)	(0,2)	(1,7)	(1,7)
Írsko	(1,6)	(0,3)	(3,1)	(1,1)
Nemecko	(1,4)	(0,2)	(1,4)	(1,5)
Taliansko	(0,8)	(0,8)	(1,8)	(0,5)
Holandsko	-	-	(2,0)	(0,2)
Švajčiarsko	(0,2)	(0,2)	(0,8)	-
iná	(1,6)	(1,5)	(2,8)	(1,6)
<b>vekové skupiny</b>				
15–24 roční	(3,8)	6,7	14,0	(3,9)
25–34 roční	12,7	6,7	19,6	6,6
35–44 roční	4,8	(1,5)	8,0	(3,1)
45–54 roční	6,0	(0,6)	7,1	(3,8)
55 a viac roční	(2,3)	(0,3)	(1,1)	(0,3)
<b>vzdelanie</b>				
základné	(2,0)	(0,2)	(1,1)	(0,4)
stredné bez maturity	15,8	5,0	22,2	7,3
stredné s maturitou <sup>1/</sup>	10,1	9,0	22,1	8,6
vysokoškolské	(1,8)	(1,6)	(4,4)	(1,4)
<b>odvetvie (OKEČ)</b>				
z toho				
A+B Pôdohospodárstvo	(1,2)	(1,5)	(0,1)	(0,2)
C+D+E Priemysel	4,9	5,4	12,3	(4,2)
F Stavebníctvo	15,5	(1,2)	20,7	4,5
G Obchod	(0,6)	(1,8)	(2,2)	(1,9)
H Hotely a reštaurácie	(1,9)	(2,4)	6,2	(1,7)
I Doprava, pošty, telek.	(2,1)	(0,5)	(1,0)	(0,2)
N Zdravot.,sociál.pomoc	(1,1)	(0,7)	(1,0)	(2,1)
O Ost.spoločen.slужby	(1,1)	(0,3)	(1,0)	-
P Činnosti domácností	(0,8)	(0,5)	(4,0)	(1,5)
<b>klasifikácia zamestnaní (KZAM)</b>				
z toho				
3 Techn.,zdrav.,ped.prac.a v príb.odb.	(2,1)	(1,3)	(2,4)	(0,2)
5 Prev.pracovníci v službách a v obchode	(3,6)	(3,6)	8,9	5,1
7 Remes.a kvalif.robovníci v príb.odb.	12,4	(3,2)	19,5	(2,7)
8 Obsluha strojov a zariadení	4,6	(3,4)	5,6	(4,0)
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	5,0	(2,3)	9,7	(2,9)

<sup>1/</sup> vrátane vyššieho odborného

Zdroj: ŠÚ SR, 2007

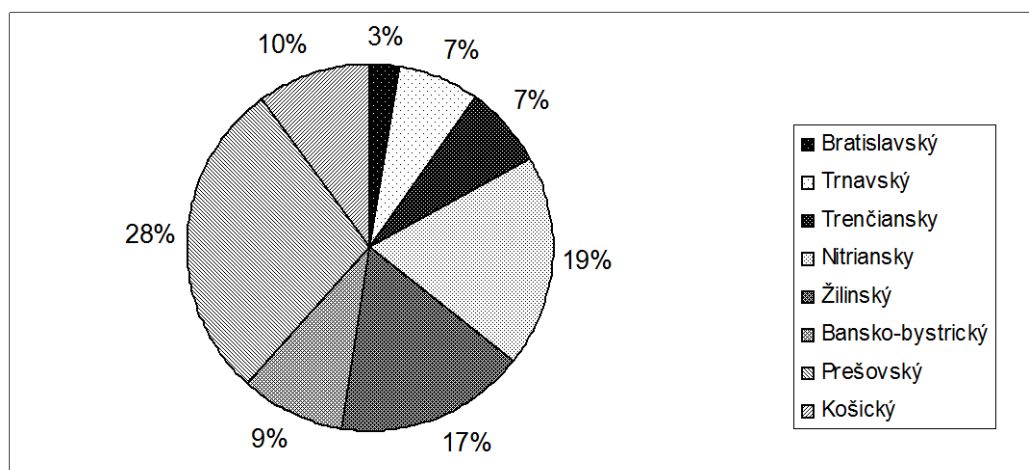
Graf č.1: Počet pracujúcich v zahraničí na celkovom počte pracujúcich



Zdroj: ŠÚ SR, 2007

V 1. štvrtroku 2007 z celkového počtu 2 326,6 tisíc pracujúcich, pracovalo v zahraničí 175,5 tisíc Slovákov, čo predstavuje takmer 7,5 % zo všetkých pracujúcich občanov SR, muži tvorili 66 % a ženy 34 %.

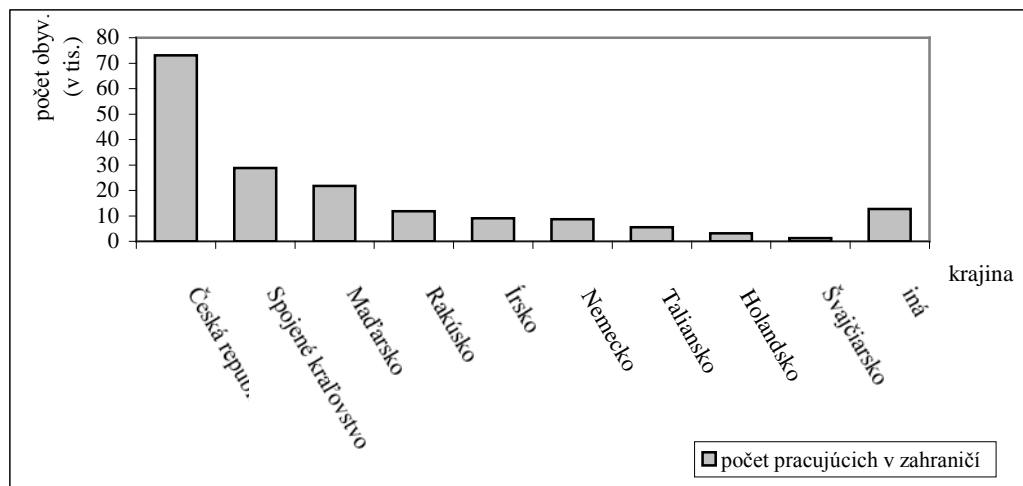
Graf č.2: Percentuálne zastúpenie pracujúcich v zahraničí podľa krajov



Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Z hľadiska jednotlivých krajov, najviac až 49,8 tisíc tvorili pracujúci z Prešovského kraja, čo predstavovalo 28 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Ďalej nasledoval Nitriansky kraj s 19% podielom (32,9 tisíc osôb) a Žilinský kraj, kde za prácou do zahraničia odišlo 17 % osôb z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Naopak najmenej ľudí migrovalo za prácou do zahraničia z Bratislavského kraja, čo tvorilo 3 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí.

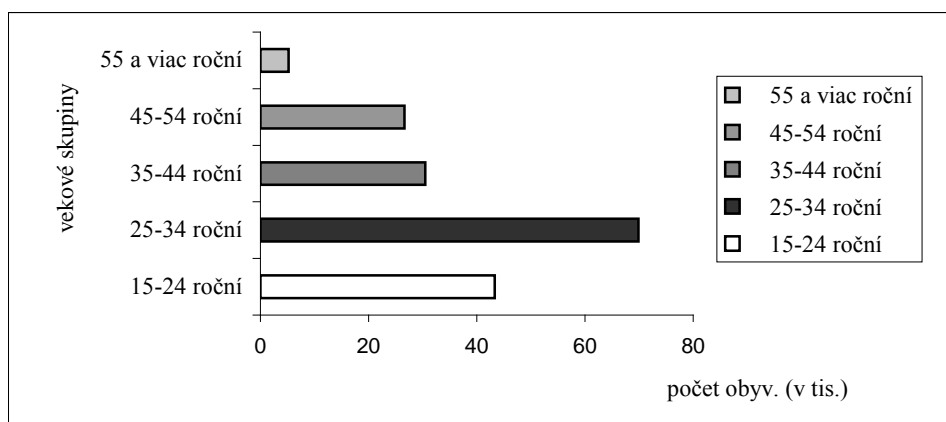
Graf č.3: Prehľad krajín a počet pracujúcich, v ktorých občania SR pracujú



Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Najpočetnejšia skupina Slovákov až 73,1 tisíc pracovala v 1. štvrtroku 2007 v Českej republike, čo predstavovalo 42 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Z hľadiska krajov, najvýraznejší odchod za prácou do Českej republiky zaznamenal Prešovský kraj s počtom 29,2 tisíc a Žilinský kraj s počtom 19,4 tisíc osôb. Ďalšiu početnú skupinu tvorili pracujúci v Spojenom kráľovstve, kde pracovalo 28,8 tisíc osôb (16 %) a pracujúci Slováci v Maďarsku, kam za prácou migrovalo 21,8 tisíc osôb, čo tvorilo 12 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Najväčší odchod pracovnej sily do Spojeného kráľovstva zaznamenal Prešovský kraj s počtom 7,1 tisíc pracujúcich. Na druhej strane najpočetnejšou skupinou osôb migrujúcich za prácou do Maďarska boli osoby z Nitrianskeho kraja (16,5 tisíc). V 1. štvrtroku 2007 pracovalo v Rakúsku 11,8 tisíc Slovákov, čo predstavovalo 7 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Približne 5 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí pripadalo na Írsko a takisto Nemecko. Menej ako 4 % pripadalo jednotlivo na krajiny Taliansko, Holandsko a Švajčiarsko. Takmer 13 tisíc Slovákov pracovalo v 1. štvrtroku 2007 ďalších krajinách, ich počet na krajinu bol však nízky, z dôvodu čoho tieto krajiny nie sú uvádzané jednotlivo, ale ako spoločná skupina.

Graf č. 4: Zastúpenie pracujúcich SR v zahraničí podľa vekových skupín



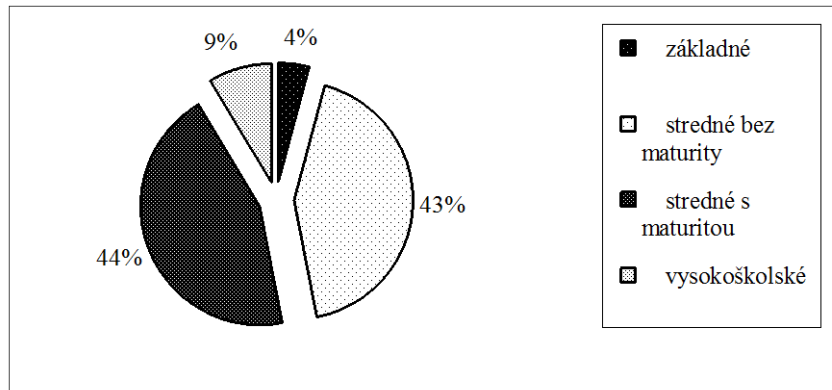
Zdroj: ŠÚ SR, 2007

V 1. štvrtroku 2007 bola najpočetnejšou vekovou skupinou pracujúcich v zahraničí skupina 25–34 ročných (69,9 tisíc pracujúcich), čo predstavovalo takmer 40 % z celkového počtu



pracujúcich zahraničí, ďalej nasledovala veková skupina 15–24 ročných (43,3 tisíc) s 25% podielom. Vo vekových skupinách 35–44 a 45–54 ročných bola hodnota približne porovnateľná, konkrétne 17 % a 15 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Najmenej pracujúcich v zahraničí tvorila skupina 55 a viac ročných s 3% podielom.

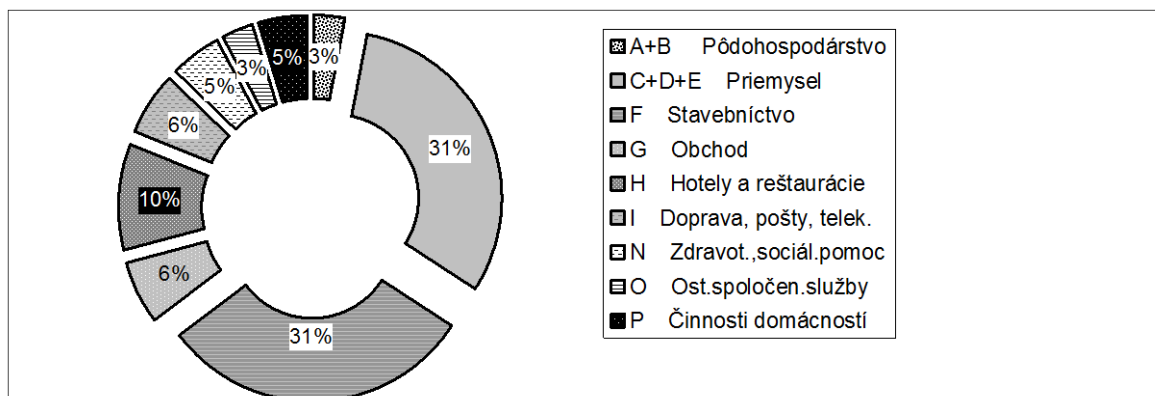
Graf č. 5: Pracujúci Slováci v zahraničí podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania



Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Najpočetnejšou kategóriou pracujúcich v zahraničí v 1. štvrtroku 2007 boli podľa vzdelania osoby so stredoškolským vzdelaním s maturitou (vrátane vyššieho odborného), keď ich počet dosiahol 77,8 tisíc (t.j. 44 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí) a stredoškolským vzdelaním bez maturity s počtom 74,9 tisíc pracujúcich, (t.j. 43 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí). Najmenšiu skupinu tvorili osoby so základným (4 %) a s vysokoškolským vzdelaním (9 % z celkového počtu).

Graf č.6: Percentuálne zastúpenie pracujúcich v zahraničí podľa odvetvovej klasifikácie ekonomickej činnosti

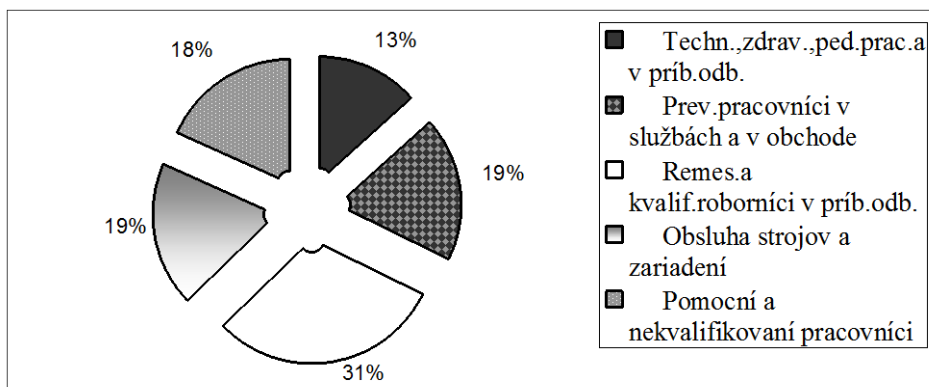


Zdroj: ŠÚ SR, 2007

V 1. štvrtroku 2007 sa najviac až 52,8 tisíc pracujúcich v zahraničí zamestnalo v odvetví priemyselná výroba, čo predstavovalo až 34 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí; v odvetví stavebníctva s počtom pracujúcich 51,2 tisíc, čo tvorilo 32 % a v odvetví hotely a reštaurácie, kde pracovalo 17,6 tisíc ľudí, (t.j. 11 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí). Ďalej nasledovali odvetvia: obchod s počtom pracujúcich 10,4 tisíc (6 %), doprava, pošty a telekomunikácie s 10,1 tisíc pracujúcich (6 %), zdravotníctvo, sociálna pomoc s počtom pracujúcich 8,5 tisíc (5 %), činnosti

domácností s počtom 8,1 tisíc (5 %), ostatné spoločenské služby s počtom 5,3 tisíc pracujúcich (3 %) a pôdohospodárstvo, kde pracovalo 5,1 tisíc osôb (5 %).

Graf č.7: Percentuálne zastúpenie pracujúcich v zahraničí podľa klasifikácie zamestnaní



Zdroj: ŠÚ SR, 2007

Štruktúra pracujúcich v zahraničí podľa klasifikácie zamestnaní bola v 1. štvrtroku 2007 vyrovnaná. Najpočetnejšiu skupinu tvorili remeselní a kvalifikovaní robotníci v príbuzných odboroch s počtom osôb 48,6 tisíc, čo predstavovalo 31 % podiel. Takmer rovnako početnú kategóriu tvorili prevádzkoví pracovníci v službách a v obchode s počtom 30 tisíc osôb (19 %) a obsluha strojov a zariadení s 29,9 tisíc osobami (19 %); 18 % z celkového počtu zamestnaných v zahraničí tvorili pomocní a nekvalifikovaní pracovníci. Najmenší podiel pripadlo na technických, zdravotníckych, pedagogických pracovníkov a pracovníkov v príbuzných odboroch - 21,1 tisíc osôb, čo predstavovalo 13 % z celkového počtu pracujúcich v zahraničí. Z hľadiska klasifikácie zamestnaní sa v zisťovanom súbore neobjavujú zamestnania: zákonodarcovia, vedúci a riadiaci zamestnanci, vedeckí a odborní duševní zamestnanci, nižší administratívni zamestnanci (úradníci) a kvalifikovaní robotníci v poľnohospodárstve, lesníctve a v príbuzných odboroch (okrem obsluhy strojov a zariadení).

### Záver

Predložený príspevok si stanovil za cieľ informovať čitateľa o situácii vo sfére pracovnej migrácie, konkrétne o odchode Slovákov za prácou do zahraničia a poskytnúť množstvo relevantných údajov o tejto problematike. Vzhľadom k početnej skupine obyvateľstva (175,5 tisíc), ktorých označujeme ako pracujúci v zahraničí, a vzhľadom na dlhodobý záujem verejnosti o túto problematiku, sa údaje stávajú predmetom spracovania VZPS.

### Zoznam použitej literatúry:

Kolektív,2007. Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za 1. štvrtrok. 2007, Bratislava: ŠÚ SR, 2007, 91s.

### Adresa autorov :

Ing.Ivona Bodlalová, ŠÚ SR, ivona.bodlalova@statistics.sk

Mgr.Katarína Velčická, ŠÚ SR, [katarina.velcicka@statistics.sk](mailto:katarina.velcicka@statistics.sk)

# Kompenzačná migrácia v Česku a na Slovensku

**Boris Burcin, Dušan Drbohlav, Tomáš Kučera, Boris Vaňo**

## Abstrakt

Dôsledkom súčasného a očakávaného populačného vývoja vo väčšine vyspelých krajín je znižovanie prírastkov obyvateľstva a populačné starnutie. Pri úvahách o riešení vzniknutej situácie sa často spomína zahraničná migrácia. Vyskytujú sa aj názory, že zahraničná imigrácia môže kompenzovať problémy spôsobené súčasným demografickým vývojom.

Modelové prepočty kompenzačnej migrácie potvrdzujú, že príslušné parametre zahraničnej migrácie sú reálne z hľadiska toho, aby zastavili alebo výrazne spomalili úbytky obyvateľstva v Česku i na Slovensku. Na druhej strane zahraničná migrácia v súčasnosti nepredstavuje reálny nástroj, ktorý by umožnil zastaviť alebo výraznejšie spomaliť zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Starnutie obyvateľstva je v najbližších desaťročiach nezvratné a je tiež isté, že sa tento proces bude zrýchľovať.

## Kľúčové slová

demografický vývoj, prognóza, počet obyvateľov, prirodzený prírastok obyvateľstva, populačné starnutie, migrácia, kompenzácia.

## 1. Úvod

Dôsledkom súčasného a očakávaného populačného vývoja vo vyspelých krajinách je spomaľovanie prirodzeného prírastku obyvateľstva a jeho postupná zmena na prirodzený úbytok<sup>5</sup>. Mení sa aj veková štruktúra obyvateľstva, obyvateľstvo starne. Pri úvahách o riešení vzniknutej situácie sa často spomína zahraničná migrácia. Vyskytujú sa dokonca aj názory, že zahraničná imigrácia môže do značnej miery alebo úplne kompenzovať problémy spôsobené súčasným demografickým vývojom. Takéto názory určite posilňuje aj dlhodobá neúspešnosť pokusov o zvýšenie pôrodnosti.

Do akej miery môže migrácia naozaj ovplyvniť procesy úbytku a starnutia obyvateľstva, nám umožňuje posúdiť koncepcia kompenzačnej migrácie. Princípom tejto koncepcie je odhad migračného salda, ktoré je potrebné na nahradenie strát v počte a štruktúre obyvateľstva spôsobených prirodzeným vývojom.

## 2. Metodické aspekty

Kompenzačná migrácia je modelovým riešením. Jadrom modelu je kohortne-komponentný prognostický model. Na výpočet sa využíva iteračná procedúra, ktorá sa opakuje pre každý rok prognózovaného obdobia (Burcin, B. – Drbohlav, D. – Kučera, T., 2007).

Každá aplikácia koncepcie kompenzačnej migrácie je postavená na špecifických vnútorných a vonkajších modelových predpokladoch. V tomto prípade sa predpoklady týkali rozloženia demografických udalostí, zmeny parametrov prognostického modelu, demografického správania migrantov, rozdelenia kompenzačnej migrácie podľa pohlavia, východiskovej populácie, vstupných parametrov prognózy obyvateľstva, pomeru pohlaví v populácii a vekovej štruktúry migrantov (Burcin, B. – Drbohlav, D. – Kučera, T., 2007).

Na výpočet kompenzačnej migrácie pre Česko a Slovensko sa použili najnovšie prognózy

<sup>5</sup> V niektorých vyspelých štátoch je už táto situácia skôr dlhodobou realitou.

obyvateľstva s horizontom do roku 2050. Na Slovensku to bola prognóza z roku 2002<sup>6</sup>, za Českú republiku bola spracovaná nová aktualizácia prognózy špeciálne pre tento prípad<sup>7</sup>. Pri výpočte sa využil nielen stredný (najpravdepodobnejší) variant prognóz, ale pracovalo sa aj s nízkym a vysokým variantom, aby sa zohľadnilo širšie spektrum možného demografického vývoja.

Koncepcia kompenzačnej migrácie sa v tomto prípade použila na určenie kompenzácie strát v počte obyvateľov, v podiele osôb v produktívnom veku (20–59 rokov) a v priemernom veku.

### 3. Kompenzačná migrácia – prípad Slovenska a Česka do roku 2050

Podľa výsledkov prognózy sa ročný prirodzený prírastok na Slovensku postupne zmení z hodnôt tesne nad nulovou hranicou (súčasnosť) až na úbytok vo výške niekoľko desiat tisíc osôb (rok 2050). Očakáva sa, že v polovici 21. storočia presiahne ročný prirodzený úbytok obyvateľstva hodnotu 30 tis. osôb. Pokiaľ má zostať počet obyvateľov zhruba na súčasnej úrovni 5,4 mil. osôb, prirodzený úbytok obyvateľstva by musel vykompenzovať prírastok z migrácie. Ten by musel mať stúpajúcu tendenciu zo súčasných niekoľko tisíc osôb až po niekoľko desiat tisíc osôb v polovici 21. storočia. Priemerné ročné migračné saldo by v období 2006–2050 muselo dosahovať hodnotu zhruba 14 tis. osôb. Celkove by teda išlo o kompenzáciu tesne nad hranicou 600 tis. obyvateľov (tabuľka 1).

Aj v Českej republike sa do roku 2050 očakáva zvýšenie prirodzeného úbytku obyvateľstva, ktorý by mal do roku 2050 dosiahnuť hodnotu 40. tis. osôb ročne. Na zachovanie súčasného počtu obyvateľov by bol potrebný priemerný ročný migračný prírastok zhruba 26 tis. osôb. To znamená, že celkove by v Česku do roku 2050 migráciou muselo pribudnúť zhruba 1 150 tis. osôb (tabuľka 1).

Kumulovaný migračný prírastok 600 tis. osôb na Slovensku a 1150 tis. osôb v Česku do roku 2050 sú síce vysoké hodnoty, určite však nie sú nereálne. Preto kompenzácia strát v počte obyvateľov prostredníctvom zahraničnej migrácie je možná. Spoločenská únosnosť takejto migrácie by závisela od konkrétnej realizácie.

Iná situácia nastáva, ak pri kompenzácii reprodukčných strát uvažujeme o zachovaní súčasného vekového zloženia obyvateľstva resp. proporcií rôznych vekových skupín aj pre budúce desaťročia. Migračné prírastky by v takom prípade dosahovali veľmi vysoké, väčšinou absolútne nereálne hodnoty, ktoré mnohonásobne prevyšujú súčasný počet obyvateľov v oboch krajinách.

Na udržanie podielu obyvateľov v produktívnom veku (20–59 rokov) v populácii na súčasnej úrovni by bolo na Slovensku potrebné postupné zvýšenie ročného migračného prírastku obyvateľstva až na niekoľko 100 tis. osôb, čo za obdobie 2006–2050 predstavuje priemerný ročný prírastok z migrácie 270 tis. osôb a celkový migračný prírastok 11,8 mil. osôb (tabuľka 2).

Ak by sa mal zachovať súčasný podiel produktívneho obyvateľstva v Českej republike, muselo by do roku 2050 pribudnúť migráciou zhruba 45,6 mil. osôb (priemerný ročný migračný prírastok viac ako 1 mil. osôb). V roku 2050 by ročný migračný prírastok dosahoval hodnotu viac ako 2,8 mil. osôb (tabuľka 2).

Pokiaľ by sa mal zastaviť proces starnutia obyvateľstva a priemerný vek by mal zostať do roku 2050 nezmenený, nadobudli by hodnoty kompenzačnej migrácie ešte vyššie a ešte nereálnejšie hodnoty ako v prípade zachovania podielu produktívneho obyvateľstva. Na Slovensku by sa musel počet obyvateľov zvýšiť v dôsledku migrácie o neuveriteľnú hodnotu 88 miliónov, čo predstavuje priemerný ročný migračný prírastok počas celého obdobia zhruba 2 milióny osôb. Ročné migračné saldo by sa zvýšilo zo súčasných niekoľko tisíc na hodnotu zhruba 6 mil. osôb (tabuľka 3).

<sup>6</sup> Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050. INFOSTAT, 2002.

<sup>7</sup> Perspektívy populačného vývoje ČR na období 2003–2065. Burcin, Drbohlav, Kučera, 2003, rev. 2006.

Tabuľka 1. Kompenzačná migrácia – celkový počet obyvateľov

Rok	Česká republika			Slovenská republika		
	nízky	stredný	vysoký	nízky	stredný	vysoký
Saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	7	7	7	3	1	-1
2010	13	3	-4	3	-1	-6
2020	34	16	5	11	5	-4
2030	53	35	25	25	18	8
2040	58	37	27	32	25	14
2050	64	39	29	34	26	16
Kumulované saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	7	7	7	3	1	-1
2010	61	18	-14	16	-1	-26
2020	328	124	-8	84	13	-87
2030	781	399	171	270	126	-70
2040	1 342	764	439	563	350	54
2050	1 961	1 146	721	890	608	205
Celkový počet obyvateľov (v tis.)						
2005		10 221			5 385	
2010	10 221	10 221	10 221	5 385	5 385	5 385
2020	10 221	10 221	10 221	5 385	5 385	5 385
2030	10 221	10 221	10 221	5 385	5 385	5 385
2040	10 221	10 221	10 221	5 385	5 385	5 385
2050	10 221	10 221	10 221	5 385	5 385	5 385
Priemerný vek						
2005		39,77			37,13	
2010	40,87	40,92	41,01	38,88	38,88	38,82
2020	43,25	43,25	43,44	41,55	41,54	41,37
2030	45,52	45,47	45,70	44,07	44,10	43,92
2040	46,89	46,81	47,05	45,74	45,64	45,42
2050	47,76	47,49	47,56	46,61	46,19	45,84

V Česku by na zastavenie procesu starnutia bola potrebná zhruba rovnaká kompenzačná migrácia ako v prípade, ktorý sa týka obyvateľstva v produktívnom veku. Celkový migračný prírastok do roku 2050 by musel dosiahnuť hodnotu 42,8 mil. osôb, čo predstavuje priemernú ročnú hodnotu 972 tis. osôb. V roku 2050 by v Česku v takomto prípade nadobúdalo migračné saldo hodnotu zhruba 2,2 mil. osôb (tabuľka 3).

Zaujímavosťou je, že kým na vyrovnanie strát v počte obyvateľov a v zastúpení produktívneho obyvateľstva sily je potrebná väčšia kompenzačná migrácia v Českej republike, v prípade vekového zloženia je kompenzačná migrácia výrazne vyššia na Slovensku. Táto skutočnosť svedčí o rýchlejšom postupe procese starnutia na Slovensku.

Doteraz uvedené hodnoty sa viažu na stredný (najpravdepodobnejší) variant prognózy. Pokiaľ zoberieme do úvahy vysoký alebo nízky variant prognózy, základné tézy kompenzačnej migrácie zostanú zachované.

Čo sa týka kompenzácie očakávaného prirodzeného úbytku obyvateľstva prostredníctvom zahraničnej migrácie, v oboch variantoch sa kompenzačný migračný prírastok pohybuje vo vysokých ale nie nereálnych hodnotách.

Čo sa týka procesu starnutia, ani pri vysokom variante, ktorý očakáva pomalší proces starnutia

obyvateľstva ako stredný variant, nemá zmysel uvažovať o možnosti spomalenia tohto procesu v porovnaní so súčasnosťou. Hodnoty migrácie, ktoré by boli potrebné na zastavenie procesu starnutia zostávajú naďalej absolútne nereálne, aj keď sú o niečo nižšie ako pri strednom variante prognózy.

Tabuľka 2. Kompenzačná migrácia – podiel obyvateľov vo veku 20–59 rokov

Rok	Česká republika			Slovenská republika		
	nízky	stredný	vysoký	nízky	stredný	vysoký
Saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	31	31	31	-209	-203	-193
2010	229	276	308	-16	-2	20
2020	296	479	603	147	189	260
2030	368	671	908	119	186	315
2040	1 032	1 530	1 948	255	366	595
2050	1 622	2 796	3 755	622	854	1 323
Kumulované saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	31	31	31	-209	-203	-193
2010	1 244	1 421	1 537	-595	-537	-444
2020	4 487	5 861	6 777	409	740	1 292
2030	7 653	11 562	14 325	1 847	2 757	4 373
2040	15 938	23 663	29 605	3 930	5 706	9 096
2050	29 594	45 584	58 340	8 374	11 818	18 600
Celkový počet obyvateľov (v tis.)						
2005		10 221			5 385	
2010	11 216	11 384	11 496	4 750	4 825	4 945
2020	14 405	15 930	16 950	5 698	6 123	6 822
2030	17 481	22 077	25 297	7 110	8 280	10 344
2040	25 208	34 525	41 610	9 110	11 388	15 722
2050	39 192	58 158	73 215	13 685	18 048	26 657
Priemerný vek						
2005		39,77			37,13	
2010	40,08	40,00	40,00	39,67	39,55	39,32
2020	40,58	39,78	39,45	40,42	39,93	39,12
2030	41,98	40,25	39,50	41,15	40,26	38,93
2040	41,32	39,74	39,01	41,55	40,43	38,98
2050	40,47	39,04	38,37	40,49	39,42	38,30

#### 4. Záver

Záujem o kompenzačnú migráciu, prezentovaný v tomto príspevku, bol primárne praktický. V spoločnosti sa často diskutuje o možnosti nahradiť prostredníctvom zahraničnej imigrácie reprodukčné straty spôsobené súčasným demografickým vývojom, predovšetkým poklesom plodnosti. Na podporu alebo vyvrátenie týchto úvah však na Slovensku aj v Česku chýbajú potrebné podklady. Konceptia kompenzačnej migrácie takéto podklady poskytuje.

Aj modelové prepočty uvedené v predchádzajúcom texte potvrdzujú, že na zastavenie alebo výrazné spomalenie úbytku obyvateľstva v Česku a na Slovensku sú potrebné hodnoty (pri očakávanom vývoji plodnosti a úmrtnosti) zahraničnej migrácie reálne. Aj keď migračné saldo vo výške niekoľko 10 tis. osôb ročne nemožno označiť za nereálnu hodnotu, pri počte obyvateľov 5 resp. 10 mil. ide o vysoký počet, ktorý by samozrejme vyžadoval koncepčný „integračný prístup“ zo strany štátu.

Tabuľka 3. Kompenzačná migrácia – priemerný vek obyvateľstva

Rok	Česká republika			Slovenská republika		
	nízky	stredný	vysoký	nízky	stredný	vysoký
Saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	292	292	292	286	284	275
2010	331	329	346	378	366	335
2020	634	548	531	822	769	661
2030	1 071	913	888	1 774	1 601	1 323
2040	1 699	1 357	1 277	3 671	3 109	2 466
2050	2 844	2 175	1 995	7 648	6 021	4 656
Kumulované saldo kompenzačnej migrácie (v tis.)						
2005	292	292	292	286	284	275
2010	1 796	1 813	1 919	1 978	1 937	1 820
2020	6 721	6 213	6 269	7 834	7 478	6 674
2030	15 401	13 696	13 568	20 752	19 338	16 600
2040	29 220	25 050	24 414	47 803	42 848	35 547
2050	52 054	42 785	40 828	103 980	88 402	71 085
Celkový počet obyvateľov (v tis.)						
2005		10 221			5 385	
2010	11 684	11 741	11 857	7 402	7 381	7 293
2020	16 431	16 265	16 526	13 584	13 343	12 680
2030	25 082	24 112	24 423	27 403	26 333	23 942
2040	39 271	36 474	36 651	56 729	52 466	45 714
2050	62 991	56 051	55 431	118 433	103 876	87 086
Priemerný vek						
2005		39,77			37,13	
2010	39,77	39,77	39,77	37,13	37,13	37,13
2020	39,77	39,77	39,77	37,13	37,13	37,13
2030	39,77	39,77	39,77	37,13	37,13	37,13
2040	39,77	39,77	39,77	37,13	37,13	37,13
2050	39,77	39,77	39,77	37,13	37,13	37,13

Na druhej strane zahraničná migrácia v súčasnosti nepredstavuje reálny nástroj, ktorý by umožnil zastaviť alebo výraznejšie spomaliť zmeny vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Starnutie obyvateľstva je v najbližších desaťročiach nezvratné a je tiež isté, že sa tento proces bude zrýchľovať. Zahraničná migrácia môže ovplyvniť len intenzitu zrýchľovania procesu populačného starnutia. To na druhej strane však nevylučuje, že medzinárodní migranti môžu významne prispieť k zaceleniu určitých medzier na českom i slovenskom trhu práce (či už z dôvodu demografického deficitu alebo nevhodnej profesnej štruktúry ponuky zo strany majoritnej populácie, ktorá neodpovedá požiadavkám trhu).

### Literatúra

- Burcin, B. – Drbohlav, D. – Kučera, T. 2007. Koncept náhradové migrace a jeho aplikace v podmínkách ČR. In: Demografie, č. 3, 2007, s. 170–181.
- Lutz, W. – Scherbov, S. 2003. Can Immigration Compensate for Europe's Low Fertility? Vienna: Vienna Institute of demography, 2003. 16 s.
- Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations? 2000. New York: UN Population Division, 2000.
- Vaňo, B. 2004. Je možné zastaviť proces úbytku a starnutia obyvateľstva na Slovensku? In: Slovenská štatistika a demografia, č. 3, 2004, s. 20–26.

**Adresy autorov:**

Boris Burcin, RNDr.  
Přírodovědecká fakulta UK  
Albertov 6, 128 45 Praha 2  
boris.burcin@gmail.com

Dušan Drbohlav, doc., RNDr., CSc.  
Přírodovědecká fakulta UK  
Albertov 6, 128 45 Praha 2  
drbohlav@natur.cuni.cz

Tomáš Kučera, RNDr., CSc.  
Přírodovědecká fakulta UK  
Albertov 6, 128 45 Praha 2  
kucera@natur.cuni.cz

Boris Vaňo, Ing.  
INFOSTAT – VDC  
Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava  
vano@infostat.sk



# Migrácia medzi Českom a Slovenskom v rokoch 1950-2006

**Rastislav Čief**

## Abstract

The migration between The Czech and the Slovak Republic has been intensive for a long time, and so because of that, it was interesting to find out the changes in the long term time horizon. Particularly from the aspects of the number of migrants and the migration balance, as well as the changes of the migrants structure, eventually the migration regions.

During the observed period, we have recognized a strong decrease in the number of migrants between The Czech and the Slovak Republic. The great difference exists in the migration balance, where after systematic migration loss during the existence of Czechoslovakia, since the splitting-up of the mutual state Slovakia has shown the migration surplus, but this figure has been distorted by an insufficient emigrants' register.

The important change is in the structure of migrants according to the gender, whereas in the 1960s men prevailed, today women are more likely to emigrate to the Czech Republic.

In the long term, the highest figures in the migrations with the Czech Republic has shown Bratislava region.

Globally, we can evaluate the migration between the Czech and Slovak Republic as the weakening of population and economic potention of Slovakia.

**Key words:** *migration, imigration, emigration, reemigration, Czech Republic and Slovak Republic*

## 1. Úvod

Sťahovanie medzi Českom a Slovenskom je špecifické tým, že existencia spoločného štátu vytvorila väzby, vzťahy ktorým aj po rozdelení Československa je Česko krajinou s ktorou má Slovensko najväčší migračný obrat.

Samozrejme migrácia medzi ČR a SR v rokoch 1950–1992 bola v tom čase vnútornou migráciou v rámci vtedajšieho Československa.

Migrácia medzi Českom a Slovenskom je dlhodobo intenzívna a preto bolo zaujímavé zistiť zmeny v dlhodobom časovom horizonte. Najmä zmeny z hľadiska migračného obratu a migračného salda, ale aj zmeny štruktúry migrantov či prípadne migračných regiónov.

## 2. Vývoj migračného obratu a migračného salda medzi Českom a Slovenskom v rokoch 1950–2006

V sledovanom období najväčší obrat migrácie bol v prvej polovici 50-tych rokov (ročne pri 54 000 s maximom 61 202 v roku 1951) pričom postupne je vidieť pozvoľný pokles až do 90-tych rokov. V prvej polovici 90-tych rokov dochádza ku krátkodobému zvýšeniu obratu migrácie (1990–1994) najvýraznejšie pred rozdelením Československa v roku 1992 (18 563). Od roku 1995 dochádza k prudkému poklesu obratu migrácie. Od roku 1995 do roku 2006 sa obrat migrácie pohybuje už len od 1000 do 1800 migrantov čo je 40 násobný pokles oproti prvej polovici 50-tych rokov.

Treba však podotknúť, že tieto čísla neodrážajú reálnu situáciu vzhľadom k problémom v evidencii migrantov, keďže len minimum vystáhaných sa odhlasuje z trvalého pobytu v Slovenskej republike hoci im to ukladá zákon. Podľa zahraničných zdrojov sú reálne počty vystáhaných osôb zo SR rádovo oveľa vyššie ako oficiálne deklarované môže ísť okolo 7 000 vystáhaných ročne (Mládek, J. a kol., 2006).

Údaje z Českého statistického úradu sa od roku 2001 nedajú porovnávať, keďže dáta za ČR zahrnujú migrantov so zmenou trvalého pobytu spolu s migrantmi s prechodným pobytom na dlhodobé víza, kým ŠÚ SR eviduje len migrantov s trvalým pobytom.

Pri vývoji migračného salda môžeme sledovať dve veľké rozdielne etapy. V období spoločného Československa 1950–1993 prevažuje migrácia zo SR do ČR (s výnimkou roku 1954). V období 1994–2006 podľa štatistik prevažuje migrácia z ČR do SR, aj keď treba prihliadať na už spomínané problémy s evidenciou.

Najvyššia efektívnosť migrácie bola v rokoch 1994–1996 (0,83 až 0,94), kde šlo takmer výlučne o jednostranný pohyb imigrácie z ČR (emigrácia do ČR bola len od 99 do 108 vyst'ahovaných). Toto obdobie by sme mohli považovať za určitú kompenzačnú fázu po dlhom období emigrácie (vracali sa predovšetkým reemigranti, ktorým sa po rozdelení Československa skomplikovali pracovné pomery).

**Tab. č.1: Migrácia medzi SR a ČR**

<i>rok</i>	<i>O</i>	<i>E</i>	<i>I</i>	<i>MS</i>	<i>iče</i>	<i>iči</i>	<i>em</i>
1950	45 342	30 096	15 246	-14 850	0,493421	-0,97403	-0,32751
1951	61 202	36 804	24 398	-12 406	0,337083	-0,50848	-0,20271
1952	59 548	40 072	19 476	-20 596	0,513975	-1,05751	-0,34587
1953	49 160	30 151	19 009	-11 142	0,36954	-0,58614	-0,22665
1954	55 053	26 781	28 272	1 491	-0,05567	0,052738	0,027083
1955	43 467	24 087	19 380	-4 707	0,195417	-0,24288	-0,10829
1956	38 012	22 626	15 386	-7 240	0,319986	-0,47056	-0,19047
1957	30 961	19 096	11 865	-7 231	0,378666	-0,60944	-0,23355
1958	31 471	19 101	12 370	-6 731	0,35239	-0,54414	-0,21388
1959	33 607	21 251	12 356	-8 895	0,418569	-0,71989	-0,26468
1960	29 966	18 868	11 098	-7 770	0,411808	-0,70013	-0,25929
1961	29 090	17 404	11 686	-5 718	0,328545	-0,4893	-0,19656
1962	29 179	18 085	11 094	-6 991	0,386563	-0,63016	-0,23959
1963	30 739	19 543	11 196	-8 347	0,427109	-0,74553	-0,27154
1964	29 951	18 867	11 084	-7 783	0,412519	-0,70218	-0,25986
1965	28 836	17 937	10 899	-7 038	0,392373	-0,64575	-0,24407
1966	29 420	18 494	10 926	-7 568	0,409214	-0,69266	-0,25724
1967	28 102	17 922	10 180	-7 742	0,431983	-0,76051	-0,2755
1968	24 200	14 589	9 611	-4 978	0,341216	-0,51795	-0,2057
1969	23 308	13 405	9 903	-3 502	0,261246	-0,35363	-0,15025
1970	23 708	14 138	9 570	-4 568	0,323101	-0,47732	-0,19268
1971	21 672	13 245	8 427	-4 818	0,36376	-0,57173	-0,22231
1972	18 644	11 094	7 550	-3 544	0,319452	-0,4694	-0,19009
1973	18 402	10 772	7 630	-3 142	0,291682	-0,4118	-0,17074
1974	17 727	10 365	7 362	-3 003	0,289725	-0,40791	-0,1694
1975	17 481	10 398	7 083	-3 315	0,318811	-0,46802	-0,18963
1976	17 716	10 290	7 426	-2 864	0,278328	-0,38567	-0,16166
1977	16 122	9 339	6 783	-2 556	0,273691	-0,37682	-0,15854
1978	16 380	9 912	6 468	-3 444	0,347458	-0,53247	-0,21026
1979	15 928	9 844	6 084	-3 760	0,381959	-0,61801	-0,23606
1980	16 998	10 065	6 933	-3 132	0,311177	-0,45175	-0,18426
1981	16 009	9 943	6 066	-3 877	0,389923	-0,63914	-0,24218
1982	16 175	9 900	6 275	-3 625	0,366162	-0,57769	-0,22411
1983	15 186	9 595	5 591	-4 004	0,417301	-0,71615	-0,26366
1984	15 241	9 610	5 631	-3 979	0,414048	-0,70662	-0,26107

<i>rok</i>	<i>O</i>	<i>E</i>	<i>I</i>	<i>MS</i>	<i>iče</i>	<i>iči</i>	<i>em</i>
1985	14 683	8 930	5 753	-3 177	0,355767	-0,55223	-0,21637
1986	15 734	9 906	5 828	-4 078	0,41167	-0,69973	-0,25918
1987	14 596	9 047	5 549	-3 498	0,386648	-0,63038	-0,23965
1988	14 900	9 132	5 768	-3 364	0,368375	-0,58322	-0,22577
1989	14 597	8 671	5 926	-2 745	0,316572	-0,46321	-0,18805
1990	17 747	10 073	7 674	-2 399	0,238161	-0,31261	-0,13518
1991	15 658	8 334	7 324	-1 010	0,12119	-0,1379	-0,0645
1992	18 563	11 740	6 823	-4 917	0,418825	-0,72065	-0,26488
1993	14 508	7 276	7 232	-44	0,006047	-0,00608	-0,00303
1994	3 239	95	3144	3 049	-32,0947	0,969784	0,94134
1995	1 605	108	1497	1 389	-12,8611	0,927856	0,865421
1996	1 082	89	993	904	-10,1573	0,910373	0,83549
1997	1 079	212	867	655	-3,08962	0,755479	0,607044
1998	1 028	251	777	526	-2,09562	0,676963	0,511673
1999	1 064	208	856	648	-3,11538	0,757009	0,609023
2000	1 578	310	1268	958	-3,09032	0,755521	0,607098
2001	1 388	398	990	592	-1,48744	0,59798	0,426513
2002	1 198	449	749	300	-0,66815	0,400534	0,250417
2003	1 098	448	650	202	-0,45089	0,310769	0,183971
2004	1 649	662	987	325	-0,49094	0,329281	0,197089
2005	1 878	734	1 144	410	-0,55858	0,358392	0,218317
2006	1 870	706	1164	458	-0,64873	0,393471	0,24492
1950-2006	1 154 745	691 468	463 277	-228 191	0,330009	-0,49256	-0,19761

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR. 1985 SNTL, Alfa, Praha.

Statistická ročenka Československa. 1957, 1958, 1959 SEVT, Praha.

Statistická ročenka ČSFR. 1991, 1992, SEVT, Praha.

Statistická ročenka ČSSR. 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989 SEVT, Praha.

Štatistická ročenka. 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ŠÚ SR, Veda, SAV, Bratislava.

Základné demografické údaje Prešovského kraja. 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, ŠÚ SR KS Prešov.

O ....Obrat migrácie, počet migrantov

I.....Imigrácia, počet imigrantov

E.....Emigrácia, počet emigrantov

MS...Migračné saldo

iče....Index čistej emigrácie

iči.....Index čistej imigrácie

em....Efektívnosť migrácie

$$O = I + E \quad (1)$$

$$MS = I - E \quad (2)$$

$$iče = (E - I) / E \quad (3)$$

$$iči = (I - E) / I \quad (4)$$

$$em = (I - E) / (I + E) \quad (5)$$

### 3. Štruktúra migrantov podľa pohlavia a veku

Štruktúra migrantov podľa pohlavia a veku je dôležitá pre posúdenie významu migračných ziskov a strát na populačné a ekonomické procesy.

Vo vekovej štruktúre migrantov v rokoch 1963–1967 výrazne dominujú migranti v mladom a strednom veku do 44 rokov. Najčastejšie migrujúcou vekovou kategóriou v tomto období sú muži od 20 do 24 rokov, ktorí tvoria až štvrtinu zo všetkých migrantov. V celom tomto období muži dominujú medzi imigrantmi (51 %) aj emigrantmi (53 %).

V období 1963–1967 zaznamenáva Slovensko migračnú stratu ročne v priemere 7 696, ale vo vekových kategóriách nad 65 rokov sú straty len niekoľko desiatok migrantov, v niektorých obdobiach dokonca migračný zisk, v dôsledku reemigrácie dôchodcov.

V poslednom období v rokoch 2001–2006 výrazne prevažujú medzi vystáňovanými do ČR ženy (55 %) a medzi pristáňovanými z ČR muži (53 %).

### 4. Štruktúra migrantov podľa krajov

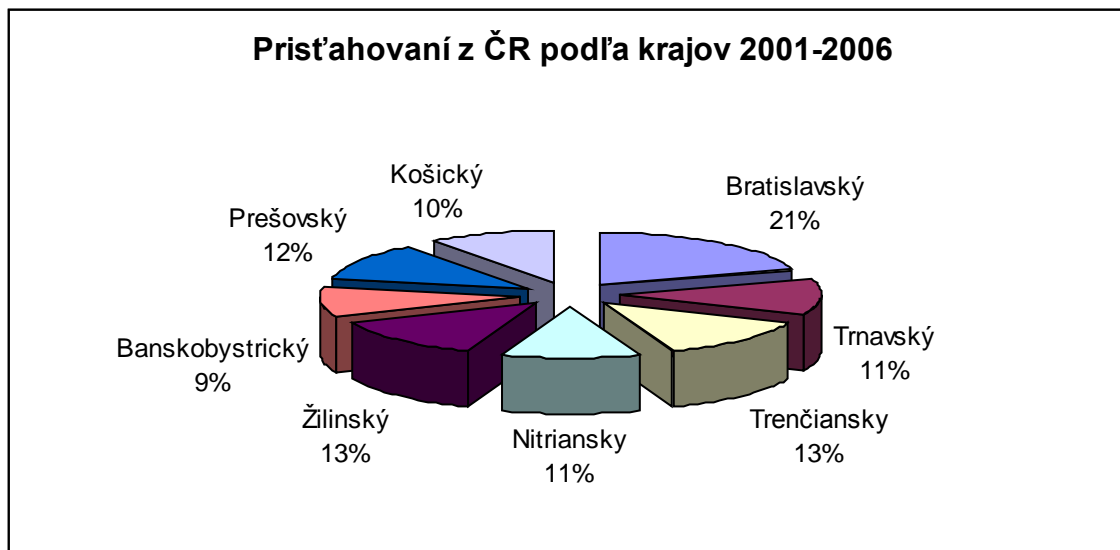
V období rokov 1950–1955 sa najviac pristáňovali z Čiech do Bratislavského kraja (38 850 pristáňovaných), Nitrianskeho kraja (22 737 pristáňovaných) a Košického kraja (19 932 pristáňovaných) a najmenej do Prešovského kraja (12 185 pristáňovaných), Banskobystrického kraja (13 440 pristáňovaných) a Žilinského kraja (18 637 pristáňovaných)

Na Slovensko sa v období 1950–1955 pristáňovali najviac z Ostravského kraja (17 529 pristáňovaných), Karlovarského kraja (16 764 pristáňovaných) a Ústeckeho kraja (13 026 pristáňovaných) a najmenej z Jihlavského kraja (1988 pristáňovaných), Pardubického kraja (3431 pristáňovaných) a Česko Budějovického kraja (5014 pristáňovaných).

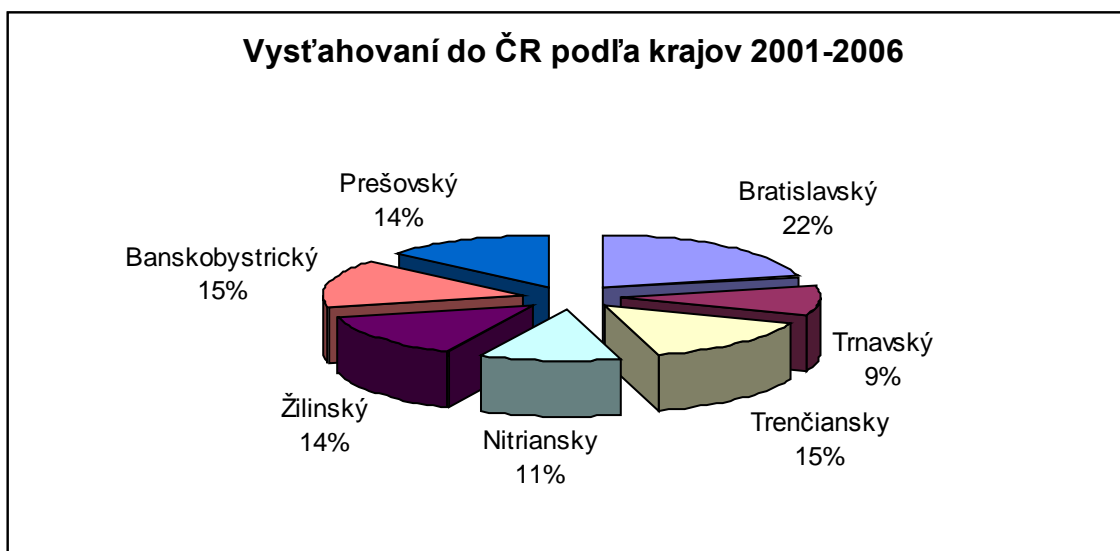
V období rokov 1950–1955 sa najviac vystáňovali do Čiech z Bratislavského kraja (41 116 vystáňovaných), Prešovského kraja (38 463 vystáňovaných), Nitrianskeho kraja (31 815 vystáňovaných) a najmenej z Banskobystrického kraja (20 910 vystáňovaných), Žilinského kraja (27 792 vystáňovaných), Košického kraja (27 895 vystáňovaných),

Najviac sa v období rokov 1950–1955 vystáňovali do Ostravského kraja (35 196 vystáňovaných), Pražského kraja (26 697 vystáňovaných), Karlovarského kraja (23 891 vystáňovaných) a najmenej do Jihlavského kraja (2 324 vystáňovaných), Pardubického kraja (5 353 vystáňovaných), Gottwaldovského kraja (6 754 vystáňovaných).

V poslednom období v rokoch 2001–2006 najviac sa vystáňávajú do ČR z Bratislavského kraja (655 vystáňovaných), z Banskobystrického kraja (453 vystáňovaných) a z Trenčianskeho kraja (442 vystáňovaných) a najmenej z Trnavského kraja (279 vystáňovaných), z Nitrianskeho kraja (343 vystáňovaných) a z Košického kraja (378 vystáňovaných). Najviac imigrantov sa pristáňáva do Bratislavského kraja (1149 pristáňovaných), Žilinského kraja (744 pristáňovaných) a do Trenčianskeho kraja (726 pristáňovaných) a najmenej sa pristáňáva do Banskobystrického kraja (534 pristáňovaných), Košického kraja (578 pristáňovaných) a do Nitrianskeho kraja (629 pristáňovaných).

**Graf 1: Prist'ahovaní z ČR podľa krajov 2001–2006**

Zdroj: Základné demografické údaje Prešovského kraja. 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, ŠÚ SR KS Prešov.

**Graf 2: Vyst'ahovaní z ČR podľa krajov 2001–2006**

Zdroj: Základné demografické údaje Prešovského kraja. 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, ŠÚ SR KS Prešov.

## 5. Záver

Z dlhodobého hľadiska si možno všimnúť znižovanie migračného obratu, čo možno hodnotiť ako zmiernenie ekonomických rozdielov medzi Českom a Slovenskom, keďže príčiny migrácie medzi týmito krajinami sú najmä ekonomické. Kladné hodnoty súčasného migračného salda neznamenujú vyššiu atraktivitu Slovenska oproti Česku, ale problematickú evidenciu emigrantov.

Výrazná zmena je v štruktúre migrantov podľa pohlavia, kým v 60-tých rokoch dominovali muži v imigrácii aj v emigrácii v súčasnosti viac emigrujú do Čiech ženy, čo je spôsobené postupujúcou emancipáciou žien.

Z hľadiska regiónov dlhodobo najvyššie hodnoty v imigrácii aj emigrácii s Českom vykazuje Bratislavský kraj.

Z dlhodobého hľadiska možno hodnotiť neustále presídľovanie a úbytok pracovných síl formou dochádzky do práce ako dlhodobé oslabovanie populačného ale aj ekonomického potenciálu Slovenska (Očovský 1993).

**Zoznam použitej literatúry:**

Historická statistická ročenka ČSSR. 1985 SNTL, Alfa, Praha.

MLÁDEK, J., KUSEDOVÁ, D., MARENČÁKOVÁ, J., PODOLÁK, P., VAŇO, B., 2006, Demografická analýza Slovenska. UK, Bratislava. ISBN 80-223-2191-5

MLÁDEK, J., 1992, Základy geografie obyvateľstva. SPN, Bratislava. ISBN 80-08-00768-0

OČOVSKÝ, Š., 1993, Populačné a ekonomické dôsledky migrácie medzi Českou a Slovenskou republikou. In: Očovský, Š., Volná, A., eds., Populačné zdroje regionálneho rozvoja Slovenska. Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, Bratislava. 73 -81.

PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A., 1986, Základy demografie. Academia, Praha. Statistická ročenka Československa. 1957, 1958, 1959 SEVT, Praha.

Statistická ročenka ČSFR. 1991, 1992, SEVT, Praha.

Statistická ročenka ČSSR. 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989 SEVT, Praha.

Štatistická ročenka. 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ŠÚ SR, Veda, SAV, Bratislava.

Základné demografické údaje Prešovského kraja. 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, ŠÚ SR KS Prešov.

**Adresa autora:**

PaedDr. Rastislav Čief

Dobrianského 45

066 01 Humenné

cief@post.sk

# Economic aspects of migration in Poland.

**Marek Cierpiat-Wolan**

## Introduction

Based on the United Nations estimation, migrants make up 3% of the World population (about 175 million people). The number of immigrants has raised significantly in the First World countries since 1970. More than 14 million people will move there, according to the World Bank forecasts. This will lead to an increase of 1.8% in national income in these countries and simultaneously a 0.4% rise in countries which are main source of immigrants.

Difficulty in monitoring of migration processes is one of the most important problems connected with research on this phenomenon in various countries.

Attempts to standardise the methodology and to create a uniform data base have been undertaken by various international institutions in recent years.

During the last five years we can observe crucial changes in demographic processes in Poland. Population in our country has been decreasing since 1998. A negative natural increase in the years 2002–2005 and preponderance of emigration over immigration are the main reason for this<sup>8</sup>.

Demographics warn that if the negative tendencies keep still, decline in population will continue during the successive years to around 35 million in 2030 according to the Central Statistical Office. Demographics determinants have very important influence on economic processes especially on labour market.

## 1. Main motivation for migration.

According to World Bank terminology migration are determined by “push” and “pull” factors which have economic, demographic, political and social connotation.

*Tabl. 1. Motivations for migration*

	Push factors	Pull factors
Economic and demographic	<ul style="list-style-type: none"> <li>- poverty</li> <li>- unemployment</li> <li>- low wages</li> <li>- high fertility rates</li> <li>- lack of basic health and education</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- prospects of higher wages</li> <li>- potential for improved standard of living</li> <li>- personal of professional development</li> </ul>
Political	<ul style="list-style-type: none"> <li>- conflict, insecurity, violence</li> <li>- corruption</li> <li>- human rights abuses</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- safety of security</li> <li>- political freedom</li> </ul>
Social and cultural	<ul style="list-style-type: none"> <li>- discrimination based on ethnicity, gender, religion and the like</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- family reunification</li> <li>- ethnic ( diaspora migration) homeland</li> <li>- freedom from discrimination</li> </ul>

Source: The World Bank, Migration and Remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union, 2006

It is clear that the factor which dominates among motivation for migration is the economic one and, most of all, disproportion in income between countries. Average wage in Poland, based on

<sup>8</sup> It is worth noting that natural increase was 0.1‰ in 2006.

purchasing power parity, is equal to around 50% of average wage in EU-15 (based on exchange rate 25%). This situation is similar in other new EU members, except for Slovenia.

Fears about uncontrolled inflow of labour force into the countries of the “old” Union have been dispelled by the survey of the migration phenomenon, which was triggered by the European Union enlargement process. Decisions about changing work place have been taken mainly by young and better educated people, who are making the economic growth rate in those countries more dynamic.

Analysts of the World Bank have estimated the relationship between the migration scale and living standard synthetic rate – 10% growth of this rate resulted in 0.4% decrease of migration<sup>9</sup>.

## 2. International migration in Poland during system transformation

During the whole post-war period in Poland, there was a negative rate of international migration. The scale of emigration, mainly the work-related and short-term one, increased after the end of system transformation, chiefly due to liberalization of passport regulation. In the 90s, low-qualified people, in profession such as domestic help, construction worker, farmer and the like, predominated in persons leaving the country.

In the period 1989-2004, the emigration for a permanent stay was in 26.6 thousand to 18.4 thousand yearly bracket. The main destinations were Germany (over 70%, i.e. around 200 thousand until 2004), USA (over 10%, i.e. more than 30 thousand) and Canada (around 5%, i.e. 17 thousand). It is worth seeing that, there was an increase in immigration into Poland for a permanent stay observed during the whole period under analysis.

The sources for data on temporary emigration in this period are mainly censuses. According to microcensus, there were over 900 thousand Polish residents staying abroad in May 1995. Population and Housing Census conducted in 2002 confirmed similar scale of this phenomenon.

Poland’s accession to the European Union in May 2004 and further, accession-related facilitations concerning trip possibilities, together with the ongoing process of labour markets becoming open by member countries, have made migration processes become more intense. Since freedom of migration is big and it is of seasonal nature, it is hard to estimate precisely the range of this phenomenon.

*Tabl. 2. Poles’ work-related migration scale estimates*

Estimation source	MPiPS	Catholic Church	Media	Domestic experts	ECAS* Report
in thousand people	660	1,000	2,000 – 4,000	1,200	1,120

\* ECAS = European Citizen Action Service.

Source: B. Kłos (2006), *Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE*, Infos nr 2/2006, Biuro Analiz Sejmowych, 2006.

Despite significant differences between presented sources, most of analysts assume that it is the number between 1,100-1,200 thousand of Poles, though they point also at the geographical structure of migration of our citizens, which has changed. Germany is still the most willingly visited country by Poles (around 160 thousands). Migration to Great Britain has grown substantially (around 160 thousand) as well as migration to Ireland (around 93 thousand) and Netherlands (around 55 thousand). It is estimated that around 900 thousand Poles is legally being employed in the European Union yearly, that is twice more than before the accession. Only around 200 thousand of them declare a

<sup>9</sup> More information in: The World Bank, *Migration and Remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union*, 2006.



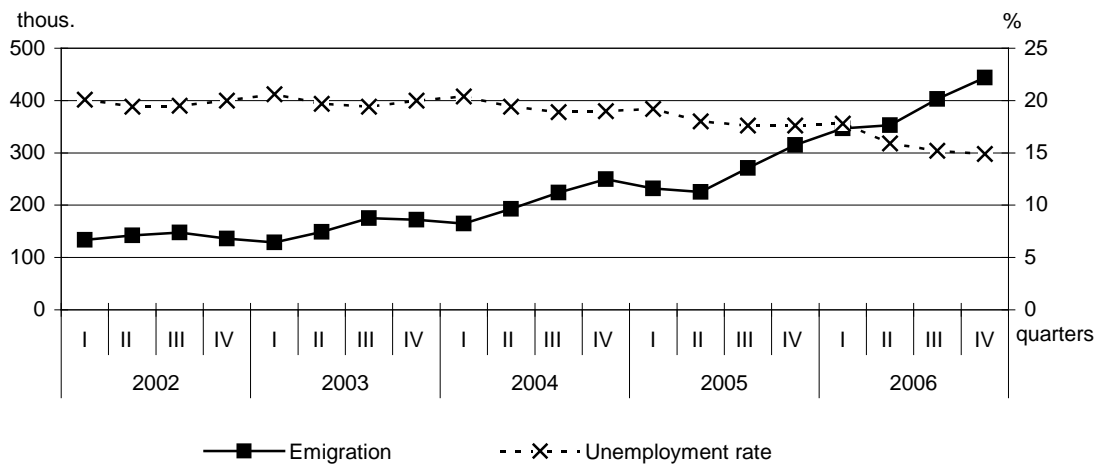
longer stay abroad, the rest is employed seasonally. It is observed that this tendency is going to keep at a similar level in the near future. The only things that may change are the directions of migration because new labour markets of other countries of the Union are being opened for our citizens.

### 3. External migration influence on economic processes<sup>10</sup>

#### a) migration and unemployment

Unemployment and inflation often are named “evil spirits” or “macroeconomics misfortunes”. They focus a great attention of economy theoreticians as well as politicians. The unemployment rate in Poland is one of the highest in the European Union. Therefore the most visible effect of rising emigration is a drop of unemployment rates in Poland, what has been clearly observed since the first quarter 2005.

**Chart 1.** Emigration and unemployment rate in 2002-2006



Of course the migration effect has not been the only cause of unemployment rate decrease. The other was the rising pace of growth in the economy, particularly since 2006. On the other hand, an increase of migration processes caused deficit on the labour market, both in sector and spatial perspective. Great outflow of medical and building workers caused deficit in these professions in some regions.

The estimation of the migration influence on the unemployment level in Poland was made using multiple regression analysis. The number of employees, GDP per capita, real wage and salary, emigration and Economic Sentiment Indicator (ESI) were candidates for independent variables. In the end, after carrying out procedures of selection of variables to the model (correlation analysis, coincidence and catalysis effects), the following variables were chosen:  $x_1$  – temporary emigration,  $x_2$  – the employed,  $x_3$  – ESI,  $x_4$  – seasonality. The formal form of the model may be written as:

$$y_t = 11022.621 - 0.002x_{1t+1} - 0.559x_2 - 5.369x_3 + 157.513x_4 + \varepsilon_t$$

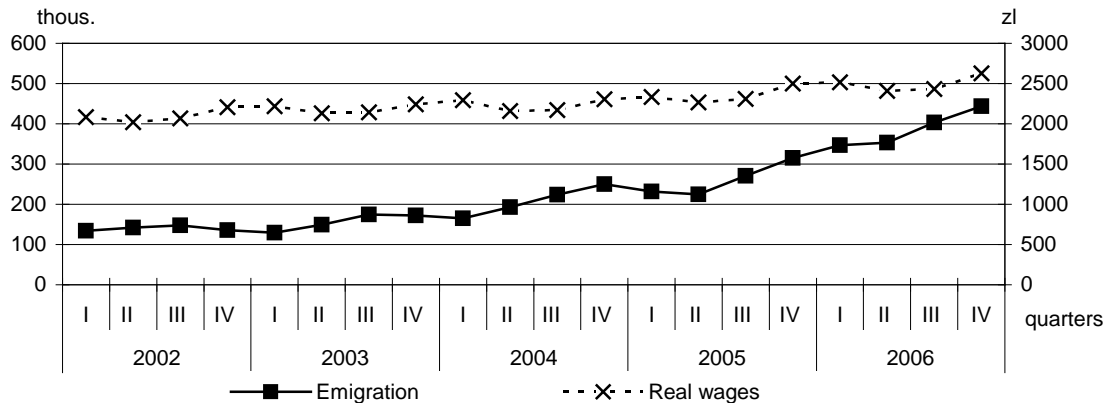
Satisfying parameters of the model fitting  $R^2 = 0.967$ , adjusted  $R^2 = 0.958$ , as well as appropriate Student t and Snedecor F statistics were produced. It should be stressed that the partial correlation coefficient between the number of unemployed and the temporary emigration is -0.924 what means the strong negative relation between these variables.

<sup>10</sup> Data concerning permanent migration is from the PESEL register and temporary migration from Labour Force Survey.

## b) migration and real wages

Growing wave of economic migration should lead to an equal level of real wages between countries. Because of large disproportion between Poland and the “old” Union countries this process will be long-lasting. Decrease of unemployment rate as a result of migration and dynamic economic growth puts pressure on increase of real wages undoubtedly.

**Chart 2. Emigration and real wages in 2002-2006**



On the chart we can see slightly growing tendency of real wages in Poland.

Due to a delayed effect of migration influence on wages it should be expected that the wages will rise significantly in the immediate future. In the long-term this phenomenon should contribute to slowing the migration processes down.

## c) migration and inflation

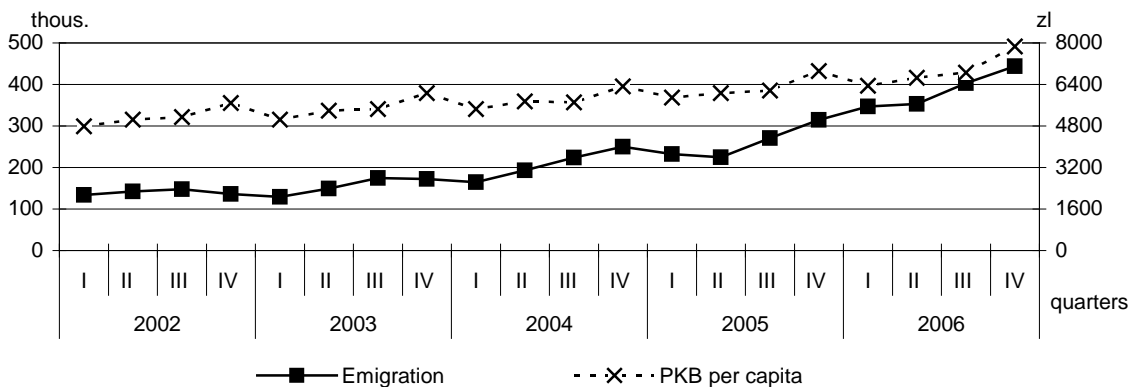
According to economic theory rise in wages can trigger the wage-price spiral, mainly inflation, and finally decrease in employment. Increase in emigration can cause rise in wages and increase in costs and prices at the same time. It means decrease in export and drop in the competitiveness of economy simultaneously.

During the reference period, we cannot clearly connect the inflation rate level, which is similar to the average in the European Union, with the migration in Poland. Main reasons for stable price index level in Poland (except the effect of acceding to the European Union) are successful monetarist policy of Central Bank and fiscal policy leading to restriction of budget deficit as well as lack of supply and demand shocks. It seems that the significant increase of inflation and the fall of export in Poland created by migration are unlikely also in long-term. It is worth adding, that according to the World Bank estimations, the migrations lead to the insignificant inflation drop in high developed countries, mainly because of cheaper labour force employment possibility.

**Chart 3. Emigration and inflation in 2002-2006**

## d) migration and economic growth

National Institute of Economic and Social Research in London supplied an interesting report concerning the influence of a labour force emigration from Poland on GDP of EU countries in 2006-2025. It was assumed, that in this period 1 million of Polish citizens would leave Poland, amongst them 400 thousands to Germany, 500 thousands to UK and 100 thousands to other EU countries. It was assessed that after 10 years the GDP level will rise by 1.1 percentage point in UK and 0.5 percentage point in Germany compared with the situation without appearance of this phenomenon. In 2006-2025 period this rise will be even greater and will amount to around 16% of GDP for UK and 9% GDP for Germany, taking the GDP value for these countries in 2005 as a base. On the other hand, in Poland it will cause the 3.5 percentage point fall of GDP in 10 years and, in 2006-2025 period, 45% fall of GDP from 2005 taken as a base<sup>11</sup>.

**Chart 4. Emigration and GDP per capita in 2002-2006**

The European Commission experts claim that for a 10% outflow or inflow of a labour force the change may amount to 0.1-0.2% of GDP.

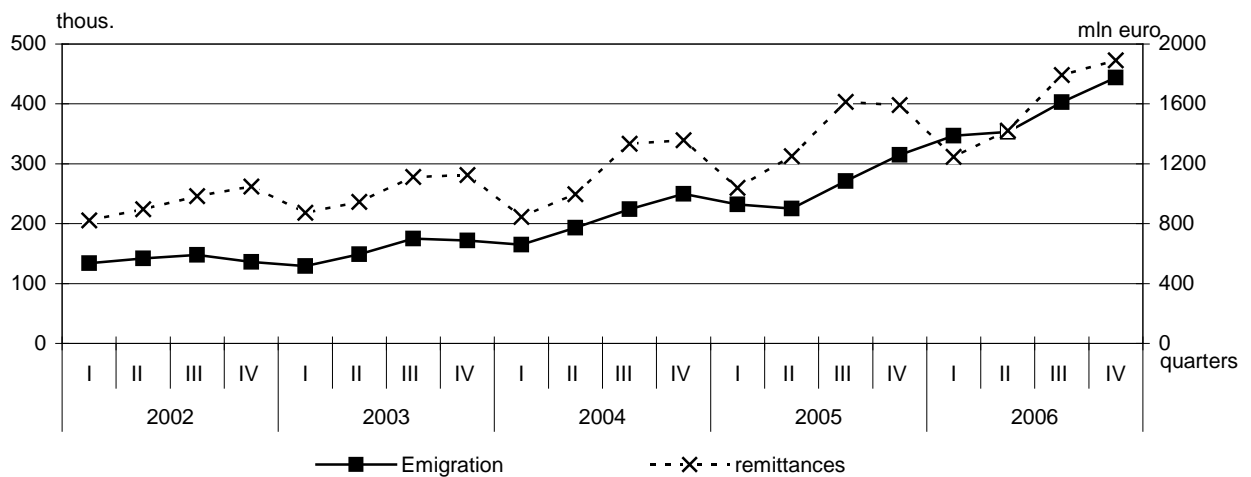
Basing on a comparative analysis of GDP per capita and the emigration in 2002-2006 period, it is hard to observe a clear relationship, especially as the sudden growth of the emigration level took place after accession to the EU. In the whole considered period GDP per capita rises insignificantly but regularly and greater dynamics of this growth in 2006 is clearly visible.

<sup>11</sup> More information in: European Commission, *Labour migration in Europe: Recent trends, future challenges*, *European Economy*, Economic Papers No 256, 2006.

## e) migration and remittances

Usually the rising scale of migrations means also the growth of a part of earnings transferred by foreign employees to their home countries. Obviously, it is a problem to establish precisely its value. The corresponding data usually come from a balance of payments, although it is well known that the transfers are often made in informal way.

**Chart 5. Emigration and remittance in 2002-2006**



An analysis of remittances in the balance of payments clearly shows upward trend after accessing the European Union. In 2003 they reached 2.3% of GDP, 7.2% of export and 57% of direct investments in our country. Economists agree that transfer of earnings influence the level of consumption, raising the living standard of households at the same time. More and more Polish companies set up their branches in the countries where the number of emigrants is the highest. They encourage people to invest their money, especially in estate market.

Impact of this kind of transfers on the economy is connected with character of work-related trips – it is safe to assume that more and more young and educated Polish emigrants will spend greater amount of money in foreign countries. According to survey level of education is in strong-negative relationship with tendency to transferring money to domestic country.

An increase in consumer and investment demand (triggered by raising level of transferred earnings) leads to rise of production and income in economy, but it can initiate (especially in long period of time) inflationary pressures. As long as Poland remains outside the zone of uniform currency as part of EU, increased inflow of foreign capital can lead to an appreciation of domestic currency, which means drop in the rate of exchange. It can influence on competitiveness of Polish products and on decrease of export.

## Conclusion

An attempt to estimate the influence of emigration on Polish economy condition ought to be constructed in terms of observed effects and long-term results, that is in possible scenarios of events which depend on many, difficult to predict, variables.

The analysis of a growing scale of migration, especially since Poland has become a member of The European Union, shows the following: decrease in unemployment rate, increase in consumer and investment demand, rise in living standards of household, rise in real wage level. At the same time, we

start to observe a deficit in some professions on the market (health care, construction worker), and also the fact that generally young, aged 18–34, and higher educated people migrate to work.

According to a demographic forecast, which CSO made up to 2030, the number of people at working age will be increasing and it will reach the largest number – 1350.4 thousand in 2010. In the following years, the forecast predicts a consistent drop in the number of people in this age bracket to 1201,5 in 2030. Simultaneously, at this time the number (and participation – 25%) of people in the post-working age will increase, and the number of people in the pre-working will fall by 30%. The mass migrations, especially for permanent residence, can speed up the ageing process of society in significant way.

On the other hand, according to demographic forecasts, the ageing process of society in the “old” Union countries will be running relatively slower, what should lessen demand for emigrants. It is safe to assume that standards of living, including incomes, which will be levelling off in the European Union countries, will counteract departures from Poland. On account of predicted negative natural increase and negative migration balance, it should be expected that Poland will become a destination country, particularly for workers from outside the European Union. Statistical data confirm increasing phenomenon of immigration in Poland. If we also assume that the scale of reimmigration will increase a in long-term, the presented factor should lessen considerably the effect of the ageing process and brain drain, thereby smoothing away negative effects of emigration of the Poles in the labour market. Therefore it is difficult to agree with a pessimistic vision of analysts who predict rise in inflation, increase in competitiveness of economy and significant drop in GDP within the nearest 20 years, which will be caused by migrations processes.

### Summary

This article presents short-term and long-term results of external migration on Polish economy. The analysis covers the period from 2002 to 2006 that is two years before and two years after the Poland’s accession to the European Union. An overall description of the impact of migration on basic economic categories, such as unemployment, real wages, inflation, per capita GDP and remittance has been provided. An attempt to estimate the influence of migration on unemployment was also made using the multiple regression model.

### References:

1. R.Barrell, C. Guillemineau, I. Liadze, *Migration in Europe*, National Institute of Economic Review No 198, 2006.
2. TheWorld Bank, *Migration and Remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union*, 2006.
3. B. Kłós, *Migracja zarobkowa Polaków do krajów UE*, Infos nr 2/2006, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2006.
4. European Commission, *Labour migration in Europe: Recent trends, future challenges*, *European Economy*, Economic Papers No 256, 2006.
5. Ministerstwo Gospodarki, *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Warszawa 2007.
6. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce*, Warszawa 2007.
7. Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski*, Synteza Raportu 2005-2006, GUS Warszawa 2007.

### Author:

Marek Cierpień-Wolan, PhD, the Statistical Office in Rzeszów, Poland.

# Náčrt fundamentálnych trendov v zahraničnej migrácii Slovenskej republiky a identifikácia kľúčových výziev

**Boris Divinský**

## Abstract

The objective of this contribution is to present the reader the developmental trajectory in the selected components of international migration – total migration, legal migration, undocumented migration, asylum migration, and naturalization – in the Slovak Republic during a certain time period. This implies demonstrating the current situation (as for intensity, character and tendencies) as well as fundamental trends in the examined migration constituents within a longer time frame – preferably from the birth of an independent State (with data from 1994) up to the end of 2006. Simultaneously, we would like to identify the essential problems, challenges or shortcomings accompanying contemporary development in the field of migration, which should be tackled immediately.

**Kľúčové slová:** *zahraničná migrácia, zahraničné sťahovanie, legálna migrácia, nelegálna migrácia, azyl, naturalizácia, trendy.*

## 1. Ciele príspevku

Cieľom nasledujúceho príspevku je prezentovať čitateľovi trajektóriu vývoja v principiálnych komponentoch zahraničnej migrácie v SR v určitom časovom profile. To značí nielen demonštrovať súčasný stav – intenzitu, charakter a tendencie – v skúmaných migračných zložkách, ale aj ich hlavné trendy za dlhšie obdobie; takmer od vzniku samostatnej Slovenskej republiky (r. 1994) po koniec r. 2006. Zároveň sme si predsavzali upozorniť na základné problémy či výzvy, ktorými sa momentálny vývoj na poli zahraničnej migrácie v krajine vyznačuje a ktoré je potrebné podľa nášho názoru urýchlene riešiť.

## 2. Metodologický kontext

Zahraničná migrácia per se je značne komplikovaný fenomén: terminologicky i metodologicky, štruktúrne i geneticky, teritoriálne i chronologicky (Divinský, 2004a; cf. GCIM, 2005; Divinský, 2004b). Z tohto dôvodu jej konštituenty nie sú úplne exaktne definované (ako napokon máločo v tejto oblasti) a pri ich používaní sa skôr vychádza z praktických a pragmatických aspektov. Zahraniční migranti síce môžu byť diferencovaní podľa genézy, motívov k mobilite, smeru pohybu, dĺžky či zákonnosti pobytu, právneho postavenia a mnohých iných kritérií, ale striktná aplikácia takto vymedzených konceptov je iluzórna už aj preto, že medzi individuálnymi kategóriami migrantov dochádza v čase a priestore k nemalému prekrývaniu (Divinský, 2005).

Prihliadajúc na túto okolnosť, špecifiká zahraničnej migrácie na území Slovenskej republiky, ako aj množstvo, charakter a dostupnosť tu existujúcich štatistických dát (stále v komplexnosti a detailnosti zaostávajúcich za priemerom EÚ) považujeme za metodologicky legitímne štruktúrovať zahraničnú migráciu v krajine na tieto kardinálne zložky: *zahraničné sťahovanie, legálna migrácia, nelegálna migrácia, azyl, azylová migrácia, naturalizácia*. Sme si vedomí istej simplifikácie pri tejto typológii; vychádza však nielen z domácej, ale i medzinárodnej praxe (cf. OECD, 2007; Salt, 2006; IOM, 2005; UNO, 2004; IOM, 2003; Eurostat, 2000; UNO, 1998 atď.) a poskytuje relatívne ľahko zrozumiteľný a interpretovateľný obraz súčasnej situácie, dlhodobějších trendov a predpokladov možného vývoja v zahraničnej migrácii na Slovensku. Zároveň ani limitovaný rozsah príspevku podrobnejšiu diferenciaciu neumožňuje.

### 3. Zahraničné sťahovanie

Pod zahraničným sťahovaním sa chápe zmena krajiny trvalého pobytu osôb, t.j. pristávaní na Slovensko, resp. vystávaní z neho do zahraničia bez ohľadu na ich štátne občianstvo počas daného roka. Zahraničné sťahovanie vykazované Štatistickým úradom SR tak zachytáva pohyb slovenských štátnych občanov aj cudzincov, ktorí sa prihlásili na trvalý pobyt, resp. sa z neho odhlásili – je to teda dynamická veličina (tok osôb).

Z historického hľadiska bolo Slovensko emigračnou krajinou, vývoj po r. 1992 však priniesol zásadný obrat a v sfére zahraničného sťahovania sa začal manifestovať nový trend. Slovenská republika sa po dlhých rokoch migračného úbytku premenila na krajinu migračne ziskovú. Berúc do úvahy oficiálne údaje, migračné saldo zo zahraničného sťahovania obyvateľstva SR je od r. 1993 vždy pozitívne. Pokiaľ ide o počet migrantov, po určitom útlme v r. 1997-2003 vstup krajiny do Európskej únie očividne znamenal akceleráciu zahraničného sťahovania, a to v oboch smeroch (Tabuľka).

Detailné kvantitatívne i kvalitatívne hodnotenie stavu a vývoja v tejto súčasti zahraničnej migrácie SR ako významného komponentu celkového pohybu populácie bude iste predmetom niektorých iných príspevkov. Na tomto mieste by sme chceli skôr akcentovať jeden fundamentálny problém v oblasti štatistiky zahraničného sťahovania – *značne podhodnotené oficiálne dáta o vystávaných*. Rozdiely súvisia – podobne ako v mnohých ďalších krajinách – s nedostatočnou evidenciou týchto osôb, keďže len minimálny podiel vystávaných zo Slovenska sa odhlasuje z trvalého pobytu v krajine, hoci im to ukladá zákon. Tento fakt dokonca vedie niektorých bádateľov ku konštatovaniu, že údaje o vystávaných sú natoľko skreslené, že nie sú vhodné pre ďalšiu analýzu (Vaňo, 2000).

Hĺbku tohto problému možno demonštrovať porovnaním počtov registrovaných vystávaných osôb zo Slovenska s počtami pristávaných zo SR do iných krajín, pretože evidencia imigrantov je oveľa spoľahlivejšia. Touto metódou sme porovnali napr. obe hodnoty za Českú republiku, Nemecko, Kanadu, USA (Divinský, 2005), či Veľkú Britániu, Írsko a i., a to v sérii viacerých rokov. Podľa našich odhadov na báze zahraničných zdrojov sú reálne počty vystávaných osôb zo SR rádovo oveľa vyššie (aspoň 10krát) než dáta oficiálne deklarované – *z krajiny sa vysťahúva v súčasnosti najmenej 15 tisíc osôb ročne*; skutočné migračné saldo je pochopiteľne vysoko negatívne. Straty generované zahraničným sťahovaním obyvateľov zo Slovenska sú tak citelné nielen početne, ale aj implikujú závažnejšie demografické či sociálno-ekonomické následky do budúcnosti (Divinský, 2006). Situáciu by mohla napomôcť riešiť implementácia prísnejších administratívno-právnych opatrení za účelom zvýšenia podielu evidovaných vystávaných.

### 4. Legálna migrácia

Hoci je migrácia za prácou dominantným elementom v rámci legálnej migrácie v SR, zaoberáme sa ňou separátne v inom príspevku, a preto tu vyhodnocujeme trendy legálnej migrácie (len imigrácie) ako celok.

Fenoménu legálnej migrácie bola dosiaľ na Slovensku venovaná oveľa menšia pozornosť než napr. nelegálnej migrácii či problematike azylu (viď relevantné uznesenia vlády SR, rezortné koncepcie, aktivity a projekty mimovládnych a medzinárodných organizácií, akademické štúdie, informácie z médií a i.). Prítom kategória legálnych migrantov (t. j. *cudzincov s povolením na trvalý, prechodný či tolerovaný pobyt, resp. imigrantov*) je najpočetnejšia a najdôležitejšia – koncom r. 2006 pozostávala z 32 153 osôb (Tabuľka) tvoriac tak 0,596 % celkovej populácie SR. Súčasne sa aktivity legálnych imigrantov vyznačujú už badateľnými dopadmi na majoritnú slovenskú spoločnosť.

Dynamika vývoja počtu cudzincov s udeleným povolením na pobyt v Slovenskej republike má heterogénny charakter. Z ilustrovaných čísel je zrejmé, že po raste počtu imigrantov po vzniku samostatného štátu ich stav v období 1998-2003 stagnoval na úrovni 28-29 tisíc osôb a v r. 2004

dokonca frapantne poklesol, čo však bolo zapríčinené „technickými“ dôvodmi (napr. eliminácia duplicitných prípadov). V dôsledku toho sú ale hodnoty za jednotlivé roky len málo komparabilné. Táto skutočnosť evokuje principiálnu otázku kvality systému evidencie osôb–cudzcov s povolením na pobyt Ministerstvom vnútra SR.

Vstup Slovenska do Únie v r. 2004 znamenal výrazný rozvojový impulz, ktorý zintenzívnil prítok cudzcov najmä z EÚ uplatňujúcich sa v krajine ako vysokokvalifikovaná pracovná sila (manažéri, reprezentanti firiem, poradcovia, experti, učelia, lektori, vedci a pod. – Divinský, v tlači) a majúcich aj špecifický, zvýhodnený právny štatút. Vďaka tomu celkový počet imigrantov v SR prekročil 32 tisíc v r. 2006 a v tomto roku bolo prekvapujúco vydaných viac než 12,5 tisíc nových povolení na pobyt (Tabuľka).

Logicky sa menia trendy aj z geografického aspektu; štátni príslušníci Európskej únie momentálne zjavne nahrádzajú predtým na Slovensku dominujúcich nižšie kvalifikovaných cudzcov z chudobnejších regiónov Európy a Ázie, u ktorých sa paralelne manifestuje relatívny úbytok. Kým ešte v r. 2003 imigranti zo „starých“ členských štátov EÚ predstavovali iba 9,8 % cudzcov v SR, v r. 2006 to bolo už 21,5 %; počet občanov z Únie ako celok súhrnne vzrástol z 10 803 v r. 2004 (49 %) na 17 971 v r. 2006 (56 %) (ibidem).

Napriek načrtnutému vývoju, v kontexte medzinárodného porovnávania *má Slovenská republika najnižší podiel cudzcov s povolením na pobyt medzi 25 členskými krajinami Únie* (Eurostat, 2006) *a jeden z najnižších v Európe* (Salt, 2006). Tento fakt možno hodnotiť vysoko negatívne z populačného i ekonomického hľadiska (pokles a starnutie autochtónnej pracovnej sily).

Ako bolo už vyššie uvedené, imigranti pochádzajúci z krajín mimo EÚ na Slovensku v súčasnosti kvantitatívne stagnujú a potýkajú sa aj s výzvami prameniáciami z ich čiastočného prehliadania. Členovia niektorých komunít naznačujú neochotu kompetentných orgánov SR udeľovať víza či povolenia na pobyt a prácu cudzincom z menej rozvinutých krajín, spredmetnenú v reštriktívnych až údajne diskriminačných opatreniach. Navyše dopady nedávno uskutočnených sociálnych a hospodárskych reforiem v SR nevytvárajú priaznivú klímu pre ekonomicky slabších podnikateľov alebo zamestnancov z radov cudzcov a často ich nútia odísť z krajiny. Okrem toho komunity tu už dlhobojšie etablovaných imigrantov (napr. Arabov, Vietnamcov, Ukrajincov, Afgancov, Afričanov) nie sú početne tak silné – a teda potenciálne nápomocné – ako v okolitých štátoch. V tomto ohľade vstup Slovenska do Európskej únie zmenil v podstate len málo (Divinský, 2005).

## 5. Nelegálna migrácia

Slovenské právne normy i prax príslušných orgánov definujú nelegálnu migráciu ako neoprávnený pohyb cez hranice SR, resp. neoprávnený pobyt na jej území (zákon č. 48/2002 Z. z. o pobyte cudzcov). Štatisticky sa vykazuje prítok zadržaných nelegálnych migrantov v danom roku, a to podľa krajiny pôvodu, konkrétnej štátnej hranice a smeru jej prekročenia u tranzitujúcich nelegálnych migrantov, resp. makroregiónov u neoprávnených pobytov.

Nelegálni imigranti – ako historicky nový jav – reprezentovali donedávna na Slovensku mimoriadne dynamický komponent zahraničnej migrácie. Ich počty kulminovali obzvlášť v r. 2001-2002 (zo 6 tisíc osôb v r. 2000 na vyše 15 tisíc po oba uvedené roky a stále takmer 11 tisíc v r. 2004 – Tabuľka). Väčšinu z nich tvorili nelegálni ekonomickí migranti z južnej a východnej Ázie či východnej Európy. Oficiálny postoj štátu voči tomuto fenoménu bol negatívny, avšak vysoká priepustnosť územia SR vzbudzovala podozrenie, či šťastie nešlo o úmyselnú inerciu zodpovedných orgánov. Pri striktnejšom prístupe by totiž väčšina zadržaných migrantov s vysokou pravdepodobnosťou zaťažila azylový systém krajiny.

V posledných rokoch sa situácia na Slovensku citelne zmenila a vďaka viacerým interným



i externým faktorom sa počty nelegálnych migrantov v krajine markantne znížili. V nelegálnej migrácii sa prejavujú nasledovné trendy – modifikácia smerov a trás prenikania nelegálnych migrantov na kontinent v prospech strednej Európy (a v neprospech krajín južnej Európy), záväzky SR v oblasti vnútorných záležitostí a bezpečnosti (konkretizované napr. pri prijímaní Schengenského acquis a budovaní Schengenskej hranice), inštitucionálne zmeny v rámci orgánov ministerstva vnútra, schvaľovanie nových právnych noriem, aktívnejšia eliminácia prevádzачských skupín, implementácia Dublinského dohovoru a i.

V dôsledku uvedených činiteľov poklesol v SR počet zadržaných tranzitujúcich nelegálnych migrantov v r. 2006 v porovnaní s r. 2004 cca dvojnásobne. Do popredia sa však pozvoľna dostáva druhý element nelegálnej migrácie – *nezákonné pobyty cudzincov na území Slovenska s jasným trendom rastu* (2 612 osôb v r. 2004, 3 491 v r. 2006, nábeh na 4 tisíc v r. 2007 – štatistiky Úradu hraničnej a cudzineckej polície). To znamená, že Slovenská republika sa pomaly stáva atraktívnou pre cudzích štátnych príslušníkov aj ako cieľová krajina. Práve tento problém sa v priebehu najbližších rokov môže stať dosť akútnym, keďže sa predpokladajú výraznejšie migračné toky nízko kvalifikovaných pracovníkov do SR z krajín na východ od nás. Z tohto dôvodu je potrebné naň včas reagovať a skvalitňovať opatrenia na detekciu nelegálnych migrantov, ktorí sa zdržujú a pracujú na Slovensku bez povolenia, ďalej v súlade s prioritami Únie a v koordinácii s jej ostatnými členskými štátmi zefektívňovať procedúry dobrovoľného i núteného (readmisia, vyhostovanie) návratu týchto osôb do vlasti, ako aj rozširovať spoluprácu a ekonomickú pomoc krajinám pôvodu nelegálnych migrantov.

## 6. Azylová migrácia

Žiadatelia o azyl boli spočiatku v SR obdobne málo známym fenoménom; ich počet bol prakticky zanedbateľný až do r. 2000 (Tabuľka). Radikálny zvrat nastal v období 2001-2004, kedy bol ich kvantitatívny vývoj naozaj bezprecedentný. V r. 2004 dosiahol počet žiadateľov temer 11,5 tisíc – t. j. až 81-násobný nárast oproti r. 1994 (štatistiky Migračného úradu Ministerstva vnútra SR). V tomto roku patrilo pomer počtu žiadateľov o azyl v SR k počtu obyvateľov krajiny v rámci celej Európy do skupiny s najvyššími hodnotami (spolu s Rakúskom, Švédskom, Švajčiarskom, Nórskom, Luxemburskom a Írskom – Divinský, 2006).

Štátna sféra i pri limitovaných finančných zdrojoch zriadila a prevádzkovala azylové zariadenia, postupne sa prijali nové právne predpisy týkajúce sa azylu, pozornosť sa venovala aj integrácii azylantov do spoločnosti. UNHCR na Slovensku a slovenské mimovládne organizácie (MVO) aktívne na týchto úlohách participovali. Prejavovali sa (de facto stále pretrvávajú) však silné tenzie medzi štátnymi organizáciami a MVO predovšetkým v pohľade na mieru priznaných azylov v SR. MVO naďalej považujú azylovú politiku štátu za značne reštriktívnu, posudzovanie kritérií na získanie azylu za príliš rigorózne, azylovú procedúru za veľmi prísnu a podmienky pre úspešnú integráciu azylantov do slovenskej spoločnosti za nedostatočné.

Zdá sa ale, že *len mizivé percento žiadateľov má reálny záujem získať na Slovensku azyl*. Takmer všetci oň žiadajú z pragmatických príčin až po zadržaní políciou ako nelegálni migranti; len minimum z nich pritom spĺňa ustanovenia Ženevského dohovoru. Priemerný počet dní pobytu žiadateľa o azyl stráveného v utečeneckom tábore na Slovensku bol v r. 2006 len 43 (MÚ, 2007), po krátkom oddychu totiž žiadatelia zväčša svojvoľne opúšťajú azylové zariadenie a pokračujú ďalej do pôvodne zamýšľanej destinácie. Ďalej 3/4 až 4/5 osôb s udeleným azylom sa už na území SR nenachádzajú; hlbšej integrácii azylantov do slovenskej spoločnosti bráni celá paleta faktorov (bližšie Divinský, 2005).

Od r. 2005 počet žiadateľov o azyl na Slovensku prudko klesá (v Európe všeobecný trend už od r. 2003) a už dlhodobejšie sa zásadne mení aj štruktúra krajín ich pôvodu – čoraz menej sú medzi nimi

zastúpené krajiny s prebiehajúcimi vojnovými konfliktmi či perzekúciou obyvateľov (Balkán, Stredný východ) v prospech štátov s gradujúcou ekonomickou emigráciou (južná a východná Ázia, východná Európa).

Z prezentovaných dôvodov by bolo vhodné *nepreceňovať ďalej problematiku azylu v Slovenskej republike* a venovať jej síce adekvátnu, ale nie excesívnu pozornosť na úkor iných kategórií migrantov, ktorých počty, význam pre krajinu, príp. ťažkosti sú oveľa väčšie. Tomu je potrebné prispôbiť aj zameranie a aktivity príslušných inštitúcií, množstvo finančných prostriedkov, mediálne pokrytie a pochopiteľne tiež praktické opatrenia v migračnom manažmente.

## 7. Naturalizácia

Inštitút naturalizácie – ako obvykle úspešné zavŕšenie integračného procesu imigrantov v hostiteľskej krajine a zároveň jeden z administratívnych mechanizmov zvyšovania jej populácie – je v Slovenskej republike (možno prekvapivo) relatívne často používaný. Ako ukazuje Tabuľka, ročný priemerný počet udelených občianstiev SR bol mimoriadne vysoký po rozdelení federácie zo známych špecifických príčin. Ale aj neskôr - v r. 2000–2004 - činil cca 4 tisíc osôb. Od vzniku samostatného štátu do konca r. 2006 dostalo slovenské občianstvo takmer 116 tisíc cudzincov (štatistiky Sekcie verejnej správy MV SR). Faktom však je, že 85 % (cca 98,5 tisíc osôb) tvoria občania Českej republiky, pričom je nutné zdôrazniť, že len minimum z nich sa v krajine po r. 1992 trvalejšie usadilo.

V tejto oblasti migrácie možno v poslednej dobe detegovať dva kardinálne problémy. Je to najmä udeľovanie občianstva osobám, ktoré nie celkom spĺňali príslušné podmienky. Novými občanmi Slovenska sa tak často stali aj tí, ktorí sotva ovládali slovenský jazyk. Aj kvôli tejto skutočnosti boli v r. 2005 a 2007 prijaté dve novely zákona o štátnom občianstve, ktoré výrazne sprísňujú podmienky naturalizácie – napr. procedúru preverovania žiadateľov o občianstvo, pravidlá testovania ovládania slovenského jazyka, dĺžku nepretržitého trvalého pobytu na území krajiny (z 5 na 8 rokov v hlavnej kategórii žiadateľov) atď. V dôsledku uvedených okolností je najnovším trendom podstatné znížovanie počtu udelených občianstiev SR, čo je zase objektom kritiky niektorých MVO zameraných na ochranu ľudských práv. *Principiálnym nedostatkom je však neexistencia osobitnej – tzv. naturalizačnej – politiky štátu, zahrňujúcej komplexnú víziu do budúcnosti, súbor priorít, či prípadnú preferenciu konkrétnych atribútov žiadateľov (krajina pôvodu, úroveň vzdelania, vek, pracovná špecializácia a pod.).*

Tabuľka Kvantitatívny vývoj v základných komponentoch zahraničnej migrácie SR v rokoch 1994–2006

Kategória / Rok	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Zahraničné sťahovanie (tok v danom roku)							
Priťahovaní	4 922	2 477	2 052	2 274	2 312	4 460	5 589
Vystťahovaní	154	222	746	811	1 411	1 586	1 735
Migračné saldo	4 768	2 255	1 306	1 463	901	2 874	3 854
Cudzinci s povolením na pobyt (stav koncom daného roka)							
Trvalý pobyt	11 000	15 584	17 564	17 410	17 108	17 003	26 028
Prechodný pobyt	5 946	5 898	10 855	11 391	11 333	4 517	5 894
Registrovaný pobyt	--	--	--	--	1 050	477	--
Tolerovaný pobyt	--	--	--	--	14	111	231
Počet osôb spolu	16 946	21 482	28 419	28 801	29 505	22 108	32 153
Udelené povolenia na pobyt pre cudzincov (prítok v danom roku)							
Počet osôb	6 465	5 442	6 346	4 622	4 799	8 081	12 631

Kategória / Rok	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Zadržaní nelegálni migranti (prítok v danom roku)							
Počet osôb	1 891	3 329	8 236	6 062	15 235	10 946	7 620
Osoby v azylovej procedúre (tok v danom roku)							
Žiadatelia o azyl	140	415	506	1 556	9 743	11 395	2 849
Zastavené konanie	65	193	224	1 366	8 053	11 782	1 940
Zamietnutý azyl	32	62	36	123	309	1 592	861
Udelený azyl	58	72	53	11	20	15	8
Naturalizované osoby (prítok v danom roku)							
Počet osôb	22 005	1 342	975	4 241	3 484	4 016	1 050
Celkový počet obyvateľov SR (stav koncom daného roka)							
Počet osôb (v tis.)	5 356	5 379	5 393	5 403	5 379	5 385	5 394

Zdroj: štatistiky Štatistického úradu Slovenskej republiky, Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, Migračného úradu Ministerstva vnútra SR, Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR

## 8. Záver

Príspevok mal možnosť len tézovite informovať o kľúčových trendoch vo vybraných komponentoch zahraničnej migrácie v Slovenskej republike v období 1994-2006 a popritom identifikovať ich súčasné najväčšie slabiny. Je evidentné, že hlavní migrační aktéri v krajine boli zaskočení akceleráciou výziev v danej oblasti a nereagovali promptne, ani cielene. Problematika nelegálnej migrácie a azylu bola v praxi v SR dlhé roky považovaná za prvoradú a podliehala nie celkom oprávnene hypertrofii záujmu štátnych inštitúcií, mimovládnych organizácií, médií či bežných obyvateľov. Hoci sa situácia pomaly mení aj vďaka poklesu relevancie oboch týchto zložiek, naďalej je problémom spojeným s legálnou migráciou, naturalizáciou či zahraničným sťahovaním v SR venovaná – podľa nášho názoru – nedostatočná pozornosť napriek tomu, že legálni migranti tvorili a tvoria dominantnú kategóriu v rámci zahraničnej migrácie ako celok. Práve tu je tak sformovaný značný priestor na zintenzívnenie koncepčných, inštitucionálnych, právnych, operatívnych i výskumných aktivít.

### Zoznam použitej literatúry:

- DIVINSKÝ, B. v tlači. Chapter 22 – Slovakia. In Tryandafyllidou, A. – Gropas, R. (Eds.): European Immigration: A Sourcebook. Aldershot: Ashgate.
- DIVINSKÝ, B. 2006. Kapitola 3.2 – Medzinárodná migrácia. In Mládek, J. et al.: Demogeografická analýza Slovenska. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DIVINSKÝ, B. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.
- DIVINSKÝ, B. 2004a. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike: súčasný stav a predpokladaný vývoj po vstupe krajiny do Európskej únie. In: Medzinárodné otázky, 13, č. 2, s. 16-38.
- DIVINSKÝ, B. 2004b. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries, Volume V-Slovakia – An Acceleration of Challenges for Society. Vienna: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- Eurostat 2006. Non-national populations in the EU Member States, Statistics in focus – Population and social conditions 8/2006. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat 2000. Patterns and trends in international migration in Western Europe, Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg: European Communities et Eurostat.
- GCIM 2005. Migration in an interconnected world: New directions for action. Geneva: Global Commission on International Migration.

- IOM 2005. Essentials of Migration Management: A Guide for Policy Makers and Practitioners. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM 2003. [World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move](#). Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- MÚ 2007. Výročná správa Migračného úradu za rok 2006. Bratislava: Migračný úrad.
- OECD 2007. International migration outlook, Sopemi 2007 Edition. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- SALT, J. 2006. Current Trends in International Migration in Europe. Strasbourg: Council of Europe.
- UNO 2004. World Economic and Social Survey 2004 – International Migration. New York: Organizácia spojených národov.
- UNO 1998. Recommendations on Statistics of International Migration – Revision 1. New York: Organizácia spojených národov.
- VAŇO, B. et al. 2000. Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. Bratislava: INFOSTAT.

**Adresa autora:**

Boris Divinský, RNDr.  
nezávislý expert na problematiku zahraničnej migrácie  
Líščie údolie 71, 841 05 Bratislava  
altiplano@centrum.sk  
<http://myprofile.cos.com/divinsky>

# Manažment zahraničnej migrácie v Slovenskej republike – vývoj, nedostatky, odporúčania pre jeho skvalitnenie

**Boris Divinský**

## Abstract

The contribution depicts the development, current character and shortcomings of migration management in the Slovak Republic. Contemporary weak points and challenges in the country's migration management are discussed attempting to find their causes. It has further been accentuated that the heterogeneity of migration attributes and their impacts on Slovak society requires comprehensive interventions and actions in favor of the autochthonous population as well as immigrants. For this reason, the paper presents a set of detailed concrete proposals and recommendations in the political, institutional, economic, social, cultural, information, media and academic areas – with an adequate level of complexity, feasibility, effectivity, and interconnectedness – to improve the quality of migration management in the country.

**Kľúčové slová:** *zahraničná migrácia, migračný manažment, migračné politiky, nedostatky, odporúčania.*

## 1. Úvod

Zahraničná migrácia je v súčasnosti charakteristickým prejavom globalizačných procesov a významným atribútom globálnych zmien v čoraz väčšom počte krajín. Považuje sa za jednu z fundamentálnych civilizačných výziev 21. storočia vďaka svojim ekonomickým, sociálnym, populačným, kultúrnym, politickým, bezpečnostným, environmentálnym a iným dopadom, hoci je vo všeobecnosti chápaná za prirodzený, zväčša pozitívny a z mnohých hľadísk užitočný fenomén. K rozvoju zahraničnej migrácie synergicky prispieva zvyšujúca sa ekonomická integrácia, expanzia informačných technológií, rozmach dopravnej infraštruktúry, postupné odbúravanie politicko-administratívnych bariér, formulácia nových geopolitických záujmov, rastúci transnacionalizmus, zmeny v demografických trendoch a postavení pohlaví v spoločnosti, väčšia angažovanosť pašerákov s ľuďmi atď.

Stále viac regiónov sveta je zasiahnutých viac či menej intenzívne zahraničnou migráciou; z vyše 200 suverénnych štátov sveta tvoria takmer všetky zdrojové, tranzitné alebo cieľové územia pre migrantov (Divinský, 2005a). Podľa aktuálnych štatistík Organizácie Spojených národov sa nachádza na svete približne 191 miliónov osôb definovaných ako zahraniční migranti (t. j. 2,95 % svetovej populácie, z toho 56 miliónov v Európe – UNO, 2006; IOM, 2005b) s kvalifikovaným odhadom nárastu ich stavu na štvrtú miliardu osôb v r. 2050. Každá 34. osoba planéty je zahraničný migrant.

Kvantitatívny rast však predstavuje len jeden aspekt vývoja zahraničnej migrácie. Simultánne s ním sa zvyšuje heterogenita migračných tokov, významne sa mení povaha migračných procesov, modifikujú sa migračné smery a kanály, zväčšuje sa počet národných ako aj nadnárodných inštitúcií zaoberajúcich sa zahraničnou migráciou, zdokonaľujú sa prístupy, politiky a manažment migrácie, redefinujú sa imigračné a azylové systémy a integračné schémy, prijímajú sa príslušné právne normy a pod. (UNFPA, 2006; OECD, 2006; GCIM, 2005; ILO, 2004; a mnoho iných).

Slovenská republika nie je v tomto kontexte výnimkou, v poslednej dekáde prechádza v oblasti zahraničnej migrácie fázou intenzívnych premien. Z krajiny s temer zanedbateľnou úrovňou migrácie ešte v polovici 90. rokov (kde zahraničné sťahovanie bolo veľmi mierne, počet cudzincov s povolením

na pobyt skromný, počty nelegálnych migrantov, žiadateľov o azyl či pracovných migrantov irelevantné, obchodovanie s ľuďmi či repatriácia imigrantov v podstate neznáma, potreba integrácie cudzincov minimálna, migračná politika len symbolická) sa stal štát, v ktorom sa viaceré migračné komponenty pomerne rapídne dynamizovali (cf. Divinský, 2005b).

Zároveň ale SR je integrálnou súčasťou makroregionálnych, resp. celosvetových geopolitických štruktúr. Z tohto dôvodu je dôležité, aby aktívne a rovnoprávne participovala v rámci iniciatív Európskej únie, Rady Európy, OSN či iných inštitúcií – ktorých zámerom je koordinovať postup pri regulácii migračných tokov a harmonizácii imigračných, azylových a integračných politík – ako aj razantnejšie rozširovala spoluprácu s krajinami pôvodu migrantov.

Má Slovensko na tieto výzvy pripravené efektívne a komplexné koncepčné i akčné inštrumentárium, má vyprofilované postoje k imigrácii cudzích štátnych príslušníkov na svoje teritórium, má rozpracované mechanizmy na skvalitnenie manažmentu zahraničnej migrácie?

## 2. Definičná báza

*Migračný manažment* možno zjednodušene, ale výstižne definovať ako systém rôznorodých vládnych kompetencií a organizovaného a humánneho riadenia procesov zahraničnej migrácie na území určitého štátu. Inými slovami, tento termín označuje aplikáciu opatrení nevyhnutných pre účinné riešenie problémov migrácie na národnej (príp. aj na regionálnej a globálnej) úrovni. Migračný manažment je založený na troch komponentoch: migračná legislatíva, migračné politiky a organizácie pôsobiace na úseku zahraničnej migrácie (cf. IOM, 2005a; IOM, 2004; IOM, 2003).

V súvislosti s uvedeným *migračná politika* predstavuje súbor cieľov, stratégií, praktických krokov a procedúr na ich dosiahnutie, akýsi rámec pre reguláciu zahraničnej migrácie v konkrétnom území. Je konštituovaná viacerými parciálnymi politikami: imigračnou, integračnou, azylovou, návratovou, naturalizačnou, vízovou; v menšej miere inými. Pokiaľ ide o charakter migračnej politiky voči imigrantom, tento môže byť reštriktívny, neutrálny alebo liberálny podľa toho, aký je pomer krajiny voči zahraničnej imigrácii. Existuje aj viacero ďalších diferenciácií migračných politík: na explicitnú/implicitnú, imigračnú/emigračnú, trvalú/dočasnú, masovú/výberovú, záväznú/dobrovoľnú a pod. (IOM, 2003; IOM et UNO, 1999; pozri Divinský, 2005a).

## 3. Vývoj migračného manažmentu od vzniku Slovenskej republiky

Na vznik samostatného štátu zareagovali centrálné orgány zriadením Migračného úradu Ministerstva vnútra SR (uznesenie vlády č. 501/1993), ktorý následne vypracoval *Zásady migračnej politiky Slovenskej republiky* (prijaté uznesením vlády č. 846/1993). Tieto reflektovali objektívnu realitu v danom čase a metódy implementácie migračnej politiky SR v praxi boli odvodené priamo z nich. Zásady boli tvorené len 10 relatívne vágnymi ustanoveniami. Analogicky vtedajšie právne predpisy týkajúce sa pobytu cudzincov a azylu (zákon č. 73/1995, resp. 283/1995) boli značne formálne a povrchné (Divinský, v tlači). Je preto pochopiteľné, že tieto inštrumenty pomerne rýchlo zastarali a absolútne nezodpovedali meritórne, štruktúralne ani mierou komplexity dynamickému vývoju a aktuálnym požiadavkám v oblasti zahraničnej migrácie v SR, obzvlášť v predvstupovom období.

Tento fakt bol na počiatku nového tisícročia často kritizovaný expertmi, medzivládnyimi a mimovládnyimi organizáciami, či migrantmi samotnými. Dokonca aj časť reprezentantov štátnych inštitúcií vyjadrovala názor, že migračná politika krajiny je slabo artikulovaná, málo výrazná, verejnosť či médiá sú o nej informovaní len minimálne, nie je uskutočňovaná promigračne, koordinácia medzi zainteresovanými aktérmi je neuspokojivá, materiálno-technická základňa, finančné prostriedky a personálne kapacity určené na jej realizáciu sú nedostatočné a nedosahuje úroveň obvyklú v členských štátoch Európskej únie (Divinský, 2005a; Divinský, 2005d). Absencia

konzistentnej a vyváženej migračnej politiky štátu sa tak de facto stala jedným z najväčších problémov v rámci manažmentu migrácie v SR. Progres bol naopak očividný na poli legislatívy a harmonizácie právnych noriem krajiny s právnymi predpismi EÚ; inštitucionálna sféra však bola nekonsolidovaná a dosť fragmentovaná.

Konečne v kontexte vstupu Slovenska do Európskej únie i ako reakcia na naliehavé požiadavky zvnútra bol učený veľmi dôležitý systémový krok. Síce podstatne neskôr ako sa očakávalo, ale predsa vláda SR prijala svojím uznesením č. 11/2005 *Koncepciu migračnej politiky Slovenskej republiky*. Dokument predstavuje ďalekosiahly kvalitatívny posun v oblasti imigračnej, azylovej a integračnej politiky štátu (Divinský, 2006). Načrtáva stratégie na úseku medzinárodnej spolupráce, legálnej migrácie a integrácie imigrantov, azylu, boja proti nelegálnej migrácii, spolupráce príslušných migračných aktérov v SR, ochrany ľudských práv či prevencie xenofóbie, intolerancie a diskriminácie. Koncepcia zároveň odzrkadľuje prebiehajúci proces formovania jednotnej migračnej politiky členských štátov EÚ, keďže je vypracovaná v súlade s Haagskym programom na posilnenie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti (Divinský, 2005c).

Koncepcia migračnej politiky SR je síce principiálne novým, avšak len rámcovým dokumentom. Je nutné uviesť, že pri jej príprave zostal nemalý priestor, ktorý mohol byť využitý lepšie. Jednak je jej rozsah relatívne krátky (16 strán), ale hlavne viacero tém mohlo byť spracovaných podrobnejšie, resp. nie je v Koncepcii vôbec obsiahnutých. V dokumente chýba zmienka o tak závažných aspektoch problematiky ako napr. artikulácia migračnej doktríny krajiny, identifikácia priorít v oblasti zahraničnej migrácie či akcentácia potreby väčších finančných vstupov. Väčšia pozornosť sa rozhodne mala venovať otázkam pracovnej migrácie, integrácii imigrantov do slovenskej spoločnosti, vzdelávaniu a občianskej participácii cudzincov, podpore ich združeniam, výchove občanov SR v boji proti xenofóbii, pôsobeniu médií, zástoju orgánov samosprávy v migračnom manažmente, dobudovaniu inštitucionálnej sféry, skvalitneniu štatistických databáz o migrácii a i. (cf. Divinský, v tlači; Divinský, 2005a; Divinský, 2005d).

Možno zhrnúť, že moderná migračná politika Slovenskej republiky sa vlastne ešte len utvára a jej presnejšia podoba bude známa až v nasledujúcich rokoch.

#### **4. Súčasný stav migračného manažmentu v SR – nedostatky a možné spôsoby riešenia**

V dôsledku naznačeného vývoja je problematika zahraničnej migrácie v Slovenskej republike navzdory jej rastúcej relevancii viac-menej stále na periférii spoločenského záujmu a to napriek tomu, že kvantitatívne zmeny indukujú už zmeny kvalitatívne. Zdá sa, že vývoj na úseku prijímania a implementácie zákonov, v inštitucionálnej rovine alebo praxi bol doteraz nezriedka podmienený len prístupovým procesom SR do Európskej únie a následnou hlbšou inkorporáciou krajiny do európskych štruktúr. Záujem spoločnosti – politických elít, štátnej správy, samosprávy, médií, mimovládnych organizácií či akademickej obce – o fenomény týkajúce sa zahraničnej migrácie je zväčša naďalej sporadický a marginálny, informovanosť a orientácia občanov SR slabá, a tak premeny o. i. v akceptácii zahraničných migrantov slovenskou spoločnosťou nastávajú len pomaly.

V ďalšej pasáži príspevku sa pokúsime identifikovať v súčasnosti najsignifikantnejšie výzvy v oblasti migračného manažmentu v SR a navrhnúť aj korešpondujúce odporúčania:

1. Slovenská republika postráda predovšetkým *jasne formulovanú migračnú doktrínu*, t.j. oficiálny neambivalentný postoj štátu a spoločnosti voči zahraničnej migrácii (presnejšie imigrácii) v súlade s jej záujmami a procesmi európskej integrácie. Aký prístup k imigrantom SR zaujme – reštriktívny, neutrálny, alebo liberálny? V zhode s tým je potrebné potom definovať pozíciu migrácie v budúcom celkovom ekonomickom, sociálnom, demografickom, kultúrnom a bezpečnostnom rozvoji krajiny na základe celospoločenskej diskusie.

2. Vychádzajúc z vyššie uvedeného je žiaduce venovať adekvátnu pozornosť stanoveniu *priorít na poli zahraničnej migrácie v SR* (vzhľadom na multidimenzionálnu povahu tohto javu). Malo by byť politicky a odborne rozhodnuté, ktoré komponenty zahraničnej migrácie majú byť preferované – migrácia za prácou, migrácia za účelom zjednotenia rodiny, azylová migrácia, migrácia za účelom štúdiá, boj proti nelegálnej migrácii, naturalizácia cudzích štátnych príslušníkov či sťahovanie Slovákov žijúcich v zahraničí. Prihovárame sa najmä za *pracovnú migráciu v kombinácii s komplexnou integráciou a prípadnou naturalizáciou*.

3. Jedným z dlhodobých negatívnych faktorov migračného manažmentu SR je *chronický deficit finančných prostriedkov* vymedzených pre sféru zahraničnej migrácie, pričom väčšie vstupy sú pre riešenie množiacich sa úloh nevyhnutnou podmienkou. Z tohto dôvodu je potrebné alokovať – hlavne zo strany štátneho rozpočtu alebo rozpočtov samospráv – substanciálne väčšie finančné zdroje než dosiaľ aktérom pôsobiacim na úseku migračného manažmentu v krajine. Avšak samotní aktéri musia byť tiež aktívnejší pri hľadaní a získavaní prostriedkov mimo štátneho rozpočtu, napr. s pomocou eurofondov.

4. Slovenská republika markantne zaostáva v integrácii imigrantov do spoločnosti. Táto problematika bola doteraz u nás skúmaná minimálne, v praxi je realizovaná nedostatočne a skôr improvizovane, pričom v migračne rozvinutých krajinách téma integrácie rezonuje momentálne asi najvýraznejšie. Preto je priam esenciálnou úlohou zodpovedných orgánov (vedených Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR) artikulovať celistvú *Koncepciu národnej integračnej politiky* (resp. naturalizačnej politiky) ako neodmysliteľný predpoklad úspešnej a bezproblémovej integrácie cudzincov žijúcich na teritóriu Slovenska.

5. Analogicky je takmer ignorovaný súbor otázok spojených s pracovnou migráciou v SR; väčší výskum sa rozbehol až v posledných mesiacoch. Je to škoda, pretože mnohé výzvy sú v tejto oblasti akútne už dnes a v nasledujúcich dekádach možno očakávať rastúci prítok imigrantov za prácou do krajiny. Z tohto dôvodu je nanajvýš aktuálne zahájiť aktivity – opäť pod vedením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR – na príprave *komplexnej politiky pracovnej migrácie krajiny* a na jej platforme koncipovať dosiaľ absentujúce schémy na podporu cielej imigrácie, zatriktívniť Slovensko pre preferované skupiny migrantov, identifikovať tie články trhu práce, ekonomické odvetvia, profesie, stupne vzdelania a regióny krajiny, kde by pracovná imigrácia priniesla maximálny benefit, ďalej prehodnotiť a doplniť bilaterálne dohody o zamestnávaní, rozšíriť a skvalitniť informačno-poradenský servis pre pracovných imigrantov v SR, vytvoriť nástroje pre efektívnejší boj proti nelegálnej práci a i.

6. *Inštitucionálna sféra na úseku starostlivosti o migrantov* je v krajine stále nedostatočne budovaná. Niektoré inštitúcie sú pomerne nestále a podfinancované (sektor MVO), subjektom častých organizačných zmien (napr. štátny sektor) alebo málo známe a nepočtetné (združenia migrantov, medzinárodné organizácie); spolupráca medzi nimi je dosť ťažkopádna a nekoordinovaná. Je preto nutné zlepšiť a prehĺbiť túto spoluprácu na princípe komplementarity.

Okrem toho odporúčame zväziť zriadenie osobitného parlamentného alebo vládneho (pod)Výboru pre záležitosti migrantov (cudzincov) pri Národnej rade SR alebo Úrade vlády SR na podporu migračného manažmentu v krajine, disponujúceho reálnymi kompetenciami a s reprezentatívnym politickým a odborným zastúpením. Napokon spochybňované, resp. odkladané zriadenie špeciálneho *Odboru migrácie a integrácie cudzích štátnych príslušníkov* na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR je podľa nás *conditio sine qua non* pre tvorbu koncepčných výstupov ako aj prijímanie praktických opatrení týkajúcich sa integrácie imigrantov do slovenskej spoločnosti, príp. aj otázok pracovnej migrácie.

7. K spektru inštitúcií, pomáhajúcich v akejkoľvek podobe imigrantom na území SR, patria taktiež ich združenia a spolky. Tieto žiaľ nemajú ideálne podmienky na svoju činnosť, ich zástupcovia



sa sťažujú predovšetkým na slabú asistenciu zo strany štátu. Z tohto dôvodu sa zdá rozumné podporovať viac finančne aj inou formou ekonomické, kultúrne a občianske aktivity združení migrantov na Slovensku, prehľbovať ich kontakty s autochtónnou populáciou, rozširovať a skvalitňovať výučbu slovenského jazyka pre cudzincov v krajine ako primárny predpoklad ich úspešnej integrácie do slovenskej spoločnosti, ako aj zvyšovať občiansku participáciu imigrantov na národnej a miestnej úrovni i za potenciálnej úpravy legislatívy.

8. Informovanosť o podstate, atribútoch, formách, príčinách, dôsledkoch, trendoch či prognózach zahraničnej migrácie je v Slovenskej republike všeobecne veľmi nízka. Preto je legitímne navrhovať stimuláciu širšej debaty o zahraničnej migrácii v spoločnosti. Je potrebné jednak akcentovať túto tému na *politickej scéne* s cieľom podnietiť záujem etablovaných politických strán a politikov o tento jav (a eventuálne inkorporovať problematiku manažmentu migrácie do agendy politických subjektov), ale zároveň apelovať na *médiá a edukačné inštitúcie*, aby ich reprezentanti častejšie, profesionálnejšie a korektnejšie informovali občanov krajiny o celej palete aspektov migrácie a tak napomáhali budovať priaznivejšiu spoločenskú klímu voči imigrantom na Slovensku, bojovať proti ich marginalizácii a sociálnej exklúzii a redukovať xenofóbiu i prejavy intolerancie.

9. Iným kardinálnym problémom v SR je počet, kvalita a aktuálnosť štatistických údajov o jednotlivých komponentoch zahraničnej migrácie. Tieto ani zďaleka nedosahujú štandardnú akosť dát v „starých“ členských štátoch Únie. V tejto súvislosti je preto nutné vyzvať kompetentné štátne orgány fundamentálne zlepšiť úroveň zberu, spracovania, uchovávaní a prezentovania údajov o zahraničnej migrácii do/zo Slovenskej republiky, ale predovšetkým ich *komplexitu, homogenitu, aktuálnosť, zrozumiteľnosť či dostupnosť pre finálnych užívateľov*. Súčasne je nevyhnutné radikálne zvýšiť interoperabilitu a kompatibilitu všetkých štatistických databáz a systémov prevádzkovaných rôznymi štátnymi inštitúciami v SR a spolu s tým zefektívniť ich spoluprácu a súčinnosť.

10. Nakoniec – vzhľadom na absolútne minimálnu mieru bádania fenoménu zahraničnej migrácie v krajine a ponuku výsledkov pre prax – sa javí viac ako potrebné zaangažovať akademickú obec do *rozsiahleho, systematického a dôkladného výskumu* zameraného najmä na existujúce výzvy v oblasti zahraničnej migrácie na Slovensku s vyústením do adresných návrhov riešení. To si však vyžaduje nielen záujem samotných expertov, ale obzvlášť dostatok finančných prostriedkov pre výskum tohto druhu a jeho väčšiu inštitucionalizáciu. Vo vzťahu k uvedenému by bolo užitočné zväziť profiláciu novej samostatnej vedeckej disciplíny – migračných štúdií – a rozvíjať jej teoretický rámec a metodologické inštrumentárium v geografickom a historickom kontexte Slovenskej republiky.

## 5. Záver

Rôznorodosť migračných prejavov a dôsledkov v SR si vyžaduje racionálne intervencie v prospech oboch strán – majoritnej spoločnosti i samotných migrantov, ktorí sa do nej dočasne či natrvalo integrujú. Z tohto dôvodu je nutné študovať fenomén zahraničnej migrácie v krajine, analyzovať jeho spoločenské súvislosti, identifikovať problémové miesta, definovať nové prístupy a politiky k migrácii, kontinuálne zdokonaľovať právne normy, posilňovať relevantné inštitúcie, formovať verejnú mienku atď. – proste venovať migračnému manažmentu oveľa väčšiu pozornosť než doteraz. Nami prezentované odporúčania vychádzajú z tejto filozofie. Obsahujú návrhy konkrétnych opatrení v politickej, inštitucionálnej, spoločenskej, ekonomickej, kultúrnej, informačnej, mediálnej a akademickej rovine, aplikovateľné v rozličných dimenziách praxe v krátkodobejšom i dlhodobejšom horizonte. Našou snahou bolo, aby sa vyznačovali adekvátnou mierou komplexnosti, uskutočniteľnosti, efektívnosti, vzájomnej previazanosti a systémovosti a tým prispeli k zvyšovaniu kvality manažmentu zahraničnej migrácie na území Slovenskej republiky.

**Zoznam použitej literatúry:**

- DIVINSKÝ, B. v tlači. Chapter 22 – Slovakia. In Tryandafyllidou, A. – Gropas, R. (Eds.): European Immigration: A Sourcebook. Aldershot: Ashgate.
- DIVINSKÝ, B. 2006. Zahraničná migrácia v SR: potreba nových prístupov. In: Zahraničná politika, 10, č. 3, s. 3-5.
- DIVINSKÝ, B. 2005a. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.
- DIVINSKÝ, B. 2005b. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – stav, trendy a dopady na slovenskú spoločnosť, Odporúčania pre vládu a parlament Slovenskej republiky, Bratislava: Pracovná skupina XI. Vnútorne záležitosti a policajná spolupráca Národného konventu o EÚ (poradný orgán vlády SR a NR SR).
- DIVINSKÝ, B. 2005c. Active Civic Participation of Immigrants in Slovakia, Country Report prepared for the European research project POLITIS. Oldenburg: Carl von Ossietzky Universität.
- DIVINSKÝ, B. 2005d. Selected Problems of Foreigners in Slovakia in the Context of Current Migration Policy in the Country. In Social and Cultural Diversity in Central and Eastern Europe: Old Factors and New. Praha: Multikulturní centrum Praha.
- GCIM 2005. Migration in an interconnected world: New directions for action. Geneva: Global Commission on International Migration.
- ILO 2004. Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy. Geneva: International Labor Organization.
- IOM 2005a. Essentials of Migration Management: A Guide for Policy Makers and Practitioners. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM 2005b. World Migration 2005: Costs and benefits of international migration. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM 2004. Glossary on migration. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM 2003. [World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move](#). Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM et UNO 1999. International migration policies and programmes. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu et Organizácia spojených národov.
- OECD 2006. International migration outlook, Sopemi 2006 Edition. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- UNFPA 2006. The state of the world population 2006: A passage to hope – women and international migration. New York: United Nations Population Fund.
- UNO 2006. Trends in total migrant stock: The 2005 revision. New York: Organizácia spojených národov.

**Adresa autora:**

Boris Divinský, RNDr.

nezávislý expert na problematiku zahraničnej migrácie

Líščie údolie 71, 841 05 Bratislava

altiplano@centrum.sk

<http://www.bpb.de/wissen/MIC4RQ,0,0,Expert.html?rid=958>

## Koľko Slovákov pracuje v zahraničí? (Jeden expertný odhad)

**Boris Divinský, Dagmar Popjaková**

### Abstract

The paper addresses the question of the number of Slovak labor emigrants at present (end of 2006). This issue is important from the economic and social viewpoints; however, it has recently become rather a subject of political disputes in the country than a topic of serious research. We have compared three kinds of data – those from total migration, labor force survey, and the EURES system. While the former are absolutely unsuitable, the combination of the latter two may be satisfactory. After some adjustments, we estimate the overall number of Slovak (both legal and illegal) migrant workers abroad in 2006 at 220-230 thousand. This figure seems to be realistic enough to be recommended for further analyses and evaluations. In such way, the proportion of labor emigrants accounts for 9.4 to 9.8% of the total number of the country's employed population.

**Kľúčové slová:** *zahraničná migrácia, migrácia za prácou, emigrácia, pracovný migrant, cieľové krajiny, zahraničné sťahovanie, výberové zisťovanie pracovných síl, EURES*

### 1. Úvod

Problematika migrácie za prácou zo Slovenskej republiky sa stala v posledných rokoch - a obzvlášť po vstupe krajiny do Európskej únie – vysoko aktuálna a rezonuje nezriedka nielen v odborných kruhoch, ale i na politickej scéne, v médiách a verejnosti. Napriek tomu je tento fenomén v rámci zahraničnej migrácie paradoxne najmenej preskúmaný (Divinský, v tlači; Divinský, 2005) a je skôr predmetom málo korektných odhadov, resp. až subjektívnych dohadov a účelových dezinformácií. Emigrácia za prácou sa dokonca stala významnou témou predvolebného boja v r. 2006, kedy čelný predstaviteľ vtedajšej opozície zdôrazňoval exodus (doslova „druhú najväčšiu vlnu vystahovalectva“) mladých Slovákov za prácou do zahraničia ako následok nesprávnej ekonomickej politiky tvrdiac, že do cudziny ich muselo emigrovať až 400 tisíc.<sup>12</sup> Naopak reprezentanti vtedajšej vlády toto číslo podrobili kritike a uvádzali počet pracovných emigrantov zo SR v rozmedzí 170-200 tisíc.<sup>13</sup>

Odhady počtu občanov Slovenskej republiky pracujúcich v súčasnosti v zahraničí naozaj značne varírujú. Kompetentné inštitúcie SR nemajú k dispozícii nijaké komplexnejšie analýzy týkajúce sa presného rozsahu a štruktúry emigračných tokov, či posúdenia ich dopadov na pracovný trh krajiny, ekonomiku ako celok, sociálnu sféru, populačné správanie a pod. (Divinský, v tlači). Je to spôsobené nielen zmieneným nezaujmom o súbor otázok spojených s pracovnou migráciou v SR, ale tiež ďalšími faktormi: heterogenitou existujúcich migračných kanálov, nedostatkom hodnoverných dát, inkompatibilnými metodológiami evidencie pracovných imigrantov v jednotlivých krajinách, ťažkosťami pri odhadovaní objemu nelegálnej migrácie a i. Preto je skutočne obtiažne exaktne kvantifikovať počet migrantov v zahraničí (cf. Divinský, 2004). Avšak predsa len nejaké údaje – opatrne používané i štátnou sférou – možno nájsť a vyhodnotiť mieru ich spoľahlivosti.

<sup>12</sup> Napr. TV Markíza, 27.4.2006, Sito; SME, 29.4.2006, V únii pracujú státisíce Slovákov; .týždeň, 19/2006, Vieme iba odhady a i.

<sup>13</sup> SITA, 28.4.2006, Radičová: Masový odchod Slovákov za prácou do EÚ je mýtus; SME, 28.4.2006, Slováci neodchádzajú masovo za prácou do EÚ; SME, 29.4.2006, Ministerstvo: V únii robí okolo 200-tisíc Slovákov a i.

V nasledujúcom príspevku tak porovnáme tri druhy relevantných dát – zo zahraničného sťahovania, výberového zisťovania pracovných síl a dáta zo systému EURES – s cieľom identifikovať najspoľahlivejšie z nich, pokúsiť sa za ich pomoci o vlastný expertný odhad počtu občanov SR pracujúcich v zahraničí (ku koncu r. 2006), ako aj určiť podiel týchto osôb na celkovej pracovnej sile (zamestnaných) krajiny. Metodologicky vychádzame z pragmatického chápania pracovnej migrácie u uvedených troch zdrojov, korešpondujúceho univerzálnej definícii pracovného migranta ako „osoby, ktorá sa zaoberá platenou aktivitou v štáte, ktorého nie je občanom“ (IOM, 2004). Prípadného záujemcu o podrobnejšie definície odkazujeme napr. na reprezentatívnu literatúru v tomto smere, kde nájde presné vymedzenie pojmov ako pracovný migrant, sezónny pracovník, cezhraničný pracovník, ekonomický migrant atď. (ibidem; IOM, 2006a; ILO, 2004; UNO, 1990).

## 2. Údaje zo zahraničného sťahovania

Každoročne publikované údaje Štatistického úradu SR o zahraničnom sťahovaní zahŕňajú aj dôvody sťahovania z krajiny. Z týchto predstavujú explicitne pracovnú emigráciu „zmena pracoviska“ a „priblíženie k pracovisku“. Za r. 2006 počet osôb, ktoré sa vystaňovali zo SR kvôli týmto dôvodom, dosahoval 171, t. j. 9,9 % zo súhrnu 1735 vystaňovaných. Je to logicky maximálne nevierohodný počet i podiel, najmä ak pripustíme, že migrácia za prácou v súčasnosti jednoznačne dominuje v rámci komponentov zahraničnej migrácie (Divinský, v tlači). Medzi motívmi sťahovania sa vyskytuje tiež položka „iné dôvody“, ktorá obsahuje 876 osôb, t. j. 50,5 % zo všetkých vystaňovaných (prevažne osoby hľadajúce prácu alebo s už zabezpečeným zamestnaním v zahraničí?). Avšak keby sme aj ich pripočítali k predošlým dvom kategóriám, tak by počet pracovných emigrantov zo Slovenska v r. 2006 stále tvoril len 1074, čo poznajúc reálnu situáciu a trendy možno považovať za totálne poddimenzovanú hodnotu. Príčinou je známy a pretrvávajúci kardinálny problém v oblasti štatistiky zahraničného sťahovania – *extraordinárne podhodnotenú oficiálne dáta o vystaňovaných zo SR* súvisiace s nedostatočnou evidenciou týchto osôb (cf. Divinský, 2006; Divinský, 2005; Vaňo, 2000). Preto takto hrubo skreslené údaje zo zahraničného sťahovania, pokiaľ ide o emigráciu, sú absolútne nevhodné pre odhad počtu Slovákov pracujúcich v zahraničí.

## 3. Údaje z výberového zisťovania pracovných síl

Tento zdroj poskytuje relatívne dobré, hoci limitované informácie na danú tému. Štatistický úrad SR uskutočňuje výberové zisťovanie pracovných síl (VZPS) kvartálne, s prepočtom na celý rok, a to zahŕňa aj osoby migrujúce z krajiny za prácou. Podľa získaných údajov (Tabuľka 1) pracovná emigrácia zo SR sa počas uplynulých rokov zintenzívnila dosť dramaticky. Len od r. 2000 sa počet slovenských občanov zamestnaných v zahraničí zvýšil zo 49,3 tisíc na 158,1 tisíc (a na 168,8 tisíc koncom r. 2006). To znamená 3,2-násobný rast, resp. prírastok 221 % v priebehu 6 rokov a tento trend akceleruje. Navyiac niektorí experti (napr. Košta, 2006; Hajnovičová, 2003) sú presvedčení, že *tieto hodnoty by mali byť navýšené minimálne o 25 %* – práve taký podiel totiž nie je podľa nich vo VZPS pokrytý (sú to zväčša tí, ktorí pracujú v zahraničí nelegálne, alebo poberajú v SR dávky, ktoré by poberať nemali – napr. podporu v nezamestnanosti). S týmto názorom sa stotožňujeme.

VZPS tiež obsahuje niekoľko elementárnych parametrov vzťahujúcich sa k pracovným emigrantom zo SR. Napríklad ku koncu r. 2006 medzi nimi prevládali muži nad ženami v pomere 65:35. Dáta o vekovej štruktúre potvrdzujú známy fakt, že väčšina migrantov za prácou je relatívne mladá – vyše polovica z nich bola vo veku 25-44 rokov, hoci ani zastúpenie najmladších (15-24 rokov) nebolo zanedbateľné – 26 %. Čo sa týka úrovne vzdelania u pracovných emigrantov, jasne dominovalo stredoškolské (viac než 85 %); podiel vysokoškolákov dosiahol len niečo vyše 10 %. Najobľúbenejšími cieľovými krajinami Slovákov boli Česká republika (41,9 %), Veľká Británia (15,1 %), Maďarsko (11,6 %), Rakúsko (7,3 %), Nemecko (5,4 %), Írsko (5,2 %) a Taliansko (4,1 %);

v ostatných štátoch sveta pracovalo koncom r. 2006 menej ako 9,5 % všetkých pracujúcich v zahraničí.

Migranti za prácou zo Slovenska sú len zriedka zamestnaní na pozíciách vyžadujúcich si vysokú kvalifikáciu. Dáta z VZPS ukazujú, že z celkového počtu občanov SR pracujúcich koncom r. 2006 v zahraničí až 30,5 % našlo uplatnenie v priemysle, 28,4 % v stavebníctve, 10,8 % v gastronómii a ubytovacích službách, v odvetviach dopravy a skladovania, resp. obchodu po 6,3 %, 4,2 % v zdravotníctve a sociálnych službách, v domácnostiach 3,5 %; sezónne je záujem aj o poľnohospodárske práce. Pokiaľ ide o jednotlivé kraje SR, najviac našich emigrantov odchádza za prácou z Prešovského, Nitrianskeho, Žilinského a Banskobystrického kraja (27,7; 16,9; 16,8; resp. 10,5 %), menej z Košického, Trenčianskeho a Trnavského kraja (10,4; 7,6; resp. 6,7 %), najmenej z Bratislavského (3,3 %).

Na základe údajov z VZPS uvedených 168,8 tisíc občanov SR pracujúcich koncom r. 2006 v zahraničí sa podieľalo na súhrnnom počte zamestnaných osôb krajiny (doma i v cudzine) – vykazovanom Štatistickým úradom (t. j. 2 332,7 tisíc) – **7,2 percentami**. Navyše porovnaním dát o dynamike zamestnanosti v Slovenskej republike v r. 2000-2006 a nami demonštrovaných údajov možno vyrátať, že **približne 55 % celkového prírastku zamestnanosti krajiny v danom období** bolo konštituovaných osobami, ktoré získali prácu v zahraničí. Inými slovami, domáci pracovný trh generoval v r. 2000-2006 len 45 % nových pracovných príležitostí, čo je signifikantné zistenie sotva niekde dosiaľ publikované.

*Tabuľka 1 Kvantitatívny vývoj občanov SR zamestnaných v zahraničí v období 2000-2006 podľa výberového zisťovania pracovných síl (v tis., priemerné ročné hodnoty)*

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Muži	35,6	43,7	55,4	48,5	71,1	85,5	104,7
Ženy	13,7	20,4	23,0	20,8	32,5	39,9	53,4
<b>Spolu</b>	49,3	64,1	78,4	69,3	103,6	125,4	158,1
Podiel na celkovom počte zamestnaných občanov SR (v %)	2,3	3,0	3,7	3,2	4,8	5,7	6,9
Index rastu	100	130	159	141	210	254	321

Zdroj: Výberové zisťovanie pracovných síl Štatistického úradu SR

#### 4. Údaje zo systému EURES

EURES (Európske služby zamestnanosti) je sieť pre spoluprácu medzi Európskou komisiou a národnými verejnými servismi pre sprostredkovanie práce za účelom uľahčenia voľného pohybu pracovných síl v rámci Európskeho ekonomického priestoru – EEA (krajiny EÚ spolu s Nórskom, Islandom, Lichtenštajnskom) a Švajčiarska. Má slúžiť jednak nezamestnaným, ako aj záujemcom, ktorí si hľadajú prácu v zahraničí. Členmi tejto siete sú verejné služby zamestnanosti štátov EEA, odborové a zamestnávateľské organizácie.<sup>14</sup>

EURES predstavuje tiež užitočný zdroj informácií poskytujúci hlavne kvantitatívne údaje o pracovných migrantoch, a to z iného aspektu ako VZPS. Systém ponúka pomerne detailný prehľad počtu zamestnaných cudzincov vo väčšine krajín EEA na báze pravidelnej výmeny informácií medzi partnerskými orgánmi.

Kvalita údajov je však žiaľ aj tu čiastočne limitovaná. Exaktnej kvantifikácii počtu pracovných migrantov bráni *značná heterogenita dát a často nekompatibilné metódy*, aplikované v jednotlivých krajinách na evidenciu pracovných imigrantov. Ako dokumentuje Tabuľka 2, dáta EURES sa vzťahujú

<sup>14</sup> <http://www.eures.sk>

k rôznym referenčným obdobiam – dňom, mesiacom, rokom; okrem toho viaceré štáty nie sú schopné produkovať aktuálne údaje. Navyiac niektoré členské krajiny neposkytujú údaje vôbec. Charakter dát tiež nie je nevyhnutne homogénny – používajú sa prierezové i kumulatívne. A samozrejme odhady nelegálne zamestnaných imigrantov systém EURES prakticky neuvádza. Napriek týmto faktom údaje z EURESu sú cennou alternatívou pri hľadaní spoľahlivého zdroja informácií o počte pracujúcich v zahraničí, a to najmä vďaka svojmu širokému záberu krajín.

Tabuľka 2 ukazuje počty pracovných migrantov zo Slovenskej republiky ku koncu r. 2006 vo všetkých krajinách, za ktoré sú momentálne k dispozícii; ide o najvýznamnejšie cieľové krajiny slovenských migrantov za prácou (s výnimkou Španielska, príp. Portugalska). Z týchto sa očividne vyčleňuje skupina, pozostávajúca podobne ako u VZPS z ČR, Veľkej Británie, Maďarska, Rakúska, Nemecka, Írska a Talianska. Ak sa zameriame na selektované krajiny podrobnejšie, možno konštatovať, že:

**Česká republika** zostáva stále kľúčovou destináciou pre pracovných migrantov zo Slovenska. Ich počet k 31.12.2006 činil 91 355 osôb, s tretinovým podielom žien.<sup>15</sup> Občania SR sú tradične najviac zastúpení medzi ekonomicky aktívnymi cudzincami na českom trhu práce tvoriac z nich okolo 50-60 %. Slováci v ČR pracujú vo všetkých ekonomických sektoroch a odvetviach; v ostatnej dobe rastie podiel vysoko kvalifikovaných zamestnancov (lekári, IT špecialisti, učitelia, výskumníci, manažéri a pod.) pôvodom zo SR. Približne 90 % pracovných migrantov zo Slovenska v Čechách sú zamestnanci a 10 % podniká.

**Veľká Británia** sa stala po vstupe SR do Únie primárnym cieľom Slovákov s úmyslom pracovať v zahraničí. Medzi májom 2004 a decembrom 2006 až 56 425 jedincov zo Slovenskej republiky získalo zamestnanie na britskom trhu práce v rámci tzv. *Worker Registration Scheme*, čo je 10,2 % úhrnu pracovných imigrantov z „nových“ členských krajín EÚ v tomto období – tretia najpočetnejšia štátna príslušnosť po Poliakoch a Litovčanoch (HO, 2007). To je však kumulatívny počet, reálny odhadujeme na cca 40 tisíc (Divinský, v tlači). Väčšina Slovákov vo Veľkej Británii pracuje na kvalifikáciu menej náročných postoch v administratíve a obchode (39,0 %), ubytovacích a stravovacích službách (23,2 %), priemysle (6,5 %), poľnohospodárstve (6,3 %) a zdravotníctve a sociálnych službách (5,6 %), či ako au-pair (Tamas – Münz, 2006).

**Maďarsko** predstavuje špecifickú krajinu v kontexte pracovnej emigrácie zo SR. Migračné toky do krajiny sú realizované dominantne vo forme dochádzania za prácou, čo je umožnené blízkosťou maďarských poskytovateľov práce, predovšetkým veľkých priemyselných závodov v pohraničí (Nokia v Komárome, Suzuki v Ostrihome, Philips v Győri, SCI v Tatabányi, Samsung v Göde a pod. – cf. Okólski, 2006). V r. 1996-2004 stúpol počet slovenských pracovníkov v Maďarsku z 0,4 na 18,7 tisíc (OECD, 2006) a ich súčasný stav dosahuje zhruba 20 tisíc (Reichová et al., 2006 – odhad maďarskej strany je až 30 tisíc). Predpokladá sa, že z toho cca 13 tisíc osôb dochádza do Maďarska denne zo susedných slovenských regiónov (hlavne okresy KN, NZ, DS, LV, LC).

Donedávna takmer neznáma, ale dnes obľúbená destinácia pracovných migrantov zo SR je **Írsko**. Od vstupu Slovenska do Únie do konca r. 2006 bolo v tejto krajine zaregistrovaných 24,3 tisíc občanov SR s tzv. číslom *Personal Public Service*<sup>16</sup>. Tým sa Slovensko v tomto období zaradilo na 3. miesto s podielom 8 % zo súčtu pracovníkov z „nových“ členských krajín EÚ (po Poľsku a Lotyšsku). Analogicky aj tu sa však jedná o kumulatívny počet – skutočný podľa nás nepresahuje 15 tisíc osôb (podľa Katuščáka, 2006, dokonca ani 12 tisíc). 25,8 % imigrantov z uvedených krajín vrátane Slovenska pracuje v Írsku v stavebníctve, 21,8 % v priemysle a doprave, 16,5 % v hoteloch a reštauráciách, 11,8 % v obchode (IOM, 2006b).

<sup>15</sup> [http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam\\_ciz\\_stat\\_prisl/pro\\_2006/cizinci\\_dle\\_statu](http://portal.mpsv.cz/sz/stat/zam_ciz_stat_prisl/pro_2006/cizinci_dle_statu)

<sup>16</sup> <http://www.welfare.ie/topics/ppsn/ppsstat.html>

V **Nemecku** bolo v r. 2005 vydaných 17 584 pracovných povolení pre občanov SR, povolenia na sezónne zamestnanie však markantne prevažovali nad povoleniami na trvalý úväzok, a to v pomere 93:7 (Tamas – Münz, 2006). Dĺžka sezónnych prác nemôže v Nemecku prekročiť 3 mesiace, počas ktorých imigranti z novo pristúpených štátov EÚ nepotrebujú povolenie na pobyt. Zamestnávanie Slovákov v krajine upravujú tiež bilaterálne dohody, avšak nemecká strana ponúka stále menší počet pozícií, hoci záujem občanov SR o prácu v Nemecku je enormný. Slováci sú v tejto krajine zamestnaní najmä v nízko sofistikovaných odvetviach – v pohostinstve, zdravotných službách, stavebníctve, potravinárstve a poľnohospodárstve (cf. Divinský, 2004).

**Rakúsko** je už dlhodobo jednou z najdôležitejších hostiteľských krajín pracovných migrantov zo SR. Počet Slovákov pracujúcich v krajine sa od r. 2000 výrazne zvýšil a zaznamenáva najväčší relatívny prírastok spomedzi migrantov za prácou zo všetkých „nových“ členských štátov EÚ (Tamas – Münz, 2006). Avšak heterogenita kategórií pracovných imigrantov a registračných systémov v Rakúsku dosť komplikuje exaktné stanovenie počtu občanov SR pracujúcich v krajine. Podľa *Austrian Arbeitsmarktservice*<sup>17</sup> bolo koncom r. 2006 hlásených v tomto systéme 8 tisíc pracovných migrantov zo SR; niektoré iné zdroje však uvádzajú ich vyššie počty. Slováci sú v Rakúsku zamestnaní poväčšine v ubytovacích a stravovacích službách, ako vyslaní pracovníci firiem, v stavebníctve a ženy hlavne ako oceňované ošetrovatelky seniorov v domácnosti (cf. Traser, 2005).

**Taliansko** sa stalo v uplynulých rokoch populárnym u pracovných migrantov zo SR obzvlášť pre bohatú ponuku letných sezónnych prác v poľnohospodárstve. Časť Slovákov ju využívalo berúc si na leto vo svojom riadnom zamestnaní dovolenku či neplatené voľno. Týmto spôsobom pracovalo v Taliansku ročne približne 6,5 až 7 tisíc občanov SR (cf. Reichová et al., 2006). Krajina však prestala od 27.7.2006 uplatňovať obmedzenia pohybu pracovných síl z „nových“ členských štátov EÚ; k dispozícii sú žiaľ len staršie dáta.

Možno zhrnúť, že na základe údajov pochádzajúcich zo siete EURES by bolo možné tvrdiť, že koncom r. 2006 pracovalo v zahraničí **okolo 230 tisíc pracovných migrantov zo Slovenskej republiky (t. j. temer 10 % z celkového počtu zamestnaných osôb krajiny)**. Toto číslo však obsahuje – ako ilustruje Tabuľka 2 a ako sme akcentovali vyššie – aj menej aktuálne dáta či kumulatívne počty. Predovšetkým kvôli tým posledným je nutné výsledný súčet o niekoľko desiatok tisíc osôb zmenšiť. Na druhej strane dáta EURES nezahŕňajú Slovákov zamestnaných v tých krajinách EEA, z ktorých absentujú údaje, a najmä nelegálnych migrantov za prácou.

## 5. Záver

Ako bolo v príspevku demonštrované, tri rôzne druhy údajov (zo zahraničného sťahovania, výberového zisťovania pracovných síl a dáta zo systému EURES), ktoré sme porovnávali s úmyslom ich potenciálneho použitia pri odhade počtu občanov Slovenskej republiky pracujúcich ku koncu r. 2006 v zahraničí, sa vyznačujú rozličnou genézou, charakterom a hlavne spoľahlivosťou. Údaje zo zahraničného sťahovania – v súlade s naším predpokladom – sú pre náš zámer absolútne neaplikovateľné. Údaje z VZPS sú pomerne hodnoverné, metodologicky „čisté“, obsahujú aj bazálne štruktúry migrantov za prácou, avšak s vysokou pravdepodobnosťou sú najmenej o 25 % kvantitatívne podhodnotené. Výborne však indikujú trendy vývoja. Dáta EURES sú zrejme reálnejšie a detailne špecifikované podľa cieľových krajín, implikujú však množstvo metodologických diferencií a z toho vyplývajúcej nepresností, taktiež ich predmetom nie sú nelegálne zamestnaní v zahraničí.

Pokiaľ by sme predsa len vychádzali z posledného zdroja, tak po odpočte časti migrantov z kumulatívnych počtov a po dodatočnom zápočte pracovných migrantov z nezahrnutých krajín, ale najmä odhadovaného počtu nelegálnych migrantov zo SR v zahraničí **predstavuje celkový počet**

<sup>17</sup> [http://www.ams.or.at/neu/1400\\_3920.htm](http://www.ams.or.at/neu/1400_3920.htm)

**občanov Slovenska pracujúcich koncom r. 2006 legálne i nelegálne v cudzine cca 220-230 tisíc.** (Tento počet na prekvapenie korešponduje aj s počtom podľa VZPS navýšeným z dôvodov popísaných vyššie o 25-30 %.) Domnievame sa, že táto hodnota je realistická a odporúčame ju používať pre ďalšie analýzy. **Podiel migrantov za prácou zo Slovenskej republiky koncom r. 2006 tak dosahoval 9,4 až 9,8 % zo súhrnného počtu zamestnaných osôb krajiny** (doma i v cudzine).

*Tabuľka 2 Počty pracovných migrantov zo SR v krajinách EEA koncom r. 2006*

Krajina	Počet	Referenčné obdobie	Poznámka
Česká republika	91 355	31.12.2006	
<b>Veľká Británia</b>	56 425	december 2006	10 % zahraničnej pracovnej sily krajiny v rámci WRS; kumulatívny počet
Maďarsko	cca 20 000	jún 2005	vyše 10 tisíc registrovaných, cca 30 tisíc odhadovaných maďarskými zamestnávateľmi; 13 tisíc dochádza denne
Írsko	24 307	december 2006	8 % zahraničnej pracovnej sily krajiny v rámci PPS; kumulatívny počet
<b>Nemecko</b>	17 584	2005	z toho 93 % povolenia na sezónnu prácu
<b>Rakúsko</b>	8 011	december 2006	cca 2,2 tisíc dochádzajúcich denne a 5 tisíc týždenne
Taliansko	6 479	máj 2004	jediný údaj k dispozícii
Slovinsko	1 100	31.8.2006	
Švédsko	88	marec 2005	
Fínsko	22	december 2004	jediný údaj k dispozícii
Malta	50	október 2006	
Grécko	146	2006	
Cyprus	877	15.4.2005	
Poľsko	120	31.7.2005	veľký počet cezhraničných pracovníkov nie je zahrnutý, pretože títo nie sú registrovaní
Holandsko	999	2005	
Švajčiarsko	50	august 2005	skutočný počet pracovníkov zo SR je oveľa vyšší, väčšina z nich sa však neregistruje
Nórsko	821	I.2005–I.2006	
Island	178	2005	
Francúzsko	69	2005	jediný údaj k dispozícii
<b>Spolu</b>	<b>okolo 228,681</b>		

*Zdroj: časť dát poskytnutých B. Katuščákom, manažérom EURES Slovensko; doplnené a prepočítané autormi, 2007*

#### **Zoznam použitej literatúry:**

- DIVINSKÝ, B. v tlači. Labour market–migration nexus in Slovakia: high time to deal with. Country Report for the Slovak Republic within the IOM Project “European Co-operation in Labour Migration: Search for Best Practices”. Budapest: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- DIVINSKÝ, B. 2006. Kapitola 3.2 – Medzinárodná migrácia. In Mládek, J. et al.: Demogeografická analýza Slovenska. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DIVINSKÝ, B. 2005. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung.
- DIVINSKÝ, B. 2004. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries, Volume V-Slovakia – An Acceleration of Challenges for Society. Vienna: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- Hajnovičová, V. 2003. Vývoj zamestnanosti v SR a odhad nedeklarovanej práce. Bratislava: Prognostický ústav SAV.
- HO 2007. Accession Monitoring Report, May 2004-December 2006. London: Home Office.
- ILO 2004. Towards a Fair Deal for Migrant Workers in the Global Economy. Geneva: International Labor Organization.



- IOM 2006a. Handbook on Establishing Effective Labour Migration Policies in Countries of Origin and Destination. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- IOM 2006b. Managing Migration in Ireland: A Social and Economic Analysis. Dublin: International Organization for Migration et National Economic and Social Council Office.
- IOM 2004. Glossary on migration. Geneva: Medzinárodná organizácia pre migráciu.
- KATUŠČÁK, B. 2006. Nadnárodná migrácia za prácou zo Slovenska do EÚ (vývoj, stav, trendy). Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny.
- KOŠTA, J. 2006. Medzinárodná migrácia v EÚ. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, manuscript.
- OECD 2006. International migration outlook, Sopemi 2006 Edition. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.
- OKÓLSKI, M. 2006. Costs and benefits of migration for Central European countries, CMR Working Papers 7/65. Warsaw: Centre of Migration Research.
- REICHOVÁ, D. et al. 2006. Sprístupnenie trhov práce vo vybraných krajinách EÚ a vývojové trendy na trhu práce SR. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- TAMAS, K. – MÜNZ, R. 2006. Labour migrants unbound? EU enlargement, transitional measures and labour market effects. Stockholm: Institute for Futures Studies.
- TRASER, J. 2005. Who's afraid of EU enlargement? Report on the free movement of workers in EU-25. Brussels: European Citizen Action Service.
- UNO, 1990. UN Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families.
- VAŇO, B. et al. 2000. Populačný vývoj v Slovenskej republike 1999. Bratislava: INFOSTAT.

**Adresa autorov:**

Boris Divinský, RNDr.  
nezávislý expert na problematiku zahraničnej migrácie  
Líščie údolie 71, 841 05 Bratislava  
altiplano@centrum.sk  
<http://myprofile.cos.com/divinsky>

Dagmar Popjaková, Doc., RNDr., PhD.  
Rozvodná 7, 831 01 Bratislava  
popjakova@fns.uniba.sk

# Zahraničná pracovná migrácia a odmeny zamestnancov

**Jaroslav Dolinič**

## Abstract

In recent years we can observe an increase in workers' migration abroad also including Slovakia. This migration has often also economic effects, which is often relevant and important to monitor. Importance of observing and recording of financial flows related to workers' migration, which recently significantly increase, was emphasized also by G8 on its meeting in year 2004. Statistical Office of the Slovak Republic (SO SR) record in national accounts item called compensation of employees, which is defined as the total remuneration, in cash or in kind, payable by an employer to an employee in return for work done by the latter during the accounting period. There are some problems related to residency of workers, number of workers and their wages abroad. International Transaction Reporting System is also another source how to observe these financial flows, but there are also some problems. There is an effort in Eurostat and ECB to record above mentioned flows in a best manner.

**Key words:** *zahraničná pracovná migrácia, ESA95, odmeny zamestnancov, ITRS, rezident*

## 1. Úvod

Zahraničná pracovná migrácia rovnako ako v minulosti, tak aj dnes hrá významnú úlohu pri ekonomickom, sociálnom či demografickom vývoji obyvateľstva Slovenska. V tomto príspevku sa pozornosť upriami skôr na jej ekonomické aspekty, potrebu a problémy ich monitorovania v rámci politiky nielen európskeho, ale aj globálneho spoločenstva.

## 2. Text príspevku

V posledných rokoch môžeme vo svete pozorovať zvýšenú úroveň migrácie za prácou. V Európe to súvisí aj s otvorením pracovných trhov starých členských krajín EÚ pre krajiny, ktoré vstúpili do EÚ len nedávno, vrátane Slovenska. V súvislosti s touto pracovnou migráciou sa významne zvýšili aj toky financií z nej plynúcich, kde môžeme zahrnúť aj peniaze posielané pracovnými migrantmi svojim rodinám do krajiny ich pobytu, ktorá sa často nezhoduje s krajinou pobytu a práce pracovného migranta. S narastaním objemu týchto financií stúpa aj záujem o ich sledovanie a zachytenie. Tieto finančné toky nadobudli značný význam, ktorý uznala a zdôraznila aj skupina G8 na svojom stretnutí na Sea Island v roku 2004.

Dôvody migrácie za prácou do zahraničia hádam netreba veľmi pripomínať. Zväčša hlavným dôvodom (aj keď nie jediným) sú diferencie v mzdových úrovniach jednotlivých krajín, v našom prípade rozdiely v mzdách medzi Slovenskom a zahraničím, pričom sa jedná prevažne o vyspelé krajiny Európskej únie alebo krajiny blízke (najmä geograficky).

Štatistický úrad Slovenskej republiky (ŠÚ SR), a najmä jeho sekcia Národné účty má za úlohu zostavovať systém národných účtov podľa metodiky ESA95. ESA95 resp. Európsky systém národných a regionálnych účtov predstavuje medzinárodne kompatibilný účtovný rámec pre systematický a detailný popis celej ekonomiky (t.j. regiónu, krajiny alebo skupiny krajín), jej zložiek a jej vzťahov s inými ekonomikami. V rámci tohto systému sa objavuje aj položka odmeny zamestnancov.

Odmeny zamestnancov (označované v systéme aj kódom D1) sú definované ako celkové odmeny, v peňažnej podobe alebo v naturáliách, ktoré platí zamestnávateľ zamestnancovi ako odmenu

za vykonanú prácu, ktorú zamestnanec vykonal počas daného účtovného obdobia. Odmeny zamestnancov sledujeme okrem iného aj na účte prvotných dôchodkov a bežných transferov zahraničia, kde v podstate sledujeme mzdy našich občanov – rezidentov v zahraničí a občanov iných krajín – nerezydentov u nás.

V prípade sledovania odmien zamestnancov je dôležitý spomínaný pojem - rezident, ktorý určuje príslušnosť k danému ekonomickému územiu. Za rezidenta danej krajiny sa považuje obyvateľ, ktorého centrum ekonomického záujmu je na ekonomickom území tejto krajiny, t.j., ktorý vykonáva ekonomické činnosti na tomto území počas dlhšieho obdobia (spravidla rok a viac). Teda, naši občania pracujúci v zahraničí dlhšie ako jeden rok sa už nepovažujú v systéme ESA95 za našich rezidentov, ale za rezidentov príslušných krajín. I z tohto dôvodu je sledovanie odmien zamestnancov (občanov - rezidentov Slovenska) v zahraničí problematické, keďže počet občanov Slovenska pracujúcich v zahraničí sa nerovná počtu našich rezidentov pracujúcich v zahraničí. Sledovanie dĺžky pobytu, ktorá slúži na vymedzenie rezidentstva je takisto veľmi problematické.

Kvôli obtiažnosti získavania takýchto údajov sa veľmi často využívajú modely založené na určitých podkladových údajoch, týkajúcich sa odhadu priemerného počtu našich rezidentov pracujúcich v zahraničí (ráta sa samozrejme aj s nelegálne zamestnanými) a odhadom ich priemerných miezd v danom roku. Vynásobením týchto dvoch ukazovateľov dostaneme hodnotu odmien zamestnancov - rezidentov SR pracujúcich v zahraničí.

Financie plynúce zo zahraničia, a to aj zo zahraničnej pracovnej migrácie majú za úlohu sledovať aj centrálné banky. Tie môžu sledovať finančné toky prostredníctvom systému ITRS (International Transaction Reporting System). Asi najväčšími problémami sledovania týchto transakcií prostredníctvom tohto systému sú: threshold, klasifikácia transakcií a neformálne kanály. Threshold znamená v podstate latku, pod ktorou sa daná transakcia v systéme ITRS neklasifikuje. V súčasnosti spomínaný threshold predstavuje hodnotu 12 500 EUR, a teda transakcia, ktorá nedosiahne túto hodnotu, nie je v systéme detailnejšie určená, ale môže byť evidovaná ako nešpecifikovaná. Problém klasifikácie transakcií súvisí s ťažkosťami klasifikácie resp. vyčlenenia jednotlivých transferov ako peňazí plynúcich zo zahraničnej pracovnej migrácie. A posledným, ale nie najmenším problémom sú tzv. neformálne kanály, ktoré predstavujú presun financií medzi krajinami neoficiálnou cestou (napr. v hotovosti). Podľa neoficiálnych odhadov môže objem financií prostredníctvom neformálnych kanálov dosahovať až 50 % celkového objemu finančných prostriedkov pracovných migrantov prevedených do ich domovských krajín, čo len opäť podčiarkuje ťažkosti pri sledovaní týchto finančných tokov, ktoré môžu dosiahnuť relevantný vplyv na hospodárstvo krajiny, ktorá je príjemcom týchto prostriedkov, a to napr. prostredníctvom spotreby domácností prijímajúcich tieto financie.

Príkladom, ktorý poukazuje na dôležitosť finančných tokov súvisiacich so zahraničnou pracovnou migráciou je napr. Taliansko, ktoré sa v priebehu dvoch dekád stalo so zdrojovej krajiny cieľovou krajinou migrácie. Taliansko sa tak pripojilo k tradičným cieľovým krajinám migrantov ako sú Nemecko, Francúzsko alebo Veľká Británia. V roku 2005 prekročilo záporné saldo finančných prostriedkov súvisiacich s pracovnou migráciou (v platobnej bilancii, ktorú zostavujú centrálné banky jednotlivých krajín, označované pojmom remitancie pracovníkov) v Taliansku 2,2 miliardy EUR. Odtoky týchto finančných prostriedkov do zahraničia sa v Taliansku v období 1996-2005 zvýšili o 886 %.

### 3. Záver

Problematika migrácie nadobúda i v súvislosti s otvaraním pracovných trhov na význame. S astúciom počtom pracujúcich v zahraničí, rastú i ich zárobky, čo má zväčša za následok aj nárast finančných tokov medzi cieľovými krajinami migrantov a ich domovskými krajinami.

Zaznamenávanie týchto transakcií sa stáva čoraz dôležitejším kvôli ekonomickým efektom plynúcich z prítoku čoraz väčšieho množstva finančných prostriedkov na ekonomiku domovských krajín migrantov. I keď sledovanie týchto tokov je sprevádzané mnohými problémami, je tu značná snaha zlepšiť štatistické dáta k tejto problematike.

**Zoznam použitej literatúry:**

COLLECTIVE OF AUTHORS. 2006. Luxembourg Group On Remittances And Related Issues. Material prepared for Balance of Payments Working Group Meeting (5.-6. October 2006). 10 s.

COUNCIL REGULATION (EC) No 2223/96 of 25 June 1996 on the European system of national and regional accounts in the Community

KATUŠČÁK, B. 2006. Nadnárodná migrácia za prácou zo Slovenska do EÚ /vývoj, stav, trendy/. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Bratislava. 13 s.

ORTOLANI, G. G. 2007. Measuring remittances: The Experience of Italy. Material prepared for Balance of Payments Working Group Meeting (22.-23. March 2007). 12 s.

TIRPÁK, M. 2007. Migration in EU8 Countries. IMF Regional Office. Warsaw. 12 s.

**Adresa autora:**

Jaroslav Dolinič, Mgr.

Štatistický úrad SR

Sekcia Národných účtov a cien

Odbor účtov akumulácie

Miletičova 3

824 67 Bratislava

Jaroslav.Dolnic@statistics.sk

# Problematika štátneho občianstva na území Slovenskej republiky

**Peter Drábek**

## Abstract

Citizenship represents permanent legal tie between natural person and state. As a consequence of this relationship is a complex of mutual rights and obligations of the citizen and state determined and ensured by state enabling the citizen active participation in political, state, economic and cultural life of the state and society. Every state has excluded right to determine persons which regards as its citizens in accordance with principles of international law. Citizenship, as a legal tie of certain person with the state, does not depend on actual position of that person, for example his/her residence, ethnicity, race or denomination. Nationality is a internal matter of every state. The acquisition an loss of citizenship of the Slovak republic is regulated by the Constitution of the Slovak republic, Act on citizenship of the Slovak republic No.40/1993 Col. with later amendments and by international conventions, like the 1997 European Convention on Nationality. Last amendment of the act No.40/1993 Col. will enter into force from 1 October 2007.

**Key words:** *acquisition of citizenship, applicant, asylum, citizenship, criminal record, loss of citizenship, nationality, naturalization.*

## 1. Úvod

Štátne občianstvo predstavuje trvalý právny vzťah medzi fyzickou osobou a štátom, ktorého dôsledkom je komplex vzájomných práv a povinností občana a štátu určených a zabezpečených štátom, ktorý občanovi umožňuje aktívne sa zúčastňovať na politickom, štátnom, ekonomickom a kultúrnom živote štátu a spoločnosti. Skutočnosť, že výlučným právom každého štátu je určiť okruh osôb, ktoré považuje za svojich občanov, je v súlade so zásadami medzinárodného práva. Zo zásady suverenity štátu však zároveň vyplýva, že právnou úpravou svojho štátneho občianstva nesmie porušiť právo druhých štátov. Štátne občianstvo je právny vzťah osoby s určitým štátom, pričom však u tejto osoby nerozhoduje faktický stav, ako napr. bydlisko, príslušnosť k určitej národnosti, rase či náboženstvu. Štátna príslušnosť je vnútornou záležitosťou každého štátu.

2. Právne predpisy a zmluvy upravujúce otázky štátneho občianstva na území Slovenskej republiky

- Ústava Slovenskej republiky (ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov); čl. 5 ods. 1 „Nadobúdanie a stratu štátneho občianstva Slovenskej republiky ustanoví zákon.“, ods. 2 „Nikom nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli.“,
- zákon NR SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov – účinnosť dňom vyhlásenia 15.02.1993, posledná účinná novela zákon č. 265/2005 Z. z. účinná od 01.09.2005

predtým boli platné zákony

- zákon č. 206/1968 Zb. o nadobúdaní a strate štátneho občianstva Slovenskej socialistickej republiky – účinnosť od 01.01.1969, zrušený od 15.02.1993

- zákon č. 165/1968 Zb. o zásadách nadobúdania a straty štátneho občianstva (Československej socialistickej republiky, Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky k 1.01.1969
  - zákon č. 194/1949 Zb. o nadobúdaní a strácaní československého štátneho občianstva – účinnosť od 1.10.1949 do 15.02.1993
  - zákonný článok L z roku 1879 o nadobúdaní a strate Uhorského štátneho občianstva
- dohovory:
- Európsky dohovor o občianstve – účinnosť od 1.03.2000 (oznámenie MZV SR č. 418/2000 Z. z.)
  - dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti a dodatok (NY 1954, účinnosť pre SR od r. 07.2000)
  - dohovor OSN o redukovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti (NY 1961, účinnosť pre SR od r. 07.2000)
  - dohovor o štátnom občianstve vydatých žien (NY 1957, č. 72/1962 Zb., účinnosť od 4.07.1962
- zmluvy:
- zmluva medzi SR a ČR o úprave niektorých otázok na úseku matrík a štátneho občianstva č. 251/1995 Z. z., účinnosť od 19.7.1995
  - dohovor medzi ČSSR a Maďarskou LR o úprave niektorých otázok štátneho občianstva (č. 37/1961 Zb., účinnosť od 19.3.1961)
  - dohovor medzi ČSSR a Mongolskou ľud. republikou o úprave dvojakeho štátneho občianstva (č. 96/1985 Zb., účinnosť od 20.11.1985)
  - zmluva medzi ČSSR a ZSSR o zamedzení vzniku dvojakeho štátneho občianstva (č. 71/1981 Zb., účinnosť od 21.07.1958), od marca 2000 sa zrušuje vo vzťahu k Ukrajine
  - Zmluva o naturalizácii medzi Československom a Spojenými Štátmi, č. 169/1929 Zb., účinná od 14.11.1929, neplatná od 7.7.1997

## 2.1. Možnosti nadobúdania štátneho občianstva Slovenskej republiky

Štátne občianstvo Slovenskej republiky podľa zákona NR SR č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov sa nadobúda určením, voľbou, narodením, osvojením a udelením:

- určením (osoba, ktorá bola k 31.12.1992 štátnym občanom Slovenskej republiky podľa predch. zákona SNR č. 206/1968 Zb. je štátnym občanom Slovenskej republiky podľa tohto zákona),
- voľbou (osoba, ktorá bola k 31.12.1992 štátnym občanom ČSFR a nie je štátnym občanom SR podľa „určenia“ – môže si zvoliť štátne občianstvo SR) – vyhlásením na obvodnom úrade v SR alebo v cudzine na diplomatickej misii či konzulárnom úrade do 31. decembra 1993,
- narodením (§ 5) - štátne občianstvo Slovenskej republiky môže nadobudnúť dieťa
  - a) ktorého aspoň jeden z rodičov je štátnym občanom Slovenskej republiky, alebo
  - b) narodené na území Slovenskej republiky, ktorého rodičia sú bez štátnej príslušnosti, alebo
  - c) narodené na území Slovenskej republiky, ktorého rodičia sú cudzími štátnymi príslušníkmi a narodením nenadobúda štátne občianstvo žiadneho z nich;**
- osvojením (§ 6), ak bolo dieťa, ktoré nie je štátnym občanom Slovenskej republiky, osvojené osvojiteľom alebo osvojiteľmi, z ktorých aspoň jeden je štátnym občanom Slovenskej republiky, nadobúda osvojením štátne občianstvo Slovenskej republiky;
- udelením (§ 7) žiadateľovi na základe jeho žiadosti podľa

§ 7 odsek 1, ktorý nie je štátnym občanom Slovenskej republiky a spĺňa tieto podmienky odseku 1

a) *má nepretržitý trvalý pobyt na území Slovenskej republiky aspoň päť rokov bezprostredne predchádzajúcich podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky,*

- b) nebol za uplynulých päť rokov bezprostredne predchádzajúcich podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin,
- c) ktorému nebol súdom uložený trest vyhostenia,
- d) proti ktorému nie je vedené trestné stíhanie,
- e) proti ktorému nie je vedené vydávacie konanie ani konanie o vykonaní európskeho zatýkacieho rozkazu,
- f) proti ktorému nie je vedené konanie o administratívnom vyhostení,
- g) proti ktorému nie je vedené konanie o odňatie azylu a
- h) ovláda slovenský jazyk v základnom rozsahu; základným rozsahom je schopnosť porozumieť otázke a odpovedať na ňu.

§ 7 odsek 2 - žiadateľovi, ktorý má na území Slovenskej republiky povolený pobyt, možno udeliť štátne občianstvo Slovenskej republiky *bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 písm. a) a h)*, ak

a) *uzavrel manželstvo so štátnym občanom Slovenskej republiky a žije v tomto manželstve v domácnosti na území Slovenskej republiky najmenej tri roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky,*

b) *ide o osobu, ktorá sa významne zaslúžila o prínos pre Slovenskú republiku v oblasti ekonomickej, vedeckej, technickej, kultúrnej alebo športovej,*

c) *má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt začínajúci najmenej tri roky pred dosiahnutím 18 rokov veku,*

d) *je dieťaťom, ktorého jednému z rodičov bolo udelené štátne občianstvo Slovenskej republiky po jeho narodení a pre toto dieťa nepožiadalo o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky,*

e) *je azylantom,*

f) *sa narodil na území Slovenskej republiky a má tu trvalý pobyt najmenej tri roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky,*

g) *má na území Slovenskej republiky nepretržitý pobyt najmenej desať rokov a v čase podania žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky mu už bolo udelené povolenie na trvalý pobyt alebo*

h) *je bez štátnej príslušnosti a má na území Slovenskej republiky nepretržitý pobyt najmenej tri roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky.*

§ 7 odsek 3 - možno udeliť štátne občianstvo Slovenskej republiky žiadateľovi, *ktorému bolo priznané postavenie zahraničného Slováka bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 písm. a) a h)*, ak *má nepretržitý pobyt na území Slovenskej republiky najmenej dva roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky.*

## **2.2. Strata štátneho občianstva SR**

Štátne občianstvo Slovenskej republiky možno podľa zákona (§ 9) stratiť len prepustením zo štátneho zväzku SR na vlastnú žiadosť (osoba musí preukázať, že má štátne občianstvo iného štátu alebo prisľub jeho udelenia). Nemožno prepustiť osobu, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie (príp. je vo výkone trestu, nemá vykonaný trest uložený rozsudkom súdu SR) a ktorá má nedoplatky na daniach a verejných dávkach v SR. Manželia môžu žiadať o prepustenie v spoločnej žiadosti, pričom sa ich žiadosť posudzuje samostatne. Ak rodič uviedol vo svojej žiadosti aj maloleté deti, strácajú štátne občianstvo spolu s rodičom. Štátne občianstvo SR sa stráca dňom doručenia listiny o prepustení zo štátneho zväzku SR.

### 2.3. Novela zákona o štátnom občianstve SR č. 344/2007 Z.z. účinná od 1. októbra 2007

Cieľom novely zákona je dôkladnejšie preverovanie žiadateľov o štátne občianstvo Slovenskej republiky vzhľadom na narastajúce nebezpečenstvo organizovaného zločinu a medzinárodného terorizmu. Novela spresňuje pravidlá udeľovania štátneho občianstva. Ďalšie úpravy sa týkajú sprehl'adnenia a zefektívnenia činnosti štátnych orgánov pri nadobúdaní, strate a osvedčovaní štátneho občianstva Slovenskej republiky.

- štátne občianstvo bude možné cudzincovi udeliť až po ôsmich rokoch nepretržitého trvalého pobytu na Slovensku pred podaním žiadosti /v súčasnosti je podmienkou aspoň 5ročný nepretržitý pobyt na našom území/,
- v záujme kvalifikovanejšieho a presnejšieho posudzovania žiadateľov sa upravuje podmienka bezúhonnosti, ktorá je nevyhnutnosťou pre získanie štátneho občianstva. Občianstvo nebude môcť získať žiadateľ, ktorý bol právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin a od zahľadania odsúdenia neuplynulo 5 rokov, alebo jeho trestné stíhanie bolo právoplatne podmienene zastavené do 5 rokov odo dňa uplynutia skúšobnej doby, alebo trestné stíhanie bolo zastavené rozhodnutím súdu alebo prokurátora o schválení zmieru, ale od právoplatnosti tohto rozhodnutia neuplynulo 5 rokov,
- sprísňujú sa pravidlá preverenia ovládania slovenského jazyka ako jednej z podmienok na udelenie štátneho občianstva SR : žiadateľ bude musieť absolvovať pohovor s otázkami týkajúcimi sa žiadateľa a SR, prečítať nahlas článok z tlače a napísať obsah prečítaného /v súčasnosti stačí, keď žiadateľ porozumie otázke a odpovie na ňu/.

Sprísnenie podmienok pre jednotlivé skupiny žiadateľov:

- cudzí štátni príslušníci, ktorí uzavrujú manželstvo so slovenským občanom, budú môcť o slovenské občianstvo požiadať až po piatich rokoch trvania manželstva a žitia v spoločnej domácnosti na území Slovenskej republiky /v súčasnosti sú to 3 roky/,
- azylanti, ktorí budú chcieť získať slovenské občianstvo budú musieť žiť na Slovensku ako azylanti aspoň 4 roky bezprostredne predchádzajúce podaniu žiadosti - zavedenie tejto podmienky si vyžaduje potreba dostatočne preskúmať integráciu azylanta do spoločnosti,
- v prípade zahraničných Slovákov žiadajúcich o udelenie občianstva sa podmienka nepretržitého pobytu na Slovensku namiesto súčasných 2 rokov zmení na 3 roky,
- k žiadosti o udelenie štátneho občianstva bude potrebné predložiť aj doklad o bezúhonnosti nie starší ako 6 mesiacov každého štátu, ktorého je žiadateľ štátnym občanom, ako aj štátov, v ktorých sa počas posledných 15 rokov pred podaním žiadosti zdržiaval,
- okrem toho budú musieť žiadatelia tiež predložiť napríklad potvrdenie daňového či colného úradu a obce o zaplatení daní a poplatkov, výpis z obchodného alebo živnostenského registra, potvrdenie o pracovnom pomere, štúdiu, poberaní dôchodku alebo, ak je dobrovoľne nezamestnaný, potvrdenie o zdroji príjmov postačujúcich na financovanie pobytu žiadateľa a jemu blízkych osôb na Slovensku,
- povinnosť predložiť potvrdenie zdravotnej poisťovne o zaplatení poisťného a dĺžke trvania poisťného vzťahu bude platiť aj pre žiadosti maloletých detí do 14 rokov,
- ak ministerstvo vnútra štátne občianstvo žiadateľovi neudelí, žiadateľ bude môcť podať novú žiadosť až po dvoch rokoch odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o zamietnutí žiadosti /v súčasnosti po jednom roku/. Vznikne tak priestor na dôkladnejšie posúdenie miery integrácie žiadateľa do spoločnosti a jeho zžitie sa s našim právnym poriadkom,
- v zákone bude upravené aj doručovanie písomností žiadateľovi o občianstvo, ktoré si vzhľadom na osobitý charakter rozhodovania o udelení občianstva vyžaduje odchýlky od bežných pravidiel ustanovených zákonom o správnom konaní,
- ak žiadateľ o slovenské občianstvo ministerstvu alebo obvodnému úradu v sídle kraja neoznami



každú zmenu osobných údajov a osobného stavu, hrozí mu pokuta do výšky 10 000 Sk,  
- ak sa po vydaní osvedčenia alebo listiny o štátnom občianstve Slovenskej republiky preukáže, že žiadateľ nie je štátnym občanom Slovenskej republiky, dokumenty sú neplatné a žiadateľ ich musí ministerstvu vnútra vrátiť do 30 dní, ak si túto povinnosť nesplní, hrozí mu pokuta vo výške 100 000 Sk.

### **3. Záver**

Slovenská republika rovnako ako aj ostatné krajiny Európskej únie čelí demografickým výzvam na základe poklesu prírastku jej obyvateľov. Jedným z možných riešení tohto problému je etablovanie cudzincov na jej území, ktorí sa môžu stať jej potencionálnymi občanmi. Je však veľmi dôležité, aby štát v rámci tohto procesu prihliadal na všetky kritériá, ktoré je potrebné zohľadniť v záujme ochrany a bezpečnosti svojich občanov, spočívajúce hlavne v dostatočnej integrácii cudzincov do spoločnosti v podobe akceptácie jej historických, kultúrnych a spoločenských hodnôt a princípov.

### **4. Literatúra**

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 40/1993 Z.z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Európsky dohovor o občianstve.

#### **Adresa autora:**

**Peter Drábek, Mgr.**

Majerníkova 54

841 05 Bratislava

[Drabek.Peter@mvsr.vs.sk](mailto:Drabek.Peter@mvsr.vs.sk)

**5. Prílohy**

Štatistický prehľad udelenia štátneho občianstva SR a prepustenia zo štátneho zväzku SR za roky 2005 a 2006.

*Počet osôb, ktoré si prevzali listinu ŠO Slovenskej republiky od 01.01.2006 do 31.12.2006*

<b>Štát doterajšej štátnej príslušnosti</b>	<b>Počet</b>
Afganský islamský štát	1
Albánska republika	1
Alžírka ľudovodemokratická republika	1
Angolská republika	1
Arménska republika	3
Austrália	4
Bezdomovec	4
Bieloruská republika	4
Bolívijská republika	1
Bulharská republika	33
Chilská republika	1
Chorvátska republika	15
Cyperská republika	1
Česká republika	120
Čínska ľudová republika	5
Egyptská arabská republika	1
Francúzska republika	1
Ghanská republika	1
Holandské kráľovstvo	3
Indická republika	1
Iránska islamská republika	2
Izraelský štát	4
Jordánske hášimovské kráľovstvo	2
Juhoslovanská zväzová republika	31
Kambodžské kráľovstvo	1
Kanada	4
Kazašská republika	19
Kirgízská republika	1
Kubánska republika	2
Líbyjská arabská ľudová ...	1
Macedónska republika	4
Madagaskarská republika	3
Maďarská republika	8
Moldavská republika	6
Mozambická republika	1
Nešpecifikované	1
Nikaragujská republika	3
Pakistanská islamská republika	1
Palestína	1
Poľská republika	20

Rakúska republika	1
Rep. Srbsko a Čierna Hora	40
Republika Bosny a Hercegoviny	3
Rumunsko	145
Ruská federácia	32
Senegalská republika	1
Spojené arabské emiráty	1
Spojené štáty americké	70
Spolková republika Nemecko	9
Švajčiarska konfederácia	5
Švédske kráľovstvo	4
Talianska republika	4
Thajské kráľovstvo	1
Tuniská republika	1
Turecká republika	1
Ukrajina	374
Uzbecká republika	1
Vietnamská soc.republika	40
<b>Spolu</b>	<b>1050</b>

*Počet osôb, ktoré si prevzali listinu straty ŠO Slovenskej republiky od 01.01.2006 do 31.12.2006*

<b>Štát novej štátnej príslušnosti</b>	<b>Počet</b>
Česká republika	206
Francúzska republika	1
Holandské kráľovstvo	4
Maďarská republika	2
Rakúska republika	113
Spolková republika Nemecko	3
Talianska republika	2
<b>Spolu</b>	<b>331</b>

*Počet osôb, ktoré si prevzali listinu ŠO Slovenskej republiky od 01.01.2005 do 31.12.2005*

<b>Štát doterajšej štátnej príslušnosti</b>	<b>Počet</b>
Afganský islamský štát	2
Albánska republika	2
Alžírka ľudovodemokratická republika	1
Angolská republika	3
Argentínska republika	1
Arménska republika	4
Austrália	2
Bezdomovec	2
Bieloruská republika	4
Bulharská republika	28
Burundská republika	2

Chorvátska republika	21
Česká republika	175
Fínska ľudová republika	6
Egyptská arabská republika	1
Ekvádorská republika	1
Estónska republika	3
Etiópia	5
Gruzínska republika	4
Haitská republika	1
Holandské kráľovstvo	2
Indická republika	4
Indonézska republika	1
Iracká republika	1
Iránska islamská republika	9
Izraelský štát	11
Jamajka	2
Jemenská republika	5
Jordánske hášimovské kráľovstvo	1
Juhoslovenská zväzová republika	124
Kanada	6
Kazašská republika	8
Kenská republika	2
Kolumbijská republika	1
Konžská republika	1
Kórejská republika	4
Kubánska republika	4
Libanonská republika	2
Macedónska republika	13
Madagaskarská republika	1
Maďarská republika	8
Moldavská republika	5
Mongolsko	2
Nigérijská federatívna republika	3
Nový Zéland	2
Palestína	4
Peruánska republika	4
Poľská republika	14
Rakúska republika	1
Republika Bosny a Hercegoviny	6
Rumunsko	241
Ruská federácia	46
Spojené štáty americké	68
Spolková republika Nemecko	10
Srbsko a Čierna Hora	78
Sudánska republika	3
Švajčiarska konfederácia	2
Talianska republika	1

Tuniská republika	2
Turecká republika	2
Ukrajina	510
Uzbecká republika	1
Venezuelská republika	6
Vietnamská socialistická	48
<b>Spolu</b>	<b>1537</b>

*Počet osôb, ktoré si prevzali listinu straty ŠO Slovenskej republiky od 01.01.2005 do 31.12.2005*

<b>Štát novej štátnej príslušnosti</b>	<b>Počet</b>
Česká republika	240
Holandské kráľovstvo	5
Luxemburské veľkoveľkoveľvodstvo	2
Maďarská republika	2
Rakúska republika	159
Spojené štáty americké	2
Spolková republika Nemecko	22
<b>Spolu</b>	<b>432</b>

## I migranti stárnou

**Kateřina Dvořáková, Beatrice Chromková Manea, Irena Kašparová**

### **Abstract**

Migrants are often perceived solely as the work force (gastarbeiters) in the host countries and their migration is thought of being short term. It might be one of the reasons why their ageing is rarely studied. In this paper we present the perspectives of migrant women from Ukraine and Romania on their old age. We found out that our interviewees do not think much about their elderly period and do not prepare themselves for it. They would like to retire on the average in the age of 55 years but only a part of them possess any financial assets that could ensure their living while retired. They are concerned about the transfer of pensions from their country of origin and also about their health. They intend to rely on their close family members in need of help and would usually prefer to spend the retirement with their family, travelling or doing their hobbies. In this respect they do not differ much from Czech women.

**Key words:** *migranti, stárnutí, příprava na stáří, vyhlídky na stáří, důchodový věk*

Příspěvek vznikl díky projektu FEMAGE (Needs for female immigrants and their integration in ageing societies) SSP4-CT-2005-022355 6. rámcového programu Evropské komise.

### **1. Úvod**

V současné době se hodně debatuje o problematice stárnutí společnosti a možnosti doplnit potřebné zdroje pracovní síly pomocí migrace (viz např. Replacement 2001). Vytvářejí se prognózy stanovující, kolik migrantů by bylo potřeba, aby se zachoval současný počet obyvatel nebo aby se nezměnil index závislosti či ekonomického zatížení. Z tohoto úhlu pohledu jsou migranti vnímáni především jako pracovní síla (Taboada-Leonetti a Guillon 1987). Je to poměrně logické, uvědomíme-li si, že velká většina mezinárodních migrantů přichází do zemí migrace v produktivním věku a i ti, kteří nezapadají do kategorie pracovních migrantů, se ve velké míře zapojují do pracovního procesu, už proto, že se nějak žít musí a - jak ukázal například náš výzkum (viz níže) - povětšinou i pracovat chtějí. Přesto však se někdy zapomíná, že ani migranti nejsou vždy jen mladí, silní, zdraví a pracující a že i oni jednou zestárnou. Proto jsme se rozhodly zabývat se v našem příspěvku otázkou stárnutí migrantů. Nebudeme vycházet z demografických či ekonomických výzkumů a dokazovat, že trvale usazení migranti se v budoucnosti stanou zátěží pro náš důchodový systém ani nebudeme zkoumat, zda migrace může či nemůže představovat trvalé a dostatečné řešení problémů stárnoucích společností. Chtěly bychom se raději podívat na to, jak svou budoucnost vnímají někteří migranti nebo spíš migrantky v České republice, jak si své stáří představují, jak se na ně připravují a v čem se v tomto směru možná liší od majoritní společnosti. Jedná se o důležitou otázku už proto, že dvě třetiny dotazovaných migrantek by chtěly v zemi zůstat natrvalo.

### **2. Metodologie a vzorek**

V našem příspěvku vycházíme především z kvalitativního výzkumu, jenž proběhl v roce 2006 mezi 28 migrantkami z Ukrajiny (16 rozhovorů) a Rumunska (12 rozhovorů). Vzorek byl získán technikou sněhové koule, přičemž podmínkou pro oslovení respondentek byl jejich legální, nejméně

roční pobyt v České republice (v průměru tam žily šest let), věk mezi 20 a 59 lety (průměrný věk 34 let - nejméně 21 a nejvíce 50 let) a bydliště v Brně či Praze. Snahou bylo, aby vzorek byl pestrý z hlediska zastoupení respondentek různých věkových kategorií a socioekonomických charakteristik. Nejednalo se o reprezentativní výzkum a výsledky analýzy nelze tedy vztáhnout na celou populaci migrantů či migrantek v České republice, mohou nám však ukázat některé zajímavé trendy.

Rozhovory s respondentkami se skládaly ze dvou částí. V úvodní, narativní části byly respondentky tázány technikou biografického rozhovoru na příběh své migrace a na témata související s jejich životem v České republice. V této části se téma stáří objevovalo jen zřídka, ale posloužila nám jako jakýsi referenční rámec a umožnila nám podívat se na studovanou problematiku z perspektivy celého života migrantek.

Následoval strukturovaný dotazník obsahující více než 180 otázek, mezi něž byly zařazeny mimo jiné otázky týkající se přípravy a vyhlídek těchto žen na stáří. Tázaly jsme se jich na preferovaný důchodový věk, finanční zabezpečení na stáří, očekávání ohledně zajištění péče o jejich osobu v případě potřeby a také na jejich představy a očekávání v souvislosti s důchodovým věkem. Tyto otázky byly hlavním zdrojem naší analýzy.

Výsledky tohoto výzkumu jsou doplněny o závěry, jež vzešly z focus group, při níž migrantky, představitelé neziskových organizací, vlády, městského zastupitelstva a zaměstnavatelů diskutovali nad výsledky předchozího výzkumu a zamýšleli se i nad tématem stárnutí migrantů.

Poslední výzkum, z něhož vycházíme – Population Policy Acceptance Survey z roku 2001 (viz Avramov a Cliquet 2007) – proběhl jako reprezentativní výzkum veřejného mínění mezi českou populací a jeho cílem bylo zjistit, jaké postoje, názory a praktiky má české obyvatelstvo ve vztahu k demografickým otázkám a jak si mimo jiné představuje i své stáří. Zde jsme vybraly jen vzorek žen ve věku od 20 do 59 let (celkem 548), jejichž některé postoje jsme srovnaly s postoji migrantek.

### 3. Výsledky

Na úvod je třeba přiznat, že migrantky, s nimiž jsme mluvily, příliš o svém stáří nepřemýšlí. Přestože se některé z nich v rozhovorech zmiňovaly o svých plánech do budoucnosti, tématu stáří a důchodového věku se obvykle dotkly jen okrajově, většinou například v souvislosti s otázkou zajištění a převodu důchodu. Přímá otázka na to, co očekávají od důchodového věku, je v mnoha případech spíše překvapila, a to bez ohledu na věk.

Migrantky, s nimiž jsme mluvily, by v průměru chtěly odejít do důchodu ve věku 55 let. Přibližně čtvrtina by tak ráda učinila již do 50 let, třetina okolo 55 let a více než třetina později. Pouze dvě by v případě, že by si mohly vybrat, odešly do důchodu po 60. roce života. V tomto směru existuje rozdíl mezi migrantkami z Ukrajiny a migrantkami z Rumunska, neboť Ukrajinky by raději odcházely do důchodu dříve – průměrně v 53 letech. V této otázce se dotazované migrantky příliš nelišily od českých respondentek, jimž se také jako ideální jeví odchod do důchodu průměrně v 55 letech, přičemž čtvrtina by si představovala odchod do důchodu do 53 let, dvě třetiny do 55 let a 95 % do 60 let.

Co se týče přímé otázky na finanční zajištění na stáří, pak většina z dotazovaných migrantek nevyjádřila větší obavy z toho, jestli se ve stáří budou schopné o sebe postarat. Tento jejich postoj byl poněkud v rozporu s tím, že více než polovinu těchto žen znepokojuje jejich současná ekonomická situace a jen přibližně polovina z nich, většinou migrantky pocházející z Rumunska, má důchodové pojištění.

Na otázku, kdo by se o ně měl starat v případě potřeby či stáří, odpovídaly migrantky velmi podobně jako ženy z majority. Většina z nich se chce spoléhat především na blízké příbuzné, přičemž asi 60 % zmínilo partnera či manžela a téměř polovina pak děti. Jen málokterá z nich by v tomto ohledu chtěla spoléhat na veřejné instituce. Také Češky s výhledem na své stáří důvěřují nejvíce pomoci svého partnera/manžela (53 %), případně dětí (45 %). Přestože značně věří i různým veřejným

institucím a jsou přesvědčeny o jejich významu a potřebě zajistit péči o staré lidi i tímto způsobem, ve svém stáří by se jim svěřit nechtěly (například život v domově důchodců by preferovalo jen asi 6 % respondentek).

A jak si migrantky představují svůj důchodový věk, co od něj očekávají? Část respondentek na přímou otázku: "Můžete mi říct něco víc o svých očekáváních, co se týče důchodového věku?" neuměla nebo nechtěla odpovědět s tím, že o tom zatím vůbec neuvažovaly nebo ani uvažovat nechtějí. Některé migrantky na své stáří nemyslí a ani se na ně nepřipravují možná proto, že migrace pro ně představovala poměrně vysokou investici, které obětovaly svou kariéru i vzdělání a svůj současný život představují spíše jako boj o přežití či snahu nabýt ztracené pozice skrze další vzdělávání, případně možnost připravit se na budoucnost obětují zaopatření svých dětí, které pak spolu se svými partnery vidí jako možný zdroj pomoci v době stáří a potřeby.

*„Záleží to na tom, kde budu. Nemůžu říct. Nerada přemýšlím o budoucnosti, protože můj život je celkem stresový, dlouhá pracovní doba, nemám rodinu, nevím, kde v budoucnu budu ..... abych byla upřímná, nemůžu to ani plánovat, a vlastně ani nechci.“ (R3)*

*„Je to ještě daleko – doufám – nevím.“ (R2)*

Mnohé respondentky se na důchod těší. Téměř polovina z nich se rozhovořila o svých představách a aktivitách, kterými by se chtěly zabývat, jestli jim to zdraví a finance dovolí. Pouze jedna si představovala, že by i v důchodovém věku pracovala. Zbytek se chtěl především starat o rodinu, hodně cestovat a věnovat se sobě a svým koníčkům.

*„Chtěla bych si užívat čas s dětmi a vnoučaty, dvakrát za rok jezdit na dovolenou a nemít žádné finanční problémy.“ (R10)*

Další mluvily o svých obavách, ať už všeobecně nebo v souvislosti s finančním zabezpečením a zdravím. O své zdraví se tyto imigrantky obávaly zejména ze dvou důvodů: Dobré zdraví znamená dobré pracovní příležitosti, a tedy i příjem pro zabezpečení na stáří. Přesto však (v našem vzorku se to týkalo převážně migrantek z Ukrajiny) mnoho z nich pracuje nebo pracovalo ve velmi obtížných pracovních podmínkách (dlouhá pracovní doba, zvedání těžkých břemen, krátké přestávky, žádné volno), což ohrožuje jejich zdraví a může představovat hrozbu pro budoucnost. Další obava souvisí se zdravotním pojištěním. Některé z těchto žen nemají zdravotní pojištění nebo jen nedostatečné a musí platit za lékařskou péči. To vede k tomu, že zdravotní péči odkládají, což může mít za následek zhoršení zdravotního stavu. Stáří s sebou nese i horší zdraví a pro mnohé z nich tak může představovat finanční hrozbu.

*„Mamka má špatné zkušenosti s lékaři - jak je tu jako podnikatelka, tak ji nechtějí vzít k žádnému lékaři, přestože má pojištění, tak to nepřijímají, musí si to vždy zaplatit. Proto si platí teď jen levnější pojištění. Vzali by ji jen akutně. Proto už osm let nikde nebyla.“ (U6)*

V souvislosti s finančním zabezpečením se opakovala zejména otázka, zda si budou moci převést důchod ze země původu do České republiky a zda jeho výše bude stačit na živobytí.

*„Nevím, jak to zařídím. S tím ještě budou problémy. Snad budu schopná se o sebe postarat. Trochu mám strach. Nevím, jak to dopadne s důchodem. Budu si ho muset převést z Ukrajiny. Ne velký strach. Ještě jsem to nezařizovala, tak nevím, jak to dopadne.“ (U1)*

*„Rodiče mají strach, jestli se jim uzná důchod na Ukrajině, tady si osm let platí sociální a zdravotní, ale mají strach, že důchod vůbec nedostanou. Otázka, jestli jim to vůbec na Ukrajině uznají, navíc je to nízké a nedá se za to vyžít.“ (U6)*

Některé migrantky by chtěly finanční zabezpečení na důchod řešit prací a úsporami.

*„Na důchod je potřeba vydělat peníze, pak nebude problém.“ (U9)*

Toho by chtěly dosáhnout zejména prostřednictvím kvalifikované práce, nejlépe v oboru, který vystudovaly, případně také přispíváním do důchodového systému. Jelikož ale právě získat kvalifikovanou práci bylo pro část našich respondentek i přes jejich vzdělání, znalost češtiny a legální pobyt velmi problematické, nemusí se tyto jejich představit v budoucnu vždy uskutečnit.

Otázka finančního zabezpečení ve stáří může být problematická také v případě jiných skupin



migrantů. Jedná se například o azylanty či migranty přicházejících z rodinných důvodů, kteří se do České republiky dostávají již v důchodovém věku. Tito ze zdravotních nebo jiných důvodů už často nemohou pracovat, takže v České republice nezískají nárok na důchod a důchod ze země původu si buď nemohou převést nebo jeho hodnota nestačí k obživě. V takovém případě buď žijí ze sociálních dávek na pokraji chudoby nebo jsou zcela závislí na své rodině.

Podobná je i situace migrantů – invalidů. V našem výzkumu jsme se setkaly s hendikepovanou paní, která přijela do České republiky ze zdravotních a rodinných důvodů. Dostala tam trvalý pobyt z humanitárních důvodů, byla uznána za invalidu, nicméně, jelikož tam nikdy nepracovala, nemá nárok na invalidní důchod a navíc si jako samoživitelka ještě musí sama platit zdravotní pojištění. Její pohled do budoucnosti tak dostává trochu jiné dimenze, než jaké představovaly ostatní migrantky.

*„Bojím se pomyslet na důchod, když teď v produktivním věku nemůže nikde pracovat. I když bych i přes zdravotní problémy mohla, nikdo o mě nemá zájem.“ (U11)*

Další skupinou migrantů, jejichž výhled na finanční zabezpečení v důchodu není příliš růžový, jsou ti, kteří pracují nelegálně nebo pololegálně, dostávají výplatu „na ruku“ a neodvádějí příspěvky na sociální a zdravotní pojištění, což do budoucna nezakládá nárok na důchod a s ním spojenou finanční stabilitu. Jedná se o vážný problém, neboť jak se ukázalo v rozhovorech s migrantkami z krajiny a Rumunska, není často zapříčiněn svobodným rozhodnutím migrantů, ale diskriminací na trhu práce, kdy mnozí zaměstnavatelé nechtějí přijímat migranty do zaměstnání legálně a nabízejí jim pouze nelegální práci.

#### 4. Závěr

V současné době se velmi často řeší otázka stárnutí společnosti, na niž může zčásti odpovědět migrace, ale otázka stárnutí samotných migrantů bývá obvykle opomíjena. V našem výzkumu jsme zjistily, že vybrané migrantky z Ukrajiny a Rumunska, které žijí v České republice, příliš na své stáří nemyslí a ani se na ně příliš nepřipravují. Přesto by chtěly odejít do důchodu vzhledem k současnému důchodovému věku poměrně brzy. V případě potřeby se chtějí spoléhat na nejbližší rodinné členy, čímž se neliší od českých žen. Důchod by rády prožily aktivně péčí o své blízké a o sebe. Tuto jejich představu však poněkud kalí obavy o zdraví a dostatek finančních prostředků, což se může v budoucnu projevit jako problém zejména u migrantů pracujících nelegálně, ale i u těch, kteří nemohli získat kvalifikovanou práci.

#### 5. Literatura

AVRAMOV, D. - CLIQUET, R. 2007. Manual, Questionnaire, Codebook and Database of the International Population Policy Acceptance Study (IPPAS). C. Höhn, D. Avramov, I. Kotowska (eds.), People, Population Change and Policy. Lessons from the Population Policy Acceptance Study. European Studies of Population. Dordrecht: Springer.

REPLACEMENT MIGRATION. Is It a Solution to Declining and Ageing Populations? 2001. United Nations Population Division. Department of Economic and Social Affairs. Dostupný z: <http://www.un.org/esa/population/publications/migration/migration.htm>

TABOADA-LEONETTI, I. - GUILLON, M. 1987. [Les immigrés des beaux quartiers. La communauté espagnole dans le 16<sup>e</sup> arrondissement de Paris: cohabitation, relation inter-ethniques et phénomènes migratoires](#). Paris: L'Harmattan. 215 s.

#### Adresa autorky

Kateřina Dvořáková, Mgr.

Ypsilantiho 4

603 00 Brno, Česká republika

[katadvorakova@centrum.cz](mailto:katadvorakova@centrum.cz)

# Poznámka o vlivu migrace na porodnost

**Tomáš Fiala**

## Abstract

The level of total fertility rate in many developed countries is less than 2.1 for a long time but the natural increase in many countries remains positive. One of the reason is that the number of women permanently increases due to immigration. This paper shows one simple index to measure the influence of immigration to the number of women in fertile age and presents a projection of future development of fertility in Czech Republic in dependence on various level of net migration.

**Key words:** *net migration, natural increase, live births*

*saldo migrace, přirozený přírůstek, živě narození*

## 1. Úvod

Ve většině populací vyspělých zemí je již řadu let hodnota úhrnné plodnosti (často výrazně) nižší než 2,1, což je přibližně hodnota nutná pro zajištění prosté reprodukce populace. Přesto je ve většině těchto zemí (kromě Německa a Itálie) zatím přirozený přírůstek až na výjimky kladný. Jednou z příčin tohoto fenoménu je, zejména v poslední době trvalý migrační přírůstek v těchto zemích. Článek se zabývá jednoduchou analýzou vlivu migrace na porodnost, porovnává situaci ve vybraných evropských zemích a uvádí prognózu dalšího vývoje v ČR při různých úrovních migrace.

## 2. Porovnání vlivu imigrace na počet žen v reprodukčním věku v evropských zemích

Imigrace pochopitelně neznamená jen přímé zvýšení počtu obyvatel dané země, ale má vliv i na zvýšení porodnosti. Mezi imigranty jsou zastoupena i děvčata a ženy v reprodukčním věku, což vede v budoucnu ke zvýšení počtu narozených v dané zemi.

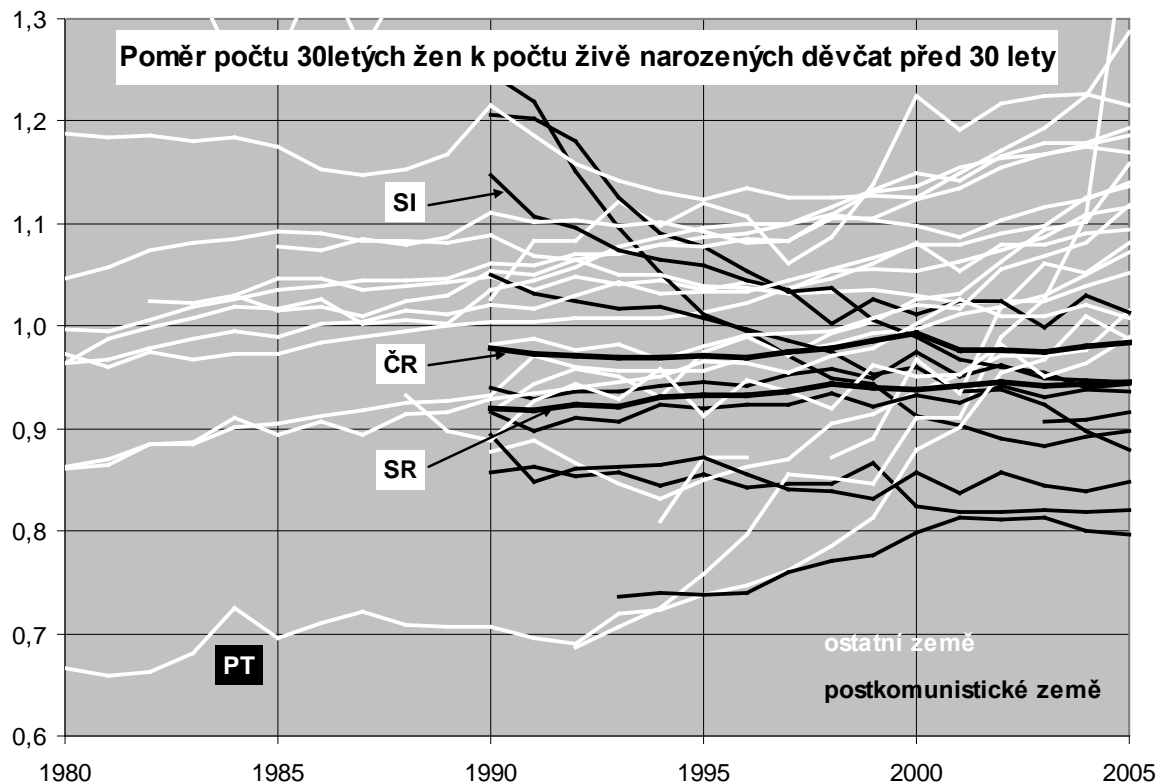
Jednoduchou charakteristikou posuzující vliv imigrace na zvýšení počtu žen v reprodukčním věku může být například podíl počtu 30letých žen ku počtu živě narozených děvčat před třiceti lety. (Věk 30 let byl zvolen proto, že je to ve většině vyspělých evropských zemí přibližně věk nejvyšší plodnosti žen.) Tuto charakteristiku budeme označovat *index S30N*. Poznamenejme, že hodnota tohoto indexu v daném roce je pochopitelně ovlivněna nejen úrovní imigrace v předchozích 30 letech, ale též úmrtností žen do 30 let, především úmrtností kojeneckou před 30 lety. Na následujícím grafu (viz Graf 1) jsou zobrazeny hodnoty indexu S30N v různých evropských zemích od roku 1980 do současnosti.

Ve většině postkomunistických zemí jsou hodnoty indexu nižší než 1 a zatím spíše stagnují nebo rostou jen velmi zvolna. Výjimkou je Slovinsko, které jako jediné z postkomunistických zemí má víceméně trvale hodnotu indexu o něco vyšší než 1. Další výjimkou jsou Pobaltské republiky, kde se projevuje doznívání vlivu výrazné imigrace Rusů do těchto zemí v době, kdy byly ještě součástí SSSR. V posledních letech však hodnoty indexu v těchto zemích velmi prudce klesají. Hodnota indexu v ČR je o málo nižší než 1, v poslední době druhá nejvyšší z postkomunistických zemí, vývoj indexu v SR je podobný jako v ČR, jeho hodnoty jsou o málo nižší.

Naproti tomu zejména v posledních 10 letech jsou hodnoty tohoto indexu ve většině ostatních zemí vyšší než 1 (někdy dokonce výrazně). Znamená to, že v těchto zemích imigrace nejen vykompenzovala úmrtnost žen do 30 let, ale došlo ke zvýšení počtu žen v tomto věku, v některých zemích i o 10–20 %. To pochopitelně vede k odpovídajícímu zvýšení počtu narozených, dokonce o něco většímu, protože některé imigrantky zpravidla mívají, alespoň v prvních letech, o něco vyšší plodnost než ženy v „domácí“ populaci. Výrazně nízká je pouze hodnota indexu v Portugalsku, nižší

hodnoty jsou i na Kypru, v Irsku a na Maltě, ale v čase hodnoty indexu ve všech těchto zemích rostou.

Graf 1. Hodnoty indexu S30N v evropských zemích



Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Na grafu 2 jsou znázorněny aktuální hodnoty obdobné, ale o něco obecnější charakteristiky: podílu počtu 25–34letých žen (stav k 1.1.2006) ku počtu živě narozených děvčat před 25–34 lety. Potvrzuje se, že v poslední době jsou hodnoty indexu v postkomunistických zemích vesměs nižší než 1, v ostatních zemích naopak vyšší. Jedinými výjimkami jsou opět Slovinsko a Portugalsko.

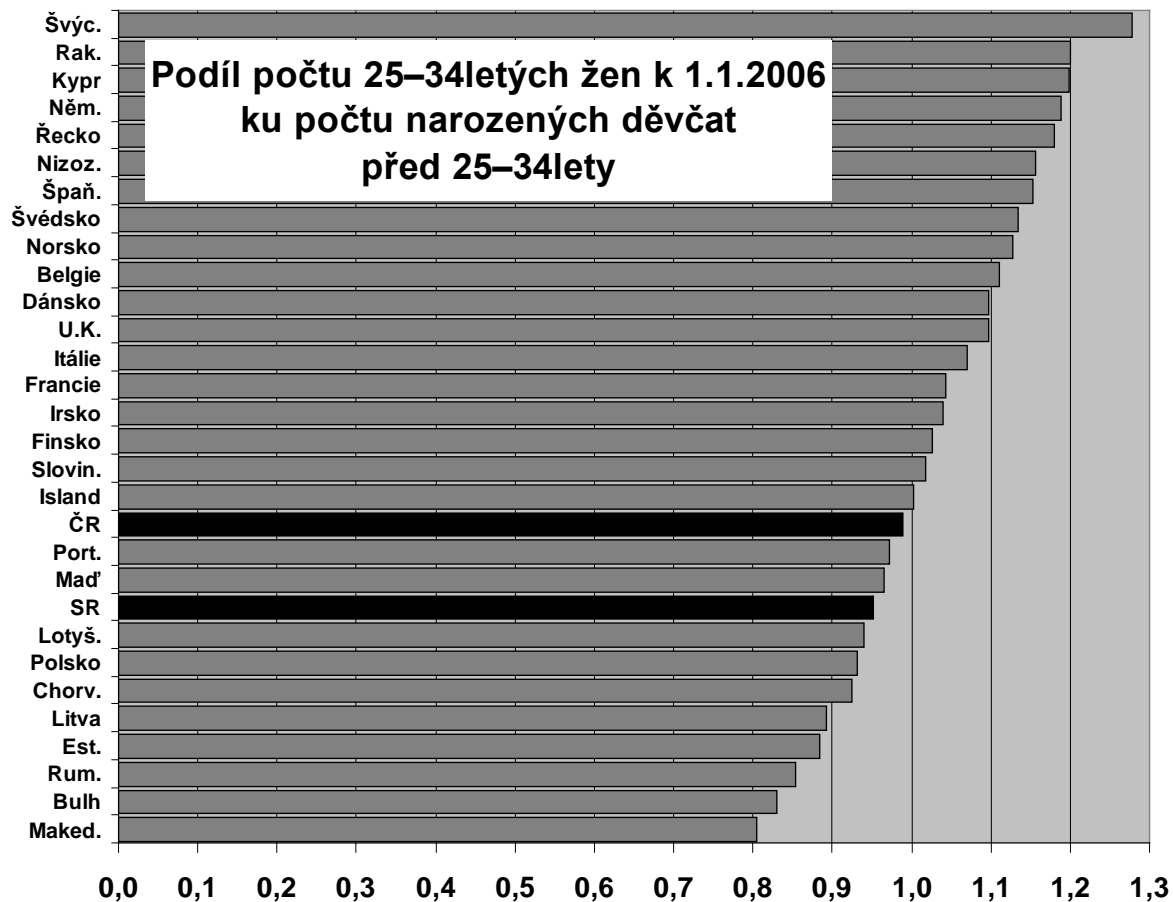
Vidíme tedy, že jednou z příčin skutečnosti, že v řadě postkomunistických zemí pozorujeme v poslední době několik let za sebou přirozený úbytek obyvatelstva, zatímco v ostatních zemích (s výjimkou Německa a Itálie) tomu tak není, může být kromě prudkého poklesu plodnosti v postkomunistických zemích též nedostatečná imigrace v minulosti.

### 3. Prognóza vlivu imigrace na porodnost v ČR

Pokusme se nyní odhadnout vliv migračního přírůstku na budoucí populační vývoj v ČR do roku 2050, přesněji řečeno na vývoj počtu narozených a přirozeného přírůstku. Odhady budou vycházet z populační projekce ČR počítané ve dvou variantách: aktualizované verzi střední varianty ČSÚ (varianta ČSÚ) a varianty předpokládající přiblížení úrovně plodnosti a úmrtnosti v ČR k úrovni plodnosti a úmrtnosti v Nizozemsku (varianta NL). Pro obě varianty projekce se předpokládá po celé období roční migrační přírůstek konstantní: rovný postupně 0 (projekce bez migrace), 25, 50, 75 a konečně 100 tisícům osob ročně.

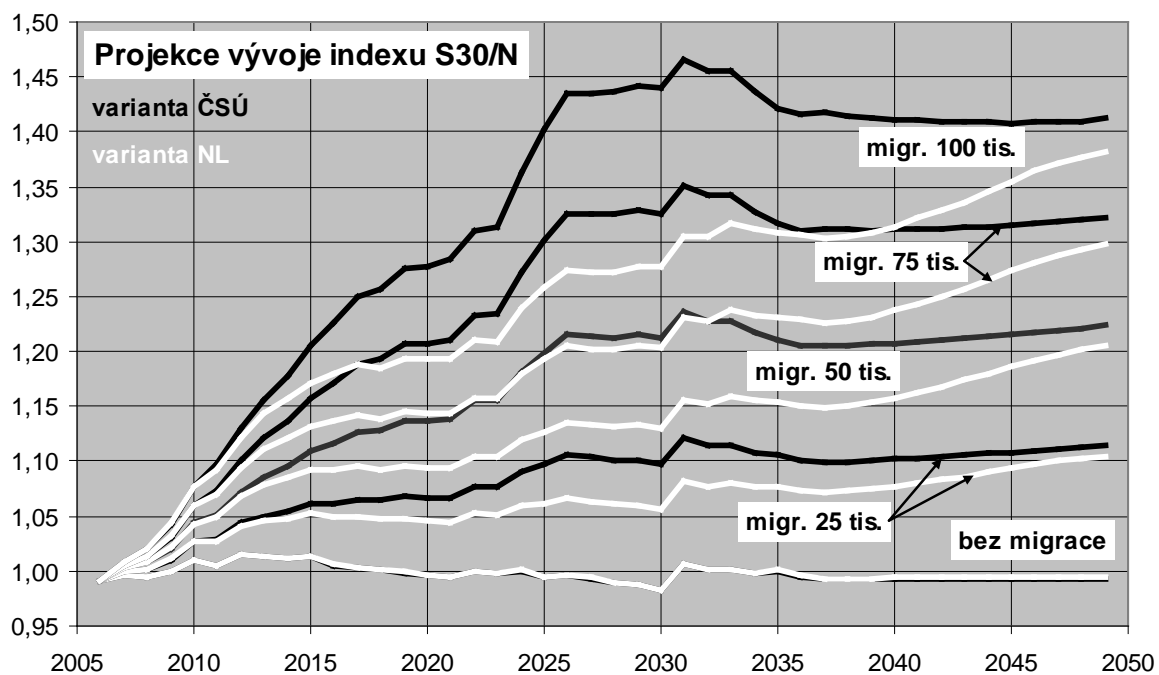
Podívejme se nejprve, jak by výše uvedené předpokládané hodnoty migračního přírůstku ovlivnily další vývoj indexu S30N v ČR (viz Graf 3)

Graf 2.



Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat Eurostatu

Graf 3.



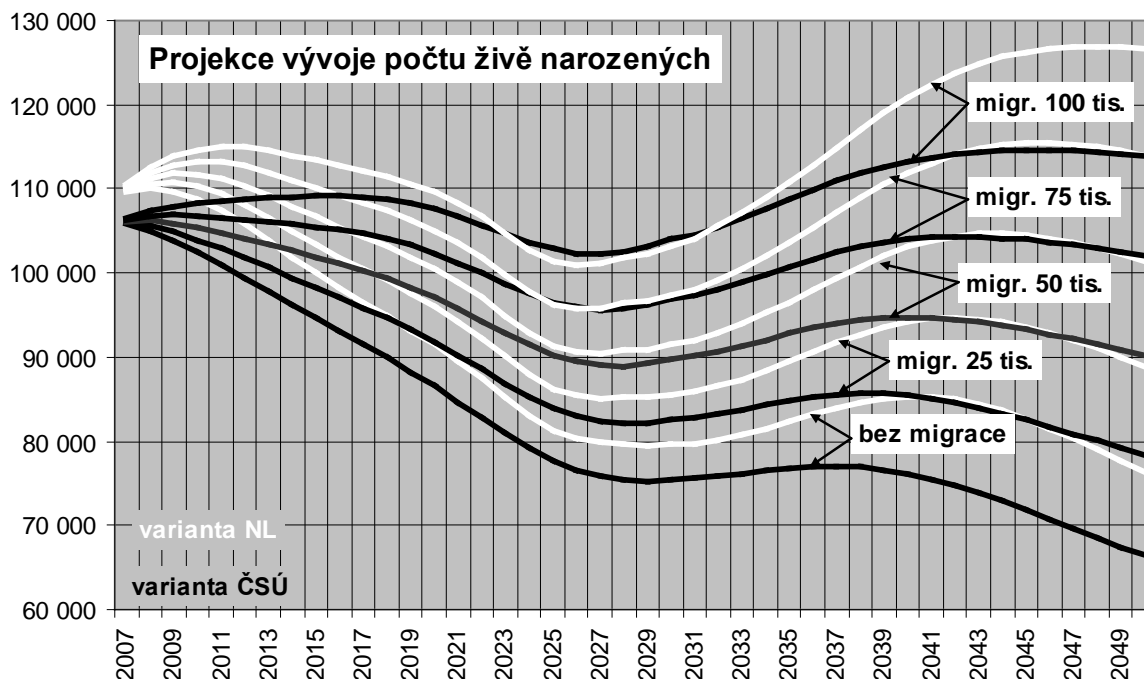
Zdroj: Vlastní výpočty

Bez další imigrace by hodnoty indexu zůstaly blízké jedné a postupně by klesly pod tuto hodnotu. Při trvalé imigraci by došlo k postupnému zvyšování hodnoty tohoto indexu na 1,10 až 1,40 podle velikosti ročního migračního přírůstku. Při nižší plodnosti (varianta ČSÚ) by stejná imigrace měla pochopitelně za následek o něco vyšší hodnoty indexu.

Projekci vývoje počtu živě narozených při různých hodnotách migračního přírůstku zachycuje Graf 4. Ani imigrace nezabrání v tomto nebo nejpozději příštím desetiletí poklesu počtu narozených v ČR. Poměrně výrazně však ovlivní, jak hluboký tento pokles bude a jak výrazný bude opětovný nárůst počtu narozených očekávaný zhruba ve třicátých letech. Při nulové migraci bude tento nárůst jen minimální a v brzké době bude vystřídán dalším poklesem. Naopak při přiblížení úhrnné plodnosti k 1,7 a ročním migračním přírůstkem 50 tisíc osob (resp. při úhrnné plodnosti 1,6 a ročním migračním přírůstkem 75 tisíc osob) by počet živě narozených koncem třicátých let a během let čtyřicátých mohl opět dosahovat hodnot srovnatelných s dnešními, tj. přesahovat 100 tisíc.

Konečně předpokládaný vývoj přirozeného přírůstku v ČR při různých úrovních migračního salda zobrazuje Graf 5. Ani maximální předpokládané migrační saldo – 100 tisíc osob ročně – nezabrání tomu, že během tohoto či příštího desetiletí poklesne počet živě narozených v ČR pod počet zemřelých a přirozený přírůstek bude opět – tentokrát zřejmě několik desítek let – záporný. Hodnoty přirozeného úbytku mohou kolem roku 2050 dosahovat několika desítek tisíc osob ročně. Uvedený trend by mohlo zvrátit pouze velmi výrazné zvýšení plodnosti a přiblížení hodnoty úhrnné plodnosti k hodnotě 2,1. Tomu však v ČR zatím nic nenasvědčuje.

Graf 4.

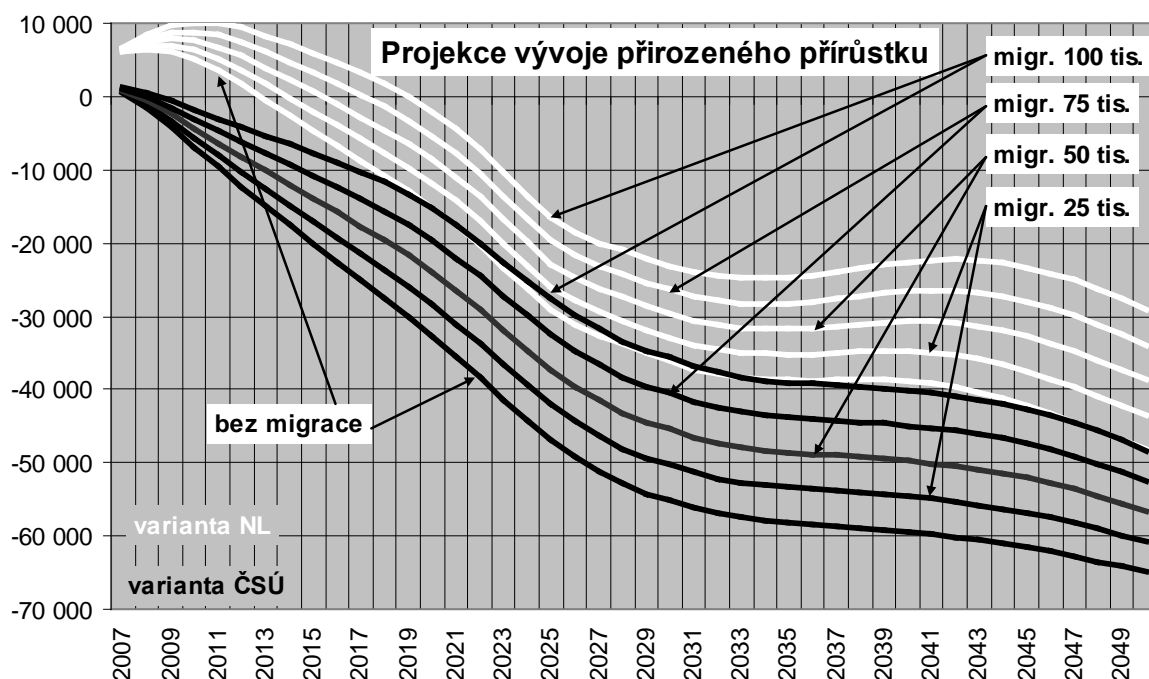


Zdroj: Vlastní výpočty

#### 4. Závěr

Migrace pochopitelně může ovlivnit porodnost, ale jen do určité míry. Nízká imigrace do postkomunistických zemí je jednou z příčin toho, že v řadě těchto zemí došlo či dochází několik let za sebou k přirozenému úbytku obyvatelstva, v ostatních zemích Evropy (s výjimkou Německa a Itálie) je dosud přirozený přírůstek vesměs kladný.

Graf 5.



Zdroj: Vlastní výpočty

Výše budoucího migračního přírůstku v ČR může v budoucnu poměrně výrazně ovlivnit vývoj počtu narozených, především koncem třicátých let a později. Zřejmě však nezabrání dlouhodobému přirozenému úbytku obyvatelstva očekávanému v nejbližších letech.

## 5. Literatura

FIALA, T. 2006. Dva přístupy vývoje modelování úmrtnosti v populační projekci a jejich aplikace na populaci ČR, 1997. Bratislava 05.10.2006 – 06.10.2006. In: Forum Statisticum Slovacum 4/2006. Bratislava : Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, 2006, s. 44–55. ISSN 1336-7420.

FIALA, T. 2007. Vývoj porodnosti a plodnosti v České republice a v některých evropských zemích. Sborník konference Občanského institutu „Rodinná politika a agenda rovnosti žen a mužů“, Praha (v tisku).

Obecná databáze Eurostatu [http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?\\_pageid=1996,45323734&\\_dad=portal&\\_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=EU\\_MAIN\\_TREE&deph=1](http://epp.eurostat.ec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=EU_MAIN_TREE&deph=1).

### Adresa autora:

Tomáš Fiala, RNDr., CSc.

Fakulta informatiky a statistiky VŠE, katedra demografie

nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

Česká republika

fiala@vse.cz

Článek vznikl v rámci dlouhodobého výzkumného projektu 2D06026 „Reprodukce lidského kapitálu“ financovaného MŠMT v rámci Národního programu výzkumu II.

# Niektoré charakteristiky sťahovania medzi Slovenskou republikou a Českou republikou v rokoch 2001 – 2006

**Andrea Galvánková**

## Abstract

The contribution deals with some characteristics of the population migration between the Slovak Republic and the Czech Republic in the period of 2001 – 2006. A special attention is given to the demographic structure of migrants.

**Key words:** *international migration; immigrants; emigrants; net migration; migration increase; net emigration; migration turnover; age distribution of migrants*

## 1. Úvod

Migrácia má medzi demografickými procesmi zvláštne postavenie, keďže citlivo reaguje na významné zmeny politickej a ekonomickej situácie vo svete. Nové trendy do migračných procesov priniesol aj vstup Slovenskej a Českej republiky do EÚ v r. 2004.

Článok sa zaoberá niektorými charakteristikami migrácie obyvateľstva medzi Slovenskom a Českom v rokoch 2001 – 2006. Bližšia pozornosť je venovaná demografickej štruktúre migrantov.

## 2. Počet sťahujúcich sa a prírastky sťahovania medzi Slovenskou republikou a Českou republikou

Od r. 2004 sa intenzita migračného pohybu medzi Slovenskou a Českou republikou zvyšovala. V r. 2006 dosiahol objem zahraničného sťahovania medzi oboma krajinami 1,9 tisíc osôb, čo je oproti obdobiu pred vstupom do EÚ (r. 2003) nárast o 70 %. Na celkovom objeme sťahovania medzi SR a zahraničím však v rokoch 2001 – 2006 podiel sťahovania medzi SR a ČR sústavne klesal (v r. 2006 poklesol o 20 percentuálnych bodov oproti r. 2001).

Migračné zisky SR z migrácie s ČR sa od r. 2001 výrazne znižovali, najnižšie boli v r. 2004 (11,3% zo salda sťahovania medzi SR a zahraničím), a v r. 2005 a 2006 dosahovali okolo 12%, čo je proti r. 2001 pokles o 47 percentuálnych bodov. Štatistické údaje o evidovanej zahraničnej emigrácii (vrátane emigrácie do ČR) sú však značne skreslené, pretože časť obyvateľov, ktorá odchádza zo Slovenska s cieľom dlhodobo žiť v zahraničí neinformuje o zmene trvalého pobytu príslušné orgány, ani neodovzdá svoje doklady na políciu.

V rokoch 2001 – 2006 prevyšovali počty prisťahovaných z ČR počty vystťahovaných do ČR. V r. 2006 sa oproti r. 2003 počet prisťahovaných z ČR zvýšil o 80 %, počet vystťahovaných do ČR o 60 %. Pomer prisťahovaných z ČR a vystťahovaných do ČR zostal v r. 2006 oproti minulému roku zachovaný (1,6 resp. 8:6), pričom v predchádzajúcich rokoch bol nasledovný: 1,5 v r. 2004 a 2003, 1,7 v r. 2002 a 2,5 v r. 2001.

Od r. 2004 rástol podiel prisťahovaných z ČR na celkovom objeme sťahovania medzi SR a ČR a v r. 2006 dosiahol 62 %, čo je nárast o 3 percentuálne body oproti r. 2003.

Počet vystťahovaných do ČR síce mierne poklesol v r. 2006 oproti r. 2005 (o 4 %), k poklesu však došlo prvýkrát v období 2001 – 2006, (ak neberieme do úvahy pokles o 1 osobu v r. 2003 oproti r. 2002).

Aj keď v období 2001 – 2006 klesal podiel prisťahovaných z ČR zo všetkých prisťahovaných do SR, ČR bola hlavnou zdrojovou krajinou zahraničnej imigrácie SR. V r. 2006 sa z ČR prisťahovalo 1

164 osôb (21 % všetkých evidovaných prisťahovaných zo zahraničia), v rokoch 2004 – 2006 to bolo 22 % a v rokoch 2001 – 2003 34 %.

ČR bola v sledovanom období aj hlavnou zdrojovou krajinou zahraničnej emigrácie SR. Podiel vysťahovaných do ČR zo všetkých vysťahovaných zo SR sa v r. 2006 oproti r. 2001 zvýšil o 1,3 percentuálneho bodu. V r. 2006 sa do ČR vysťahovalo 706 osôb (41 % zo všetkých vysťahovaných zo SR), v r. 2004 – 2006 to bolo 40 % a v rokoch 2001 – 2003 36 %. V r. 2004 bol podiel vysťahovaných do ČR najvyšší (42 % zo všetkých evidovaných vysťahovaných zo SR).

### **3. Demografické štruktúry sťahujúcich sa**

#### **3.1 Štruktúra podľa pohlavia**

Z hľadiska pohlavia prevažovali medzi prisťahovanými z ČR v r. 2001 – 2006 muži (53%), s výnimkou rokov 2001 a 2003, kedy sa prisťahovalo viac žien. V rokoch 2004 - 2006 bol pomer prisťahovaných mužov k prisťahovaným ženám 5:4.

Naopak, medzi vysťahovanými do ČR v celom sledovanom období početne prevládali ženy. V rokoch 2004 - 2006 bol pomer vysťahovaných mužov k vysťahovaným ženám 4:5.

V rokoch 2004 – 2006 tvorili muži 76 % zo salda sťahovania medzi SR a ČR, v rokoch 2001 – 2003 to bolo 56 %.

#### **3.2 Štruktúra podľa veku**

Na prisťahovaných z ČR sa v r. 2001 - 2006 podieľali najmä prisťahovaní vo veku 25 - 39 rokov, ktorí tvorili 34 % všetkých prisťahovaných. Podľa pohlavia, najviac mužov sa prisťahovalo vo veku od 25 do 44 rokov (45 % všetkých prisťahovaných mužov a 57 % prisťahovaných mužov v produktívnom veku). Zo žien sa najviac prisťahovalo vo veku od 25 do 34 rokov (26 % všetkých prisťahovaných žien a 35 % prisťahovaných žien v produktívnom veku).

Z hľadiska ekonomických vekových skupín mali v r. 2001 – 2006 prevahu prisťahovaní v produktívnom veku (77 % všetkých prisťahovaných). Medzi prisťahovanými v produktívnom veku mierne prevažovali muži (55 %). 45 % prisťahovaných v produktívnom veku tvorili osoby vo veku 25 – 29 rokov. Najmenej prisťahovaných bolo v poproduktívnom veku (8 % všetkých prisťahovaných). Medzi poproduktívnymi osobami početne prevládali ženy (60 %).

Počty prisťahovaných v produktívnom veku klesali do r. 2004, kedy došlo k ich výraznému zvýšeniu (o 74,2 % oproti r. 2003). V nasledujúcich dvoch rokoch sa však rast počtu prisťahovaných v produktívnom veku spomalil, muži dokonca zaznamenali v r. 2006 úbytok (1,5 %) oproti r. 2005. Naopak, rast počtu prisťahovaných v predproduktívnom veku sa v r. 2005 a 2006 zväčšil. Kým prisťahovaní v produktívnom veku zaznamenali v r. 2006 prírastok 1,4 % oproti r. 2005, prisťahovaní v predproduktívnom veku až 20,9 %. Prisťahovaní v poproduktívnom veku zaznamenali oproti r. 2005 úbytok 2,2 %.

V r. 2006 dosiahli najväčší prírastok oproti r. 2001 osoby v produktívnom veku (23,2 %). Naopak, osoby v predproduktívnom veku zaznamenali úbytok (5,8%).

V rokoch 2001 – 2006 sa najvyšší počet vysťahovaných žien zo Slovenska do ČR sústreďoval vo vekovej kategórii 25 – 29 rokov (24% všetkých vysťahovaných žien a 30% vysťahovaných žien v produktívnom veku). Z mužov sa najviac vysťahovalo vo veku od 25 do 34 rokov (33% všetkých vysťahovaných mužov a 42% vysťahovaných mužov v produktívnom veku). Medzi vysťahovanými početne prevažovali ženy (55%).

V sledovanom období mali medzi vysťahovanými výraznú prevahu osoby v produktívnom veku (79 % všetkých vysťahovaných). Medzi vysťahovanými v produktívnom veku početne prevládali ženy (56 %). 26% vysťahovaných v produktívnom veku tvorili vysťahovaní vo veku 25 – 29 rokov. Najmenej sa vysťahovalo osôb v poproduktívnom veku (5 % všetkých vysťahovaných).



V r. 2006 zaznamenali oproti r. 2001 najväčší migračný prírastok (90 %) vyst'ahovaní produktívneho veku. Ich počet sa v sledovanom období medziročne zvyšoval. Najviac sa zvýšil v r. 2004, kedy oproti r. 2003 vzrástol o viac ako 50 % (u mužov o 55 %, u žien o 51 %). V posledných dvoch rokoch rástol opäť mierne (v r. 2006 o 2% oproti r. 2005). Naproti tomu, kategórie predproduktívnych a poproduktívnych osôb zaznamenali v r. 2006 oproti r. 2005 úbytok.

V období 2001 – 2006 bol u žien najväčší migračný úbytok v kategórii 25 – 29 ročných žien, u mužov v kategórii 5 – 9 a 25 – 29 ročných mužov. Naopak, najväčší migračný prírastok zaznamenali 35 – 44 roční muži a 15 – 19 a 50 – 59 ročné ženy. V r. 2001 – 2003 bol u mužov najväčší migračný prírastok v kategórii 35 – 39 ročných mužov, po r. 2004 sa rozšíril o kategóriu 40 – 44 ročných mužov. U žien boli v r. 2001 – 2003 najväčšie migračné prírastky v kategóriách 0 – 4, 10 – 19, 35 – 39 a 55 – 59 ročných žien. Po r. 2004 zaznamenali najvyššie migračné prírastky kategórie 20 – 24, 55 – 59 a 75 – 79 ročné ženy.

#### **4. Záver**

Keďže najväčší podiel na migrácii majú nižšie vekové kategórie (20 – 44 ročné osoby), je predpoklad, že väčšina osôb sa s'ahuje za účelom štúdia, zamestnania a formovania rodiny. Migrácia vo vyšších vekových kategóriách môže predstavovať návratovú migráciu do krajiny pôvodu.

#### **5. Literatúra**

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, Štatistický úrad SR, Infostat, 2004 – 2007.

Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike (2006), Štatistický úrad SR, 2007, s. 55.

Populačný vývoj v Slovenskej republike v r. 2004, Infostat, 2005, s. 95.

Andrea Galvánková, Mgr.

Štatistický úrad SR

Miletičova 3

824 67 Bratislava

[andrea.galvankova@statistics.sk](mailto:andrea.galvankova@statistics.sk)

## Príloha

Tab.1 Sťahovanie medzi SR a ČR, 2000 - 2006

Ukazovateľ	Rok					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Objem sťahovania (osoby)						
muži	642	605	532	857	976	946
ženy	746	593	566	792	902	924
spolu	1 388	1 198	1 098	1 649	1 878	1870
Pristťahovaní z ČR						
muži	480	393	322	552	645	646
ženy	510	356	328	435	499	518
spolu	990	749	650	987	1 144	1164
Vystťahovaní do ČR						
muži	162	212	210	305	331	300
ženy	236	237	238	357	403	406
spolu	398	449	448	662	734	706
Saldo sťahovania						
muži	318	181	112	247	314	346
ženy	274	119	90	78	96	112
spolu	592	300	202	325	410	458

Zdroj: Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (2001 - 2006)

Tab. 2 Zahraničné sťahovanie obyvateľov v SR, 2001 - 2006

Ukazovateľ	Rok					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Objem sťahovania (osoby)	3 034	3 723	3 797	6 046	7 149	7 324
Pristťahovaní	2 023	2 312	2 603	4 460	5 276	5 589
Vystťahovaní	1 011	1 411	1 194	1 586	1 873	1 735
Saldo sťahovania	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854

Zdroj: Vývoj obyvateľstva v Slovenskej republike (2006)

Tab. 3 Pristahovani do SR z ČR podľa pohlavia a veku, 2001 - 2006

Vek	2001			2002			2003			2004			2005			2006		
	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy
Spolu	990	480	510	749	393	356	650	322	328	987	552	435	1 144	645	499	1 164	646	518
0-4	59	30	29	49	28	21	48	25	23	42	22	20	52	27	25	66	31	35
5-9	61	37	24	33	18	15	47	23	24	33	19	14	42	20	22	49	29	20
10-14	52	22	30	45	24	21	45	16	29	50	28	22	40	26	14	47	22	25
15-19	72	31	41	28	11	17	34	16	18	40	24	16	40	17	23	56	20	36
20-24	67	24	43	65	29	36	48	18	30	89	41	48	107	42	65	119	48	71
25-29	107	43	64	80	36	44	63	23	40	132	67	65	151	69	82	151	68	83
30-34	97	52	45	96	44	52	72	41	31	113	61	52	129	71	58	164	97	67
35-39	96	49	47	84	48	36	79	40	39	94	61	33	126	89	37	118	80	38
40-44	85	43	42	53	36	17	46	33	13	95	65	30	120	94	26	72	55	17
45-49	63	37	26	46	32	14	36	19	17	55	34	21	65	49	16	73	50	23
50-54	65	39	26	40	21	19	25	15	10	73	48	25	68	45	23	67	43	24
55-59	50	21	29	41	20	21	27	10	17	50	31	19	59	33	26	62	45	17
60-64	44	23	21	35	22	13	19	14	5	41	23	18	41	28	13	37	23	14
65-69	27	14	13	14	8	6	24	13	11	25	9	16	30	18	12	27	18	9
70-74	14	6	8	18	8	10	12	7	5	15	6	9	21	9	12	15	4	11
75-79	13	3	10	11	4	7	14	7	7	19	7	12	27	4	23	28	9	19
80-84	11	5	6	8	3	5	7	1	6	16	4	12	18	2	16	11	4	7
85+	7	1	6	3	1	2	4	1	3	5	2	3	8	2	6	2	0	2
predproduktívny (0-14)	172	89	83	127	70	57	140	64	76	125	69	56	134	73	61	162	82	80
produktívny (15-64)	746	362	384	568	299	269	449	229	220	782	455	327	906	537	369	919	529	390
poproduktívny (65+)	72	29	43	54	24	30	61	29	32	80	28	52	104	35	69	83	35	48

Zdroj: Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (2001 - 2006)

Tab. 4 Vystiahovaní zo SR do ČR podľa pohlavia a veku, 2001 - 2006

Vek	2001			2002			2003			2004			2005			2006		
	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy
Spolu	398	162	236	449	212	237	448	210	238	662	305	357	734	331	403	706	300	406
0-4	19	9	10	15	8	7	26	20	6	37	19	18	33	16	17	43	19	24
5-9	29	9	20	36	25	11	23	10	13	26	15	11	49	26	23	32	14	18
10-14	19	9	10	35	21	14	21	10	11	39	18	21	40	24	16	23	9	14
15-19	24	13	11	19	12	7	22	9	13	36	15	21	25	15	10	23	7	16
20-24	41	12	29	50	17	33	54	19	35	69	25	44	57	14	43	75	25	50
25-29	74	27	47	86	33	53	85	28	57	130	50	80	166	66	100	167	58	109
30-34	60	29	31	68	33	35	46	22	24	97	49	48	112	50	62	124	52	72
35-39	37	13	24	47	18	29	42	22	20	69	41	28	77	37	40	70	39	31
40-44	31	15	16	24	14	10	35	25	10	47	27	20	44	26	18	49	35	14
45-49	11	7	4	18	13	5	27	18	9	33	18	15	31	16	15	29	17	12
50-54	11	4	7	13	7	6	12	6	6	25	10	15	27	14	13	18	6	12
55-59	8	3	5	9	3	6	11	4	7	8	2	6	12	5	7	18	6	12
60-64	10	4	6	7	2	5	11	4	7	13	6	7	22	6	16	11	6	5
65-69	7	4	3	7	1	6	12	4	8	5	0	5	10	8	2	10	3	7
70-74	8	2	6	4	2	2	11	5	6	10	4	6	9	2	7	4	1	3
75-79	5	2	3	8	1	7	5	2	3	11	4	7	8	4	4	6	3	3
80-84	1	0	1	2	1	1	3	1	2	4	1	3	10	2	8	4	0	4
85+	3	0	3	1	1	0	2	1	1	3	1	2	2	0	2	0	0	0
predproduktívny (0-14)	67	27	40	86	54	32	70	40	30	102	52	50	122	66	56	98	42	56
produktívny (15-64)	307	127	180	341	152	189	345	157	188	527	243	284	573	249	324	584	251	333
poproduktívny (65+)	24	8	16	22	6	16	33	13	20	33	10	23	39	16	23	24	7	17

Zdroj: Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (2001 - 2006)

Tab. 5 Saldo sťahovania medzi SR a ČR podľa pohlavia a veku, 2001 - 2006

Vek	2001			2002			2003			2004			2005			2006		
	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy
Spolu	592	318	274	300	181	119	202	112	90	325	247	78	410	314	96	458	346	112
0-4	40	21	19	34	20	14	22	5	17	5	3	2	19	11	8	23	12	11
5-9	32	28	4	-3	-7	4	24	13	11	7	4	3	-7	-6	-1	17	15	2
10-14	33	13	20	10	3	7	24	6	18	11	10	1	0	2	-2	24	13	11
15-19	48	18	30	9	-1	10	12	7	5	4	9	-5	15	2	13	33	13	20
20-24	26	12	14	15	12	3	-6	-1	-5	20	16	4	50	28	22	44	23	21
25-29	33	16	17	-6	3	-9	-22	-5	-17	2	17	-15	-15	3	-18	-16	10	-26
30-34	37	23	14	28	11	17	26	19	7	16	12	4	17	21	-4	40	45	-5
35-39	59	36	23	37	30	7	37	18	19	25	20	5	49	52	-3	48	41	7
40-44	54	28	26	29	22	7	11	8	3	48	38	10	76	68	8	23	20	3
45-49	52	30	22	28	19	9	9	1	8	22	16	6	34	33	1	44	33	11
50-54	54	35	19	27	14	13	13	9	4	48	38	10	41	31	10	49	37	12
55-59	42	18	24	32	17	15	16	6	10	42	29	13	47	28	19	44	39	5
60-64	34	19	15	28	20	8	8	10	-2	28	17	11	19	22	-3	26	17	9
65-69	20	10	10	7	7	0	12	9	3	20	9	11	20	10	10	17	15	2
70-74	6	4	2	14	6	8	1	2	-1	5	2	3	12	7	5	11	3	8
75-79	8	1	7	3	3	0	9	5	4	8	3	5	19	0	19	22	6	16
80-84	10	5	5	6	2	4	4	0	4	12	3	9	8	0	8	7	4	3
85+	4	1	3	2	0	2	2	0	2	2	1	1	6	2	4	2	0	2
predproduktívny (0-14)	105	62	43	41	16	25	70	24	46	23	17	6	12	7	5	64	40	24
produktívny (15-64)	439	235	204	227	147	80	104	72	32	255	212	43	333	288	45	335	278	57
Poproduktívny (65+)	48	21	27	32	18	14	28	16	12	47	18	29	65	19	46	59	28	31

Zdroj: Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (2001 - 2006)

# Migrace na jihu Čech během 16.-18. století

**Josef Grulich**

## Abstract

### Migration within the South Bohemian territory throughout the 16th - 18th centuries

Based on the analysis of both registration sources (serf files, registry records) and insurance sources (land registers) originated in the 16th - 18th centuries, the focal arguments for the migration of citizens in bondage as well as its extent were able to be defined. The age and sex of the migrants were also taken into consideration. A legal change of the place of residence was predominantly related to marriage, working opportunities or execution of property transaction. Migration in the country usually took place within the closest surroundings of the place of origin, generally up to a distance of ten kilometres. As far as towns are concerned, the migration was of a larger extent, which was connected with maintaining both personal and profession strategies of craftsmen and traders within the localities of a town character. Migrations on a similar level were verifiable in the case of both sexes. The interest in changing residence decreased with the rising age.

**Key words:** *South Bohemia, migration, 16th - 18th centuries, sex, marriage, working opportunities*

## 1. Úvod

Život poddaných v období raného novověku si nelze představit bez uskutečňování jednorázových či sezónních migrací. V městském i vesnickém prostředí je prokazatelná jejich závislost na objektivních (okolnosti pracovního uplatnění, volby životního partnera, uplatňování dědických nároků) i subjektivních faktorech (věk, pohlaví, socioprofesionální příslušnost migrantů). Cílem prováděného výzkumu byla snaha ověřit celkový rozsah legálních migrací městského i vesnického obyvatelstva. Vzhledem k neznalosti soudobých komunikací byly zkoumané typy migrací vnímány v rámci vzdáleností měřených vzdušnou čarou. Současně s nimi byly posuzovány i okolnosti, které mohly průběh migrací ovlivnit. Prováděný výzkum byl prováděn na základě poddanských seznamů, které byly sestaveny pro město Prachatice (1585), třeboňské (1586) a libějovické panství (1607). Situace v pobělohorském období byla sledována na základě matriční evidence a pozemkových knih, které byly dlouhodobě vedeny v ucelené řadě pro oblast chýnovského panství (17.-18. století).

## 2. Text příspěvku

Při posuzování migrací v období raného novověku je nutné vycházet z charakteru zkoumaných sídelních jednotek. Obyvatelé vesnic, vzhledem k četnosti jejich zastoupení, zpravidla nacházeli pracovní uplatnění či životního partnera v rámci svého nejbližšího okolí, nejčastěji v okruhu 10ti (maximálně 20ti) km od svého bydliště. V uvedených případech se jednalo o vzdálenost, kterou bylo možné v obojím směru překonat během jednoho dne. Obyvatelstvo měst migrovalo na větší vzdálenosti, jejichž rozsah byl určován omezeným výskytem lokalit městského charakteru (města, městečka). Zde se soustředila většina obchodníků a řemeslníků, jejich osobní i profesní vazby předurčovaly uskutečňování migrací.

Jedním z faktorů, jež mohl iniciovat změnu dosavadního místa pobytu, bylo české dědické právo, jež preferovalo nedělitelnost poddanské nemovitosti, základního mobiliáře usedlosti i polností. Bylo-li v rodině více sourozenců, otcovský dům zdědil pouze jeden z nich. Za příznivého populačního vývoje, který je doložitelný zvláště v období po ukončení třicetileté války, zcela zákonitě přibývalo

těch, pro které se změna bydliště stávala nutností.

V uvedeném období se však současně nabízela příležitost k převzetí válkou zničených nebo poškozených hospodářství. Vidina zisku neobsazené usedlosti dávala do pohybu velké množství poddaných. Ti buď dobrovolně nebo v některých případech i z přinucení měnili své dosavadní bydliště s cílem převzít opuštěnou nemovitost. Ve většině uvedených případů nelze hovořit o „samovolných“ migracích, neboť většina z nich byla organizována vrchnostenskou kanceláří.

Například eggenberská správa chýnovského panství se během druhé poloviny 17. století potýkala s nedostatkem poddaných, zvláště však hospodářů schopných plnit všechny předepsané poddanské dávky a závazky vyplývající z vlastnictví poddanské nemovitosti. A tak prostřednictvím finanční podpory i berních úlev motivovala poddané z odlehlých a válkou nedotčených panství eggenberské domény (oblast Šumavy). Zde byl prokazatelný dostatek obyvatelstva společně se zájmem o přesídlení do jiné oblasti. Prostorová migrace v některých případech s sebou přinášela změnu sociální příslušnosti, takže např. původem chalupník se mohl stát sedlákem na dlouhodobě neobsazeném gruntu.

Stabilizace vlastnických poměrů, doložitelná společně se zlepšením ekonomické situace i nárůstem početního stavu obyvatelstva, již na počátku 18. století ukončila možnost migrací souvisejících s převzetím neobsazené nemovitosti. Poddanské usedlosti již byly pořizovány jen prostřednictvím koupě - selské grunty v okruhu 20ti km, a chalupy do 10ti km. Na základě doložených skutečností je prokazatelné, že uskutečňování migrací bylo ovlivněno politickými událostmi (třicetiletá válka), ekonomickou situací (poválečná stagnace a propad ekonomiky) i demografickým vývojem (početní nárůst obyvatelstva).

Profesní migrace mohly mít za následek změnu struktury obyvatelstva podle pohlaví. Zvláště v případě lokalit městského typu bylo obvyklé, že vesnické dívky přicházející do měst v roli služebního personálu přispívaly k změně poměru pohlaví ve prospěch ženské populace. V případě služebního poměru však měla změna místa pobytu pouze krátkodobý charakter. Doba vzájemného soužití čeledního personálu v domácnosti zaměstnavatele byla předem smluvena na jeden rok. Pokud se plnění pracovních povinností i vzájemné soužití osvědčily, dočasný pobyt bylo možné opakovaně prodlužovat. Ucelené řady poddanských seznamů potvrzují skutečnost, že střídání místa služby nebylo nikterak výjimečné. Existence osobních vazeb v okruhu příbuzných a přátel napomáhala k předávání informací o možnostech i podmínkách lepšího pracovního uplatnění.

V souvislosti s uskutečňováním migrací nelze opomenout ani věk a rodinné postavení migrantů. U svobodných osob mladšího věku byla změna bydliště mnohem pravděpodobnější, než v případě jednotlivců náležejících do vyšších věkových skupin (nad 35 let). Nikoliv poddanská příslušnost, ale vstup do manželství a následná vazba na rodinu a majetkové zázemí eliminovala možnost uskutečňování migrací na minimum. Teoreticky vzato, každý muž vstupující do manželství měl mít k dispozici určité hmotné zázemí, aby byl schopen zabezpečit svoji rodinu.

Nejvíce migrující složku v rámci venkovského obyvatelstva představovala čeleď. Až ve třech čtvrtinách z celkového počtu všech zkoumaných případů si službu odbývala mimo své rodiště. Obvykle své pracovní uplatnění nacházela ve vzdálenosti do 20ti km od místa svého původu. V souvislosti s pracovními migracemi však nelze opomenout ani podruhy. Zpravidla se jednalo o muže i ženy, jež v důsledku uplatňování českého dědického práva ztráceli nárok na otcovskou usedlost a museli si hledat pracovní uplatnění na cizím hospodářství, často mimo své rodiště. Bez ohledu na pohlaví jsou u nich prokazatelné migrace obdobného rozsahu jako v případě čeledi – do vzdálenosti 20ti km od místa původu. Jediný rozdíl mezi nimi spočívá v dlouhodobém charakteru pracovního poměru.

Změnu bydliště nelze opomenout ani v souvislosti s uzavřením manželského svazku. Zvláště v případě čeledi, podruhů a tovaryšů nebylo nikterak výjimečné, jestliže v místě svého dočasného

nebo trvalého pracovního pobytu si zvolili budoucího životního partnera. Přitom se mohlo jednat o zcela záměrnou volbu, vycházející z prosazování určitých osobních či profesních zájmů. Jednotlivé sňatky byly většinou uzavírány jen mezi osobami náležejícími do shodných nebo blízkých sociálněprofesních skupin. Především obchodníci a řemeslníci ve městech nebo někteří sedláci a mlynáři na venkově vyhledávali životní partnery zcela bez ohledu na prostorovou vzdálenost. Cílené uplatňování sňatkové strategie v rámci určité socioprofesionální skupiny bylo podmíněno uskutečněním migrace v městském i venkovském prostředí.

Ke kontaktům obyvatelstva z odlišných částí šlechtického dominia nejčastěji docházelo v průběhu výročních trhů, poutí a procesí. Poddaní se mohli vzájemně setkávat a seznamovat též během bohoslužeb nebo v krčmách a mlýnech. V souvislosti s volbou budoucího životního partnera nelze podcenit význam čelední služby a podružství. Nikoliv krátkodobý kontakt ve farním chrámu nebo během jarmarku, ale dlouhodobý pobyt ve službě, v dílně či obchodě zpravidla mohl vést k uzavření manželství ve městě i na venkově. Přestože migrace přes hranice panství byly podmíněny získáním povolení, jeho obdržení nebylo problematické. Majitelé jednotlivých panství si své poddané zpravidla vyměňovali na principu reciprocity.

Na příkladu vřesecké rychty náležející do oblasti chýnovského panství byl prováděn komparativní výzkum sňatkových migrací v letech 1640 – 1680. Jejich rozsah v období před třicetiletou válkou a po jejím ukončení byl totožný. Vzájemné rozdíly jsou doložitelné hlavně v závislosti na odlišném charakteru zkoumaných lokalit – měst, městeček a vsí.

V případě vesnic pocházelo ze stejného místa 13 % manželských párů. Tři čtvrtiny snoubenců byly z lokalit, mezi nimiž nebyla vzdálenost větší, než 20 km. Sňatkové migrace přesahující uvedené ohraničení byly výjimečné. Rozsah migrací souvisejících s uzavřením sňatku přímo koresponduje s oblastí uskutečňování pracovních migrací. Na rozdíl od vesnic byla odlišná situace doložitelná v středisku panství - Chýnově a v hornickém městečku - Ratibořských Horách. Většinu manželských párů zde vytvářeli místní lidé. V Chýnově se jednalo o 45 % párů, zatímco v Ratibořských Horách o 58 %.

V souvislosti s prosazováním sňatkových strategií bylo obvyklé, jestliže sňatky mezi sebou uzavíraly především osoby náležející do shodných nebo blízkých společenských vrstev. Zvláště v případě Ratibořských Hor se projevovala sounáležitost hornických rodin i z poměrně vzdálených míst, tedy pod podmínkou uskutečnění sňatkové migrace. Celkový podíl uvedených případů představoval 5 - 8 % z celkového počtu uzavřených sňatků. V Chýnově, který představoval řemeslnicko-agrární středisko, byla situace obdobná jako na venkově – 50 % manželských párů bylo tvořeno osobami, jejichž místa původu byla vzdálena do 20ti km.

Pro dokreslení soudobé mobility obyvatelstva bylo zkoumáno, z jak velké vzdálenosti si snoubenci vybírali svědky svého svatebního obřadu. Na rozdíl od novomanželů, z nichž jeden měnil své trvalé bydliště, pro svědka, i když přicházel z daleka, účast na svatebním obřadu byla časově omezenou cestou (spíše výletem). Získané poznatky informují o rozsahu osobních kontaktů (krátkodobé mobility), nežli o migracích ve smyslu stěhování či delšího pobytu mimo domov, jak tomu bylo v ostatních uvedených případech. I přes uvedené odlišnosti však byly prokazatelné velmi podobné skutečnosti.

Obecně je možno poznamenat, že u svědků, snad ještě více než v případě snoubenců, bylo obvyklé, jestliže pocházeli ze stejného místa jako osoby vstupující do manželství. Zpravidla se jednalo o příbuzné osoby nebo přátele. Současně to však mohli být i představitelé místních elit, kteří se veřejně prezentovali zvláště během křestních i svatebních obřadů. Svědci pocházeli z lokalit v okruhu 20ti km od místa původu některého ze snoubenců. Na vesnicích do uvedené skupiny náležely dvě třetiny svědků, zatímco v Chýnově jen jedna třetina. V hornickém prostředí Ratibořských Hor je nejlépe prokazatelná určitá profesní semknutost lidí (horníků) z dané lokality i ostatních hornických regionů na území Čech.



### 3. Závěr

Změna bydliště související s pracovním uplatněním, koupí cizí nemovitosti či uzavřením sňatku nebyla v období raného novověku nikterak výjimečná. Zcela právem ji můžeme zařadit do oblasti každodennosti. Při legálních migracích trvalého i dočasného charakteru se venkovské obyvatelstvo stěhovalo na menší vzdálenost, než obyvatelé měst. Zmíněná situace byla do značné míry ovlivněna hustotou výskytu jednotlivých sídelních jednotek – měst, městeček a vesnic. Profesní a osobní kontakty doložitelné ve vesnickém prostředí jsou nejčastěji doložitelné v okruhu 10ti km (maximálně 20ti km) od místa bydliště. V podstatě se jednalo o vzdálenost asi čtyř až pěti hodin chůze, kterou bylo možné ujít tam i zpět během jednoho jediného dne. Se vzrůstající vzdáleností však rodinné i osobní vazby rychle slábly. V obdobné vzdálenosti od místa pobytu, je možné vymezit rozsah profesních, osobních, i společenských vazeb, které dotvářely mezilidské vztahy v období raného novověku.

Spojením eggenberské a schwarzenberské rodové domény se usnadnila možnost stěhování poddaného obyvatelstva (1719). V praxi však nebyl zaznamenán žádný zvýšený počet pracovních ani sňatkových migrací. Rozsah území, v rámci kterého se poddaní lidé stěhovali, zůstával dlouhodobě zachován (nejčastěji do 10ti km, maximálně v okruhu 20ti km). Ani pozdější zrušení nevolnictví v roce 1781 nemělo za následek okamžité stěhování venkovského obyvatelstva do měst. Migrace městského i venkovského obyvatelstva probíhaly po celé raně novověké období v nezměněném rozsahu. Teprve nástup průmyslové revoluce a vznik nových dopravních prostředků měl za následek ještě větší rozsah a intenzitu migrací.

### 4. Literatura

- ČÁŇOVÁ, E. 1986. Prameny k vývoji migrací v Čechách (17. a 18. století). In: Historická demografie, 1986, s. 145-160.
- GRULICH, J. 2005. Migrace českobudějovického obyvatelstva ve světle propouštěcích listů (1756-1770). In: UNIVERSITAS OSTRAVIENSIS ACTA FACULTATIS PHILOSOPHICAE. 2005, č. 219. HISTORICA, 2005, s. 55-72.
- GRULICH, J. – ZEITLHOFER, H. 1998. Migrace jihočeského obyvatelstva v období před třicetiletou válkou a po jejím ukončení. In: Historická demografie, 1998, s. 79-105.
- MAUR, E. – GRULICH, J. 2006. Dějiny migrací v českých zemích v novověku. In: Historická demografie, Supplement, 2006. 270 s. ISBN 80-7330-088-5.
- PETRÁŇ, J. 1964. Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války. Praha 1964. 386 s.
- PETRÁŇ, J. 1957. Pohyb poddanského obyvatelstva a jeho osobní právní vztahy v Čechách v době předbělohorské. In: Československý časopis historický, 1957, s. 26–58, 399–447.
- PROCHÁZKA, V. 1963. Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století. Praha 1963. 585 s.
- ŠTĚRBOVÁ, B. 1989. Sňatečnost a sňatková migrace ve farnosti Střelecké Hoštice v letech 1645-1890, In: Jihočeský sborník historický, 1989, s. 125-136.

#### Adresa autora:

Josef Grulich, PhDr., Ph.D.  
 Historický ústav Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích  
 Na Mlýnské stoce 35  
 370 01 České Budějovice  
 grulich@ff.jcu.cz

# Proč se dlouhodobě nedaří dospět k harmonizovaným a mezinárodně srovnatelným údajům o zahraniční migraci

**Bohdana Holá**

## Abstract

Presidents of National Statistical Offices of Euro-zone established special task forces for dealing with crucial problems of current national and European statistics. One of the taskforces is aimed to deal with statistical challenges. President of Czech Statistical Office is a member of that Task force. He suggested migration as one of crucial (and most threatening) topics for the task force to discuss and solve.

This paper was created on a base of direct request of the task force and it was decided that it is advisable to promote the paper widely.

Paper summarises problems of migration concepts, migration statistics and international comparability and internal consistence of migration data and its wide consequences. In comparison with the paper presented two years ago it aims for more general audience and it also covers experiences collected during legislative process towards new Regulation of European Parliament and of the Council on statistics on international migration.

**Key words:** *international migration statistics, usual residence, migration policy, free movement*

## Úvod

Migrace, stěhování nebo také prostorový pohyb obyvatelstva je fenomén, jehož důležitost v posledních desetiletích narůstá s tím, jak se migrace stává stále významnější složkou pohybu obyvatelstva a také jak získává na důležitosti v souvislosti s fenoménem stárnutí populací rozvinutých zemí.

## Variabilita prostorového pohybu obyvatelstva

V posledních desetiletích dochází ve světě k výrazným změnám mobility světového obyvatelstva zejména v souvislosti s dopravními možnostmi, klesající pevností vazby občana a státu, globalizací a oběhem informací. Prostorový pohyb obyvatelstva a jeho mobilita nabývá mnoha podob, tak jak existuje velké množství životních a ekonomických strategií jednotlivých osob. Ne všechny prostorové pohyby lze zahrnout pod migraci, ale je dobré zmínit jejich základní škálu pro představu, o jak složitý sociálně-ekonomický systém se jedná a jak plynulé jsou hranice mezi jednotlivými typy. Mezi důležité prostorové pohyby, ať už přes hranice státu nebo v jejich rámci patří např.:

- turistika a pracovní cesty
- denní/týdenní dojíždka do zaměstnání včetně přeshraniční (pendleři)
- stěhování za sezónními pracemi (do 90 dní)
- krátkodobá migrace (do jednoho roku) většinou za účelem výdělků typu brigáda
- dlouhodobá migrace (přes jeden rok) pouze živitelé rodiny a odesílání většiny vydělaných peněz domů nebo jejich spoření např. na pořízení bydlení
- studium a stáž v cizí zemi
- dlouhodobá migrace celé rodiny nebo sloučení rodiny s živitelem, který vycestoval jako první (ekonomicky motivovaná, ale s plánovaným návratem do domovské země)
- přesídlení celé rodiny do nové země (s úmyslem zůstat natrvalo)
- získání občanství nové země pobytu (naturalizace)

- přesídlení na důchod (zvyšování kupní síly důchodu např. stěhováním německých důchodců do ČR)
- moderní nomádi (např. půl roku ve Středomoří, půl roku v Anglii nebo pracovníci pohybující se celoročně s postupující sklizní)

Nejenže modelů prostorového pohybu obyvatelstva je mnoho. Často také dochází k tomu, že se jeden model chování u jedné osoby změní plynule na jiný – osoba, která přijela jen na výlet, se atmosférou v zemi tak nadchne, že zůstane navždy; osoba, která plánovala zůstat v zemi 5 let a vydělat si na dům, je tak znechucena podmínkami, že odjede za půl roku (aniž by se od pobytu odhlásila atd.).

### **Záludnost migrační statistiky**

Takovýto komplexní systém životních strategií a modelů chování je samo o sobě těžké jakkoli zmapovat, popsat a správně zatřídit do jednotlivých kategorií migračních a nemigračních pohybů. A do této složitosti a dynamiky teprve vstupuje statistika (už z podstaty statická a schopná popisovat jevy, které se alespoň v základních rysech příliš nemění) a snaží se z dat, které jsou k dispozici, vytvořit obrázek alespoň o některých typech prostorových pohybů. Nelze samozřejmě tvrdit, že migrační statistika je jediná problematická statistika v celém statistickém systému – ekonomické a cenové statistiky také stojí před problémem, jak popsat statickými nástroji tak dynamický a živý proces, jakým je podnikání a snaha firem na trhu uspět. Statistika zahraniční migrace má společně se statistikou zahraničního obchodu proti většině dalších statistik jednu nevýhodu navíc.

Potýkají se totiž s problémem dvojích čísel, která by měla vypovídat o stejném fenoménu. Údaje o migračních tocích (tocích zboží a služeb) ze státu A do státu B zveřejňuje a poskytuje jak statistický úřad státu A, tak statistický úřad státu B. Tyto dva údaje, které by měly hovořit o jedné skupině lidí se běžně odlišují, často i řádově, jak je možné vidět v tabulce 1.

V tabulce je mnoho pozoruhodných rozdílů. Zvláště vyniká rozdílnost podchycení migrace s Německem u téměř všech zemí.

Údaje v tabulce v podstatě znevažují migrační statistiku a jakékoli analýzy migračních toků na těchto datech postavené. To však není jediný důsledek nekonzistencí v datech o mezinárodní migraci. Migrace je také součástí populační bilance nebo případně registrovaného počtu obyvatel toho kterého státu nebo obce. V konečném důsledku je možné se ptát, kolik má EU opravdu obyvatel, zda ukazatele „per capita“ nejsou významně zkreslené (kupříkladu v případě ČR a Polska podhodnocené) a zdali se tyto problémy s podchycením migračních toků neodrážejí i např. do neregulérnosti voleb do Evropského parlamentu (zdá se, že by čistě teoreticky bylo možné zvládnout odvolit cca ve dvaceti členských zemích), problémů z vícenásobným zdaněním nebo s vícenásobným čerpáním sociálních dávek.

Zaznamenání rozdílů v datech o tocích ze země A do země B a snaha o odstranění těchto rozdílů a nastolení srovnatelnosti není v žádném případě novinka. Minimálně od 70. let 20. století jsou si mezinárodní organizace, národní statistické úřady a akademická pracoviště zabývající se problematikou migrace vědomy rozdílů mezi vykazovanými daty. V roce 1976 OSN vydalo první sadu Doporučení ke statistice zahraniční migrace, která v revidované podobě platí dodnes (v roce 1997 vydalo OSN 1. revizi Doporučení OSN ke statistice zahraniční migrace, které byly základem pro nedávno schválené Nařízení; připravuje se druhá revize Doporučení). Zhruba jednou za dva roky pořádá UN ECE setkání ke statistice zahraniční migrace, kterého se kromě zástupců mezinárodních organizací účastní zástupci statistických úřadů i akademických pracovišť. Setkání pracovní skupiny k migrační statistice Eurostatu se rovněž konají cca jednou za dva roky. V roce 2004 proběhl CEIES seminář věnovaný výhradně statistice zahraniční migrace. V letech 2004 a 2005 proběhl v zemích EU THESIM projekt, který měl zmapovat systémy registrace migrace občanů země i cizinců a způsoby kompilace migrační statistiky. V letech 2004-2006 vznikl návrh Nařízení Evropského parlamentu

a Rady ke statistice společenství v oblasti zahraniční migrace a mezinárodní ochrany. Toto Nařízení bylo schváleno v červnu 2007. K problému bylo připraveno a předneseno mnoho příspěvků, bylo provedeno mnoho studií, národní statistické úřady jsou opakovaně vyzývány k harmonizaci s Doporučeními. K nějakému výraznému zmenšení rozdílů v oficiálních statistikách to ale nevedlo. Kde je možné vidět hlavní důvody v rozdílech a hlavní důvody toho, proč rozdíly nadále přetrvávají?

Tabulka 1: Srovnání párových údajů o migračních tocích mezi zeměmi EU, 2003

From	To														
	CY	CZ	DK	FI	DE	LV	LT	NL	PL	PT	SK	SI	ES	SE	UK
Cyprus	x	35	33	22	260	-	2	32	3	4	-	1	19	44	1 918
		16	14	-	80	-	-	19	15	-	-	-	14	21	261
Czech Republic	79	x	232	47	9 258	2	11	333	46	9	650	7	388	123	1 674
	32		47	57	950	12	13	149	1 040	27	18 262	9	70	43	455
Denmark	14	65	x	371	2 693	22	81	474	17	58	-	5	764	4 603	565
	24	180		403	2 540	348	596	609	548	174	79	29	1 720	4 582	4 317
Finland	11	55	421	x	2 204	38	32	362	6	15	-	-	802	3 395	246
	19	34	397		761	21	20	217	23	26	4	2	792	3 428	1 070
Germany	195	1 228	3 221	807	x	79	257	7 921	2 261	645	106	242	13 746	2 872	14 558
	306	8 909	2 712	2 380		1 474	2 011	8 616	82 910	8 880	9 546	2 346	16 236	3 786	15 550
Latvia	12	17	381	63	1 966	x	177	74	4	11	-	-	207	182	-
	1	3	40	33	170		80	19	15	37	3	-	2	45	40
Lithuania	15	27	701	44	3 457	146	x	173	60	11	1	-	1 401	232	76
	2	53	158	112	1 204	192		95	123	55	3	-	465	191	980
Netherlands	65	245	820	239	13 015	8	40	x	72	264	11	8	3 567	707	10 190
	37	172	430	292	9 822	21	41		622	666	65	40	3 365	648	7 022
Poland	123	1 653	995	89	104 924	15	113	2 106	x	36	36	2	3 498	1 134	3 534
	-	46	68	11	15 013	4	7	275		5	10	-	139	117	282
Portugal	-	31	170	56	7 699	2	13	1 619	13	x	2	3	5 505	143	8 772
	-	-	-	-	955	-	-	-	-		-	-	-	-	-
Slovakia	63	24 385	84	12	10 684	5	5	191	19	1	x	5	324	56	2 112
	-	448	-	1	199	-	-	8	10	-		-	8	6	52
Slovenia	-	16	31	6	2 053	2	1	60	1	1	x	1	71	22	-
	4	12	4	1	463	-	-	14	7	3		4	12	24	32

Spain	38	103	1 665	608	14 647	2	85	2 794	85	743	2	6	x	1 234	15 493
	1	34	130	102	2 109	1	31	600	144	627	16	12		164	2 335
Sweden	46	83	2 705	3 438	3 397	40	58	638	91	31	7	18	1 537	x	1 959
	54	77	2 585	3 386	1 580	58	38	499	216	92	23	10	1 356		3 676
United Kingdom	2 870	488	3 707	914	13 197	35	122	5 872	261	947	33	16	34 177	3 022	x
	2 980	833	1 979	708	25 576	-	0	2 349	3 172	409	1 483	0	37 658	487	

Zdroj: Population Statistics, Eurostat, 2006

Pozn.: Dva řádky nad sebou představují migrační tok ze země A (ve sloupci) do země B (v řádku) vždy z pozice přijímající země (bílý řádek) a vysílající země (šedý řádek)

### Hlavní důvody rozdílů

Hlavní faktory, které překážejí tomu, aby byly údaje migrační statistiky mezinárodně srovnatelné a harmonizované jsou zřejmě následující vzájemně provázané důvody:

- migrační statistika je součástí demografické statistiky
- jednotlivé státy mají odlišnou legislativu a odlišné priority – nastavení podmínek registrace a deregistrace
- jednorocní rozlišovací hranice mezi krátko- a dlouhodobou migrací – problém podchycení v administrativních zdrojích dat
- volný pohyb osob – čím jednodušší je pohyb osob mezi státy, tím složitější je tyto pohyby podchytit
- lidský faktor – nedisciplinovanost při odchodu ze země a zvyšující se množství migračních strategií

#### 4.1 Migrační statistika jako součást demografie

Doporučení i Nařízení řeší problematiku zahraniční migrace (respektive data, která je potřeba dodávat mezinárodním organizacím v souladu s Doporučením či Nařízením) jako samostatný problém, bez ohledu na to, že další oblasti statistiky na tuto statistiku přímo navazují a že jakékoli změny v této statistice se přímo promítají dále. Nejdůležitější oblastí související s migrační statistikou je demografie.

Ve většině zemí jsou na demografickou statistiku kladeny značné nároky na detail (hlavně územní) a její využití je podstatně širší, než je uspokojování požadavků mezinárodních institucí. V řadě zemí (podle toho, co víme, minimálně Německo, Rakousko a ČR) jsou na údaje demografické statistiky (nebo v případě Rakouska censovní statistiky) přímo navázány zákony na rozdělování finančních prostředků obcím. Zvýšené nároky na detail v podstatě zamezují využití statistických metod modelování, odhadů a dopočtů běžných u ekonomických statistik a systému národních účtů (jednak proto, že je příliš velký počet vzájemných kombinací, které by bylo třeba vygenerovat, jednak proto, že finanční aspekt počtu obyvatel v obcích je velmi citlivá záležitost, obce se snaží lobbovat za vyšší příjmy a zpochybňovat oficiální statistické údaje a jakákoli netransparentnost systému kalkulace počtu obyvatel v obcích by byla vhodnou záminkou pro obce, aby začaly výsledky a přidělené prostředky zpochybňovat).

Demografická statistika je tedy uzavřený systém s velkou hloubkou detailu, a to ve většině zemí

znamená vyčerpávající způsob zjišťování a agregaci informací o demografických událostech jednotlivců.

Uzavřené systémy jsou vybudovány tak, aby vyhověly představě vlád o tom, co je to obyvatelstvo a jaké demografické události je třeba zaznamenávat a s jakými charakteristikami jejich aktérů. Tyto systémy naopak často nevyhovují požadavkům mezinárodních organizací a přechod z národních systémů k mezinárodním požadavkům na harmonizovaná data představuje pro národní statistické úřady poměrně značný problém.

Vyčerpávající charakter demografické statistiky také znamená, že demografická statistika je do značné míry závislá na využití administrativních zdrojů dat (ať už má demografická statistika do registrů přímý přístup nebo správci registrů generují pro statistické účely z registrů data). Zástupci statistického úřadu se nedostanou do přímého kontaktu s nositelem demografické události, aby se jej mohli zeptat přesně tak a na to, co požadují mezinárodní instituce, ale statistický úřad je ve svých možnostech vázán a omezen tím, co a o kom se shromažďuje v administrativních zdrojích dat, kde většinou statistický úřad vystupuje v roli uživatele dat a tedy většinou prosebníka, který je rád, že vůbec nějaká data z registru(ů) dostává. Registry a jiné informační systémy státní a veřejné správy jsou zřizovány a naplňovány podle zákona a tak, pokud by bylo třeba změnit obsah dat, které má statistika k dispozici mimo zákonné vymezení, je třeba změnit zákon. Zde se dostáváme do souvislosti s druhým okruhem důvodů.

#### **4.2 Legislativní základna registrace obyvatelstva**

Pokud není statistický úřad hlavním provozovatelem registru obyvatelstva (ze kterého nebo kterých se většinou údaje pro kompilaci demografické statistiky získávají), ale pouze jeho uživatelem (ať už zprostředkovaně nebo přímo), možnosti ovlivnění obsahu takových registrů a okruhu osob, o kterých jsou v registrech vedeny informace, jsou značně limitované. Rozhodnutí o okruhu osob a sledovaných proměnných, stejně tak jako pravidla registrace, oprav záznamů a deregistrace, jsou v gesci hlavního provozovatele, většinou ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra sleduje své vlastní důvody a politiky, na základě kterých dává podobu zákonům (ve své gesci), které upravují chod registru. Navíc správa tak rozsáhlého systému, jakým bývají registry obyvatelstva a cizinců, je značně nákladná záležitost.

Ministerstvo vnitra má společně s ministerstvem financí a ministerstvem obrany ve vládní nepsané hierarchii velmi silné postavení, na rozdíl od pozice statistického úřadu, která bývá spíše slabší. V tomto rozložení sil je poměrně problematické přesvědčit ministerstvo vnitra, že statistické důvody pro změnu registrů jsou tak závažné, že je třeba absolvovat náročnou legislativní proceduru novelizace zákonů, vynaložit značné prostředky na redesign systému a změnit status quo.

Když se poprvé objevila na Setkání UN ECE ke statistice zahraniční migrace v roce 2003 informace zástupce Eurostatu o tom, že se začne připravovat Nařízení, doufali jsme, že by toto nařízení mohlo pomoci statistickým úřadům v přesvědčování ministerstev vnitra o nutnosti změnit systémy registrace tak, aby respektovaly potřeby statistiky a zvláště potřeby mezinárodních institucí.

Původní i výsledný text Nařízení však přinesl v této věci zklamání, protože ohledně migrační statistiky Nařízení aplikuje princip běžný u ekonomických statistik, totiž harmonizace výstupů bez přímého tlaku na harmonizaci vstupů (tedy princip: „Statistické úřady jsou povinny dodat data v souladu s Nařízením, ale způsob zajištění těchto dat je výhradně v gesci členských států - resp. jsou výhradně problémem statistických úřadů“). Z předběžných jednání se zástupci ministerstva vnitra vyplývá, že si tento princip hodlají vysvětlovat tak, že tato část Nařízení je plně v kompetenci ČSÚ a jich se nijak netýká. Takže místo aby Nařízení statistickým úřadům pomohlo při zajištění lepších a harmonizovanějších dat, staví je do daleko horší pozice – jsou nuceny dodat data, která není kde vzít, a nedává jim do ruky žádný vynucovací nástroj nebo silný argument.

### 4.3 Doporučení OSN jako východisko Nařízení a jednorochní hranice

Samostatným problémem je znění Doporučení OSN, ze kterých vycházel autoři textu Nařízení. Autoři Doporučení přistupují ke statistice migrace jako k popisu sociologického fenoménu, vychází z premisy, že existuje speciální výběrové sociologické šetření v gesci statistického úřadu, jehož parametry je možné nastavit tak, jak je právě potřeba, ze šetření se podle aktuálních kritérií vybere ten správný okruh osob, které patří do populace a z tohoto vzorku se odvodí ukazatele pro celou populaci. Tak to ale ve většině států není a požadovaná data je leckdy velmi těžké získat.

Klasickým příkladem tohoto přístupu je jednorochní časová hranice na rozlišení mezi krátko- a dlouhodobou migrací (a odvozeně hranice pro zařazení či nezařazení jedince do populace a do tabulek zasílaných Eurostatu a UN ECE). Většinou nebývá problém tuto hranici rozlišit u pobývajících osob nebo u osob, jež pobyt v zemi ukončují. Ale u přicházejících osob se o problém jedná. Cizinec, který se právě přihlašuje k pobytu většinou neví, jak dlouho hodlá v zemi zůstat – závisí to na příliš mnoha faktorech. Navíc, i kdyby věděl (a názor během svého pobytu nezměnil), osobou, která by tuto otázku kladla, by byl buďto imigrační úředník (tedy osoba, kterou by nejvíce potěšila informace, že cizinec hodlá odjet do týdne) nebo obecní úředník, který registruje pobyt (a kterého informace příliš nezajímá). I kdyby se do zákona podařilo prosadit tuto otázku jako povinnou, lze pochybovat o tom, že by tato informace měla takovou váhu a kvalitu, aby bylo možné a neriskantní na tomto typu informace založit celou migrační a demografickou statistiku s požadavky, které jsou na ně kladeny.

Pokud tedy vyřadíme informaci o očekávané délce pobytu ze spektra možností, zbývá počkat jeden rok, zdali osoba zůstane nebo nezůstane v zemi. To by znamenalo, že definitivní data o migraci a obyvatelstvu budou k dispozici až po konci následujícího kalendářního roku (např. pro příchozího v prosinci 2006 by se muselo čekat na potvrzení setrvání v zemi do prosince 2007 a definitivní data za rok 2006 by mohla být k dispozici nejdříve v lednu 2008). Na demografickou statistiku je navázáno příliš mnoho dalších statistik a je využívána i jinak a tak by tato dodací lhůta na data pro většinu uživatelů nebyla únosná.

Zbývá možnost orientovat se podle délky trvání víz a povolení k pobytu. Zde je problém, že pro udělování víz a povolení je důležitá hranice 90 dní, jednorochní hranice v podstatě v žádné zemi neexistuje, takže tento přístup problém rovněž neřeší.

### 4.4 Volný pohyb osob

Obecně platí, že čím je volnější a liberálnější režim registrace a deregistrace, tím hůře se problém statisticky s využitím administrativních zdrojů dat zpracovává. Naopak, čím přísnější jsou podmínky vstupu a pobytu na území, tím větší objem a kvalitnější informace lze po osobě požadovat a z administrativního zdroje převzít (včetně používání platnosti víz a povolení jako podkladu pro rozhodnutí, zda je osoba stále ještě v zemi či nikoliv). Pokud v EU de iure existuje volný pohyb osob, mají ministerstva vnitra některých zemí (a ČR k nim patří) pocit, že to znamená, že státy nemají ani právo žádat po občanu EU, aby jim sdělil, že se na území nachází a že jej opouští. Pokud je velmi limitována migrační povinnost a migrační statistika je navázána na administrativní zdroj dat, dochází nutně k podhodnocení migračních toků z EU a odvozeně i k podhodnocení počtu občanů EU v zemi. Tento efekt je v ČR pozorovatelný u občanů Slovenska, kterých bylo k 31.12.2006 s přechodným pobytem občana EU a trvalým pobytem registrováno v ČR 58 tisíc, zatímco úřady práce registrovaly ke stejnému datu téměř 100 tisíc ekonomicky aktivních občanů Slovenska (u ostatních členských států není zdaleka tak významný rozdíl).

### 4.5 Lidský faktor

Lidé (zvláště v některých zemích) komunikují s úřady pokud možno co nejméně a pouze

v případě, když něco potřebují. Tento faktor výrazně vystupuje do popředí při jejich odchodu ze země. I když je v zákoně zavedena povinnost deregistrace při odchodu do zahraničí na delší dobu (limit bývá opět odlišně řešen v jednotlivých státech) a v zákoně existují sankce za nesplnění této povinnosti (spíše řidší jev), pravděpodobnost, že státní autorita absenci zjistí a skutečně sankční ustanovení aplikuje, je tak malá, že většině migrujících osob stojí riziko za to, aby zákon obešly a deregistrační povinnosti se vyhnuly. Obecně se považují přistěhovalí za lépe podchycené než vystěhovalí, čemuž odpovídají i údaje v tabulce (tok ze země A do země B je až na Německo a výjimky zachycen jako vyšší cílovou zemí B – tedy v bílém řádku než zdrojovou zemí A tedy v šedém; výjimky jsou často způsobeny metodicky - odlišným okruhem osob do migrace zahrnovaných – např. Německo zahrnuje do migrace všechny, kteří se přihlásí k pobytu bez ohledu na délku, ČR a další země nezahrnují netrvalou migraci svých občanů, protože nemají data tohoto typu). Deregistrace dobře funguje pouze v zemích, kde je zavedená např. minimální daň nebo pojistné na sociální a zdravotní pojištění pro všechny osoby v populačním registru (osoby jsou tedy finančně motivovány k tomu, aby se od pobytu odhlásily, jinak jim hrozí, že za období, kdy v zemi nebyly bez odhlášení budou platit daně a příspěvky na sociální a zdravotní pojištění včetně penále).

Další problém, který se v této souvislosti objevuje, je výše zmíněná variabilita modelů prostorového pohybu a plynulost přechodů mezi jednotlivými strategiemi a změna plánů. Pokud např. osoba odejde ze země A (a neoznámí svůj odchod) do země B s úmyslem zůstat déle než rok (a tato země očekávanou délku pobytu považuje za vhodný nástroj k rozlišení migrace od jiných prostorových pohybů), ale po půl roce zjistí, že je v zemi nespokojená a odejde do země C (kde se natrvalo usadí), je jednak velmi těžké určit zemi předcházejícího a budoucího pobytu, jednak stanovit, ve které zemi bude tato osoba započítána do obyvatelstva (teoreticky bude nejspíše započítána ve všech třech zemích). A tento příklad zdaleka nepředstavuje nejkomplicovanější model chování, se kterým se lze setkat.

## 5. Existují řešení nebo alespoň výhled na zlepšení?

Nařízení tak, jak bylo schváleno, žádnou faktickou harmonizaci (alespoň samotné migrační statistiky shrnuté v článku 3 tohoto Nařízení a s použitím definic v článku 2; ostatní články Nařízení mají oporu v jiných věcných Nařízeních a Směrnících, které členským státům přímo diktují politiku v dané oblasti, shromáždění dat z harmonizovaných systémů již není takový problém) samo o sobě nepřinese. Statistickým úřadům byla poskytnuta volnost ve volbě zdroje a metody kompilace, nemají v ruce žádné nástroje k ovlivnění administrativních zdrojů dat, takže do svých systémů sice zasáhnou (podle svých možností a disponibilních zdrojů dat), nicméně výsledek bude odpovídat jejich možnostem a vyjednávací pozici a bude u každé země odlišný. Očekávat od samotného zavedení Nařízení zlepšení srovnatelnosti je přinejmenším uspěchané.

Pro získání lepšího přehledu o tom, kdo v zemi je a kdo není by teoreticky mělo být možné využít **dodatečný administrativní zdroj dat** a linkováním s registrem obyvatelstva upravit údaje z registru obyvatelstva. Vhodným registrem by mohl být např. registr pojištěnců sociálního či zdravotního pojištění (pokud je v zemi všeobecné a povinné).

Další možností, jak alespoň v rámci EU dospět k harmonizovaným datům o migraci by bylo vytvořit **unijní registrační systém obyvatel** a zavést v rámci EU systém hlavního bydliště (na které by byly navázány povinnosti platit daně, sociální a zdravotní pojištění) a vedlejších bydlišť (tak, jak je používán např. v Německu) jednotná pravidla registrace pobytu a výměnu informací o registracích mezi členskými státy tak, jak je to zavedeno např. v tzv. Nordic Union (osoba při přihlašování k pobytu uvede obec svého předchozího pobytu a pokud v obci zůstane déle než nějakou určenou dobu, zasílá obec kopii přihlašovacího lístku původní obci pobytu - odpadá nutnost deregistrace a data o tocích jsou pak vzájemně srovnatelná, jak je vidět v tabulce na tocích mezi Dánskem, Švédskem



a Finskem). Toto opatření by zlepšilo podchycení volného pohybu občanů EU a rezidentů EU mezi jednotlivými členskými státy, bylo by nutné spoléhat na to, že toky mezi zeměmi mimo EU a zeměmi EU jsou podchyceny dobře (což je pravda vzhledem k vízové povinnosti a přísnějšímu režimu vstupu a pobytu u těchto osob).

To je samozřejmě běh na dlouhou trať, EU by však minimálně mohla pro začátek nařízením nebo směrnicí definovat, **co a za jaké osoby je třeba registrovat v členských státech v populačních registrech** a pak by se problém statistiky migrace stal automaticky i problémem hlavních provozovatelů registrů obyvatelstva a nikoliv pouze problémem statistiky. V každém případě by bylo vhodné novelizovat legislativní akty zavádějící volný pohyb osob a pracovní síly tak, aby bylo ministerstvům vnitra a ostatním hlavním provozovatelům registrů obyvatelstva zcela jasné, že volný pohyb osob neznamenaá zákaz povinnosti registrace a deregistrace (a že je třeba občany EU v populačních registrech správně a vyčerpávajícím způsobem podchycovat), ale pouze a jenom to, že členský stát nemůže občanům EU v tomto pohybu bránit.

Rovněž by bylo vhodné **přehodnotit** při přípravě revidovaných Doporučení OSN ke statistice zahraniční migrace **těžkosti, které státům působí jednorozhodní hranice** a požadovat statistiky s **devadesátidenní rozlišovací hranicí** (existují víza a povolení k pobytu s touto hranicí, čtvrtletní prodloužení od konce období k definitivním datům je akceptovatelné a běžně v některých státech překračované atd.). Dodávání tohoto typu statistik by bylo pro řadu států jednodušší a dostupnější, alespoň co se týče cizinců v zemi. Čtvrtletní hranice také neposkytuje tolik prostoru pro změnu migrační strategie u jednotlivých osob.

Při využití těchto čtyř výše uvedených možností by zůstala zachována možnost hlubokého územního detailu a jednota systému migrační a demografické statistiky pro vnitřní a mezinárodní účely.

Pokud by se takový vhodný zdroj dat nenašel, bude zřejmě třeba **ODDĚLIT SYSTÉM MIGRAČNÍ A DEMOGRAFICKÉ STATISTIKY PRO VNITŘNÍ A MEZINÁRODNÍ ÚČELY**. Tyto dva systémy by byly do značné míry nezávislé a jejich vznik by znamenal existenci dvojích čísel o počtu obyvatel jednotlivých zemí a o intenzitě migračních toků (a odvozeně od počtů obyvatel i intenzit ostatních demografických jevů) a problémy s interpretací dvojích publikovaných oficiálních čísel. Všechny další možnosti řešení jsou již postaveny na této dualitě, která by více problémů spíše přinesla (minimálně členským státům) než vyřešila. Touto cestou se také zřejmě budou ubírat snahy některých členských států při snaze dostat Nařízení.

Docílit toho lze např. zavedením **výběrového šetření zaměřeného na migraci a integraci cizinců**, které by zčásti probíhalo v domácnostech občanů země (dotaz na návraty členů domácnosti z dlouhodobého pobytu v cizině a současné pobyty blízkých příbuzných v zahraničí; dotaz na postoje k integračním otázkám, remittance), zčásti v ubytovnách a domácnostech cizinců (ověření údajů uvedených v evidenci, integrace, jazyk, zjištění typu prostorového pohybu, remittance atd.).

Dalším opatřením, které by mohlo dopomoci k harmonizaci by byl **mezinárodní systém přebírání dat o imigraci podle země předchozího pobytu a občanství ze zemí přistěhování** a jejich použití pro odvození dat o vystěhování ze země a odvozeně i o počtu obyvatel. Vznik takového systému však vyžaduje alespoň základní harmonizaci legislativních systémů registrace (aby všechny státy rozuměly migraci totéž) a sloužil by pouze k odstranění problémů s podhodnocením deregistrace. Zavedení tohoto systému by vyžadovalo širokou mezinárodní spolupráci a zřejmě i koordinaci mezinárodních institucí, aby byla srovnatelnost opravdu všeobecná a nejen mezi zeměmi, které se mezi sebou dokáží nějak dohodnout.

## 6. Závěr

Pokud bude harmonizace ponechána na statistických úřadech členských zemí a evropské instituce budou pouze vydávat Nařízení, která statistickým úřadům neposkytnou do ruky žádný

nástroj, ktorý vylepší jejich vyjednávací pozíciu vzhľadom ke správcům administratívnych dát, a následne budú vydávať prohlásenie, že si sú vedomí ťažkostí, ktoré s dodávaním dát o migrácii štatistické úrady členských štátov majú (viz dodatek 10010/07 ADD 1), srovnateľnosť a harmonizovanosť štatistík zahraničnej migrácie jednotlivých štátov sa prakticky nemôže výrazne zlepšiť.

#### **Literatura:**

UN Recommendations on international migration statistics, 1st revision, New York, 1997

Regulation of the European Parliament and of the Council on Community statistics on migration and international procedures

#### **Adresa autora:**

Bohdana Holá, Ing.

Český štatistický úrad

Na padesátém 81

100 82 Praha 10

bohdana.hola@czso.cz

## **Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2011**

### **Marián Horecký**

#### **Abstract**

The Population and Housing Census is one of the most important statistical actions, the outputs of which are widely used given the scope of data collection. The prepared Population and Housing Census 2011 is supposed to include a wide data collection on the population migration. An important advantage is that similar data collections on migration referred to the same year of 2011 and based on comparable methodology will take place also in other countries (at least EU countries).

**Key words:** *Population and Housing Census; migration; migration statistics*

#### **1. Úvod**

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov patrí medzi najvýznamnejšie štatistické akcie, ktoré majú vzhľadom na rozsah zisťovaných údajov široké využitie. A to od riadenia štátnej politiky a konkrétnych opatrení na jej realizáciu, až po využitie v oblasti podnikateľskej a pri riadení obcí. Služi aj na medzinárodné porovnanie vývoja a dosiahnutej úrovne spoločnosti.

Zisťujú sa údaje o obyvateľstve, jeho demografické, sociálne, kultúrne a ekonomické charakteristiky, ktoré v spojení s informáciami o úrovni bývania (údaje o bytoch, o ich technickej vybavenosti, ako aj údajov o domovom fonde) umožňujú spracovať komplexný pohľad na vývoj spoločnosti k danému okamihu, analyzovať vývoj v prechádzajúcom období a poskytnúť základné informácie pre prognózovanie vývoja spoločnosti v predmetnej oblasti v ďalšom období.

Sčítanie sa spravidla realizuje vo väčšine krajín v desaťročných intervaloch. V SR sa predchádzajúce sčítanie uskutočnilo v roku 2001, jeho realizácia bola legislatívne upravená zákonom č. 165/1998 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2001.

Po vstupe do Európskej únie vyplýva aj pre SR povinnosť poskytnúť požadované údaje v súlade s pripravovaným Nariadením Európskeho parlamentu a Rady, ktorého prijatie sa predpokladá do konca roku 2008. Na realizáciu nariadenia je nevyhnutné nahradiť existujúci zákon o sčítaní, ktorý bol

prijatý na realizáciu sčítania v roku 2001 tak, aby boli zohľadnené požiadavky EÚ. A to predovšetkým obsah zisťovania, metodické vymedzenie zisťovaných údajov a ich medzinárodná porovnateľnosť.

Tento zákon bude obsahovať hlavné princípy sčítania obyvateľov, domov a bytov. Budú v ňom definované základné pojmy používané pri sčítaní, ustanovený obsah sčítania, definované osoby, domy a byty, ktorých sa zisťovanie týka a ustanovené povinnosti poskytnúť požadované údaje. Budú v ňom ustanovené povinnosti obcí a orgánov štátnej správy zainteresovaných pri príprave a realizácii sčítania, určený spôsob získavania (zberu) údajov a definované možnosti využitia zisťovaných údajov. Súčasťou zákona bude aj zabezpečenie ochrany poskytnutých osobných a dôverných údajov pri ich zbere, spracovaní, publikovaní, poskytovaní a využívaní a definované sankcie za porušenie tohto zákona.

## 2. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov a migračná štatistika

Rozvíjajúca sa migračná štatistika, napriek tomu, že sa priebežne využívajú administratívne zdroje, vyžaduje široký zdroj informácií (štatistickú databázu) ktoré vytvoria východiskovú základňu pre následné bilančné sledovanie migrácie obyvateľstva v nasledujúcom období. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je jedinečným nástrojom, ktorý umožňuje takúto databázu vytvoriť.

Preto sa pri príprave obsahu sčítania tejto problematike venuje osobitná pozornosť. Ide predovšetkým o rozšírenie počtu otázok, ktoré umožnia robiť dodatočnú analýzu tohto fenoménu demografického vývoja obyvateľstva. Podstatnou výhodou takejto formy zisťovania informácií o migrácii obyvateľstva je skutočnosť, že informácie obdobného charakteru sa zisťujú v porovnateľnej metodike aj v ostatných krajinách (minimálne v priestore EÚ) a v rovnakom referenčnom roku 2011. Nie nepodstatnou informáciou, ktorá umožní robiť podrobnejšie analýzy migrácie obyvateľstva, sú aj demografické údaje a údaje ekonomického charakteru súbežne zisťované o obyvateľoch a navyiac aj možnosť podrobnej územnej detailizácie zistených údajov.

V návrhu nariadenia EP a Rady o sčítaní obyvateľov, domov a bytov budú uvedené tzv. povinné údaje o migrácii obyvateľstva, t.j. tie, ktoré musí sledovať každá krajina. V súčasnom období sú ako povinné údaje definované:

- miesto obvyklého pobytu,
- krajina / miesto narodenia,
- štátna príslušnosť,
- predchádzajúce miesto obvyklého pobytu a dátum príchodu do súčasného miesta alebo miesto obvyklého pobytu jeden rok pred sčítaním.

Ďalšie otázky tvoria tzv. odporúčané témy. Ich zaradenie do sčítania závisí od potrieb a rozhodnutia jednotlivých krajín. Patria medzi ne:

- spôsob dopravy a vzdialenosť pracoviska/školy od miesta bydliska a čas trvania cesty,
- krajina predchádzajúceho obvyklého bydliska v zahraničí,
- celková dĺžka pobytu v krajine,
- miesto obvyklého bydliska päť rokov pred sčítaním,
- dôvod sťahovania,
- krajina narodenia rodičov,
- získanie štátnej príslušnosti.

Zaradenie údajov o migrácii obyvateľstva do sčítaní obyvateľov, domov a bytov a ich spojenie s údajmi zisťovanými z iných zdrojov vytvorí dobré vstupné predpoklady na ich využitie a na to, aby informácie migračnej štatistiky boli korektné a medzinárodne porovnateľné.

## 3. Záver

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov patrí medzi najvýznamnejšie štatistické akcie, ktoré majú vzhľadom na rozsah zisťovaných údajov široké využitie. V pripravovanom sčítaní obyvateľov, domov

a bytov v roku 2011 sa predpokladá zisťovanie širokého rozsahu údajov zameraných na oblasť migrácie obyvateľstva. Podstatnou výhodou takejto formy zisťovania informácií o migrácii obyvateľstva je skutočnosť, že informácie obdobného charakteru sa zisťujú v porovnateľnej metodike aj v ostatných krajinách (minimálne v priestore EÚ) a v rovnakom referenčnom roku 2011.

### **Zoznam použitej literatúry:**

Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady týkajúce sa sčítania obyvateľov, domov a bytov (text s významom pre EHP) - pracovný nepublikovaný materiál

Návrh legislatívneho zámeru zákona o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 - pracovný nepublikovaný materiál ŠÚ SR

### **Adresa autora:**

Marián Horecký, Ing.

Štatistický úrad SR

Miletičova 3

824 67 Bratislava 26

marian.horecky@statistics.sk

## **Východiská pri špecifikácii otázok o migrácii**

### **Jozef Chajdiak**

#### **Abstract**

Article contains formulation cardinal aspect to expression question about mechanical movement of the population. They are here actual questions of the migration politics and recommendation for census inhabitant.

**Key words:** *znaky migrujúcej osoby, geografický pohyb, čas, záujmy, ovplyvňovanie, otázky o migrácii, dôvody migrácie, ekonomická náročnosť, časová náročnosť, kvalita údajov o migrácii, otázky migračnej politiky SR, sčítanie obyvateľov*

Pohyb je prejavom života a aj mechanický pohyb obyvateľstva (migrácia) predstavuje dôležitú súčasť ľudských životov. Pohyb prebieha v čase a priestore a mechanický pohyb osôb znamená zmenu ich miesta pobytu v čase.

Z pohľadu migrácie môžeme sledovať migráciu jednej osoby alebo skupiny osôb (pár, rodina, iná špecifická skupina osôb, prípadne ďalšia špecifikácia skupiny osôb). V každom prípade najdôležitejšia je osoba (obyvateľ).

O migrujúcej **osobe** nás zaujíma:

- pohlavie ,
- vek,
- farba pleti,
- vierovyznanie,
- národnosť (etnická príslušnosť),
- vzdelanie,
- kvalifikácia pre určitú špecifikovanú činnosť,
- zdravotný stav,
- majetok,
- trestanosť,

- politická príslušnosť,
- dôvod migrácie,
- prípadne ďalšie skutočnosti.

Trochu zjednodušene, bez nároku na úplnosť resp. úplnú presnosť, ale na druhej strane dosť výstižne, poukazujúc na bohatosť potenciálu možných hodnôt a prejavov môžeme konštatovať aj nasledujúce. Je zrejmé že pohlavie má dve hodnoty – mužské a ženské. Pre vek môžeme špecifikovať 101 hodnôt – 0, 1, 2, ..., 99 a 100+. Farba pleti môže byť biela, čierna, žltá, červená, hnedá a neurčitý počet namiešaných. Vierovyznanie v minimálnej verzii má možnosti – rímskokatolícke, iné katolícke, židovské, islam, iné, bez vyznania. V podmienkach Slovenskej republiky sú dôležité národnosti – slovenská, rómska, maďarská (a z čísiel ostaného roka sa zdá, že do povedomia sa dostane aj rumunská národnosť). Vzdelanie je bez, základné, stredné, vysoké a vedecké. Kvalifikácia je daná špecifikáciou určitej činnosti a osoba kvalifikáciu buď má (splňa) alebo nespĺňa. Zdravotný stav je dobrý alebo iný s nepreberným množstvom potenciálnych možností (chorôb). Materiálny majetok sa dá vyjadriť v eurách, dolároch, korunách a jeho potenciálnych úrovni môžeme mať neurčito niekoľko. Osoba môže byť netrestaná alebo trestaná (odsúdená) opäť so širokou škálou potenciálnych trestov. Politických strán je tiež niekoľko verzii (pravé, ľavé, stredové, radikálne, nacionalistické, reakčné, špecifické, iné). Dôvodom migrácie môže byť pohyb za životnými potrebami (jedlo, pitie, teplo, bývanie, partner, práca), inými podmienkami života (geografickými, ekonomickými, sociálnymi), či iné. Každý z týchto aspektov osoby môže byť potenciálne zaujímavý pri skúmaní migrácie (vymenovaný zoznam aspektov je síce zreteľahodný, ale určite nie úplný), pričom o význame biologických znakov osoby – veku, pohlaví a farbe pleti – nebudú žiadne pochybnosti.

Pohyb predstavuje **presun** osoby (skupiny) z jedného miesta na iné miesto. Dôležitým aspektom je špecifikácia **hranice** medzi jedným a iným miestom. Časť hraníc má formálny administratívny charakter, ale máme aj skutočné hranice, či už v prírodnom zmysle (oceán medzi Európou a Amerikou) alebo administratívnom zmysle (v druhej polovici 20. storočia naša západná hranica, či Veľký čínsky múr). Z tohto pohľadu môžeme špecifikovať (okrem iných pohľadov) aj:

- miestny pohyb,
- medziokresný pohyb,
- medzikrajský pohyb,
- medzištátny pohyb,
- medziregionálny pohyb,
- celosvetový pohyb,
- a v historicky krátkej dobe môžeme očakávať medziplanetárny pohyb.

Pohyb prebieha v **čase**. Čas je okamihová veličina, ale medzi dvoma okamihmi môžeme definovať aj **časový interval**. Z tohto pohľadu máme:

- každodenný pohyb (do práce, domov, do obchodu, za zábavou),
- týždenný pohyb (pracovné dni, víkend),
- ročný pohyb (práca, dovolenka),
- sťahovanie (zvyčajne len niekoľkokrát za život osoby).

Iný aspekt pohľadu na čas predstavuje **časová dĺžka pobytu** na jednom mieste pred/po momente odťahovania resp. inverzná hodnota počtu pobytov na rozličných miestach za jeden rok. Ďalší aspekt predstavuje fakt, že okrem pohľadu v časovom momente (intervale) môžeme pozerať aj na vývoj príslušného pohybu **v časovom rade**.

Iný pohľad na migráciu predstavuje **záujem** analyzujúceho subjektu o vlastnú migráciu osôb:

- želaná migrácia,
- neželaná migrácia,

- indiferentný stav.  
Migráciu môžeme aj aktívne **ovplyvňovať**:
- zvyšovať migračný pohyb,
- zabraňovať (znižovať) migračný pohyb,
- ponechanie na prirodzený vývoj.

Z vyššie uvedených poznámok o migrujúcej osobe, o presunoch osôb, o aspektoch z pohľadu času, záujmu o migračný pohyb a aktívne ovplyvňovanie migrácie môžeme sformulovať potenciálnu množinu otázok o migrácii. Na základe uvedeného (keby sme každú osobu charakterizovali len pohlavím a len vekom: mladým, stredným alebo starým) sa celkovo dá sformulovať  $2 \times 3 \times 6 \times 4 \times 3 \times 3 = 1296$  rozličných otázok. Doplnenie päť farieb pleti znamená nový počet už 6480 otázok o prejavoch migrácie.

Preto každú z potenciálnych otázok o migrácii nebudeme uvádzať, uvedieme len niekoľko na ukážku:

Aký je počet migrujúcich mužov vo veku od 20 po 64 rokov, belochov, bez vyznania, slovenskej národnosti, s vysokoškolským vzdelaním, dobrého zdravotného stavu, netrestaných, s nešpecifikovaným majetkom, bez politickej príslušnosti, sťahujúcich sa v roku 2006 do Bratislavského samosprávneho kraja z ostatných krajov SR?

Aký je vývoj počtu migrujúcich mužov vo veku od 20 po 64 rokov, belochov, bez vyznania, slovenskej národnosti, s vysokoškolským vzdelaním, dobrého zdravotného stavu, netrestaných, s nešpecifikovaným majetkom, bez politickej príslušnosti, sťahujúcich sa v rokoch 1996 až 2006 do Bratislavského samosprávneho kraja z ostatných krajov SR?

Je počet migrujúcich mužov vo veku od 20 po 64 rokov, belochov, bez vyznania, slovenskej národnosti, s vysokoškolským vzdelaním, dobrého zdravotného stavu, netrestaných, s nešpecifikovaným majetkom, bez politickej príslušnosti, sťahujúcich sa v roku 2006 do Bratislavského samosprávneho kraja z ostatných krajov SR primeraný alebo neprimeraný? (Pomocná otázka – čo to je primeraný?)

Ako zvýšiť počet migrujúcich mužov vo veku od 20 po 64 rokov, belochov, bez vyznania, slovenskej národnosti, s vysokoškolským vzdelaním, dobrého zdravotného stavu, netrestaných, s nešpecifikovaným majetkom, bez politickej príslušnosti, sťahujúcich sa v roku 2008 do Bratislavského samosprávneho kraja z ostatných krajov SR?

Aké je rozdelenie počtov migrujúcich mužov podľa rokov veku, belochov, bez vyznania, slovenskej národnosti, s vysokoškolským vzdelaním, dobrého zdravotného stavu, netrestaných, s nešpecifikovaným majetkom, bez politickej príslušnosti, sťahujúcich sa v roku 2006 do Bratislavského samosprávneho kraja z ostatných krajov SR?

Aké je rozdelenie počtov osôb sťahujúcich sa do Slovenskej republiky v roku 2006 podľa vierovyznania. Je z toho počet osôb islamskeho vierovyznania primeraný? Aké prijať opatrenia, aby sa nezvyšoval? Boli opatrenia z roku 2005 účinné?

Aký je počet žien a ich rozdelenie podľa veku vystávaných zo SR do Londýna v roku 2006? Je tento počet primeraný? Čo robiť, aby sa intenzita tohto pohybu nezvyšovala? Aké je ich rozdelenie podľa vzdelania? Aké je ich rozdelenie podľa vierovyznania? Aké je ich rozdelenie podľa zdravotného stavu? Aké je ich rozdelenie podľa národnosti?

Okrem vyššie uvedeného pri migrácii môžeme tiež skúmať:

- **dôvody** nastania rozličných migračných javov. Napríklad:  
Aké je rozdelenie počtu konkrétnych dôvodov vystávanania u žien vystávaných zo SR do Londýna v roku 2006?
- **ekonomickú náročnosť** rozličných migračných javov. Napríklad:  
Aké je rozdelenie výšky nákladov vystávanania (v Sk) u žien vystávaných zo SR do

Londýna v roku 2006?

- **časová náročnosť** rozličných migračných javov. Napríklad:

Aké je rozdelenie časovej dĺžky procesu sťahovania u žien vystávaných zo SR do Londýna v roku 2006?

Zistené hodnoty o jednotlivých aspektoch migrácie majú tiež svoju kvalitu.

Otázkou je, či sú výsledkom **úplného zisťovania** alebo len **odhadom**. V prípade odhadu to môže byť na základe výberového zisťovania (poznáme pravdepodobnosť zaradenia každej potenciálne migrujúcej osoby do výberového súboru), expertného odhadu (aká je kvalita experta?) alebo iným spôsob odhadu.

Ďalšou otázkou je do akej miery **odráža** zistená/odhadnutá hodnota **objektívnu skutočnosť**. Sú potenciálne chyby len náhodné a zanedbateľné, je v údajoch systematická chyba (je zanedbateľná alebo s ňou treba počítať), alebo či postup zisťovania/odhadu postihuje všetko alebo len časť z toho, čo chceme zistiť/odhadnúť?

## AUTOROVE AKTUÁLNE OTÁZKY MIGRAČNEJ POLITIKY SR.

Slovensko predstavuje krajinu s výraznou migráciou. V histórii môžeme sledovať niekoľko výrazných migračných vln zapríčinených náboženskými aspektmi, ekonomickými dôvodmi, či politickými príčinami (vplyv Osmanskej ríše, vystáhovalecké vlny za prácou, emigrácia za socializmu, súčasná emigrácia za prácou resp. inými životnými podmienkami). V súčasnosti môžeme u nás sledovať výrazný migračný pohyb z východu na západ, či už ide pohyb v rámci Slovenskej republiky alebo zo Slovenskej republiky. Novým aspektom charakteru a intenzity migračných pohybov u nás je členstvo Slovenskej republiky v Európskej únii.

Z hľadiska Slovenskej republiky sú v súčasnosti otvorené aj nasledujúce dôležité problémy a z nich vyplývajúce otázky:

1. Kto emigruje a na ako dlho? Je to žiaduce/nežiaduce a čo robiť na podporu/nepodporu tohto javu?
2. Chceme podporiť emigráciu našich občanov a ak áno, ktorých, kam, na ako dlho?
3. Kto k nám imigruje a je to žiaduce/nežiaduce a čo robiť, aby sme podporili/nepodporili tento jav?
4. Obyvateľstvo nám stárne. Detí sa rodí menej, žijeme dlhšie, mladá dospelá populácia emigruje za prácou a lepším životom (t. j. u nás nerodí deti a nerobí na našich dôchodcov). Sme v stave sa s týmito faktami prirodzeného pohybu vyrovnat' sami alebo ho riešiť aj migračnými pohybmi? V prípade **riešenia imigráciou** (ale aj pri regulácii prirodzenej imigrácie) prílev koho chceme podporovať a koho nepodporovať (vek, pohlavie, farba pleti, vierovyznanie, národnosť, vzdelanie, kvalifikácia pre ktoré činnosti, zdravotný stav, majetok, trestanosť, politická príslušnosť)?

Štvrtá otázka je aktuálnou horúcou otázkou doby. Skutočne žijeme dlhšie, skutočne sa rodí menej detí, skutočne nám mladá generácia emigruje za prácou a na druhej strane skutočne sme súčasťou bohatej Európskej únie. Odpoveď na otázku, koho chceme, aby sa k nám prisťahoval a pri kom budeme radšej, ak sa k nám neprisťahuje, nie je jednoduchá.

Zdá sa, že u nás bude všeobecná zhoda, že vo všeobecnosti by sa mohli **prisťahovať zdravé netrestané** osoby s **bielou** farbou pleti.

Autor by podporoval aj imigráciu:

- starších bohatých prisťahovalcov bez prenosných nákazlivých chorôb,

- mladých zdravých vzdelaných (kvalifikovaných) netrestaných osôb,
- prisťahovalcov ruskej, ukrajinskej a bieloruskej národnosti,
- prisťahovalcov bez politickej príslušnosti alebo z pravých, stredových alebo ľavých strán,
- prisťahovalcov bez vierovyznania.

Na druhej strane autor by bol radšej, keby sa k nám neprisťahovali osoby:

- osoby islamského vierovyznania,
- osoby inej farby pleti ako bielej,
- choré osoby,
- osoby trestané resp. vykonávajúce kriminálnu nepolitickú činnosť,
- osoby s extrémnou politickou orientáciou,
- osoby bez vzdelania (aspoň 5 tried základnej školy).

Pri negatívnom vymedzení sa autor zamýšľal, či ide len o jeho osobný názor alebo je to zároveň aj prejavom jeho rasizmu (resp. či nedostane nejakú inú nálepku). Keďže ide o osobný názor, koho by radšej nechcel za suseda, autor si myslí, že len hlasoval za určitý názor. V prípade, že nadpolovičná väčšina z hlasujúcich má taký istý názor, možno tento názor aj demokraticky presadzovať.

### **Na záver**

Pripravuje sa **Sčítanie obyvateľov**. Stojí za úvahu, či popri bývajúcim obyvateľstve zisťovať aj miesto, dôvod a dĺžku jeho prípadnej aktuálnej neprítomnosti, respektíve aj údaje o jeho mechanickom pohybe od ostatného sčítania!

### **Adresa autora:**

Jozef Chajdiak, Doc., Ing., CSc.

Statis, Bratislava

chajdiak@statis.biz



## Migrácia – výzvy, problémy, otázky

Danuša Jurčová

### Abstract

The article deals with some problems of migration – the conceptual questions, sources of migration data and types of migration. Recent migration situation in Europe shows that migration for family reunification still dominates; however, the gaps in European labour market attract foreign workers, thus labour migration is growing. It is also true for Slovakia. According to IOM great attention should be paid to effective migration management – particularly desired labour migration, prevention of illegal migration, integration of immigrants and prevention trafficking in human beings.

**Key words:** *migrant, concepts of migration, sources of migration data, migration management*

### 1. Úvod

Migrácia – fenomén, ktorý začína nadobúdať čoraz významnejšie postavenie aj ekonomickom rozvoji Slovenskej republiky. Už aj u nás sa objavujú odvetvia, ktoré – napriek vysokej nezamestnanosti – zápasia s nedostatkom pracovných síl (strojárstvo, stavebníctvo) a na tieto miesta prichádzajú cudzinci, najmä z Rumunska a Bulharska, ale aj Ukrajiny. Číňania a Vietnamci sa etablojú ako drobní obchodníci, najčastejšie s odevmi a obuvou. Na druhej strane vysoko kvalifikovaní cudzinci sa objavujú na postoch vrcholových manažérov. Mnohí mladí a vzdelaní ľudia odchádzajú zo Slovenska za prácou do zahraničia, aby si zvýšili svoj životný štandard. Ďalší cestujú za prácou cez celú republiku do ekonomicky výkonnejších regiónov SR, obyčajne bez toho, aby zmenili svoje trvalé bydlisko. Iní hľadajú lepšie podmienky na bývanie a presúvajú sa z mesta do prímestských zón s kvalitnejším životným prostredím. Utvárajú sa suburbanizované regióny. Prichádzajú cudzinci, ktorí žiadajú v SR o azyl. Ale objavujú sa aj prevádzачi, ktorí sa snažia dostať na územie SR nelegálnych migrantov, atď. A toto je len časť priestorových pohybov.

### 2. Kto je migrant?

Migrácia teda prebieha v rôznych formách a na rôznych úrovniach. Ale vieme vôbec definovať

migranta?

Mnohé definície predpokladajú, že ide o osobu, ktorá mení svoje bydlisko. Ale pojem bydlisko, príp. domov, je tiež relatívny. Je migrantom napríklad sezónny robotník, či sú migrantmi členovia rodiny, z ktorej otec bol pracovne vyslaný do zahraničia na rok a rodina prišla za ním alebo je to študent v programe Socrates? Rovnako nejasná je definícia špecifického typu migranta – migranta za prácou. Je to osoba, ktorá sa sťahuje za prácou alebo osoba, ktorá sa sťahuje z akákoľvek dôvodu a následne si nájde prácu? (Salt et al., 2004).

Z predchádzajúceho vyplýva, že koncepcia migranta vo svete nie je jednotná. Bežne použiteľná definícia migranta, a najmä medzinárodného, dosiaľ neexistuje, hoci boli vypracované rôzne typológie. Sú založené buď na obvyklom pobyte (v západnej Európe) alebo na trvalom pobyte (vo väčšine postkomunistických krajín) a na prechodnom pobyte<sup>18</sup>. Do úvahy sa obyčajne berie dĺžka pobytu – ako časový faktor, dôležitý na rozpoznanie migranta a nemigranta, ako aj typov migrácie, ďalej prechod hraníc a legálnosť. Niektoré krajiny majú napríklad migračnú štatistiku založenú na zámere migranta, zostať v novej krajine dlhšie ako určité obdobie, napríklad na jeden rok, v Nórsku na 6 mesiacov a viac, v Dánsku na tri mesiace a viac, ale napríklad v Írsku je založená na aktuálnej dobe pobytu. V iných krajinách majú zasa evidenciu iba o zahraničných migrantoch, dáta o zahraničnej migrácii ich vlastných občanov chýbajú.

Z teoreticko-metodologického hľadiska pojem migrácie prešiel určitým vývojom. V minulosti pojem migrácie–sťahovania, bol pomerne jednoduchý, u nás sa prevažne chápal ako zmena trvalého pobytu osoby, v súčasnosti tento náhľad nepostačuje a migrácia sa chápe v oveľa širšom zmysle. Zahŕňa :

- migrantov s trvalým pobytom
- migrantov s prechodným pobytom
- pracovné migrácie, ktoré obyčajne nie sú spojené so zmenou trvalého pobytu
- azylovú problematiku
- integráciu imigrantov
- nelegálnu migráciu

### 3. Zdroje migračných dát

Z uvedeného vyplýva, že vzhľadom na tento široký záber migrácia nemá jeden zdroj dát, ale musí čerpať v Slovenskej republike z dát:

- Štatistického úradu SR - údaje o trvalom pobyte občanov SR a cudzincov
  - údaje o dochádzke za prácou (zo sčítania)
  - údaje o pracovných migráciách (z VZPS)
- Ministerstva vnútra SR

<sup>18</sup> *Obvyklý pobyt* – miesto, kde osoba žije a kde obyčajne trávi svoj denný voľný čas.

*Trvalý pobyt* – v SR: trvalý pobyt je pobyt občana spravidla v mieste jeho stáleho bydliska na území SR. Občan má v tom istom čase iba jeden trvalý pobyt (Zákon č. 500/2004 Z. z. o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky). U cudzincov zákon hovorí o podmienkach získania trvalého pobytu (u cudzincov z tretích krajín sa vyžaduje povolenie, cudzinci z EHP povolenie nepotrebujú), ale zákon cudzincov ničím nezaväzuje, aby sa po získaní pobytu (okresné odd. PZ SR) prihlásili na trvalý pobyt v mieste pobytu (obci).

*Prechodný pobyt* – v SR: je pobyt občana mimo miesta trvalého pobytu, kde sa občan dočasne zdržiava, ak má trvať viac ako 90 dní. *Prechodný pobyt cudzinca* sa udeľuje za určitým účelom – podnikanie, zamestnanie, štúdium, osobitná činnosť, atď. Účely sa však nemôžu kombinovať, výnimkou je štúdium (Zákon č. 48/2002 o pobyte cudzincov v znení neskorších predpisov).

- Úradu hraničnej a cudzineckej polície P PZ – údaje o pobytoch povolených cudzincom – prechodných aj trvalých (v súčasnosti už len občanom tretích krajín), príp. registrovaných (v súčasnosti iba o tých osobách, ktoré sa zaregistrovali), a o nelegálnej migrácii
- Migračný úrad – údaje o azylantoch
- Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR
  - Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny - údaje o cudzincoch pracujúcich v SR

Získanie reálneho obrazu o migrácii však komplikujú aj nedostatky v evidencii. Veľmi podhodnotené sú najmä údaje o emigrácii.<sup>19</sup> Nie je to však len problém Slovenska, preto sa riešenie hľadá aspoň výmenou vzájomných migračných dát jednotlivých krajín. To však vyžaduje, aby boli dáta porovnateľné.

Potreba porovnateľnosti dát o zahraničnej migrácii viedla k hľadaniu kompromisu pri vytváraní harmonizovanej štatistiky zahraničnej migrácie. Ako základ slúžia *Doporučenia pre štatistiku zahraničnej migrácie (OSN, 1998)*, ktoré sú revíziou *Doporučení z roku 1976*. Obsahujú základné definície, ako krajina obvyklého pobytu, migrant s dlhodobým a krátkodobým pobytom.

*Krajina obvyklého pobytu* - krajina, kde osoba žije, teda krajina, v ktorej má táto osoba miesto na bývanie a kde obyčajne trávi svoj denný voľný čas.

*Migrant s dlhodobým pobytom* je osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny, ako je krajina jej obvyklého pobytu na dobu najmenej rok (12 mesiacov), takže cieľová krajina sa stáva krajinou jej obvyklého pobytu. Z hľadiska krajiny, z ktorej odchádza, bude sledovaná osoba dlhodobým emigrantom, a z hľadiska krajiny príchodu dlhodobým imigrantom.

*Migrant s krátkodobým pobytom* je osoba, ktorá sa sťahuje do inej krajiny, ako je krajina jej obvyklého pobytu na dobu najmenej 3 mesiace, ale menej ako jeden rok (12 mesiacov), s výnimkou prípadov za účelom rekreácie, dovolenky, návštevy priateľov a príbuzných, obchodu, liečenia alebo náboženských pútí. Z hľadiska cieľov medzinárodnej migračnej štatistiky krajina obvyklého pobytu krátkodobých migrantov sa považuje za cieľovú krajinu v období, ktoré v nej strávili.

Pojem krátkodobého a dlhodobého pobytu cudzincov u nás bol zákonom č. 48/2002 Z. z. zrušený. Hranicou medzi nimi bola doba 90 dní, čo je v súčasnosti hranica medzi prechodným pobytom a turistikou. Táto skutočnosť potom robí problémy pri vyplňaní spoločného dotazníka OSN, EUROSTATu, Rady Európy, Medzinárodnej organizácie práce o migračnej štatistike v zmysle vyššie uvedených definícií z *Doporučení*.<sup>20</sup> Ako vidno, problémy harmonizácie sa v plnej miere týkajú aj našej krajiny.

#### 4. Migrácia a trh práce

Migrácia je teraz hlavným komponentom populačného vývoja vo viac ako polovici európskych

<sup>19</sup> Napríklad občan SR, ktorý odchádza do zahraničia s cieľom žiť trvalo v zahraničí je povinný (zákon č. 500/2004 Z. z.) ohlásiť skončenie trvalého pobytu ohlasovni, ktorá vedie údaje o jeho trvalom pobyte – štát a miesto pobytu a deň začiatku pobytu v zahraničí, ktorý je zároveň dňom skončenia trvalého pobytu. Táto povinnosť sa však často zanedbáva.

Občan s trvalým pobytom na území SR, ktorý sa pripravuje na cestu do zahraničia na dobu dlhšiu ako 90 dní má pred vycestovaním povinnosť ohlásiť túto skutočnosť ohlasovni v mieste trvalého pobytu. Táto povinnosť sa už absolútne neplní.

Okrem toho zákon už vôbec neukladá cudzincovi povinnosť odhlásiť sa z trvalého alebo prechodného pobytu u nás.

<sup>20</sup> Do štatistiky medzinárodnej migrácie sa nezaraďuje denná dochádzka za prácou cez hranice, tranzit, osoby tradične vylúčené z tejto štatistiky sú diplomati, vojaci a nomádi. Výlety, návštevy, rekreácie, pracovné cesty sú zaradené pod hlavičku medzinárodnej turistiky.

krajín. Počty medzinárodných migrantov sa neustále zvyšujú najmä v dôsledku potrieb trhu práce.<sup>21</sup> Táto situácia súvisí so starnutím populácie - s predlžovaním ľudského života a s nízkym počtom živonarodených. Dôsledky tohto vývoja sa následne prejavujú aj v nedostatku pracovných síl, a tak sa čoraz viac odкрýva priestor pre cudzincov, najmä vysokokvalifikovaných. Podľa údajov Komisie v EÚ existujú asi 3 milióny neobsadených pracovných miest. Hospodársky rast umožňuje vytvoriť v roku 2007 až 5,5 milióna nových miest pri súčasnom poklese nezamestnanosti. Problémy s obsadením pracovných miest vyvolávajú tlak na zmiernenie reštriktívnych opatrení pre vstup na trh práce niektorých krajín, pretože práve zmiernenie reštrikcií legálnej práce by mohlo potlačiť rozsah nelegálnej migrácie. IOM však zdôrazňuje, že treba nielen otvoriť trh práce a využiť kvalifikáciu migrantov, ale zároveň podporiť ich trvalý alebo dočasný návrat domov, a tak prispieť k „cirkulácii mozgov“ („brain circulation“), nie k ich úniku alebo plytvaniu („brain drain“ alebo „brain waste“).

Súčasne skúsenosti z Veľkej Británie a Írska potvrdzujú, že otvorenie hraníc smerom na východ malo pozitívny vplyv na ekonomiku týchto krajín ako celok. Na druhej strane krajiny EÚ – 8, ktoré sa stali po rozšírení EÚ hlavnými vysielajúcimi krajinami, sa postupne dostávajú do pozície, keď sú sami donútené doviesť pracovnú silu.

Aj v SR sa stáva páľčivým problémom nedostatok pracovných síl v niektorých odvetviach (strojárstvo, elektrotechnika), i keď pri vysokej miere nezamestnanosti je tento nedostatok diskutabilný. V súčasnosti už aj SR dováža pracovnú silu a voľné pracovné pozície obsadzujú Bulhari, Rumuni, ale aj Ukrajinci. Riešenie tejto situácie vlastnými zdrojmi by si žiadalo zrejme väčšiu mobilitu pracovnej sily v rámci SR. Pritom okolo 160 tisíc ľudí odchádza pracovať zo SR do zahraničia, okolo 9-10 tisíc cudzincov (vrátane podnikateľov) pracuje v SR, teda na trhu práce chýba v ponuke okolo 150 tisíc ľudí. Z kvalifikovaných pracovných síl odchádzajú najmä lekári a zdravotné sestry. Podľa výskumu Inštitútu pre výskum práce a rodiny až osem z desiatich študentov medicíny chce pracovať v zahraničí. Otázkou je, aké budú dôsledky tohto vývoja.

Čo na Slovensku chýba – napriek niektorým negatívnym ohlasom - je výber kvalifikovaných pracovníkov zo zahraničia pre náš trh práce, teda podobný systém ako v Českej republike, aby sme dostali na Slovensko takú pracovnú silu, akú potrebujeme. Je to aj výzva migračnú politiku.

## 5. Potreba riadenej migrácie

Migračná situácia v Európe sa mení. Krajiny strednej a východnej Európy sa začínajú meniť z tranzitných na cieľové krajiny migrantov. Ako zdôrazňuje Medzinárodná organizácia pre migráciu, nová situácia vyžaduje, aby migrácia bola riadená (migračný manažment), a tak reagovala na potreby trhu práce, s cieľom zatriktívniť pracovný trh v SR. To je však len jedna zložka migračných pohybov. Ďalšou z hlavných oblastí migračnej politiky EÚ je integrácia cudzincov, ktorá by mala byť aplikovaná tak, aby sa nevytvorila priepasť medzi občanmi EÚ a občanmi tretích krajín, ale aby aj oni podieľali na jej rozvoji, rešpektujúc jej hodnoty a základné normy. Zvýšenú pozornosť treba venovať aj podpore ekonomiky tých krajín, ktoré produkujú ekonomických migrantov, aby sa predchádzalo masovým emigráciám (podpora v krajine pôvodu). Za účinný nástroj znižovania potenciálu nelegálnej migrácie v EÚ sa považujú aj asistované dobrovoľné návraty migrantov do krajiny pôvodu. Vzhľadom na to, že nové krajiny na hranici EÚ sú vystavené tlakom prevádzачských skupín, ako aj obchodovaniu s ľuďmi, potláčanie tohto organizovaného zločinu je tiež jednou z priorit migračnej politiky aj u nás. (IOM, 2006).

V rámci vnútornej migrácie sa v minulosti objavili pokusy riešiť nedostatok pracovných síl na trhu práce v niektorých regiónoch finančnou podporou sťahovania za prácou, spojeného so zmenou trvalého pobytu. Výška takýchto finančných príspevkov však nebola dostatočne motivujúca a

<sup>21</sup> Pracovná migrácia stále rastie aj v krajinách OECD, v roku 2006 dokonca tvorila 30 % trvalej imigrácie.

neovplyvnila zásadne vyriešenie bytového problému migranta. Preto sa tieto príspevky ani dostatočne nevyužívali. V súčasnosti prichádzajú politické strany s novými návrhmi, podľa ktorých by na získanie príspevku mal stačiť prechodný pobyt v mieste pracoviska a vzdialenosť viac ako 80 kilometrov od miesta trvalého bydliska. Ak bude tento návrh schválený, prax ukáže, či bude úspešnejší, ako predchádzajúci.

### 3. Záver

Migračné úlohy sa stali top - prioritami v EÚ. Sú súčasťou európskej integrácie a odrážajú sa v takých oblastiach politiky EÚ, ako sú právo, sloboda, bezpečnosť a rozširovanie. O tom, že je to dôležitá problematika, svedčí aj presunutie migrácie z tretieho do prvého piliera v rámci Amsterdamskej dohody, t.j. zodpovednosť sa presúva z jednotlivých krajín na Úniu. Dôsledkom všetkých zmien je, že migranti čoraz viac vnímajú stredoeurópske krajiny ako atraktívne destinácie, pre ich politickú stabilitu, ekonomický rast a novozískané členstvo v Európskej únii (IOM,2006). Efektívne riadená migrácia bude zohrávať kľúčovú rolu.

### 4. Literatúra

EUROPEAN COMMISSION AND EUROSTAT, 2002. European Social Statistics. Migration. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 73 s. ISBN 92-828-9216-6.

EUROPEAN FOUNDATION FOR THE IMPROVEMENT OF LIVING AND WORKING CONDITIONS. 2002. Migration Trends in Enlarged Europe. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 94 s. ISBN 92-897-0248-6.

INTERNATIONAL ORGANISATION FOR MIGRATION (IOM), 2006. Migration management in Central and South-Eastern Europe. IOM strategies and objectives, 2006-2007. Budapest. ISBN 978 92 9068 239 4.

SALT, J., CLARKE, J., WANNER, P. 2004. International Labour Migration. Population Studies, No. 44. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 104 s. ISBN 92-871-5453-8.

SALT, J., CLARKE, J., SCHMIDT, S., 2000. Patterns and Trends in International Migration in Western Europe. Luxembourg: European Commission and Eurostat. 198 s. ISBN 92-828-9898-9.

SALT, J., PENNINX, R. TODISCO, E. 2005. Impact of migration on Society and Policies. Study prepared for European Population Conference 2005. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 128 s.

UNITED NATIONS, 1998. Recommendation on Statistics of international migration. Revision 1. New York. 95 s. ISBN 92-1-161408-2.

#### Adresa autora:

Danuša Jurčová, RNDr., CSc.

Infostat, Výskumné demografické centrum

Dúbravská cesta 3

845 24 Bratislava 45

jurcova@infostat.sk

## Geografický původ snoubenců ve farnosti Panny Marie pod řetězem na Malé Straně v 17. a 18. století

Eva Kačerová

### Abstract

This study describes the history of weddings in the Prague parish of Our Lady under the Chain near Charles Bridge in the years 1623-1784 from the perspective of historical demography. The data are based on record form register of birth, weddings and deaths. The method nominal excerption was used as well method of reconstruction of family. Their inhabitants were especially craftsmen and citizens of Prague towns. In this parish contracted marriage men and women from other cities and other countries too.

**Key words:** *Prague, migration, 16th century, 17th century*

### 1. Úvod

Cílem tohoto příspěvku je podat obraz o mobilitě v malostranské farnosti Panny Marie pod řetězem v Praze na základě studia sňatkových matrik. Časově je studie vymezena rokem 1622, kdy začínají první dochované johanitské matriky narozených a oddaných, a rokem 1784, kdy byla farnost v rámci josefínských reforem zrušena. Protože zápisy za rok 1622 začínají až v květnu a v roce 1784 matriky končí dubnem, je vhodnější se zabývat roky 1623–1783.

### 2. Geografický původ snoubenců

Ve sledovaném období bylo ve farnosti johanitů uzavřeno 2 293 sňatků. U ženichů je údaj o geografickém původu uveden u 586 zápisů, přičemž u 143 je nejasný. U nevěst známe místo původu u 238 a nejasný je u 43.

Za celé sledované období najdeme v oddacích matrikách 90 ženichů-cizinců<sup>22</sup> (tab. 1). Nejčastěji

---

<sup>22</sup> Jako cizinci jsou chápáni ti, jež přišli z míst, která nejsou součástí dnešní České republiky. Mezi cizince jsou řazeni i ženichové, u nichž je uvedeno, že pocházejí ze Slezska.

pocházeli z území dnešního Německa (33, z nich sedm z Bavorska, šest z Vestfálska, čtyři ze Saska, tři z Pruska). Druhou nejčastější zemí původu bylo dnešní Rakousko (21, z toho pět ženichů bylo ze Štýrska, pět z Tyrolska, tři ze Salcburku). Z území dnešního Polska pocházelo 10 ženichů, přičemž u sedmi z nich bylo uvedeno, že jsou ze Slezska, a tak nelze určit, ze které jeho části, tj. zda z české či polské.

Dále ženichové pocházeli z území dnešního Maďarska (8), Itálie (5), Francie (5), Švýcarska (2) a po jednom z Belgie, Litvy, Lucemburska, Skotska a Švédska. U jednoho ženicha je uveden původ „z ciziny“.

Nevěst-cizinek je v oddacích matrikách celkem 28 (tab. 2). I nevěsty, podobně jako ženichové, nejčastěji pocházely z území dnešního Německa (11), dále z Rakouska (9), Belgie (3), Maďarska (2), Polska resp. Slezska (2) a jedna nevěsta byla z Litvy.

Ženichů-měšťanů nalezneme v oddacích matrikách celkem 189 (tab.3). Nejčetnější skupinou (89 záznamů) jsou ti, kteří jsou označeni pouze „civis“ bez udání konkrétního města, a tak nezbyvá, než se pouze domnívat, odkud skutečně pocházeli. Nejpravděpodobnější se zdá domněnka, že byli z území jurisdikce či Malé Strany a písař je dobře znal, a proto nepovažoval za nutné zapsat, kde měli měšťanství zakoupeno. Zápisy tohoto typu se vyskytují od roku 1660 až do zániku farnosti Panny Marie pod řetězem v roce 1784.

Nejčetnější skupinou měšťanů, u nichž je známo místo, kde měli měšťanství zakoupeno, jsou malostranští měšťané (36). Zápisy uvádějící, že manželství uzavřel malostranský měšťan, se vyskytují po celou dobu existence matriční evidence oddaných v johanitské farnosti, avšak ve 30., 40. a 50. letech 17. století se nevyskytl ani jeden.

Ve svém farním kostele uzavřelo sňatek 18 měšťanů na postranním právu Panny Marie pod řetězem. Ani tyto sňatky nejsou rovnoměrně rozloženy po celou dobu, kdy byly ve farnosti vedeny oddací matriky. První zápis je ze 16. července 1622 a poslední z 15. srpna 1740, avšak mezi lety 1675–1696 se nevyskytuje ani jediný.

Měšťanů staroměstských uzavřelo manželství u Panny Marie pod řetězem 16. Záznamy jsou rovnoměrně rozloženy mezi roky 1668–1757.

Taktéž novoměstských měšťanů, kteří uzavřeli sňatek u johanitů, bylo 16. Zápisy, jež je uvádějí, se vyskytují téměř po celou dobu existence oddacích matrik, první záznam uvádějící novoměstského měšťana jako ženicha je z 11. listopadu 1624 a poslední z 3. září 1781. V letech 1626–1680 a v letech 1757–1779 však matriky žádného měšťana novoměstského neuvádějí.

Dále v oddacích matrikách nalezneme měšťany z Berouna, Brandýsa, Čelákovic, Chrudimi, Klatov, Litoměřic, Mělníka, Plzně, Příbrami, Rakovníka a Strakonice.

Nevěsty nejsou uvedeny jako měšťanky ani v jediném případě. Pouze jsou uváděny jako dcery (vdovy), jejichž otcové (zemřelí manželé) měli měšťanství zakoupeno. Takto je zaznamenáno devět nevěst z postranního práva Panny Marie pod řetězem, jednou dcera měšťana staroměstského.

U ženichů, kteří nebyli měšťany, je nejčastěji (u 31 zápisu) zaznamenán původ „ex pago Motol“. Tyto zápisy se vyskytují od roku 1686 do roku 1718 s výjimkou dvou záznamů z let 1625 a 1626. Jak uvádí August Sedláček, patřil Motol křižovníkům maltézským.<sup>23</sup> Podobně Březiněves, z níž pocházelo v letech 1689–1707 šest ženichů, patřila křižovníkům maltézským.<sup>24</sup>

U 22 ženichů je uveden původ „pragensis“, z toho jeden byl z Bílé Hory a dva ze Starého Města.

<sup>23</sup> „Motoly, ves u Smíchova, jež se léta 1146 připomíná. Léta 1228 patřily klášteru sv. Jiří, z části tak zůstalo do roku 1421. Ostatek byl kláštera strahovského a část patřila ve 14. století pánům z Tetína. Císař Zikmund zapsal Motoly městem pražským, což léta 1459 obnoveno. Oboje části později od duchovních držitelů vyplaceny. Později dostaly se v držení křižovníků maltézských.“ A. Sedláček, Místopisný slovník historický Království českého, 1998, fotoreprint z roku 1909.

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 61.

Z obcí, které jsou nyní součástí Prahy, jsou v matrikách ještě zmíněny Hostivař<sup>25</sup>, Jinonice<sup>26</sup>, Klárov, Kopanina<sup>27</sup>, Košíře<sup>28</sup>, Ořech, Počernice, Vinohrady a Zbraslav.

Při určování geografického původu nevěst je nutné zachovávat určitou opatrnost, neboť místa, která jsou uváděna, mohou být místy, z nichž pocházel otec či zemřelý manžel. U 60 nevěst je zapsán původ v Praze, avšak pouze u dvou je uvedeno „geburtig von Prag“. Druhou nejčetnější skupinu tvoří nevěsty přicházející z Motola, bylo jich 37, přičemž 31 přišlo z Motola společně se snoubencem.

Kromě výše uvedených byly čtyři nevěsty původem z obcí, které jsou dnes součástí Prahy: Košíř, Liboci, Počernic.

O intenzitě mobility malostranského obyvatelstva by mohl vypovídat i rozsah, v němž se na jednom místě zdržovalo více generací jedné rodiny.

Při rekonstrukci rodin se podařilo dohledat pro 47 dcer narozených ve farnosti také údaj o jejich sňatku. Z těchto 47 žen pouze 3 žily i po sňatku ve farnosti a své děti nechávaly křtít u Panny Marie pod řetězem. V roce 1746 uzavřeli manželství Václav Nachtigall a 28letá Františka rozená Helmannin. Z jejich manželství se narodily čtyři děti. O třech není, podobně jako o dalším osudu rodičů, nic známo, jeden syn umírá ve zdejší farnosti ve věku 28 let.

Manželství byla většinou uzavírána ve farnosti nevěsty<sup>29</sup>, i když rodina později žila ve farnosti manžela. Za celé sledované období 160 let pouze 17 synů uzavřelo sňatek v téže farnosti jako byli pokřtěni a dva z nich zde nějakou dobu po sňatku i pobývali, neboť kostel Panny Marie pod řetězem byl i místem křtu jejich dětí. Takže pouze v případě dvou rodin (v linii otec-syn) máme doloženo, že zde tyto rodiny žily alespoň po tři generace.

### 3. Závěr

Na otázku, po kolik generací rodiny žily stále ve stejné farnosti, však nelze ani z dat získaných metodou rekonstrukce rodin dát uspokojivou odpověď. Na Malé Straně nebyly farní kostely daleko od sebe, a tak není vyloučeno, že rodiny sice žily stále na stejném místě, ale pro duchovní služby začaly vyhledávat kněze z okolních farností. Dalším možným vysvětlením je, že se ze sledované farnosti vystěhovaly. Přiblížení se pravdě umožní až obdobný výzkum dalších malostranských farností – sv. Tomáše a sv. Mikuláše.

Tabulka 1. Ženichové-cizinci v pražské farnosti johanitů v letech 1622–1784

Země	Bližší určení	Počet příchozích	Datum prvního záznamu	Datum posledního záznamu
Belgie	Namour	1	12. 8. 1703	
Francie	Normandie	1	2. 1. 1688	
Francie		3	20. 9. 1626	8. 1. 1689
Francie/Itálie	Savojsko	1	15.10. 1678	
Itálie	Mantova	1	6. 5. 1629	
Itálie	Milán	1	14. 5. 1656	

<sup>25</sup> V letech 1577–1783 držel Hostivař nejvyšší purkrabí. Tamtéž, s. 252.

<sup>26</sup> V roce 1622 koupila je Johanka Žďárská a od ní Pavel Michna z Vacínova, v jehož rodě zůstaly až do léta 1678. Tehdy dostaly se Jiřímu Ludvíkovi hraběti ze Sinzendorfu a léta 1684 Ferdinandovi Vilémovi ze Schwarzenberka. Tamtéž, s. 373.

<sup>27</sup> Dvůr, který patřil jezuitům. Tamtéž, s. 434.

<sup>28</sup> Po roce 1531 všechny části Košíř spojeny pod nejvyšším purkrabím. Když léta 1680 mor v Praze zuřil, koupili správcové Vlašského špitálu v Praze vinici, na níž nemocnici a kostel Panny Marie se hřbitovem zřídili. Tamtéž, s. 445.

<sup>29</sup> srov. Tretera, R. J. Církevní právo, Praha 1993, s. 178.



Země	Bližší určení	Počet příchozích	Datum prvního záznamu	Datum posledního záznamu
Itálie	Toskánsko	1	8. 2. 1729	
Itálie		2	20.11. 1628	23. 2. 1784
Litva		1	11.25. 1686	
Lucembursko		1	5. 5. 1686	
Maďarsko		8	31. 5. 1632	5.11. 1713
Německo	Bamberg	3	13. 9. 1622	16. 1. 1639
Německo	Bavorsko	7	21. 9. 1634	21.11. 1769
Německo	Berlín	1	7. 2. 1649	
Německo	Kolín nad Rýnem	1	2.10. 1678	
Německo	Lužice	1	9. 2. 1694	
Německo	Míšeň	2	2. 6. 1642	1. 5. 1655
Německo	Norimberk	2	24.11. 1641	25.11. 1691
Německo	Prusko	3	24. 8. 1626	13. 1. 1673
Německo	Sasko	4	21. 1. 1624	17. 2. 1722
Německo	Ulm	1	9.10. 1634	
Německo	Vestfálsko	6	20.10. 1639	29.10. 1722
Německo	Worm	1	25. 7. 1728	
Německo		1	19. 5. 1755	
Polsko	Vratislav	2	16. 6. 1624	1. 5. 1644
Polsko	Slezsko	7	22. 5. 1622	29. 5. 1690
Polsko		1	13. 5. 1668	
Rakousko	Brixen	1	7. 6. 1673	
Rakousko	Linec	1	29. 8. 1678	
Rakousko	Salcburk	3	26. 5. 1652	29. 1. 1731
Rakousko	Štýrsko	5	29. 6. 1631	23. 2. 1653
Rakousko	Tyrolsko	4	23. 6. 1641	21.11. 1678
Rakousko	Vídeň	2	19.11. 1679	10. 4. 1690
Rakousko		5	2. 2. 1646	9.11. 1727
Skotsko		1	8. 7. 1709	
Švédsko		1	21. 6. 1633	
Švýcarsko		2	18.10. 1665	26. 4. 1689
neuveveno	z ciziny	1	17. 1. 1626	

Tabulka 2. Nevěsty-cizinky v pražské farnosti johanitů v letech 1622–1784

Země	Bližší určení	Počet příchozích	Datum prvního záznamu	Datum posledního záznamu
Belgie		2	10. 6. 1691	12. 1. 1670
Belgie	Namour	1	10. 3. 1722	
Litva		1	7. 9. 1631	

Maďarsko		2	21. 5. 1673	28. 5. 1729
Německo	Bamberg	2	23. 4. 1647	23. 4. 1647
Německo	Bavorsko	1	10. 5. 1634	
Německo	Dolní Lužice	1	7. 8. 1753	
Německo	Drážďany	1	27. 9. 1626	
Německo	Frýsko	1	26. 9. 1686	
Německo	Magdeburg	1	22. 7. 1634	
Německo	Míšeň	1	5. 5. 1624	
Německo	Pappenheim	1	?	
Německo	Vestfálsko	2	15. 5. 1645	28. 2. 1657
Polsko	Slezsko	2	5. 3. 1747	10. 6. 1727
Rakousko		2	19.11. 1679	22. 4. 1653
Rakousko	Brixen	1	30. 7. 1656	
Rakousko	Horní Rakousko	2	?	?
Rakousko	Vídeň	4	23. 9. 1623	23. 4. 1733

Tabulka 3. Ženichové-měšťané v pražské farnosti johanitů v letech 1622–1784

Město	Bližší určení	Počet příchozích (bydlících)	Datum prvního záznamu	Datum posledního záznamu
Praha	jurisdikce	18	17. 7. 1622	15. 8. 1740
	Malá Strana	36	27. 6. 1622	?10. 1783
	Staré Město	16	13. 5. 1668	6. 2. 1757
	Nové Město	16	11.11. 1624	3. 9. 1781
	Pohořelec	1	10. 7. 1695	
	neuvedeno	1	8. 5. 1689	
Beroun		1	6.11. 1714	
Brandýs		2	20. 2. 1689	15.11. 1693
Čelákovice		1	24. 7. 1745	
Chrudim		1	12.11. 1695	
Klatovy		1	28.10. 1749	
Litoměřice		1	20.11. 1769	
Mělník		1	1. 9. 1750	
Plzeň		1	28. 6. 1736	
Příbram		1	2. 7. 1698	
Rakovník		1	2. 5. 1724	
Strakonice		1	10. 6. 1777	
Neuvedeno		89	18. 7. 1660	17. 2. 1784

#### 4. Literatura

Matriky při farnosti Panny Marie pod řetězem v Praze na Malé Straně, uloženy v Archivu hlavního města Prahy

sign. PMŘ N101Z1,

sign. PMŘ N2O2,  
sign. PMŘ N3O3Z2.

SEDLÁČEK, A. 1998. Místopisný slovník historický Království českého. Praha: Argo, 1998, fotoreprint z roku 1909. 1043 s. ISBN 80-7203-099-X.

TRETERA, R. J. 1993. Církevní právo, Praha 1993. 219 s.

#### **Adresa autora:**

Eva Kačerová, RNDr.

Vysoká škola ekonomická v Praze

Katedra demografie

nám. W. Churchilla 4

130 67 Praha 3

kacerova@vse.cz

## **Modelovanie úrovne migrácie v krajoch Slovenska v roku 2006**

**Alena Kaščáková**

#### **Abstract**

The contribution deals with regional migration in Slovakia in 2006. The size of the migration depends on the economic, demographic, social and politic factors – indicated the „push“ and „pull“ factors of the migration. Net migration, immigration and emigration model are constructed.

**Key words:** *pull and push factors, regional migration, net migration, immigration, emigration, linear regression model,*

#### **1. Úvod**

Zmeny vo veľkosti, štruktúre a rozmiestnení obyvateľstva sú spôsobené reprodukciou (prirodzeným pohybom) a priestorovým (mechanickým) pohybom obyvateľstva, čiže migráciou. Veľkosť a smery migrácie spôsobuje množstvo ekonomických, demografických, sociálnych a politických faktorov. Vo všeobecnosti sa označujú ako „push“ a „pull“ faktory. „Push“ faktory tlačia migranta hľadať nové príležitosti, „pull“ faktory priťahujú migrantov z dôvodu politickej stability, ekonomickej prosperity, širšej ponuky pracovných možností, vyššej kvality života, slobody a možnosti seberealizácie. Zmena týchto faktorov spôsobuje, že úroveň a veľkosť migrácie sa mení nielen v celoslovenskom ponímaní, ale aj na úrovni regiónov a to krajov a okresov. Cieľom príspevku je modelovať veľkosť migrácie v okresoch Slovenska s využitím vhodných vysvetľujúcich premenných.

#### **2. Vývoj migrácie na Slovensku**

Pôsobenie „pull“ a „push“ faktorov a ich vzájomný rozdiel odzrkadľuje demografická miera migračné saldo, ktorá je rozdielom počtu prisťahovaných a vystáňovaných osôb zo sledovaného územia. Vývoj migračného salda na Slovensku v poslednom období je možné rozdeliť na dve časti. Roky 1995 – 2002 zaznamenávajú kladné migračné saldo, avšak pri jeho klesajúcom trende, naopak rástlo v rokoch 2003 - 2006.

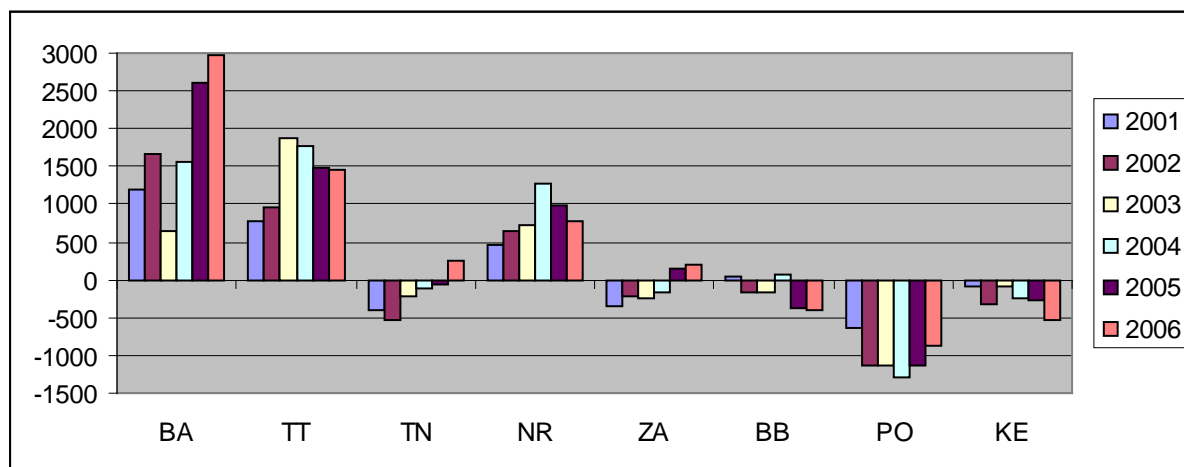
Tabuľka 1. Vývoj migračného salda na Slovensku v rokoch 1995-2006

rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<b>Saldo sťahovania</b>	2 842	2 255	1 731	1 306	1 454	1 463	1 012	901	1 409	2 874	3403	3854

Zdroj: www.statistics.sk

Zmeny v úrovni migračného salda Slovenska sa premietli aj do jeho veľkosti a štruktúry v jednotlivých krajoch Slovenska. Za posledné tri roky sa vplyvom migrácie posilnil počet obyvateľov hlavne v Bratislavskom kraji, mierne v Košickom, Trenčianskom a Žilinskom kraji, ostatné kraje zaznamenávajú pokles kladného migračného salda alebo jeho zápornú hodnotu. Tento vývoj je zrejmy z nasledujúceho grafu.

Graf 1. Vývoj migračného salda v krajoch SR v rokoch 2001-2006



Zdroj: www.statistics.sk

### 3. Modelovanie migračného salda

Sledovaným obdobím bol rok 2006, k dispozícii boli údaje o úrovni premenných za Slovensko aj jednotlivé kraje. Pre výpočet sa využíval programový balík SPSS.

V lineárnom modeli sa uvažovali dve vysvetľujúce premenné, a to rozdiel miery nezamestnanosti v kraji a jej celoslovenského priemeru a rozdiel HDP na obyvateľa v kraji a na Slovensku. Údaje o veľkosti HDP na obyvateľa v jednotlivých krajoch Slovenska za rok 2006 neboli k dispozícii, preto sa simulovali na základe výpočtu priemerného koeficienta rastu v rokoch 1997 – 2004. Obe vysvetľujúce premenné odrážali pôsobenie „push“ a „pull“ efektov pôsobiacich na migrantov a ovplyvňujúcich úroveň migrácie v krajoch Slovenska. V prípade prvého modelu sa odhadovala veľkosť migračného salda v jednotlivých krajoch Slovenska v roku 2006, v ďalších modeloch sa odhadovala veľkosť imigrácie a emigrácie do krajov Slovenska v roku 2006.

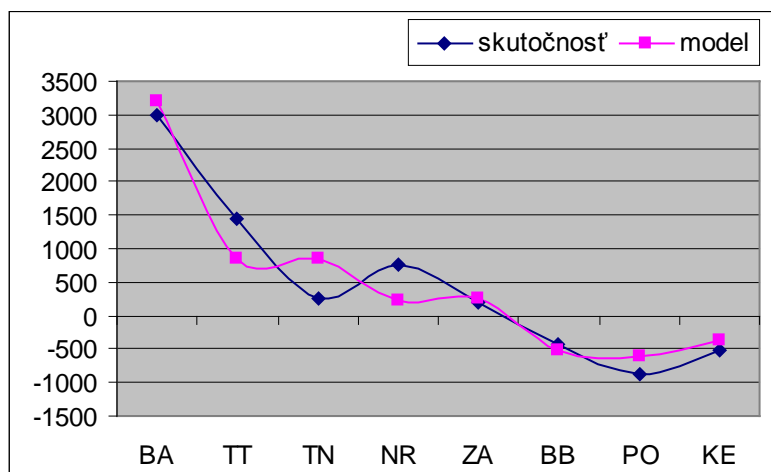
V prípade prvého modelu boli získané nasledujúce výsledky:

Tabuľka 2. Model migračného salda v krajoch Slovenska v roku 2006

Net =	419,275	- 89,472 DiffUN	+ 0,005 DiffGDP
Standard Error:	(169,31)	(37,641)	(0,001)
T – value:	(2,476)	(-2,377)	(3,191)
F – Value:	21,77		
R – squared:	0,897		
Net:	Migračné saldo v krajoch SR v roku 2006.		
DiffUN:	Rozdiel miery nezamestnanosti v kraji a priemernej miery nezamestnanosti v SR v roku 2006.		
DiffGDP:	Rozdiel úrovne HDP na obyvateľa v kraji a na Slovensku v roku 2006.		

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Graf 2. Porovnanie skutočných a odhadovaných hodnôt migračného salda v krajoch SR v roku 2006



Zdroj: Vlastné spracovanie.

#### 4. Modelovanie veľkosti imigrácie

Imigrácia bola modelovaná podobným postupom ako migračné saldo. Použil sa viacnásobný lineárny model, odhadovanou premennou bola veľkosť imigrácie v krajoch Slovenska v roku 2006, vysvetľujúce premenné v modeli boli rovnaké ako v predchádzajúcom modeli.

Tabuľka 3. Model veľkosti imigrácie v krajoch Slovenska v roku 2006

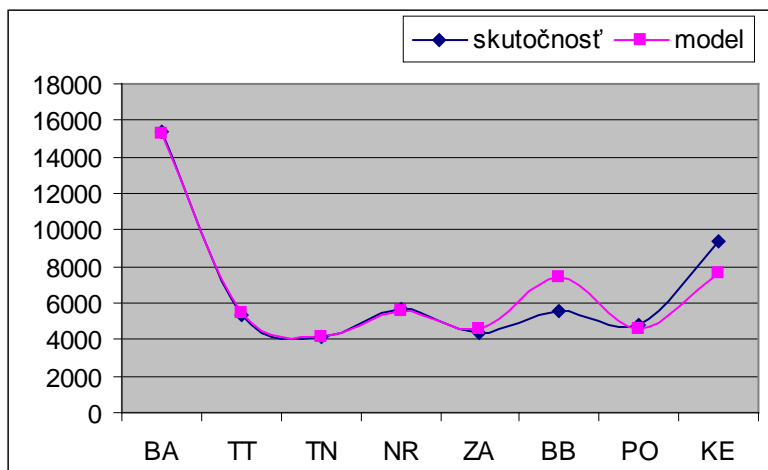
InMig =	6628,353	+ 278,841 DiffUN	+ 0,028 DiffGDP
Standard Error:	(395,142)	(87,85)	(0,003)
T – value:	(16,77)	(3,174)	(8,341)
F – Value:	38,56		
R – squared:	0,939		

InMig: Počet prisťahovaných osôb do krajov SR v roku 2006.

DiffUN:	Rozdiel miery nezamestnanosti v kraji a priemernej miery nezamestnanosti v SR v roku 2006.
DiffGDP:	Rozdiel úrovne HDP na obyvateľa v kraji a na Slovensku v roku 2006.

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Graf 3. Porovnanie skutočných a odhadovaných hodnôt veľkosti imigrácie v krajoch SR v roku 2006



Zdroj: Vlastné spracovanie.

## 5. Modelovanie veľkosti emigrácie

Vysvetľujúce premenné v predchádzajúcich modeloch vysvetľovali okolo 90 % zmien jednotlivých mier migrácie. Preto boli použité aj na modelovanie veľkosti emigrácie z krajov SR v roku 2006. Bol vypočítaný viacnásobný lineárny regresný model s nasledujúcimi vlastnosťami:

Tabuľka 4. Model veľkosti emigrácie v krajoch Slovenska v roku 2006

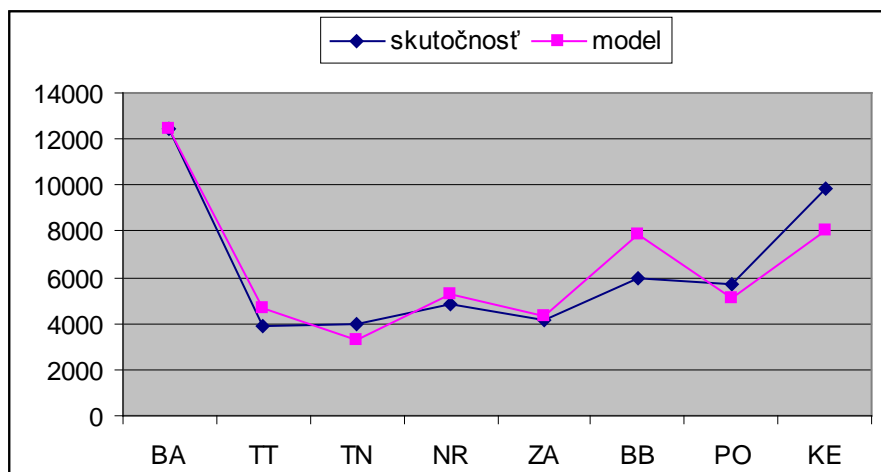
OutMig =	6209,078	+ 368,313 DiffUN	+ 0,024 DiffGDP
Standard Error:	(460,833)	(102,453)	(0,024)
T – value:	(13,474)	(5,957)	(3,595)
F – Value:	17,787		
R – squared:	0,877		

OutMig:	Počet vyst'ahovaných osôb z krajov SR v roku 2006.
DiffUN:	Rozdiel miery nezamestnanosti v kraji a priemernej miery nezamestnanosti v SR v roku 2006.
DiffGDP:	Rozdiel úrovne HDP na obyvateľa v kraji a na Slovensku v roku 2006.

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Z porovnania skutočných a modelovaných hodnôt veľkosti emigrácie je možné vidieť podstatnejší rozdiel len v prípade banskobystrického kraja, kde bol v roku 2006 nižší počet emigrantov ako bol ich odhad v modeli.

Graf 4. Porovnanie skutočných a odhadovaných hodnôt veľkosti emigrácie v krajoch SR v roku 2006



Zdroj: Vlastné spracovanie.

## 6. Záver

Úvaha o vhodnosti uvažovaných vysvetľujúcich premenných v migračnom modeli pre kraje SR v roku 2006 sa ukázala byť správnou. Obe premenné odrážajú pôsobenie ekonomických faktorov na úroveň migrácie v jednotlivých krajoch, ktoré vysvetľujú okolo 90 % zmien v úrovni migrácie. Najvyšší podiel je v prípade imigrácie (94 %), migračné saldo vysvetľujú na 90%, počet emigrantov na 88 %. Tieto ekonomické premenné pôsobili v roku 2006 v krajoch Slovenska vo väčšej miere ako „pull“ efekty, o niečo menej ako „push“ efekty. Bude zaujímavé sledovať pôsobenie týchto premenných na mieru migrácie v budúcich obdobiach, prípadne hľadať ďalšie významné premenné odrážajúce vplyv aj iných ako ekonomických faktorov.

### Zoznam použitej literatúry:

KMECO Ľ. – NEDELOVÁ, G. 2003. Modelovanie vývoja dopytu po kultúrnom cestovnom ruchu v Banskej Štiavnici – lokalite svetového kultúrneho dedičstva. In: Zešity naukowe. Wroclaw: Akademia Ekomiczna, 2004.

SCHRIER D. – MCRAE D. 2000. An Econometric Model Describing the Movement of the Population Between British Columbia and the Rest of Canada. In: BC Stats.

[www.bcstats.gov.bc.ca/data/pop/pop/methmig.pdf](http://www.bcstats.gov.bc.ca/data/pop/pop/methmig.pdf)

ÚRADNÍČEK, V. 1997. Štatistika a úvod do ekonometrie. Banská Bystrica: FF UMB, 1997. 92 s. ISBN 80-8055-088-3.

### Adresa autora:

Alena Kaščáková, Ing., PhD.

KKMI EF UMB

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

[alena.kascakova@umb.sk](mailto:alena.kascakova@umb.sk)

## Zahraničná migrácia a nevyhnutnosť harmonizácie migračnej štatistiky na európskej úrovni

**Mária Katerinková**

### **Abstract**

The main target of the contribution is presentation of the migration phenomenon and the necessity of harmonisation of migration statistics on the European level.

### **Key words**

*migration, reason of migration, migration outflows, migration stocks, common European migration policy, harmonisation of migration statistics.*

### **1. Úvod**

Prist'ahovalectvo alebo imigrácia (opakom je vyst'ahovalectvo – emigrácia) je proces, pri ktorom sa na území štátu usadzujú obyvatelia prichádzajúci zo zahraničia. Vo väčšine prípadov konajú z ekonomických, politických či náboženských dôvodov. Migrácia obyvateľstva zahŕňa v sebe niekoľko zložiek, ako napr. slobodný pohyb a usadenie sa v rámci voľného pohybu osôb v Európskom hospodárskom priestore, migráciu za prácou, za účelom zjednotenia a zlúčenia rodiny, štúdiá alebo v prípade medzinárodných konfliktov ide o tzv. medzinárodnú ochranu ako azyl, doplnkovú ochranu, či dočasné útočisko.



### 1.1 Dôvody migrácie obyvateľstva a migračné toky

Obyvatelia menej rozvinutých krajín, ktoré susedia s rozvinutými krajinami, mnohokrát opúšťajú domovskú krajinu za účelom dosiahnutia lepšej životnej úrovne či vzdelania. Prist'ahovalcov, ktorí sa sťahujú do rozvinutých krajín práve kvôli tomuto dôvodu je najviac, predstavujú milióny. Z histórie najznámejším príkladom prist'ahovalectva sú Spojené štáty americké, krajina, ktorá vznikla práve vďaka prist'ahovalcom a formovala sa v 19. a 20. storočí. V druhej polovici minulého storočia, ekonomický rozvoj vyspelých krajín a úpadok chudobných prinútil niektorých obyvateľov krajín ako Mexiko, Alžírsko, Turecko, Pakistan, Tunisko k tomu, aby sa vydali za prácou k svojim bohatším susedom (Francúzsko, Nemecko, Spojené štáty americké, Spojené arabské emiráty). Títo prist'ahovalci sa snažia o integráciu do majoritnej spoločnosti, ktorá je mnohokrát veľmi zložitá a môže viesť k radikalizácii oboch skupín, až k násiliu.

Ďalším príkladom vysťahovalectva sú krajiny, v ktorých prebieha už nejakú dobu otvorený konflikt. Miestni obyvatelia sa rozhodnú pre opustenie svojich domovov a útočisko hľadajú v iných krajinách. Počet takýchto imigrantov alebo utečencov sa ráta tiež na milióny, netýka sa však rozvinutých krajín. Príkladom takýchto krajín sú územia palestínskej autonómie, Pakistan, Bosna a Hercegovina, Sudán.

Miernejšou variantou politickej migrácie sú imigranti pochádzajúci z krajín, kde sú perzekuovaní a to buď kvôli rase, pôvodu, či náboženskému presvedčeniu. Ako príklad je možné uviesť bývalý Sovietsky zväz alebo socialistické Československo, odkiaľ tisíce ľudí dobrovoľne opustili krajinu a odišli na Západ.

Demografický vývoj v krajine môže spôsobiť dlhodobou nízkou pôrodnosťou, prirodzeným úbytkom obyvateľstva a nepriaznivou vekovou štruktúrou tzv. manažovanú migráciu v súvislosti s prijímaním pracovnej sily na pracovný trh.

Podľa Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM), v súčasnosti žije mimo krajiny svojho narodenia 192 miliónov ľudí, čo je približne okolo 3 % celosvetovej populácie. To znamená, že približne každá 35 osoba vo svete je migrantom.

V období rokov 1965 až 1990, počet medzinárodných migrantov vzrástol o 45 miliónov a ročná miera prírastku predstavovala 2,1 %. Súčasná ročná miera prírastku je okolo 2,9 %.

Potvrzuje sa poznanie, že migrácia je podstatnou zložkou ekonomického a sociálneho života každej krajiny a že organizovaná a manažovaná migrácia môže byť prospešná ako pre jednotlivca tak aj pre spoločnosť.

Pokiaľ ide o migračné toky, v hľadaní lepších životných podmienok migrantov prevažuje smer východ – západ. V nových členských krajinách EÚ je viacej prist'ahovaných osôb zo štátov mimo EÚ, zrejme priťahovaných potenciálnymi výhodami členstva v Európskej únii. Tieto krajiny sú mnohokrát odrazovým mostíkom na presun do krajín Západnej Európy.

### 1.2 Spoločná európska migračná politika

Fenomén migrácie z hľadiska rozsahu a významu si vyžaduje stále viac pozornosti a záujmu nielen európskych, ale aj svetových politikov.

V roku 1999 vstúpila do platnosti Amsterdamská zmluva. Týmto krokom bola migračná politika posunutá z medzivládnej spolupráce na politiky iniciované Európskou komisiou. Jedným z cieľov tejto Zmluvy je zachovávať a rozvíjať Európsku úniu „ako priestor slobody, bezpečnosti a práva“, v ktorom je zaručený voľný pohyb osôb spolu s príslušnými opatreniami, týkajúcimi sa ochrany vonkajších hraníc, azylu, prist'ahovalectva a prevencie a boja proti zločinnosti.

Prvý máj 2004 zaznamenal začiatok novej fázy na poli migračnej politiky v 25 členských štátoch Európskej únie, pretože sa ďalej rozšírila postupná zmena z vnútroštátnej politiky na spoločnú politiku.

Pod hlavičkou „Občianstvo, sloboda, bezpečnosť a spravodlivosť“, pozornosť je venovaná bezpečnosti občanov EÚ s predpokladanými výdavkami na rôzne iniciatívy v takých oblastiach ako ochrana hraníc.

Iniciatívy na poli sociálnych politík sa odzrkadľujú v sociálnych projektoch, ako sú Európsky utečenecký fond a Integrovaný fond, zamerané na zlepšenie poskytovania služieb prisťahovalcom v členských štátoch.

Európska rada v Solúne v roku 2003 odporúčala na preskúmanie zákonných prostriedkov migrácie štátnych príslušníkov tretích krajín do Únie, s ohľadom na kapacitné možnosti prijatia v členských štátoch EÚ. Odhad kapacity prijatia migrantov v jednotlivých členských štátoch musí zohľadniť nielen počet obyvateľov, rozlohu územia a úroveň ekonomiky príslušného štátu, ale tiež aj súčasný počet migrantov a migračné toky. Všetky tieto faktory nemôžu byť korektne posúdené bez harmonizácie štatistických meta-údajov, pravidiel pre zber údajov v členských štátoch, ktoré by zabezpečili vnútornú konzistentnosť štatistiky v európskom priestore.

V posledných rokoch stúpa nelegálna migrácia za prácou, keď nie sú splnené podmienky v súlade s národnou legislatívou, ktorú čiastočne podporujú obmedzenia právnych kanálov pre legálnu migráciu. V oblasti neregistrovanej migrácie štatistické údaje zrejme nebudú presné (odhady). Osobitne v takomto prípade sa budú rozsah a štatistické údaje jednotlivých vnútroštátnych štatistických úradov pravdepodobne líšiť a harmonizácia meta-údajov jednotlivých členských štátov je o to viac nevyhnutnejšia. V Spojených štátoch uvažujú túto problematiku riešiť použitím sčítania obyvateľov, s využitím údajov o osobách s nenahláseným pobytom, ktoré budú zozbierané prostredníctvom techník založených na reprezentatívnom výbere. Vo Francúzsku sa na zbere údajov za danú problematiku podieľajú aj miestne orgány.

Návrh Zmluvy o Ústave pre Európu uznáva právo členských štátov určiť počty prijímaných štátnych príslušníkov tretích krajín, prichádzajúcich na územie z tretích krajín s cieľom nájsť si prácu buď ako zamestnanci alebo ako samostatne zárobkovo činné osoby.

Európsky hospodársky a sociálny výbor (ďalej iba EHSV) vyjadril názor, že toto ústavné obmedzenie nebráni Únii dosiahnuť vysokú úroveň harmonizácie právnych predpisov pre prijímanie migrantov. EHSV zdôraznil potrebu aktívnej politiky EÚ pre ekonomickú migráciu a potrebu harmonizovaných právnych predpisov.

Ďalší rozvoj právneho rámca pre prisťahovalctvo je čiastočne odôvodnený demografickými faktami a presadzovaním Lisabonskej stratégie. EHSV pripomína, že demografický vývoj v Únii a Lisabonská stratégia poukazujú na to, že bude potrebné, aby Európa disponovala aktívnymi politikami v oblasti prijímania ekonomických migrantov a súčasnosť potvrdzuje oprávnenosť tejto stratégie. Napriek tomu, že každá krajina má svoje osobitné potreby a špecifiká, otvorenie ciest pre ekonomickú migráciu je spoločnou charakteristikou pre všetky členské štáty. EÚ a všetky členské štáty požadujú právne predpisy, ktoré umožnia pracovnú migráciu zákonným a transparentným spôsobom. Výbor uznáva, že hoci sa tu kladie dôraz na ekonomické hľadisko migrácie, tento prístup je sám o sebe obmedzujúci a konštatuje, že členské štáty potrebujú prijať aj aktívnu politiku na vstup neekonomických migrantov (manželky, členovia rodín).

Veľké migračné toky so sebou prinášajú aj problémy pri zvládaní tejto situácie v prijímajúcich krajinách, ako dôsledok následného tlaku na verejné služby a tiež možných následkov na podmienky na trhu práce. Tieto následky v jednotlivých krajinách sa líšia podľa schopnosti prijímajúcej krajiny absorbovať migrantov. Pre informovanie verejnej mienky o dôsledkoch migračných tokov sú potrebné presné štatistické informácie, navzájom konzistentné vo všetkých členských štátoch.

Lisabonská stratégia je dokument, ktorý ešte v marci 2000 prijala na zasadnutí v portugalskom Lisabone Európska rada. Cieľom Lisabonskej stratégie je premeniť Európsku úniu na najdynamickejšiu a najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku sveta.

Sociálna oblasť bola rozvinutá na summite vo francúzskom meste Nice v decembri 2000, prijatím európskej sociálnej agendy a ďalej na zasadnutí Európskej rady v švédskom Štokholme v marci 2001, kde sa predstavitelia Európskej únie dohodli na potrebe modernizácie európskeho sociálneho modelu.

Vo švédskom Göteborgu v máji 2001 bola Lisabonská stratégia rozšírená schválením koncepcie trvale udržateľného rozvoja aj na oblasť životného prostredia.

Tromi piliermi Lisabonskej stratégie Európskej únie sú teda oblasť hospodárska, sociálna a životné prostredie.

### 1.3 Dôležitosť a prínos harmonizovaných štatistických údajov

Vývoj na poli migrácie v celosvetovom meradle ovplyvnil nutnosť harmonizovaných štatistických údajov pri monitorovaní pohybu obyvateľstva európskymi krajinami, vrátane početnosti a ostatných demografických charakteristík ako sú pohlavie, vek, rodinný stav.

Štatistické informácie odrážajú politické, sociálne a hospodárske postavenie jednotlivých krajín EÚ ako aj národný postoj krajín Európskej únie vo vzťahu k problematike migrácie a môžu ovplyvňovať a prispievať k formovaniu, analýzám a revízií migračných politík v týchto krajinách.

Jednou zo základných úloh, ktoré plní štatistika je vplyv na vývoj a revíziu politík. Keď napr. prirodzeným javom je, že medzi nelegálnymi prisťahovalcami boli deti, neplnoleté osoby bez sprievodu, tehotné ženy a postihnuté osoby, môže to v jednotlivých štátoch viesť k vytvoreniu opatrení, zameraných na osobitný prístup zadržaných neplnoletých osôb bez sprievodu a príslušníkov „zraniteľných skupín“. Ďalšie rozčlenenie štatistík s cieľom získať viac demografických a socio-ekonomických informácií, nielen údaje o počte prichádzajúcich osôb (ale napr. aj o tom, akým jazykom hovoria), má dosah na politiku. Takéto informácie môžu mať dosah aj pre integráciu migrantov na trhu práce.

Komplexnejšia štatistika umožňuje robiť presnejšie predpovede a predstavuje platformu, na ktorej je možné založiť budúce plánovanie zdrojov. Štatistiky poskytujú tiež spoľahlivý nástroj na podporu vyčleňovania zdrojov. Ak napríklad ročná štatistika preukáže, že medzi nelegálnymi prisťahovalcami prichádzajúcimi do krajiny je významný podiel neplnoletých osôb bez sprievodu, potom je potrebné naplánovať alebo rozšíriť zdroje na zabezpečenie osobitných ubytovacích zariadení a podporných služieb pre túto skupinu.

Harmonizované a kvalitné vedenie štatistík prispieva, aby sa poskytované služby stretli s potrebami užívateľov služieb a finančné zdroje mohli byť rozdelené spravodlivo a proporcionálne medzi členskými štátmi.

Štatistické informácie o súbore migrantov sú nevyhnutné pre členské štáty na analyzovanie minulých a súčasných migračných tokov, na tvorbu projekcií (prognóz) a analýzu dopadu na potenciálne demografické, sociálne a ekonomické aspekty, ktoré ovplyvňujú politiky v tejto oblasti.

Štatistické údaje a zisťovanie o charakteristikách ilegálnej migrácie môžu napomôcť členským štátom analyzovať vedľajšiu príčinu ilegálnej migrácie. Takéto údaje by mali zahŕňať socio-ekonomické pozadie takejto skupiny prisťahovalcov, ich zručností, ich ambície a dôvody pre vystaňovalctvo. Tieto zisťovania by mohli viesť k zlepšeniu štandardných informácií vedených o prisťahovalcoch a k organizácii zdrojov pre vzdelávacie programy a programy odbornej prípravy.

Vypracúvanie štatistík zahrňujúcich počet prisťahovalcov, ktorí požiadali o medzinárodnú ochranu, počet podaných žiadostí, počet schválených a zamietnutých žiadostí o priznanie jednotlivých typov štatútu (článok 4 Nariadenia) je rozhodujúce pre tvorbu politiky na ochranu prisťahovalcov.

Dôležité a potrebné sú aj štatistiky o záchytných strediskách a otvorených strediskách prijímajúcich nelegálnych prisťahovalcov, o ich vyťažnosti, aby Európska komisia mohla navrhnúť určitú formu spoločnej politiky v tejto otázke.

Migranti za prácou sú dôležitou súčasťou pracovnej sily EÚ. Sledovanie mobility na trhu práce v EÚ berie do úvahy dôsledok reštrikcií na pohyb v rámci EÚ a premiestnenie pracujúcich migrantov, ktorí pochádzajú mimo krajín EÚ. Takéto vnútroeurópske toky v rámci EÚ by mohli uľahčiť problémy v regulovaní pracovnej sily a migrantov, ktorým čelí prijímajúca spoločnosť s nižšou absorpčnou kapacitou.

Nepostačujúca harmonizácia štatistík bola a v súčasnosti aj je čiastočne výsledkom odlišností v národných definíciách migrantov jednotlivých krajín, čo by sa malo zmeniť zmenami v legislatíve EÚ týkajúcej sa migrácie. Neefektívny a nepostačujúci zber údajov o migrácii brzdil etablovanie a vývoj postupnej harmonizácie migračnej štatistiky.

Výbor presvedčil Komisiu, aby kládla dôraz na dôležitosť zhromažďovania štatistických informácií a predchádzala chybným interpretáciám údajov.

## 2. Zber údajov o zahraničnej migrácii na medzinárodnej úrovni

Zber údajov o medzinárodnej migrácii sa riadil „Odporúčaniami OSN o štatistike medzinárodnej migrácie“, ktoré nemá legislatívnu oporu.

Tabuľka 1 Triedenie zahraničnej migrácie podľa odporúčaní OSN

Skupina	Kategória osôb
Tranzitujúce osoby	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Cezhraniční pendleri (návrat domov minimálne raz do týždňa)</li> <li>- Transfer územím</li> </ul>
Medzinárodná turistika	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Výletníci bez nocľahu</li> <li>- Turisti s nocľahom, vrátane liečebného pobytu</li> <li>- Osoby na obchodných cestách</li> </ul>
Osoby tradične vylúčené zo štatistiky medzinárodnej migrácie	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Cudzí diplomati, konzuli a ich rodinní príslušníci,</li> <li>- Cudzie vojsko vrátane rodinných príslušníkov</li> <li>- Kočovníci (špecifické etnické skupiny)</li> </ul>
<b>Zahraničná migrácia</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Študenti</li> <li>- Osoby na školeniach</li> <li>- Pracujúci</li> <li>- Zamestnanci medzinárodných organizácií</li> <li>- Osoby so slobodným právom usídlenia v krajine (krajania)</li> <li>- Usídlenie v krajine, občania EHP</li> <li>- Osoby zlučujúce sa s rodinou alebo formujúce rodinu</li> <li>- Azylyanti</li> </ul>

Zdroj : Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1

## 2.1 Harmonizácia migračnej štatistiky v podmienkach krajín Európskeho spoločenstva a v národných podmienkach

V júli 2007 bolo schválené „Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane“, ktoré vychádza z odporúčaní OSN. Jednoznačne neurčuje zdroje informácií pre štatistiku medzinárodnej migrácie, ale definuje rozsah, štruktúru a periodicitu údajov poskytovaných jednotlivými štátmi, minimálne v členení podľa pohlavia, veku, štátnej príslušnosti, krajiny predchádzajúceho a ďalšieho obvyklého pobytu, dĺžky pobytu.

V uplynulom období sa mala medzinárodná porovnateľnosť údajov o migrácii v členských krajinách EÚ zabezpečiť systémom „džentlmenských dohôd“, ktorý zavádzal jednotné definície kľúčových ukazovateľov migrácie. V praxi však členské štáty dôsledne neuplatňovali tieto definície. Európsky parlament preto vo svojom uznesení zo 6. novembra 2003 konštatoval, že na zabezpečenie tvorby komplexnej štatistiky nevyhnutnej na rozvoj spravodlivej a efektívnej migračnej politiky Spoločenstva sú potrebné všeobecne záväzné právne predpisy. Takýmto právnym predpisom je „**Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane**“, ktoré sa v súčasnosti pripravuje na implementáciu do praxe. Prijatie Nariadenia je považované za nevyhnutný krok k zlepšeniu kvality, dostupnosti a porovnateľnosti požadovaných štatistík, čomu sa pripisuje vysoká priorita na úrovni členských štátov EÚ i na európskej úrovni.

Hlavným cieľom Nariadenia je vytvoriť v krajinách ES jednotnú rámcovú koncepciu zberu údajov a zostavovania štatistiky medzinárodnej migrácie a azylu. Členské štáty majú značne rozdielne systémy štatistiky migrácie a používajú odlišné definície migrantov. Cieľom Nariadenia je eliminovať vplyv týchto rozdielov na medzinárodnú porovnateľnosť migračnej štatistiky.

Nariadenie zaväzuje členské štáty zostavovať štatistiku z dostupných zdrojov údajov podľa jednotných definícií. Nenariaďuje zavedenie nových informačných zdrojov, ani zmeny administratívnych systémov pre prisťahovalectvo a azyl. O výbere zdrojov údajov a spôsobe ich spracovania rozhodujú členské štáty samostatne. Výber informačného zdroja však musia zdôvodniť a uviesť jeho predpokladané účinky na zachovanie súladu s prijatými definíciami.

Štatistika, na ktorú sa vzťahuje nariadenie, vo všeobecnosti vychádza z údajov o migrácii získavaných v priebehu roka, z údajov o legálnom prisťahovalectve občanov z tretích krajín získavaných ročne, z údajov o azyle a ochranných opatreniach proti nelegálnej migrácii spracovávaných mesačne.

Informácie podľa **požiadaviek Nariadenia poskytuje ŠÚ SR v spolupráci so zainteresovanými rezortmi** na zbere údajov a to s Ministerstvom vnútra SR (Úrad hraničnej a cudzineckej polície vedie evidenciu cudzincov, Register obyvateľov spravuje evidenciu obyvateľov s trvalým pobytom na území SR, Odbor štátneho občianstva a matrík riadi a spravuje informácie o udeľovaní a strate štátneho občianstva SR), ďalej s Ministerstvom práce sociálnych vecí a rodiny, ktoré má v kompetencii migráciu za prácou a výhľadove aj problematiku integrácie cudzincov, s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré má v kompetencie zber, spracovanie a zverejňovanie údajov o zamestnaných a nezamestnaných cudzincoch.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 z 11. júla 2007 o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane zavádza spoločné pravidlá pre zber a tvorbu štatistiky Spoločenstva o:

- a) prisťahovalectve na územie členských štátov a vystaňovalectve z územia členských štátov, vrátane tokov z územia jedného členského štátu na územie iného členského štátu a tokov medzi členským štátom a územím tretej krajiny,

- b) občianstve a krajine narodenia osôb, ktoré majú obvyklý pobyt (definícia nižšie) na území členských štátov,
- c) správnych a súdnych konaniach a postupoch v členských štátoch, ktoré sa týkajú prisťahovalectva, udeľovania povolení na pobyt, občianstva, azylu a ostatných foriem medzinárodnej ochrany a predchádzania nelegálnemu prisťahovalectvu.

## 2. 2 Úlohy ŠÚ SR vyplývajúce z Nariadenia

**ŠÚ SR z hľadiska celospoločenskej požiadavky a potrieb spracováva a poskytuje informácie podľa článku 3 Nariadenia o štatistike medzinárodnej migrácie o počte prisťahovaných na dlhodobý pobyt a vystávaných z dlhodobého pobytu v priebehu referenčného obdobia, o počte obyvateľov s obvyklým pobytom a o nadobúdaní občianstva.**

Na účely zostavovania uvedených štatistík o migrácii a medzinárodnej ochrane Nariadenie vymedzuje nasledovné pojmy:

### a) **obvyklý pobyt**

- je miesto, kde osoba bežne trávi denný čas odpočinku, bez ohľadu na dočasnú neprítomnosť z dôvodu rekreácie, prázdnin, návštev priateľov a príbuzných, obchodných ciest, zdravotného ošetrovania alebo náboženských pútí,
- v prípade, ak nie je k dispozícii, miesto zákonného alebo registrovaného pobytu

b) **prisťahovalectvo** je činnosť, pri ktorej osoba, ktorá predtým mala obvyklý pobyt v inom členskom štáte alebo v tretej krajine, získa svoj obvyklý pobyt na území členského štátu na obdobie, ktoré trvá, alebo sa očakáva, že bude trvať aspoň dvanásť mesiacov

c) **vystáhovalectvo** je činnosť, pri ktorej osoba, ktorá najprv mala obvyklý pobyt v inom členskom štáte, prestane mať svoj obvyklý pobyt v tomto členskom štáte po dobu, ktorá trvá, alebo sa očakáva, že bude trvať aspoň dvanásť mesiacov

d) **občianstvo** je osobitný právny zväzok medzi jednotlivcom a jeho štátom, získaný narodením alebo naturalizáciou, či už vyhlásením, voľbou, uzavretím manželstva alebo iným spôsobom v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi daného štátu

e) **krajina narodenia** je krajina pobytu (ak je údaj o nej k dispozícii, a to v rámci jej súčasných hraníc) matky v čase pôrodu, alebo v prípade, ak ju nemožno určiť, krajina (ak je údaj o nej k dispozícii, a to v rámci jej súčasných hraníc), v ktorej sa uskutočnil pôrod

f) **prisťahovalec** je osoba, ktorá sa prisťahovala

g) **vystáhovallec** je osoba, ktorá sa vystáhovala

h) **osoba s dlhodobým pobytom** je osoba s dlhodobým pobytom, ako je vymedzené v článku 2 písm.

b) smernice Rady 2003/109/ES z 25. novembra 2003 o právnom postavení štátnych príslušníkov tretích krajín, ktoré sú osobami s dlhodobým pobytom ;

Osoba s dlhodobým pobytom je štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bolo priznané právne postavenie osoby s dlhodobým pobytom.

i) **štátny príslušník tretej krajiny** je každá osoba, ktorá nie je občanom Únie v zmysle článku 17 ods. 1 zmluvy, vrátane osôb bez štátnej príslušnosti;

Štatistika dodaná Komisii (Eurostatu) podľa tohto Nariadenia za referenčný rok 2008 sa môže zakladať na alternatívnych (vnútroštátnych) definíciách. V takýchto prípadoch členské štáty majú informovať Komisiu (Eurostat) o použitých alternatívnych definíciách a o ich vplyve na štatistiky.

Podľa článku 3 Nariadenia o „Štatistike medzinárodnej migrácii, obyvateľoch s obvyklým pobytom a o nadobúdaní občianstva“ členské štáty poskytujú Komisii (Eurostatu) štatistiku o počte:

- 1 a) o počte prisťahovalcov na územie členského štátu v tomto členení:

- i) skupiny občianstva podľa veku a pohlavia,
- ii) skupiny krajiny narodenia podľa veku a pohlavia,
- iii) skupiny krajiny predchádzajúceho obvyklého pobytu, veku a pohlavia

Občianstva, krajina narodenia, krajina predchádzajúceho a aj nasledujúceho obvyklého pobytu budú logicky zoskupené.

Tabuľka 2. Prist'ahovalci na územie SR podľa skupiny občianstva (spolu, muži, ženy)

Prist'ahovalci podľa skupiny občianstva	Veková skupina																	
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+

Tabuľka 3. Prist'ahovalci na územie SR podľa skupiny krajiny narodenia (spolu, muži, ženy)

Prist'ahovalci podľa skupiny krajiny narodenia	Veková skupina																	
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+

Tabuľka 4. Prist'ahovalci podľa skupiny krajiny predchádzajúceho obvyklého pobytu, veku a pohlavia (spolu, muži, ženy)

Prist'ahovalci podľa skupiny predchádzajúceho obvyklého pobytu	Veková skupina																	
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+

1 b) vyst'ahovalcov z územia členského štátu v tomto členení:

- i) podľa skupín občianstiev,
- ii) podľa veku,
- iii) podľa pohlavia
- iv) podľa skupín krajín nasledujúceho obvyklého pobytu

Tabuľka 5. Vyst'ahovalci z územia SR podľa skupín občianstiev

Vyst'ahovalci podľa skupín občianstiev	Počet

Tabuľka 6. Vyst'ahovalci z územia SR podľa veku

Vystáhalci	Veková skupina																
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84

Tabuľka 7. Vystáhalci z územia SR podľa pohlavia

Vystáhalci	Spolu	Muži	Ženy
------------	-------	------	------

Tabuľka 8. Vystáhalci z územia SR podľa skupín krajín nasledujúceho obvyklého pobytu

Skupina krajiny nasledujúceho obvyklého pobytu	Počet
--	-------

1 c) o počte osôb s obvyklým pobytom v členskom štáte na konci referenčného obdobia v tomto členení:

- i) skupiny občianstva podľa veku a pohlavia,
- ii) skupiny krajiny narodenia podľa veku a pohlavia,

Tabuľka 9. Počet obyvateľov s obvyklým pobytom na území SR podľa skupiny občianstva, veku a pohlavia (spolu, muži, ženy)

Skupina občianstva	Veková skupina																
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84

Tabuľka 10. Počet obyvateľov s obvyklým pobytom na území SR podľa skupiny krajiny narodenia, veku a pohlavia (spolu, muži, ženy)

Skupina krajiny narodenia	Veková skupina																
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84

1 d) o počte osôb s obvyklým pobytom v členskom štáte, ktoré získali počas referenčného roka občianstvo členského štátu, pričom v minulosti mali občianstvo iného členského štátu alebo tretej krajiny alebo predtým boli bez štátnej príslušnosti, v členení podľa veku a pohlavia, podľa predchádzajúceho občianstva príslušných osôb a podľa toho, či daná osoba bola predtým bez štátnej príslušnosti:



Tabuľka 11. Udelené štátne občianstvo SR osobám s obvyklým pobytom na území SR podľa veku a pohlavia a predchádzajúceho občianstva (spolu, muži, ženy)

Predchádzajúce občianstvo osoby	Veková skupina																	
	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+

Všetky tieto štatistiky (22 tabuliek) z článku 3 Nariadenia sa týkajú referenčných období jedného kalendárneho roka a predkladajú sa Komisii (Eurostatu) do dvanástich mesiacov od skončenia referenčného roka. Prvým referenčným rokom je rok 2008.

Článok 4: Štatistiky o medzinárodnej ochrane mesačné, štvrťročné a ročné poskytuje Eurostatu priamo Migračný úrad MV SR. ŠÚ SR preberá údaje o medzinárodnej ochrane a používa na štatistické účely.

Článok 5: Štatistika o prevencii neoprávneného vstupu a pobytu – Údaje sú priamo poskytované Eurostatu a CIREFI Úradom hraničnej a cudzineckej polície.

Článok 6: Štatistiky o povoleniach na pobyt a o pobyte štátnych príslušníkov tretích krajín. Informácie o povoleniach na pobyt bude poskytovať Úrad hraničnej a cudzineckej polície

Článok 7: Štatistiky o návratoch (osoby vrátené z dôvodu porušenia zákona) budú poskytované Úradom hraničnej a cudzineckej polície priamo do Eurostatu.

Článok 8: Ďalšie členenia

Komisia zváži potrebu pri rozhodovaní, či by sa mali vyžadovať ďalšie členenia informácií na účely rozvoja a monitorovania politik Spoločenstva, zváži dostupnosť vhodných zdrojov údajov a príslušné náklady. Rokovania o dodatočných členeniach, ktoré môžu byť potrebné na uplatňovanie článkov 4 až 7 sa začnú najneskôr 20. augusta 2009. Najskorším referenčným rokom na uskutočnenie dodatočného členenia je rok 2010.

Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane sa ruší nariadenie Rady (EHS) č. 311/76 o zostavovaní štatistík zahraničných pracovníkov.

Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 862/2007 o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane nepožaduje zostavovanie štatistík podľa územného hľadiska.

### 3. Záver

Prax jednotlivých krajín potvrdila, že údaje je jednoduchšie získať za prisťahovaných, pretože si chcú na území krajiny legalizovať pobyt či už z dôvodu podnikania, zamestnania, štúdia, zjednotenia alebo formovania rodiny alebo usadenia v príslušnej krajine. Podľa požiadaviek Nariadenia, tabuľky o prisťahovaných v porovnaní s tabuľkami o vystahovaných sú komplexnejšie, nadefinované vzájomnou kombináciou 3 premenných.

Tabuľky o vystahovaných udávajú len úhrnný počet výskytu daného javu so základnými charakteristikami ako sú vek, pohlavie, štátne občianstvo alebo krajina nasledujúceho pobytu, z dôvodu všeobecne známeho faktu, že vystahovaní vo väčšine krajín si mnohokrát neplnia odhlasovaciu povinnosť pri odchode z krajiny, alebo údaje sú vôbec nedostupné. Úmysel Komisie (Eurostatu) pri definovaní tabuliek o vystahovaných bol získať aspoň niektoré informácie za túto skupinu či už prepojením registrov alebo administratívnych zdrojov (napr. register obyvateľov a register zdravotného poistenia alebo sociálneho poistenia, register cudzincov a prípadný register študujúcich, register podnikateľov) alebo formou bilaterálnych dohôd so susednými krajinami o odlive obyvateľov.

Pri takto definovaných tabuľkách za prisťahovaných a vystáňovaných nie je možné počítať napr. migračné saldo alebo migračný obrat v plnom rozsahu. Nadefinovaná skupina tabuliek o stavoch obyvateľstva je zostavená znovu vzájomnou kombináciou troch ukazovateľov .

Predpokladáme, že zdrojom údajov pre migračnú štatistiku budú registre a to register obyvateľov pre občanov SR a evidencia cudzincov za osoby s iným štátnym občianstvom ako občianstvo SR alebo osôb bez štátnej príslušnosti.

Zahraničná migrácia spracovávaná podľa definícií a požiadaviek Nariadenia spôsobí, že údaje o počte obyvateľov s obvyklým pobytom poskytované Eurostatu budú iné, ako údaje spracovávané podľa národných požiadaviek (obyvateľstvo s trvalým pobytom).

Napriek tomu, že je legislatívne ošetrená povinnosť hlásiť pobyt občana mimo miesta trvalého pobytu ak má trvať viac ako 90 dní, či už v rámci Slovenskej republiky alebo v zahraničí, občania si túto povinnosť neplnia až na niektoré výnimky (napr. uzavretie manželstva s cudzincom a následné vystáňovanie do cudziny). Posledná legislatívna úprava umožňuje občanovi ukončiť trvalý pobyt zo zahraničia prostredníctvom zastupiteľského úradu Slovenskej republiky.

Poskytovanie údajov o prisťahovaných cudzincoch podľa krajiny predchádzajúceho obvyklého pobytu, ktorý nemusí byť zhodný s údajom o poslednom pobyte.

K dispozícii nie sú v praxi údaje o vystáňovaných cudzincoch za krajinu ďalšieho obvyklého pobytu. Zisťované údaje o predchádzajúcom a nasledujúcom obvyklom pobyte majú deklaratívny charakter nie sú predmetom evidencie.

V súčasnosti používaný systém registrácie cudzincov pracoviskami Úradu hraničnej a cudzineckej polície a nie v obecnej evidencii spôsobuje problémy obecným úradom pri niektorých činnostiach (napr. voľby do Európskeho parlamentu) alebo vo vykazovaní reálneho počtu obyvateľov v obciach (štruktúra obyvateľov podľa štátnej príslušnosti, veku, pohlavia môže byť nepresná).

#### **Literatúra:**

- Regulation (EC) No 862/2007 Of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on Community statistics on Migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers
- Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru: Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o štatistike Spoločenstva o migrácii a medzinárodnej ochrane“ KOM (2005) 375 konečné znenie – 2005/0156 (COD)
- Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1, United Nations, New York, 1998

#### **Adresa autora:**

Mária Katerinková, Ing.  
Miletičova 3  
824 67 Bratislava  
maria.katerinkova@statistics.sk

## Migrácie v novoveku a Slovensko

**Mária Kohútová**

**Abstract: Migration in the Period of Early Modern Ages and Slovakia.**

The biggest impact on way of migration in Slovakia in 16. and 17. century had military actions, war with Otoman empire and uprisings of hungarian nobility against Habsburgs. Migrants from the south became on one side as new labors into the business, agricultural and craft production, but on the second side made many serious social, economical and ethnic problems. Many of such problems solved king and congress of Hungary. Migrations of enemy and even domestic and allied soldiers had negative impact on economy. In 18. century, when finished long period of military conflicts, started new migration of inhabitants of Hungary from north to the south part of country. On this migration participated both major ethnics, Hungarians and Slovaks. Higher natality of Slovaks in that time changed national border between two ethnic groups in Hungarian kingdom and enlarged the place populated by Slovaks to the south.

***Kľúčové slová:*** novovek, Slovensko, migrácie, národnosti

### 1. Úvod

Synonymom života je pohyb. Ľudia sa hýbu z miesta, kde žijú, dávajú na cesty, zo snahy poznať niečo nové, zažiť niečo výnimočné. Častejšie sú prinútení zmeniť miesto pod tlakom životných okolností. Na Slovensku v novoveku nájdeme rôzne dôvody, prečo ľudia menili miesto svojho pobytu.

Na migrácii sa podieľali všetky vrstvy vtedajšieho obyvateľstva, čiže šľachta, mešťania, aj poddaní.

## 2. Národnosti

Vojenské a politické udalosti, v kombinácii s ťažkou hospodárskou situáciou mali za následok veľký pohyb obyvateľstva. Prvé rozsiahle preskupovanie a národnostné miešanie obyvateľstva v Uhorsku v novoveku spôsobili vojny na Balkáne s Osmanmi a rozšírenie osmanských výbojov na územie uhorského kráľovstva. Z ohrozených, alebo obsadených oblastí dnešného Srbska a Chorvátska, neskôr aj Maďarska, sťahovalo sa obyvateľstvo do oblastí, ktoré v tom čase sa zdali byť bezpečné pred Osmanmi.

Vysoká šľachta získavala od panovníka majetky na Slovensku, ako kompenzáciu za majetky na obsadenom území a preto nemala problémy s presídlením. Horšiu situáciu mali mešťania z maďarských miest. Usilovali sa dostať do slobodných kráľovských miest, najmä tam, kde mali z predchádzajúceho obdobia obchodných partnerov. Šľachtici, ktorí nemali na Slovensku majetok, tiež sa snažili dostať do slobodných kráľovských, alebo aspoň do zemepanských miest, získať vedúce postavenie v mestskej spoločnosti a získať významné úrady. Nechceli sa však stať mešťanmi a tak prevziať aj príslušné záväzky, ale uplatňovaním stavovských výsad (neplatili clá ani dane a privážali do miest lacnejší tovar) poškodzovali kupcov a remeselníkov. Mestá sa pred prišelcami bránili a situáciu musel riešiť panovník. Napríklad roku 1531 vyzval Trnavu, aby rezervovala všetky uvoľnené byty pre utečencov, predovšetkým duchovenstvo a šľachtu, lebo v Bratislave už nebolo miesto. Vďaka maďarským prisťahovalcom, obchodníkom, Trnava znovu nadobudla významné miesto v medzinárodnom obchode. Obchodovala aj so západnou Európou, aj s obsadeným územím. Ale prisťahovalci spôsobili aj veľké národnostné napätie keď vyhlasovali, že lepšie by bolo skončiť nemecké panstvo, podrobiť sa Turkovi a pozabíjať Nemcov a Slovákov v meste.

Blížkosť Osmanov v oblasti bankských miest spôsobila, že mnohí bohatí ťažiarci opúšťali bankské podniky a odchádzali z bankských miest aj s nahonobeným majetkom do krajín, kde sa cítili bezpečnejšie. Odliv kapitálu a podnikateľov nezastavil ani výslovný zákaz panovníka Ferdinanda I. roku 1544.

Problémom šľachticov v mestách sa viackrát zaoberal uhorský snem. Roku 1608 šľachta dostala právo užívať svoje stavovské výsady aj v mestách, kde mali mať všetky národnosti, Nemci, Slováci aj Maďari rovnaké zastúpenie v mestskej samospráve. V ústupkoch v prospech prevažne maďarskej šľachty išiel snem až tak ďaleko, že priamo uprednostnil maďarskú šľachtu a mešťanov pred inými národnosťami. V zákone sa totiž vyslovene spomínajú sťažnosti Maďarov, že v slobodných kráľovských, ba aj bankských a vyslovene slovenských mestách nie je im dovolené kupovať domy. Vydaním tohto zákona sa dovtedajší národnostný zápas v mestách vyostřil. Takmer v zápätí prepukli krvavé boje v Banskej Bystrici, ale najmä v Krupine a ťahali sa cez celé 17. storočie. Národnostné boje v mestách sa niekedy zmenili na zápas medzi palatínom, ktorý chránil Slovákov a Maďarov, a panovníkom, ktorý chránil záujmy nemeckého patriciátu.

Do slobodných kráľovských a zemepanských miest sa sťahovalo aj nešľachtické obyvateľstvo, kupci, remeselníci a inteligencia. Spôsobilo to nemalé zmeny v sociálnom a národnostnom zložení ich obyvateľstva. Rozmnožil počet menej majetných obyvateľov miest, ktorí sa snažili uplatniť v remeslách a obchode.

Sťahovanie Chorvátov a v menšej miere aj Srbov (Rácov) sčasti prebiehalo organizovane, pod dohľadom chorvátskej a srbskej šľachty, ktorá mala majetky v Zadunajsku a na Slovensku a premiestňovala tam svojich poddaných. Chorváti zostali prevažne na vidieku. Zemepánski úradníci, ale ani poddaní, ich nemali veľmi v oblúbe, pre ich nestálosť. Často využívali úľavy od poddanských robôt a naturálnych dávok, ktoré ako novousadení poddaní dostávali. Najčastejšie tieto

úľavy bývali na tri roky, oni ich dostávali aj na päť, až sedem rokov. Po uplynutí lehoty odchádzali k inému zemepánovi, kde zasa dostali úľavy. Keďže nevytvorili kompaktné osídlenie, mnohí z nich sa poslovenčili, na Žitnom ostrove aj pomadžarčili.

Na zmenu národnostného zloženia obyvateľstva miest mali najväčší vplyv stavovské povstania, ktoré okrem protihabsburského mávali aj maďarský a protinemecký charakter. Pred príchodom povstalcov obvykle mestá opúšťali Nemci a nie všetci sa spolu s cisárskym vojskom do svojich miest vracali. Naopak, s povstaleckým vojskom sa zvyšoval v mestách počet Maďarov, ktorí pred príchodom cisárskych mestá opúšťali. Obe strany sa tak chovali preto, lebo sa obávali represálií od svojich protivníkov.

V pohraničných oblastiach existovalo vzájomné sťahovanie medzi Moravou a Slovenskom a Poľskom a Slovenskom, ale nenadobudlo väčšie rozmery.

V polovici 18. storočia sa z Moravy na západné Slovensko po sliezskych vojnách a z Haliče na východné Slovensko po prvom delení Poľska, prisťahoval väčší počet Židov. Živili sa väčšinou prenájmom zemepanských krčiem a páleníc a ako obchodníci a priekupníci. Získaný kapitál používali na poskytovanie pôžičiek a ovládnutie drobných výrobcov.

Skoro po celé 16. a 17. storočie prebiehali na území Slovenska vojny s Osmanmi a stavovské povstania. S tým súvisel aj zvýšený pohyb vojsk, nielen uhorských a osmanských, ale aj cisárskych, ktoré mali vojakov naverbovaných skoro z celej západnej Európy. Zahraničné vojská, ale niekedy aj domáce, často sa starali viac o získanie koristi, ako o boj s nepriateľom. Sprievodným javom pohybu vojsk boli úteky obyvateľstva z ohrozených oblastí, ich koncentrácia v opevnených mestách alebo na inak chránenom území.

### 3. Náboženská migrácia

Migrácia z náboženských dôvodov v novoveku smerovala prevažne z okolitých štátov na územie Slovenska. Okolo roku 1545 prišla na západné Slovensko skupina príslušníkov radikálnej sekty novokrstencov. Väčšinou boli nemeckej národnosti. Ich usadenie umožnila nekatolícka šľachta z hospodárskych dôvodov, lebo za ochranu odvádzali zemepánom časť svojich výrobkov. Na našom území zostali aj napriek viacerým zákonom proti nim a ich ochrancom. Žili v uzavretých spoločenstvách, ktoré sa začali rozpadávať, až keď začali uzatvárať manželstvá s ľuďmi, ktorí neboli príslušníkmi ich sekty.

Ďalší migranti z náboženských dôvodov prišli v prvej polovici 17. storočia, keď v Čechách prijali zákony proti nekatolíkom. Väčšinou boli remeselníkmi a obchodníkmi, ale nechýbala medzi nimi ani inteligencia a šľachta. Utraktvisti a luteráni sa usadili hlavne na východnom Slovensku. Príslušníci Jednoty bratskej sa usadili zväčša na západnom Slovensku, v blízkosti hraníc s Moravou, lebo očakávali skorú zmenu pomerov doma. Keďže k zmene neprichádzalo, časom väčšinou splynuli s domácim obyvateľstvom.

### 4. Vnútoraná migrácia

Najväčší podiel na vnútornej migrácii mali poddaní. Sťahovali sa v rámci panstva, na iné panstvá v stolici, aj do iných, aj vzdialených stolíc. Na juhu východného Slovenska, najmä v oblasti Košickej kotliny, boli mnohé obce v priebehu 16. storočia osídlené maďarským obyvateľstvom, ktoré ušlo pred Osmanmi. V 17. storočí, v dôsledku stavovských povstaní a epidémií počet obyvateľov tu výrazne klesol a obce znovu osídľovalo slovenské obyvateľstvo, ktoré prišlo zo severu.

V rámci kopaničiarskeho osídlenia sa poddaní zúčastňovali na kultivácii horskej pôdy. Až do urbárskej regulácie mali na túto pôdu dispozičné právo, čo im umožnilo zakladať sídla v horských

oblastiach a po čase v nich aj trvale bývať.

Od konca 17. storočia prebiehalo sťahovanie obyvateľstva na juh, do oblastí oslobodených od osmanskej okupácie, ale naplno sa rozvinulo po satumarskom mieri (1711). Mnohí Slováci sa sťahovali na juh Slovenska, odkiaľ odišla časť Maďarov, mešťanov a poddaných, do oblastí, ktoré hlavne v 16. storočí opustili ich predkovia. Šľachta väčšinou zostávala na Slovensku. Nové bolo sťahovanie v rámci Uhorska na juh, do oblastí, ktoré po odchode Osmanov boli veľmi riedko osídlené. Časť vystaľovalcov odchádzala po dohode s majiteľmi pôdy, na ktorej sa mali usadiť. Štát mal záujem o osídľovanie málo obývaných území, ale nemal záujem na fluktuácii daňovníkov. Preto snem prijal zákony, ktoré zakazovali zemepánom presídľovať poddaných z jednej stolice do druhej, ale aj tak migrácii nezabránil. Pretože často sa viacero rodín z jednej obce usadilo na rovnakom mieste, uchovávali si prístaľovalci aj v novom prostredí slovenské národné vedomie. Tak vznikalo nové slovenské osídlenie aj v oblastiach, kde predtým Slováci nebývali, aj na srbskom a rumunskom území a v rámci Uhorska sa významne rozšírilo územie obývané Slovákmi. Okrem poddaných sa sťahovali aj šľachtici, prevažne stredná šľachta, ktorá nachádzala na juhu zamestnanie hlavne v stoličnej správe.

Keď hovoríme o migrujúcom obyvateľstve, nesmieme zabudnúť na Rómov, v dobovom pomenovaní Cigáňov. Napriek opatreniam cisárskych úradov v 2. polovici 18. storočia na ich trvalé usídlenie, iba malá časť tohto obyvateľstva prestala kočovať.

## **5. Migrácia za prácou**

Už v prvej polovici 18. storočia sa stali bežné migrácie za prácou. Nedostatočne rozvinutý trh pracovných síl nútil roľníkov vyhľadávať rôzne druhy sezónnych prác. Každoročne odchádzali schudobnení roľníci a želiari zo severu na poľnohospodárske práce, hlavne žatevné, prevažne do Zadunajska a na Dolnú zem. Obilím, ktoré za prácu dostali, si zabezpečovali celoročnú obživu. Typickým zjavom tohto obdobia sa stávali rôzni podomoví obchodníci a remeselníci, ktorí predávali svoj tovar nielen v Uhorsku, ale aj v cudzine.

Medzi často migrujúce obyvateľstvo patrili remeselnícki tovariši, ktorí po vyučení v určitom remesle museli ísť získavať skúsenosti o spôsobe výroby v iných oblastiach Uhorska a v zahraničí. Získavanie praxe muselo trvať najmenej tri roky a tovariš sa nesmel zdržiavať celý čas len na jednom mieste. Továriši zo Slovenska teda odchádzali na rôzne miesta v Uhorsku, ale aj do zahraničia. Podobne na Slovensko prichádzali tovariši z iných oblastí Uhorska, aj zo zahraničia a niektorí z nich sa tu aj natrvalo usadili.

## **6. Sobášna turistika**

Koncom 17. storočia existoval jav, ktorému dnes hovoríme sobášna turistika. Poddaní z Moravy chodili uzatvárať manželstvá do farností v blízkosti hraníc na juhozápadnom a západnom Slovensku, kde nepotrebovali povolenie k sobášu od zemepána. Prichádzali aj so svedkami a po sobáši sa vracali domov.

## **7. Záver**

Na smery migrácií u nás v 16. a 17. storočí mali najväčší vplyv vojny s Osmanskou ríšou a stavovské povstania. Migranti z juhu prinášali pracovnú silu do poľnohospodárstva, a zvyšovali počet ľudí, ktorí sa zaoberali remeslom a obchodom. Ich zvýhodňovanie oproti domácim ľuďom, najmä v mestách, spôsobilo vážne spoločenské, ekonomické a najmä národnostné problémy. Do ich riešenia museli zasahovať snem, aj panovník. Presuny vojsk, nepriateľských, domácich, aj spojeneckých mali negatívny vplyv na vývoj hospodárstva. V 18. storočí, v dôsledku zmenenej vojenskej situácie, prebiehalo sťahovanie na juh Uhorska, na ktorom sa zúčastnilo maďarské, aj

slovenské obyvateľstvo. Vďaka vysokému prirodzenému prírastku Slovákov národnostná hranica medzi Slovákami a Maďarmi sa posunula na juh a rozšírilo sa územie Uhorska obývané Slovákami.

### Zoznam použitej literatúry:

- KUČEROVÁ, K. 1976. Chorváti a Srbi v strednej Európe (k etnickým, hospodárskym a sociálnym otázkam v 16. - 17. storočí). Bratislava 1976 327 s.
- MAREČKOVÁ, M. 1995. Východoslovenské mest'anstvo na prahu novoveku. Brno, Masarykova universita, 1995, 191 s.
- PÖSTÉNYI, J. 1938. Z minulosti Trnavy do prevratu (1918). In: TRNAVA 1238-1938. Túto knihu vydala Rada mesta Trnavy na pamäť 700 ročného jubilea. Trnava 1938. s. 18 – 91.
- ROHÁČ, J. 1966. Trnava a Trnavčania v rokoch založenia univerzity. In: TRNAVSKÁ UNIVERZITA 1635-1777: 1. referáty zo seminára k 360. výročiu založenia. 2. príspevky z cirkevných dejín slovenska. Trnava, 1966, ISBN 80-88774-15-2, s. 33 - 42
- SIRÁCKY, J. 1966. Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava 1966. 297 s.
- ŽUDEL, J. 1965. Osídlenie a pohyb obyvateľstva na červenokamenskom panstve za Fuggerovcov v rokoch 1535-1583. In: HISTORICKÝ ČASOPIS. 1965, s. 571 – 599.

### Adresa autora:

Mária Kohútová, doc., PhDr., CSc., mim. prof.  
 Oblačná 24,  
 831 06 Bratislava 35  
 histkohu@savba.sk

## Migrace a její úloha

### Felix Koschin

#### Abstract

*Although some demographers doubt, migration is surely part of demography. Demography has problems with statistical description of migration, especially of border-crossing migration, with estimation of future development of migration and with influence of migration on demographic behaviour. There is a big challenge to demography: to research interaction of population and redefine the population in the globalized world.*

Někteří demografové nepovažují migraci za součást demografie. Abychom tento problém mohli vyřešit, potřebujeme nejdříve nějak vymezit demografii. Nejstručnější a asi i nejužitečnější je formulace *demografie se zabývá studiem demo-sociálních systémů* (jejíž obdobu můžeme nalézt například v Základech demografie Pavlíka, Rychtaříkové a Šubrtové). Méně přesně, ale srozumitelněji můžeme tuto formulaci parafrázovat větou *demografie se zabývá reprodukcí lidských populací a vším, co s ní souvisí*. První část (reprodukce lidských populací) odpovídá demografickému systému, druhá (vše, co s ní souvisí) pak sociálnímu. Upřesnění si ještě zaslouží termín lidská populace<sup>30</sup>: *lidská populace je soubor osob, v jehož rámci dochází k reprodukci*. Populace tedy – na rozdíl od

<sup>30</sup> *Lidská populace* je sice pleonasmus, protože populace je z latinského *populus*, což je lid. Označení populace se však dnes běžně používá i šíře (například populace krysa) a v angličtině je běžně používáno jako synonymum pro statistický soubor (například populace žrovek). Je proto vhodnější ono nadbytečné adjektivum přidat.

obyvatelstva – není vymezena místně, nýbrž věčně.

Reprodukce je proces, kterým se populace neustále obnovuje – někteří členové populaci opouštějí a noví do ní vstupují. Opustit populaci lze úmrtím a vystěhováním, vstoupit do ní můžeme narozením nebo přistěhováním. Reprodukce tak sestává ze čtyř procesů: vymírání, přistěhování, rození a vystěhování, přičemž přistěhování a vystěhování slučujeme pod jeden název – stěhování, resp. migrace. Do reprodukce tedy musíme zahrnout i migraci, která navíc v poslední době nabývá na síle a většina evropských populací neubývá jen proto, že je v nich silná imigrace. A zabývá-li se demografie reprodukcí, nemůže migrace do demografie nepatřit.

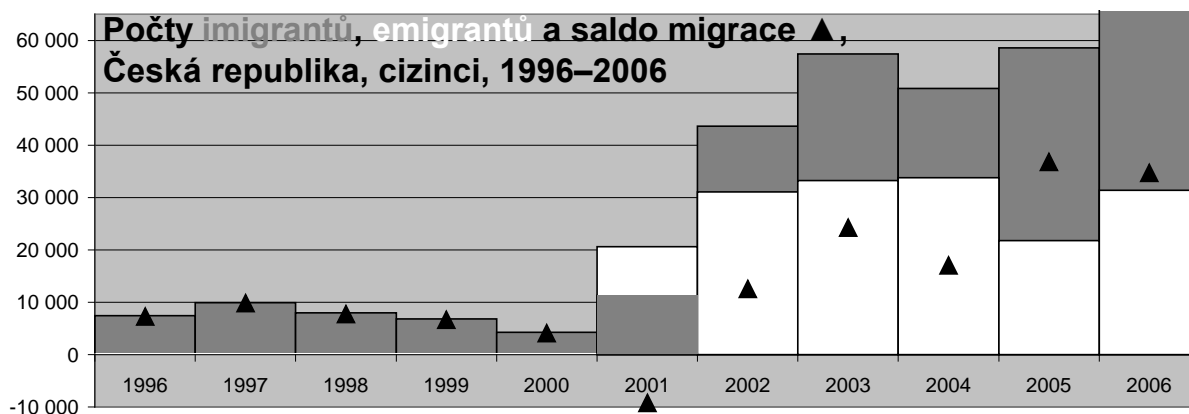
Ještě bychom měli říci, co to je migrace. Je sice kuriózní řešit vymezení migrace až na druhém místě, ale protože každý má nepochybně o migraci nějakou představu a protože se tyto představy zřejmě nijak podstatně neliší, můžeme si to snad dovolit. Za přestěhování je považována *změna obvyklého místa pobytu, se kterou souvisí vybudování života na jiném místě*. Dovětek o vybudování života na jiném místě vyřazuje z migrace nomády a změny místa obvyklého pobytu na krátkou vzdálenost.

Zjistit místo obvyklého pobytu v našich podmínkách je zpravidla prosté, ztotožňuje se s místem trvalého pobytu. Je sice pravda, že člověk může mít místo trvalého pobytu na jednom konci republiky a obvykle se zdržovat na druhém, ale není to masový jev, takže k významnému zkreslení statistiky migrace tak nedojde.

Složitější je ověření druhé podmínky, totiž vybudování života na jiném místě. Naše statistika z migrace vylučuje krátké přesuny, tj. přesuny v rámci obce, kdy se zpravidla nezpřetrhají dosavadní společenské vazby – za migraci považuje jen změnu místa trvalého pobytu na jinou obec či na jiný urbanistický obvod Prahy.

U cizinců obvykle nejde použít kritérium místa trvalého pobytu, proto se migrace zjišťuje jinak – na základě povolení k pobytu a na základě víz. Za migranty se považují ti, kteří mají povolení k dlouhodobému (alespoň na jeden rok) či trvalému pobytu a ti, kteří v zemi pobývají na základě víza na dobu delší než jeden rok. Jeden rok je tedy považován za dobu dostatečně dlouhou, aby si člověk vybudoval nové společenské vazby (vybudoval nový život). Problematické je ale určení migrantů v případě občanů Evropské unie. Ti žádají o povolení k pobytu, resp. o povolení k dočasnému pobytu, jen chtějí-li na území republiky pobývat déle než tři měsíce. U občanů zemí Evropské unie s povolením k dočasnému pobytu nelze rozlišit, zda se jedná o pobyt kratší než jeden rok. Jejich zahrnutí do statistiky migrace tedy vnáší určitou nepřesnost.

Zmíněné nepřesnosti ve statistice migrace jsou spíše malé. Významnější jsou nelegální migranti (o nichž má statický úřad jen kusé informace), změny předpisů a přirozeně i způsob zjišťování. Tyto vlivy zřejmě odráží vývoj migrace cizinců podle statistického úřadu, který je na následujícím obrázku.



Pokud se takovéto údaje dostanou do rukou osoby neobeznámené s úskalími jejich vzniku, může



činit úplně nesmyslné závěry.

Další otázkou, kterou bychom si měli položit, je *jaká je úloha migrace v demografické reprodukci?*

Migrace dlouhodobě představuje nejhůře odhadovatelný proces. O jeho zákonitosti je známo velmi málo a zdá se, že časové řady nevykazují žádné výrazné trendy. Odrazem této skutečnosti jsou triviální hypotézy o dalším vývoji migrace v demografických prognózách, které se často podobají hádání z křišťálové koule. Obvykle se setkáváme s předpokladem konstantního salda migrace, nebo se migrace úplně vynechává. Příkladem jsou poslední prognózy Českého statistického úřadu (už z roku 2003) – na úrovni celé republiky se předpokládá konstantní saldo migrace (tedy zahraniční migrace) ve výši 10 tisíc, 25 tisíc a 40 tisíc (podle varianty), na úrovni krajů a vyšších územních celků se s migrací vůbec nepočítalo.

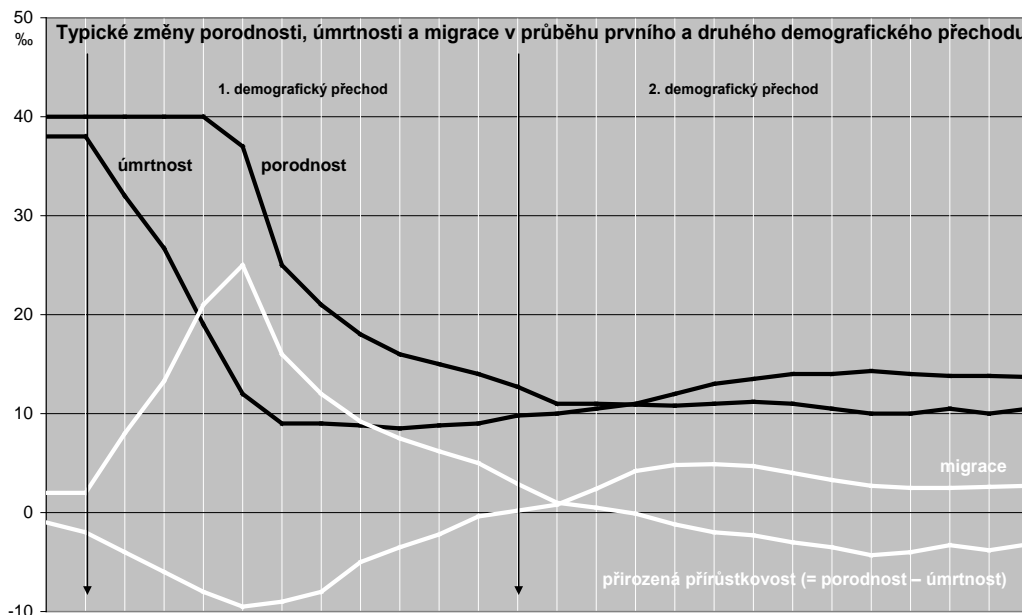
Určité vodítko pro odhad budoucí migrace však přece jen existuje. Van de Kaa si všiml, že v průběhu demografického vývoje se mění určitým způsobem nejen úmrtnost a plodnost, ale že zřejmě i migrace se chová „zákonitě“. Zdá se, že migrace hraje roli vyrovnávacího faktoru – převyšuje-li porodnost úmrtnost, je saldo migrace záporné, v opačném případě je kladné. Dokumentoval to na schématu (na následující straně), kde zachytil typický vývoj porodnosti, úmrtnosti a migrace během prvního a druhého demografického přechodu.

Migrace tedy vyrovnává – i když ne úplně – přirozený přírůstek (můžeme to chápat jako demografickou verzi tvrzení, že příroda nemá ráda vakuum). Jestliže tedy obyvatelstva v nějaké oblasti ubývá, zdá se pravděpodobné, že v této oblasti vzroste imigrace, která bude zaplňovat volný prostor. Otázka je, do jaké míry. Kdybychom předpokládali, že úbytky nahrazuje migrace úplně, nemuseli bychom dělat prognózu – obyvatelstva by bylo stále stejné.

V posledních odstavcích byla řeč pouze o absolutní velikosti migrace, ale migrace nepochybně ovlivňuje i demografické chování. A o tom už nevíme vůbec nic. Je zvláštní, že demografie zcela opomíjí jednu část demografického systému. Jeho objekty jsou populace a u nich zkoumá jevy (narození, úmrtí, přestěhování, ...), vlastnosti (úmrtnost, plodnost, ...), procesy (vymírání, rození, ...), ale zcela opomíjí interakce mezi těmito objekty. Vůbec netušíme, co se bude dít, když se začnou dvě populace prolínat, když dojde ke značné migraci z jedné populace do druhé. Přizpůsobí se migranti původní populaci, nebo vzniknou jakási ghetta, anebo naopak ovlivní demografické chování původní populace?

Že k prolínání populací dojde, je asi zřejmé. Příkladem mohou být Vietnamci u nás, Afričané ve Francii či Turci v Německu. Možná bude třeba i změnit pojem populace, protože s pokračující globalizací bude demografická reprodukce čím dál méně omezena na populace v dnešním slova smyslu. Zatím jsou to procesy s příliš krátkou historií, aby na základě jejich studia bylo možné činit nějaké solidní závěry, ale pomoci možná může historie, protože z historie známe případy masové migrace. Problém je, že k těmto příkladům neexistují podrobné údaje, které by bylo možné analyzovat.

Shrneme-li, co bylo uvedeno, pak můžeme pesimisticky konstatovat, že migraci nejen neumíme pořádně měřit, ale ani neumíme odhadnout, jak se bude vyvíjet a co způsobí. Optimističtější pohled naopak říká, že měření migrace je sice nepřesné, ale podstatné informace poskytuje, že o budoucím vývoji migrace máme alespoň hrubou představu a že před demografií stojí velká výzva: zkoumat interakce populací a revidovat samotný pojem populace. Neoptimističtější závěr pak je, že demografii čekají velké úkoly a zajímavá budoucnost.



doc. RNDr. Felix Koschin, CSc.

Katedra demografie

Vysoké školy ekonomické v Praze

náměstí Winstona Churchilla 4

130 67 Praha 3

Česká republika

koschin@vse.cz

## Věkové složení cizinců v České republice

Jitka Langhamrová, Eva Kačerová

### Abstract

The number of long-term or permanently residing foreigners in the CR exceeded in the 2006 the amount of 320 000. Age structure of foreigners staying in the CR for more than 1 year substantially differs from the age structure of the population of the CR. The biggest share of foreigners was represented by citizen of Ukraine, Slovakia, Viet Nam, Poland and Russian Federation.

**Key words:** *Czech Republic, foreigners, migration, age structure*

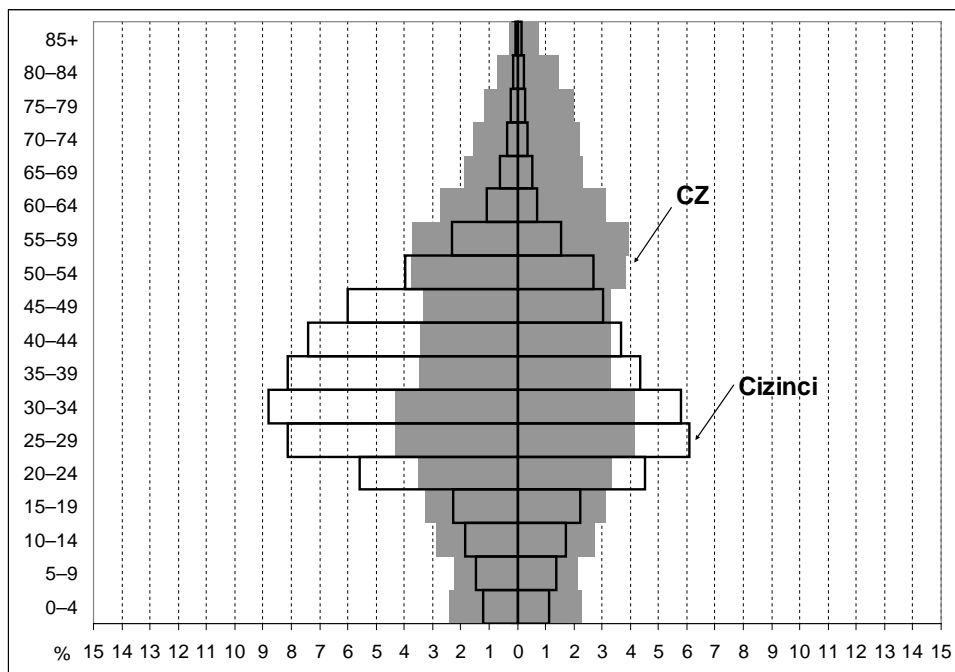
*Česká republika, cizinci, migrace, věková struktura*

### 1. Úvod

K 31.12. 2006 žilo v České republice 321 456 cizinců. Většina cizinců byla ve věku 15-59 let (více než 87 %). Nejvíce cizinců v České republice bylo z Ukrajiny (102 594), dále ze Slovenska (58 384), Vietnamu (40 779), Polska (18 894) a Ruska (18 564).

Věková struktura cizinců žijících na území České republiky se liší od domácího obyvatelstva (graf 1). Značná část cizinců k nám přichází za studií a za prací. Jde tudíž o osoby v mladším produktivním věku. Navíc za prací přicházejí spíše méně kvalifikované pracovní síly a převažují muži. Tyto osoby zde zpravidla nezakládají rodiny a neusazují se zde. Podívejme se tedy na věkové složení cizinců z pohledu nejčastěji zastoupených národností.

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a občanů ČR k 31.12.2006



Zdroj: www.czso.cz

## 2. Věkové struktury nejčetnějších skupin cizinců v České republice

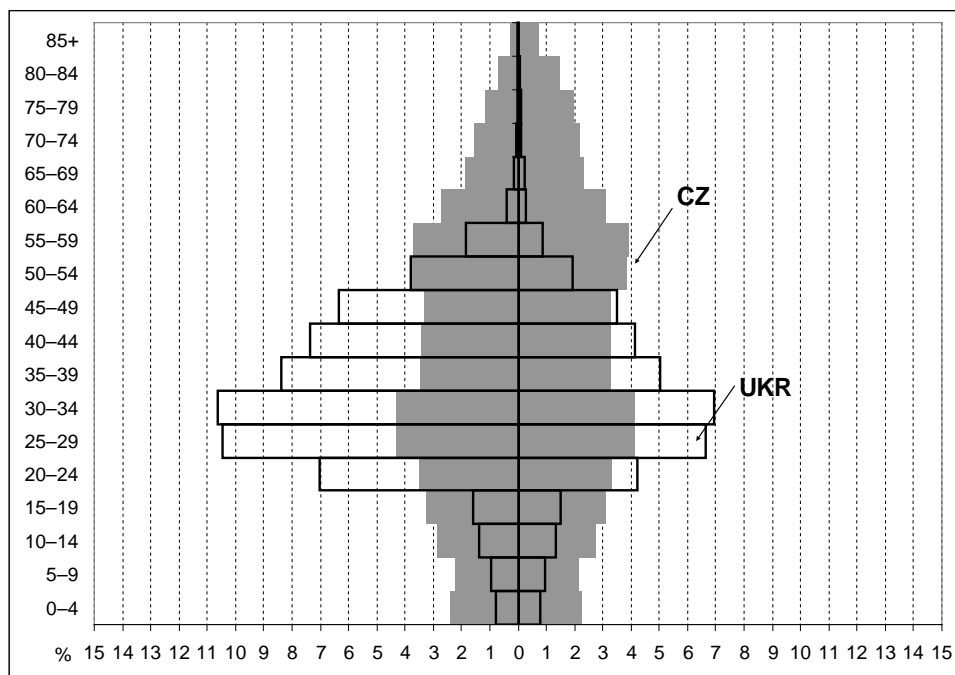
Občané Ukrajiny přijíždějí do České republiky nejčastěji z důvodů ekonomických. Je to typické pro obě pohlaví, u mužů je to však zřetelnější. Je to dáno zejména špatnou ekonomickou situací samotné Ukrajiny. Je to také země geograficky blízká, kulturní a jazykové bariéry jsou malé. I do budoucna se předpokládá, že se situace v následujících letech z pohledu migrace z Ukrajiny do České republiky nebude výrazně měnit. Budou k nám i nadále přicházet především pracovní migranti. Věková struktura občanů Ukrajiny je tedy typická pro pracovní migraci (graf 2). Téměř 93 % Ukrajinců je v produktivním věku 15–59 let, nejvíce pak ve věku 20–45 let. Mezi migranty z Ukrajiny přibývá děti. Část migrantů zde tedy pobývá s celou rodinou či se zde chtějí usadit.

Migrace ze Slovenska má v našich zemích specifické postavení a často vzhledem k blízkosti Čechů a Slováků ji ani jako migraci nevnímáme. Téměř 40 % migrantů má stabilně trvalý pobyt. Slovensko je tradičně zemí, jejíchž občanům se uděluje nejvíce občanství, což je dáno i tím, že dle zákona mohou nabýt občanství prohlášením. I u Slováků z důvodu migrace převažují ekonomické důvody (graf 3). V budoucnu se dá očekávat, že současní slovenští migranti se budou v České republice trvale usazovat. Je zde také patrné velké zastoupení studujících. Na českých vysokých školách jsou slovenští studenti hojně zastoupeni a značná část jich po ukončení studia zůstává pracovat u nás. Věková struktura občanů Slovenska je spíše mladší. Téměř 40 % Slováků žijících na území České republiky je ve věku 15–29 let. Mnozí zde jak již bylo řečeno studují či pracují. Výhodou je nesporně i srozumitelnost jazyka. Také věková skupina 60letých a starších je zastoupena silněji než například u Ukrajinců.

Občané Vietnamu začali přijíždět do Československa již v 50. letech minulého století za

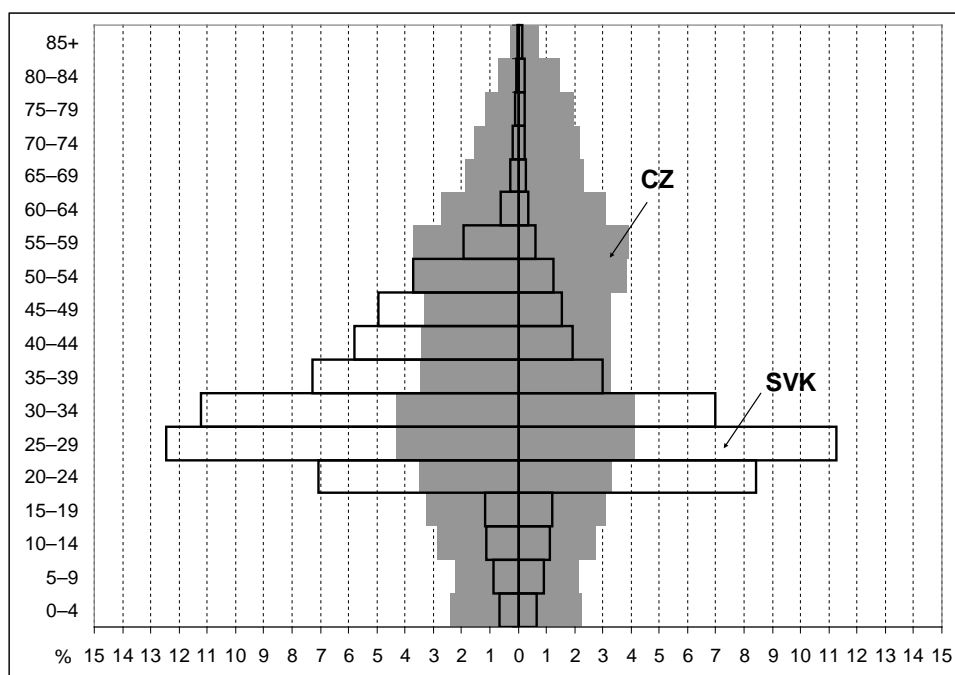
studiem. V současné době má migrace Vietnamců poněkud odlišné rysy. Přicházejí k nám z důvodu sloučení rodiny a trvalého usídlení. Nejvíce příchozích, a to převážně mužů, bylo v 80. letech a také dnešní věková struktura kategorie 35–50 let je silně zastoupena (graf 4). Výrazné jsou i počty žen a dětí. Vietnamci k nám migrují jako celé rodiny a část dětí se zde narodila. Vietnamci tedy u nás zakládají rodiny. Značná část vietnamců u nás je ekonomicky aktivních a výrazné procento podniká na živnostenský list. Věková struktura občanů Vietnamu je v porovnání s ostatními progresivní. Je zde vysoký podíl dětí a velice malý počet osob starších 60ti let.

Graf 2: Relativní věková struktura cizinců a občanů Ukrajiny k 31.12.2006



Zdroj: [www.czso.cz](http://www.czso.cz)

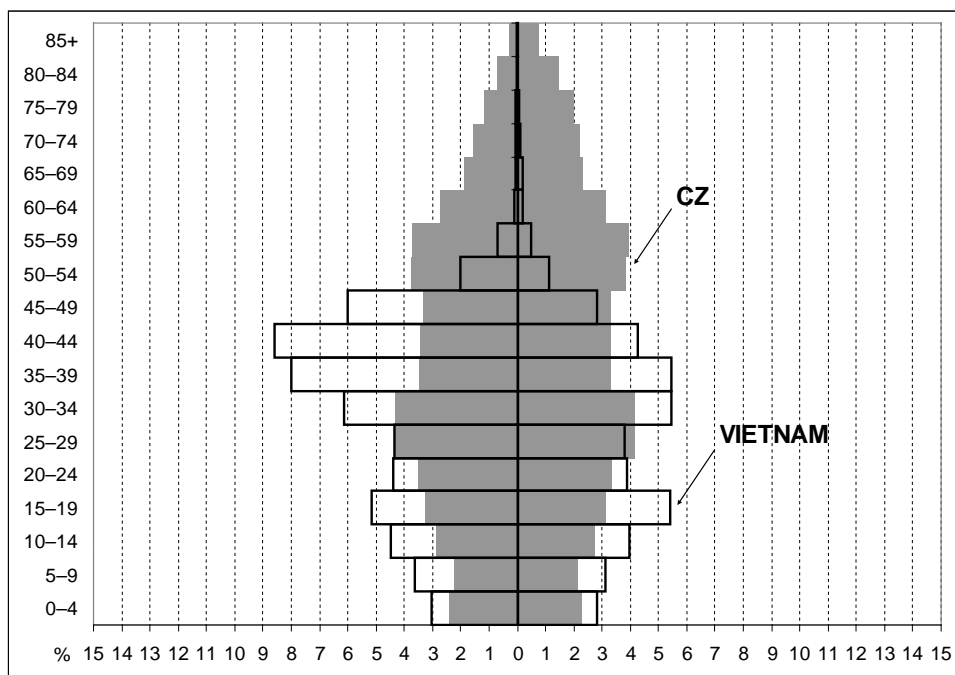
Graf 3: Relativní věková struktura cizinců a občanů Slovenska k 31.12.2006



Zdroj: www.czso.cz

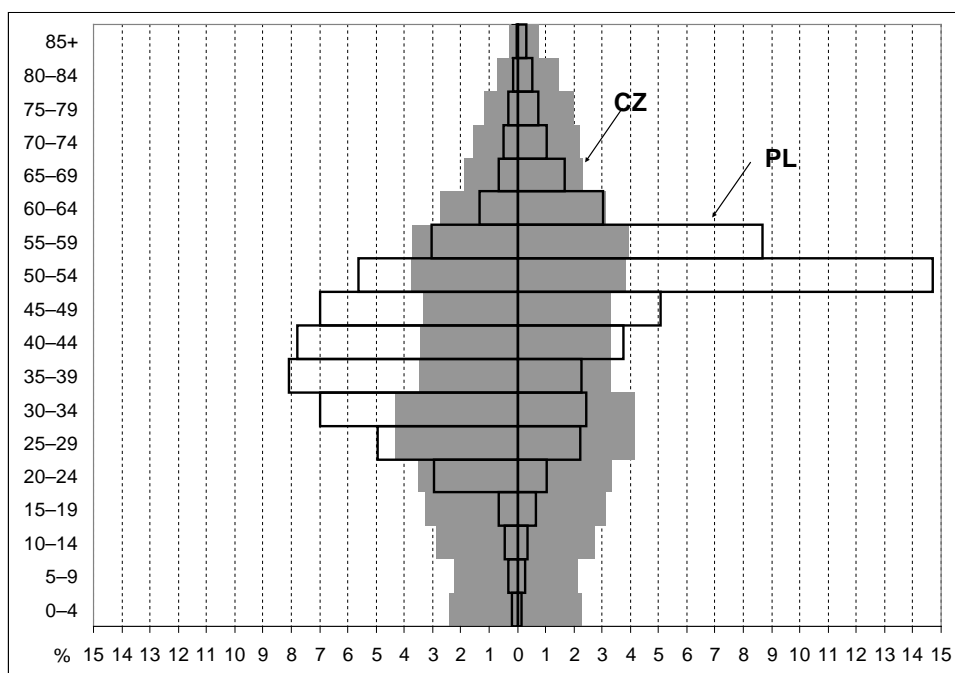
Migranti z Polska nemají příliš výrazné rysy. Za dělnickými profesemi k nám přicházeli v 70. a 80. letech minulého století zejména ženy. Polky se také častěji vdávají za Čechy a nejsou u nás tudíž vedeny jako cizinky. Věková struktura občanů Polska je starší ve srovnání s věkovými strukturami cizinců s ostatními uváděnými státními příslušnostmi (graf 5). Více než polovina Poláků žijících na území České republiky je starší 45 let.

Graf 4: Relativní věková struktura cizinců a občanů Vietnamu k 31.12.2006



Zdroj: www.czso.cz

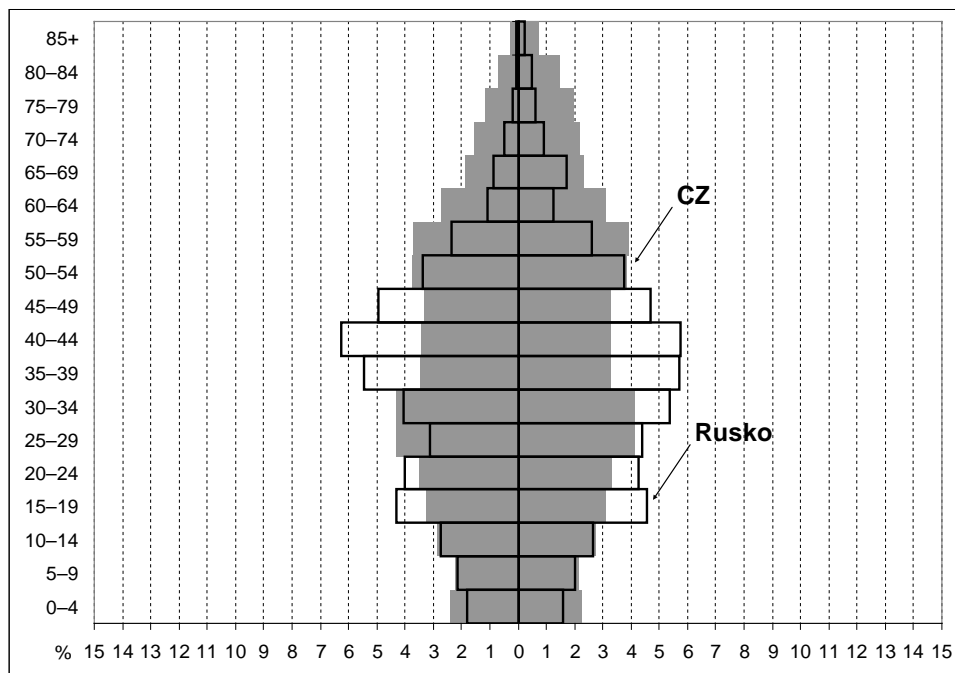
Graf 5: Relativní věková struktura cizinců a občanů Polska k 31.12.2006



Zdroj: www.czso.cz

Také z Ruska přicházejí lidé z důvodu špatné socioekonomické situace. Je mezi nimi znatelné procento studujících. Rusové jsou ambiciózní a snaží se docílit lepšího životního standardu, než by měli doma. Pokud se Rusové stěhují, tak se stěhují celé rodiny, což dokládá i věková struktura (graf 6). Hojně jsou zastoupeny všechny věkové kategorie. Lehce převládají ženy ve srovnání s muži. Ženy u nás pracují ve službách. Věková struktura Rusů je nejvíce rovnoměrná. V tomto případě to ukazuje na trvalejší charakter migrace i na usazování celých rodin.

Graf 6: Relativní věková struktura cizinců a občanů Ruska k 31.12.2006



Zdroj: www.czso.cz

### 3. Závěr

Pro věkovou a pohlavní strukturu cizinců je typická převaha mužů – muži tvoří zhruba 60 % všech cizinců. Mezi cizinci převládají osoby v produktivním věku, tedy ve věkové skupině 18–64 let (nejvíce však mezi 22–49 lety). Nejvíce cizinců je z Ukrajiny (32,3 %), Slovenska (17,8 %), Vietnamu (12,6 %), Ruska (2,6 %) a Polska (5,8 %).

Pokud se podíváme na občanství z hlediska udělených trvalých pobytů, je na prvním místě Vietnam (21,3 %), dále Ukrajina (19,4 %), Slovensko (15,7 %), Polsko, Rusko a Německo. Z pohledu dlouhodobých pobytů je nejvíce Ukrajinců a Slováků, dále Vietnamců. Následují Rusové, Němci a Poláci. Lidé, kteří k nám přicházejí ze sousedních zemí jsou zde převážně za prací a nemají to „daleko domů“. Převládají tedy pobyty dlouhodobé ve srovnání s trvalými. Naopak je tomu u občanů Vietnamu, kteří přišli s cílem usadit se zde, proto je u nich také patrné vyšší procento pobytů trvalých. Rozdíly jsou z pohledu účelu pobytu podle pohlaví. Muži přicházejí spíše za prací (41,7 %), ženy za účelem sloučení rodiny (45,3 %).

### 4. Literatura

BICANOVÁ, R. – KAČEROVÁ, E. – FIGLOVÁ, Z. 2004. International Migration in Central Europe. Praha: VŠE, 2004, 72s.

LANGHAMROVÁ, J. 2005. Zachrání nás imigranti? In: Naša demografia – súčasnosť a perspektivy.

Bratislava 2005, s. 119–124. ISBN 80-88946-39-5.

Trends in International Migration. 2004. SOPEMI 2004. OECD, Paris 2005. ISBN 92-64-00792-X.

www.czso.cz

**Adresa autora:**

Jitka Langhamrová, Ing., CSc.  
katedra demografie  
Fakulta informatiky a statistiky VŠE  
nám. W. Churchilla 4  
130 67 Praha 3  
Česká republika  
langhamj@vse.cz

Eva Kačerová, RNDr.  
katedra demografie  
Fakulta informatiky a statistiky VŠE  
nám. W. Churchilla 4  
130 67 Praha 3  
Česká republika  
kacerova@vse.cz

*Článek vznikl v rámci dlouhodobého výzkumného projektu 2D06026 „Reprodukce lidského kapitálu“ financovaného MŠMT v rámci Národního programu výzkumu II.*

## **Migrácia ako spôsob obživy. Podomový obchod obyvateľov Slovenska v polovici 19. storočia s dôrazom na región Turiec.**

**Maroš Mačuha**

**Abstract**

Door to door trade, based on domestic and crossborder migration had in some northern regions of Slovakia an old tradition. Especially in the county of Orava and Turiec was trade important part of income of rural inhabitants. In the half of 19. century both of the social groups distributed similar assortment, which was based mainly on drapery. Traditional medicinal preperates of dealers from Turiec county (olejkári) were prohibited by state and handmade canvas from Orava obtained big concurrence in factories in neighbor Morava and Silesia. Door to door retailers from Orava traveled mainly in the territory of Habsburg monarchy, vice versa retailers from Turiec traveled to the neighbor countries like Poland, Russia, Moldavia, Valachia or far of Turkey. Migration in Turiec and Orava had mainly labor character. Some of the retailers establish in Russia and Poland prosperous positions in the trade, but their migration just rarely turned to emigration. Most of the traders were bound up with

the country of their origin and even after years returned home.

**Key words:** *commerce, door-to-door trade, šafraníctvo, olejkárstvo, kramárstvo, plátenníctvo, Turiec, Orava, rural.*

## 1. Úvod

Už v prvej polovici 18. storočia sa v Uhorsku stali bežné migrácie za prácou. Každoročne odchádzali schudobnení roľníci zo severu na žatevné a iné poľnohospodárske práce na Dolnú zem. Typickým javom sa stali aj rôzni podomoví obchodníci a remeselníci, ktorí predávali svoj tovar nielen v Uhorsku, ale aj v cudzine. V roku 1804 odhadli počet neprítomného obyvateľstva na území Slovenska asi na 45 000. Podomový obchod, ktorý sa zaslúžil o zmenšenie významu trhov a jarmokov, bol legalizovaný patentom z roku 1811. Zákonný článok 6/1840 povolil všetkým obyvateľom krajiny rozvážať tovary a slobodne obchodovať po krajine, okrem územia kráľovských miest. Podomový obchod sa stal v období novoveku významným zdrojom obživy obyvateľstva niektorých regiónov na Slovensku.

## 2. Text príspevku

Vidiecki obchodníci v Uhorsku.

Obchod je starobyľou ľudskou činnosťou. Križovatky obchodných ciest sa v Uhorsku stali kryštalizačnými centrami vzniku najstarších stredovekých miest. Obchod sa potom stal predovšetkým výsadou najbohatšej vrstvy meštianstva - mestského patriciátu. Mestské centrá v Uhorsku sa už v stredoveku podieľali aj na diaľkovom zahraničnom obchode s európskym významom. Pre uhorskú šľachtu bol obchod podradnou činnosťou, ale v ranom novoveku sa aj tu medzi vyššiu šľachtu dostalo viacero jednotlivcov, ktorí boli pôvodne mešťanmi- obchodníkmi (napr. Tököliovci). Obchodovaniu sa však venovali aj poddanské vrstvy, aj keď problematike ich obchodovania sa doposiaľ venovalo oveľa menej pozornosti. Vieme, že aj pre existenciu sedliakov malo obchodovanie pomerne veľký význam. Na prelome 17. a 18. storočia sa dostal obchod meštianstva v slobodných kráľovských mestách do krízy. Väčšina obchodníkov obmedzila svoju činnosť len na obvody svojich miest, kvôli nedostatku kapitálu a úveru. Obchod na vidieku sa v tomto období stal doménou cudzieho živlu. Boli to na jednej strane poddaní Tureckej ríše, Gréci, Arméni, Srbi, ktorým mierové zmluvy z rokov 1699 a 1718 zabezpečili veľké výhody. Na druhej strane sa práve v tomto období začali na Slovensko sťahovať vo veľkom meradle Židia z Moravy a Poľska.

Predovšetkým poddaní severne položených stolíc, ktorí mali horšie podmienky na rozvoj poľnohospodárskej výroby využívali obchodovanie ako doplnkový, alebo aj hlavný zdroj príjmov. Nedostatok a malá úrodnosť pôdy im neposkytovali možnosť stupňovať poľnohospodársku produkciu. Množiac sa obyvateľstvo najmä v horských oblastiach preto hľadalo nové zdroje obživy a zamestnania. Poddaní začínali zhotovovať rôzne výrobky, spracúvať tovary, ktoré potom predávali a zaobstarávali si tak peňažné prostriedky na udržovanie svojej existencie i na odvádzanie feudálnej renty. Aj keď sa s týmto javom stretávame aj v predchádzajúcej dobe, jeho hromadné rozšírenie je charakteristické práve pre 18. storočie. Na rozvoj domácej výroby v prvej polovici 18. storočia vplývalo aj rozšírenie trhu v južných častiach Uhorska, postupný vzrast obyvateľstva a konečne aj úpadok cechovej remeselnej výroby v mestách. Remeslo začalo v značnej miere prechádzať na vidiek, a to ani nie tak vo forme cechov ako vo forme domácej výroby a roľníckeho priemyslu. Platí to predovšetkým o výrobe plátne a čiastočne i súkna. S rozsiahlou výrobou plátne sa stretávame v 18. storočí na Spiši, v Šariši, na Orave a čiastočne aj v Liptove. Hlavnými odberateľmi produkcie plátne na východnom Slovensku a čiastočne aj v Liptove boli tzv. grécki obchodníci, ktorí ho skupovali po dedinách a odvážali na dolnozemske a balkánske trhy. Iba v Oravskej stolici bol obchod v rukách



domácich poddanských výrobcov. Prevádzkovali ho hlavne bohatšie roľnícke rodiny z dedín Slanica, Bobrov, Jablonka, Námestovo a i., ktoré skupovali plátno od svojich chudobnejších spoluobčanov a vozili ho potom, podobne ako grécki obchodníci na vzdialenejšie trhy. Popri výrobe plátna sa v tomto období rozvinula aj výroba a podomový obchod s čipkami z ľanovej priadze. Podomoví obchodníci s čipkami pochádzali hlavne z Pohronia, z dedín medzi Banskou Bystricou a Breznom.

So zvláštnym druhom domáckej výroby a podomového obchodu sa stretávame v Turčianskej stolici. Poddanské obyvateľstvo sa tu už v 17. storočí zaoberalo prípravou liečivých olejov a ich predajom. V prvej polovici 18. storočia sa táto výroba neobyčajne rozšírila a počet týchto obchodníkov veľmi vzrástol. V polovici 18. storočia zdaňovala stolica už viac ako tisíc olejkárov. Olejkárstvo malo svoje strediská najmä v dedinách na panstve turčianskej prepozitúry, kde sa tomuto zamestnaniu venovala prevažná časť poddaných. V roku 1756 zdanili napr. v Kláštore pod Znievom 113 olejkárskych rodín, v Slovanoch 84, v Lazanoch 53, vo Valči 52, Ležiachove 33 a pod. Z ďalších turčianskych dedín boli známe strediská olejkárov Blatnica, kde ich v roku 1753 napočítali 67, v Trebstove 61, Žabokrekoch 39, Košťanoch 35 a inde. V celej stolici bolo okolo 40 obcí, kde sa obyvateľstvo venovalo prevažne, alebo čiastočne výrobe a podomovému obchodu a olejmi. Oblasti trhu, ktoré olejkári navštevovali boli veľmi rozsiahle. Neobracali sa ani tak do južných oblastí Uhorska ako skôr do západných a severných krajín (Čiech, Saska, Pruska a Poľska) a neskôr zasa na východ do Ruska. Podomový obchod olejkárov neprebíhal bez ťažkostí. Už v prvej polovici 18. storočia sa stavali proti nemu početné vrchnostenské nariadenia, ktoré obchod s lekárnickými preparátmi zakazovali. Pod vplyvom týchto nariadení nahradzujú postupne podomový obchod s olejmi tovarom dennej potreby. Z turčianskych olejkárov sa stávajú prevažne kramári, ktorí od konca 18. storočia vozia svoj tovar zväčša do Ruska a na Ukrajinu. Mnohí z týchto priekupníkov nadobudli v obchode značný kapitál a stali sa v nasledujúcom období predstaviteľmi slovenskej dedinskej buržoázie. Úspešní obchodníci si postupne otvorili v jednotlivých mestách v Rusku a Poľsku stále obchody. Na sklonku 19. storočia len samotná Martinská Tatra Banka zamieňala ročne do 100.000 rubľov, pochádzajúcich zo ziskov z tohto obchodu.

Podomový obchod na Orave a v Turci v polovici 19. storočia.

Potlačenie revolúcie v rokoch 1848-9 malo dopad na geografické členenie Uhorska. Vláda provizória na čele s Alexandrom Bachom presadila niektoré racionalizačné opatrenia v územnosprávnom členení štátu. V tomto čase (1853-60) došlo k dočasnému spojeniu Oravskej a Turčianskej stolice do jedného celku so sídlom v Martine.

Knihy pasového oddelenia.

Zo zachovaných písomností vtedajšej župnej kancelárie sú najvýznamnejšie protokoly o vydaných cestovných pasoch a podomových knižkách. Tieto knihy obsahujú údaje o turčianskych a oravských podomových obchodníkoch. Kniha pasov z rokov 1854-5 obsahuje meno žiadateľa, povolanie (najčastejšie to bol *handelmann*), rok narodenia, miesto bydliska, dôvod žiadosti (napr. obchod), číslo pasu a presný dátum jeho vystavenia, dobu platnosti (prevažne 1 rok), ako aj cieľovú krajinu. Vydávanie pasov sa týkalo všetkých zložiek obyvateľstva, ktorý chceli vycestovať do krajín mimo územia vtedajšej Rakúsko-uhorskej monarchie. Napriek tomu tvorili v sledovanom teritóriu práve obchodníci absolútne prevažujúcu väčšinu vtedajších žiadateľov o pasy.

Oravská stolica.

V roku 1854 dostalo pas na zahraničnú cestu spolu len 22 obyvateľov Oravy. Osem z nich

cestovali z iných príčin, ako bol podomový obchod. Šiesti podomoví obchodníci pochádzali z obce Biely Potok a ôsmi z Bobrova. Tento počet je veľmi malý, pretože spolu bolo pre obyvateľov Oravsko-Turčianskej stolice vydaných 781 pasov. V roku 1856 cestovali Oravskí kupci do zahraničia do Haliče, Sedmohradska, Valaška, Moldavska, Ruského Poľska, Ruska. Zahraničné cesty oravských plátenníkov teda smerovali v 50. rokoch 19. storočia do rovnakých lokalít, ako podomových obchodníkov z Turca. Ich počet bol však neporovnateľne menší, oravskí obchodníci sa zameriavali prevažne na domáce, Uhorské trhy.

#### Turčianska stolica

V roku 1854 mali na podomovom obchode najväčšie zastúpenie obce bývalého kláštorského panstva, Kláštor pod Znievom (117), Valča (107) a Slovany (78). Ďalšie obce tohto panstva, ako Lazany (37) a Ležiachov (19) mali menší počet obchodníkov, ako niektoré iné turčianske obce, ktoré literatúra neradí medzi tradičné centrá olejkárstva. Bolo to predovšetkým Trebostovo (61), Belá (49), Vrícko (40), Príbovce (34) a Bystrička (35). Blatnica (28), ktorú ruský slavista Sreznevskij v polovici 19. storočia označil ako dedinu, kde sú vďaka obchodu v Rusku veľmi silné ruské kultúrne vplyvy, patrila počtom kupcov len k priemerným obciam. Nezanedbateľné počty obchodníkov pochádzali aj z iných, prevažne však malých obcí, ako napríklad Ďanová (21), Turčiansky Peter (14), Rakovo (15) a podobne. Len málo ich pochádzalo z významnejších mestečiek, ako boli Mošovce (1), Martin (10), Sučany (5), Turany (0), Slovenské Pravno (2) a podobne. V štrnástich lokalitách bolo len po jednom, či dvoch obchodníkoch. Celkovo podomový obchod zasahoval v Turci 43 obcí. Medzi obchodníkmi prevažovali vrstvy pôvodného poddanského, roľníckeho obyvateľstva, ale sporadicky sa môžeme stretnúť aj s príslušníkmi drobného zemanstva.

Tabuľka 1. Počty vydaných cestovných pasov medzi rokmi 1854 - 1900

Rok	1854	1855	1865	1866	1871	1874	1882	1886	1890	1895	1900
Počet pasov	781	606	1871	1665	1188	1311	1304	1043	938	679	864

Zdroj:ŠA Bytča. Oravsko - Turčianska župa. Župný náčelník 1852 – 1860. Turčianska župa II. Pasové písomnosti.

Počty vydaných cestovných pasov za roky 1854 a 1855 sa týkajú aj Oravskej stolice, avšak jej obyvatelia boli zastúpení len zriedkavo. Vidno to i na roku 1865, v ktorom evidovali už len turčiansku stolicu, pričom celkový počet pasov vzrástol trojnásobne. Dokladá to veľký rozmach obchodovania Turčanov, ktoré sa v tomto období dostalo na svoj vrchol a neskôr postupne klesá. Ku koncu 19. storočia sa aj v Turci začína masovo objavovať vysťahovalectvo do Ameriky. Kým pri cestách do Ruska je stále najčastejšou profesiou obchodník, do Ameriky sa sťahujú väčšinou robotníci.

#### Evidencia kupeckých knížiek.

Knihy podomových knížiek sa zachovala z roku 1857-8. Obsahuje podrobné údaje o každom držiteľovi knížky, dátum vydania, meno, bydlisko, vek, vierovyznanie. Okrem toho fyzický popis osoby, dobu trvania platnosti knížky, cieľovú krajinu obchodníka, a predovšetkým druh tovaru s ktorým obchodoval. Podomové knížky boli v platnosti presne po dobu jedného roka. Práve na evidencii kupeckých knížiek vidíme rozsah a charakter podomového obchodu na Orave a v Turci. V porovnaní s vydanými pasmi totiž nápadne vzrástol počet držiteľov podomových knížiek z Oravy. Tieto knížky boli vydávané aj v prípade obchodovania v krajinách, ktoré patrili do územia habsburskej koruny. V prípade Oravy žiadatelia o kupecké knížky pochádzali hlavne z obcí Bobrov, Vavrečka, Ťapešov, Klin, Slanica, Lipnica, Zubrohlava, Námestovo, Jasenica a Osada, menej z lokalít Štefanov, Hámre, Chyžné, Zákamenné, Uzľa, Trstená, Podvlk, Lokca, Krušetnica, Tvrdošín, Vyšný Kubín,

Veličná, Krásna Hôrka, Ústie. V prípade Turca nie je medzi sídlami uvedenými v pasových knihách a v evidencii kupeckých knižiek podstatný rozdiel.

Tabuľka 2. Počty vydaných kupeckých knižiek medzi rokmi 1857 - 1872

Rok	1857	1858	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1870	1871	1872
Počet knižiek	1063	1246	539	399	265	235	341	383	199	172	145

Zdroj:ŠA Bytča. Oravsko - Turčianska župa. Župný náčelník 1852 – 1860. Turčianska župa II. Protokol podomových knižiek 1863 – 72.

Počty vydaných kupeckých knižiek v roku: 1857 a 1858 sa týkajú opäť spojenej Oravsko-Turčianskej stolice. Z tohto počtu približne polovica bola vydaná Oravcom a polovica Turčanom, čo sa aj odráža na neskoršom výraznom poklese vydaných knižiek pre samotnú Turčiansku stolicu. Napriek rozvoju podomového obchodu malo pridelenie kupeckých knižiek trvalo klesajúcu tendenciu. Kým v roku 1865 bolo v Turci vystavených rekordných 1871 cestovných pasov, počet kupeckých knižiek dosiahol len 265. Vysvetlenie spočíva v tom, že podomové kupecké knižky boli vystavované len pre krajiny habsburskej monarchie a slúžili teda tým obchodníkom, ktorí obchodovali predovšetkým na jej teritóriu. Boli to predovšetkým susedná Morava a Čechy. Skutočný rozvoj však vtedy zažíval obchod v Poľsku a Rusku, preto je vydaných pasov niekoľkonásobne viac.

#### Charakter podomového obchodu.

Dobové správy o olejkároch a šafraníkoch spomínajú, že jednotlivé turčianske dediny mali svoje rajóny, kam chodievali ich obchodníci, takže si nekonkurovali. V tomto prípade badať určitú diferenciáciu ešte aj v polovici 19. storočia. Je pozoruhodné, že podomoví obchodníci z Vrúcka mali ako cieľové kraje svojho obchodu výlučne nemecké oblasti, Prusko, Sasko a Bavorsko, uvedené v záznamoch najčastejšie spolu. Dôvodom bola iste etnicita, pretože Vrúcko patrilo k tým turčianskym obciam, kde sa nemecká národnosť udržala až do 20. storočia. Cesty prevažnej väčšiny turčianskych podomových kupcov smerovali v 50. rokoch 19. storočia do Poľska, respektíve oblasti, ktoré pri treťom delení Poľska pripadli Rusku (*Polen, Russisch Polen*). Na túto oblasť sa orientovali hlavne v Príbovciach, Beniciach, Valči, Slovanoch, Martine, Belej, Jahodníkoch, Ďanovej, Žabokrekoch, Diakovej, Necpaloch, Príbovciach, Turčianskom Petri, Blatnici, Bystričke a podobne. Do Ruského Poľska cestovali hlavne z Trebostova, Bystričky, Belej, Príbovíc, Rakova, Beníc, Valče. Druhou najdôležitejšou destináciou boli v polovici 19. storočia prekvapivo oblasti Valaška a Moldavska (*Wallachai und Moldau*). Sem smerovali prevažne kupci z Lazian, Slovan, Kláštoru pod Znievom, Ležiachova, ale aj Valče a ďalších obcí. Výnimočne sa objavujú aj oblasti Haliče a Sedmohradska, kam smerovali cesty niektorých obyvateľov Slovan. V neskoršej dobe sa táto pestrosť obchodných destinácií znižuje, a väčšina podomových turčianskych obchodníkov len s malými výnimkami cestuje len do Ruska a tzv. Ruského Poľska. Iba zriedkavo sa objavujú iné oblasti, ako napr. Besarábia alebo Turecko. Od 70. tých rokov prevláda Rusko ešte vo väčšej miere.

#### Druh tovaru.

V prvej polovici 19. storočia pôvodné farmaceutické zameranie olejkárov-šafraníkov ustúpilo a úplne prevládol predaj módného, predovšetkým galantérneho tovaru. Kniha podomových knižiek z roku 1857-8 obsahuje najčastejšie údaje o tzv. kramárskom a strižnom tovare (*Schnitt und Kramärei*). Aj oravskí pláteníci v podstate predávali tiež látky, ale rozdiel bol v tom, že ich produkcia pôvodne pochádzala prevažne z územia ich bydliska. Až neskôr od polovice 19. storočia začali nakupovať zo Sliezska a Moravy a obchodovali s ním po celom Uhorsku. Turčianski obchodníci svoje

tovary nakupovali predovšetkým od viedenských fabrikantov. Dovoz tovaru z Viedne do Uhorska bol v tomto období colne zvýhodnený. V archíve turčianskej stolice sa zachovalo množstvo dokladov o sporoch medzi drobnými turčianskymi obchodníkmi a ich dodávateľmi, viedenskými fabrikantmi. V neskoršej dobe sa hlavným dodávateľom tovaru, ktorý vozili podomoví obchodníci do Ruska stala Varšavská firma turčianskych rodákov, bratov Országovcov. Podomoví obchodníci saturovali dopyt predovšetkým vyšších dedinských vrstiev, ako boli bohatší roľníci, ale predovšetkým šľachta, vidiecka inteligencia a kňazi. Z tohto dôvodu ponúkali skôr luxusnejšie „meštianske“ druhy galantérneho tovaru. Tomuto trendu sa v priebehu 19. storočia do značnej miery prispôsobili aj oravskí obchodníci.

### 3. Záver

Podomový obchod, ktorého základnou podstatou bola cezhraničná aj vnútroštátna migrácia, tvoril v sledovanom regióne Oravy a Turca významný doplnok zárobkovej činnosti vidieckeho obyvateľstva. V polovici 19. storočia už dochádza k nivelizácii ponuky predávaného tovaru oboch sociálnych skupín smerom k módnemu, priemyselne vyrábanému strižnému a galantérnemu tovaru. Predaj tradičných liečivých olejov v Turci obmedzovali štátne zákony, a výrobe domáceho plátna na Orave konkurovali priemyselne vyrábané látky na Morave a Sliezsku. Podomoví kupci z Oravy sa orientovali takmer výlučne na podomový obchod v rámci korunných krajín habsburskej monarchie, Turčania naopak navštevovali okolité krajiny, predovšetkým Poľsko, Poľské Rusko, Moldavsko, Valašsko a Rusko. Migrácia v Turci a na Orave mala teda v polovici 19. storočia výrazne pracovný charakter. Migrácia podomových obchodníkov vo väčšine prípadov neprerastala do emigrácie. Aj keď viacerí turčianskych obchodníkov získalo v Rusku a Poľsku významné podnikateľské pozície boli naďalej spätý s krajinou svojho pôvodu, kam sa aj po rokoch vracali.

### 4. Literatúra

- PAULÍNÝ-TÓTH, Ž. 1898. Priemysel a obchod na Slovensku. In: Sborník Museálnej Slovenskej spoločnosti. roč. III. Martin 1898. s. 33 - 42.
- HROZIENČIK, J. 1981. Turčianski olejkári a šafraníci. Bratislava : Tatran 1981. 173 s.
- FILO, M. 1971. Nepokojná krv. [Upravil a úvod nap.]: Veselý, Štefan. Martin : Matica slovenská 1971. 240 s.
- FILO, M. 1888. Slovenský obchodník v Ruskom kraji. Martin 1888. 171 s.
- KOHÚTOVÁ, M. – VOZÁR, J. (eds.). 2006. Hospodárske dejiny Slovenska 1526-1848. Bratislava : Veda 2006. 160 s.
- HORVÁTH, P. 1963. Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici XVIII. storočia. Bratislava : SAV 1963. 326 s.
- MATUŠÍK, B. 1937. Pohyb národnosti a náboženstva v Turci za posledných sto rokov. In: Sborník Museálnej Slovenskej spoločnosti. Martin 1937, roč. 31, s. 34 - 51.

### 5. Pramene

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Bytči:

- Turčianska župa I. Kongregačné spisy. Civilnoprávne spory. Súdne písomnosti.
- Oravsko - Turčianska župa. Župný náčelník 1852 – 1860. Knihy a indexy pasového oddelenia.
- Turčianska župa II. Protokol podomových knižiek 1863 – 72. č. škatule 3451. Pasové písomnosti – knihy. č. škatule 3374 až 3388.

### Adresa autora:

Maroš Mačuha, Mgr. PhD.

Súmračná 12

821 02 Bratislava  
marosmacuha@yahoo.com

## **Migrace poddaného obyvatelstva v raném novověku. Nová heuristická východiska a metodické přístupy.**

**Pavel Matlas**

### **Abstract**

The issue of serf migration was not more distinctively brought to the attention of the Czech historiography until the 1980's and particularly the 1990's. Original thematically-focused types of registration sources were discovered in the selected area of South Bohemian domain of Hluboká nad Vltavou. With the aid of them, work and marriage mobility of the local population from the early 1660's until the end of the so-called "second serfdom period" can be observed. Local registers of illegal migrants from this time are totally exceptional. Their significance lies not only in quantitatively executable essential data but also in records of a more extensive quality nature. On account of them, the approaches of historical anthropology can be applied, where the individuality of a particular person is the focal point of interest. Therefore, through the registers of illegal migrants it is possible to help clarify many new so far unanswered topics, e.g. the motivation for migration. The sets of sources

referred to also illustrate that despite the legislative pressure from both the state and the manorial nobility, the serf mobility in the so-called “second serfdom period” was much more extensive than originally presumed.

**Key words:** *mobility, serfs, Early Modern Age, historical anthropology, registration sources*

## 1. Úvod

Problematika migrace poddaného obyvatelstva nepatřila v české historiografii dlouho k příliš frekventovaným tématům. Již na konci padesátých let minulého století se sice některé výzkumy dotkly otázek spojených s mobilitou venkovské společnosti v souvislosti s diskusí o charakteru tzv. „druhého nevolnictví“, ale pramenně zakotvené studie nezatížené ideologickými doktrínami začaly vycházet až v průběhu osmdesátých a devadesátých let 20. století. Největší pozornost byla přitom doposud věnována především sňatkové mobilitě a náboženské emigraci po Bílé hoře. Celkové shrnutí dosavadních výsledků a jejich zasazení do širšího kontextu však dosud stále chybí. Mimo veškerou pozornost přitom zatím zůstávala zejména problematika ilegálních migrací poddaných. Stále navíc zůstává všeobecně přijímána teze, že po třicetileté válce došlo k znevlnění poddaného obyvatelstva. Tato představa vznikla přímočarou nekritickou interpretací řady dochovaných legislativních nařízení, která sledovala úplné podřízení poddaného lidu ekonomickým zájmům vrchnosti. Skutečné fungování těchto norem a jejich faktická účinnost v praxi však nebyla dosud kriticky zhodnocena. Příčinou není jistě absence či neznalost vhodných typů pramenů, jako spíše značná časová náročnost nezbytná k jejich shromáždění a vyhodnocení.

## 2. Text

Heuristické východisko k výzkumu mobility poddaného obyvatelstva představují především dokumenty patrimoniální provenience. Ty mají na rozdíl od písemností, jejichž vznik byl iniciován centrálními institucemi, často rozdílný charakter zaznamenaných informací. Jejich úroveň se odvíjí od velikosti panství, kontinuity pozemkové držby, a z ní vyplývající tradice a vyspělosti správního aparátu. V pozitivním i negativním smyslu mohl jejich úroveň v neposlední řadě ovlivnit také individuální přístup konkrétních úředníků. Časové nároky na zpracování dat jistě stoupají u velkých a lidnatých panství. Na druhou stranu ale v lokalitách s rozvinutou úrovní patrimoniální správy, kterou lze právě na velkých panstvích předpokládat, roste pravděpodobnost, že obsáhlé soupisy byly již ve své době pro větší přehlednost druhotně zpracovávány ve formě tematicky zaměřených výtahů. K dispozici by tak byly údaje, které by museli jinak badatelé velmi obtížně získávat z aktového, zpravidla torzovitého materiálu. Oprávněnost hypotézy o existenci takového typu pramene se podařilo prokázat na modelovém prostředí jednom z typicky jihočeských dominií, panství Hluboká nad Vltavou.

Nejstarší soupis poddaných tohoto panství, respektive zdejších sirotků, pochází z roku 1628. Není jistě náhodou, že právě v tomto roce bylo hlubocké dominium převedeno dosavadnímu zástavnímu držiteli donu Baltazaru de Marradas y Vigue do dědičného vlastnictví. K zásadní kvalitativní proměně poddanské evidence však došlo teprve s příchodem nových majitelů hrabat (od roku 1670 knížat) ze Schwarzenberku. Jejich vrchnostenští úředníci začali okamžitě se zaváděním pokročilejšího správního systému, s nímž se seznámili již dříve - patrně ve službě na původních schwarzenberských rodových državách.

Hned od počátku roku 1662, jen několik měsíců po převzetí hlubockého zboží v roce 1661, se začali v původních sirotčích knihách evidovat nejen osiřelí poddaní, ale veškeré trvale nebo dlouhodobě usazené obyvatelstvo. V téže době vznikly také knihy svatebních povolení, které na rozdíl od církevních matrik obsahují nejen údaje o původu nevěsty a ženicha, ale navíc i terciární rozměr

sňatkové mobility, tedy informace o místě, kde se mladý pár měl po uzavření sňatku se souhlasem vrchnosti usadit. V témže roce 1662 začali schwarzenberští úředníci vést také podrobnou evidenci nově přijatých nebo propuštěných hlubockých poddaných. Již na počátku schwarzenberské éry byly patrně založeny rovněž knihy evidence dočasné profesní migrace hlubockých poddaných. Jejich nevýhodou bylo, že neposkytovaly okamžitý přehled o tom, kolik poddaných se v danou dobu zdržuje mimo panství. Při každoročním sirotčím soudu, při němž se kontroloval počet nejen poddaného, ale i svobodného obyvatelstva usazeného dlouhodobě na panství, se proto později začala pořizovat tzv. „*Notata*“. Tyto výtahy poskytovaly vrchnostenským úředníkům aktuální přehled o počtu, místu momentálního pobytu a termínu návratu osob, které z profesních důvodů opustily se souhlasem vrchnosti panství. Uvedené seznamy přitom vypovídají nejen o prostorové mobilitě těchto poddaných, ale v případě studentů, písařů a vyšších úředníků naznačují i jejich sociální vzestup. Protože naprostá většina záznamů obsahuje i údaje o stáří evidovaných osob, lze oba druhy mobility, geografickou i sociální, sledovat navíc v závislosti na jejich biologickém věku. Mimo hranice hlubockého panství se např. roku 1696 legálně zdržovalo 116 poddaných, tj. zhruba 1,2% z celkového počtu jeho obyvatel.

Obdobné, byť mnohem rozsáhlejší, sekundární výpisy pořizovali vrchnostenští úředníci také pro osoby, které opustily dominium bez souhlasu vrchnosti. Pokud poddaný odešel bez výhostu z panství, a nevrátil se do nejbližšího termínu sirotčího soudu, byl jeho útěk zaznamenán do sirotčího rejstříku, jak se už od marradasovských dob říkalo zdejším poddanským soupisům. Tento záznam se každoročně aktualizoval, dokud se dotyčný buď nevrátil, a nebo po mnoha letech nebylo zřejmé, že již dávno zemřel. Hlubocké soupisy venkovského obyvatelstva se proto po léta plnily údaji o lidech, kteří zde nejen nežili, ale nikdo o nich často celá desetiletí neměl žádné zprávy. Aktuální evidence těchto osob byla přitom pro vrchnostenskou správu velice důležitá. Např. v rámci dědického řízení, které se v této době vleklo často i několik desetiletí, potřeboval mít pověřený úředník přehled, zda mezi pozůstalými nefigurují rovněž zběhlé osoby, které byly z dědictví vyloučeny, a proto jejich podíl propadal ve prospěch panství a místních farností.

Patrimoniální správa hlubockého panství, která měla již v polovině 17. století asi kolem 6 000 poddaných, proto pořizovala samostatné soupisy ilegálních emigrantů. Nejstarší exemplář vznikl deset let po převzetí hlubockého panství Schwazemberky. První verze byla pořizena jako výtah ze starších poddanských seznamů během roku 1671. Aktualizací jeho údajů při každoročním sirotčím soudu vznikl definitivní soupis zběhlých poddaných z celého hlubockého dominia i zástavního statku královského města Vodňan spravovaného v té době hlubockým hejtmanem. Další tentokrát německý soupis s aktualizovanými údaji byl pořizen po bezmála 10 letech v roce 1680. I nadále se však záznamy o zběhlých poddaných vedly souběžně také v sirotčích knihách. K zásadní změně došlo teprve roku 1695, kdy byly údaje o ilegálních emigrantech z primární řady sirotčích knih vyjmuty a „*pro budoucí zprávu, kdyby přes čas některé zase se navrátil*“ vloženy jako samostatná kapitola na závěr poddanského soupisu. K jeho každoroční aktualizaci docházelo vždy při dalším sirotčím soudu. Nové revize spočívající ve vyřazení osob, které musely být již dávno mrtvé, se konaly až roku 1750, 1762 a 1765. Na tento poslední seznam poddaných zběhlých z hlubockého panství odkazují ještě další ročníky sirotčích knih, v nichž jsou vyhrazeny oddíly věnované ilegálním emigrantům. Když však nebyl po několik následujících let zaznamenán žádný nový případ, evidence na počátku sedmdesátých let zanikla. Krátce na to, patentem o zrušení člověčenství, ztratilo její vedení smysl docela.

Ilegální migraci lze pomocí uvedených pramenů přesně sledovat zhruba od počátku schwarzenberské vlády nad Hlubokou. Soupisy však obsahují i starší, byť jen sporadické údaje. Při pořizování prvního přípravného rejstříků roku 1671 využili vrchnostenští úředníci i starší evidenční prameny z předschwarzenberského období, které měli k dispozici. Vůbec nejstarší datovaný případ pochází z roku 1628, z něhož se dochoval také nejstarší sirotčí rejstřík. Ostatní vrocené záznamy odkazují ojediněle na čtyřicátá, častěji však až padesátá léta 17. století. Údaje ze sirotčích rejstříků,

keré až do roku 1662 evidovaly skutečně pouze sirotky, mohly být však k tomuto účelu využity jen ve zcela omezené míře. Většina úteků, ke kterým došlo ještě za Marradasů, byla proto písemně podchycena pouze na základě výpovědí pamětníků. V nejstarším soupise z roku 1671 tak nejsou výjimkou datace „před 13 lety“, „již na 18 let“, či „již do 30 let odešel“. Záznam o jistém Bendovi, synu zesnulého Bendy Pouzara, který „dal se hned pryč v dapířskou vojnu“ jednoznačně odkazuje dokonce do doby českého stavovského povstání a je spolu s následujícím zápisem o Kateřině, jež „též v tu vojnu se ztratila“, vůbec nejstarším, který se podařilo časově určit.

Po celých sto let, po které byla tato evidence ilegální migrace vedena, kopíruje její vnitřní členění uspořádání poddanských soupisů. Záznamy jsou řazeny podle rychet a vsí; od roku 1695 také podle příslušnosti zběhlých osob mezi podruhy nebo sirotky. Na tomto místě se logicky nabízí otázka, proč chybějí zbylé dvě kategorie, sedláci a chalupníci? Struktura jednotlivých záznamů se však ve třech nejstarších ročnících liší. Přípravný rejstřík roku 1671 upřednostňuje věk zběhlé osoby, jeho finální verze zase rok, kdy k útěku došlo. Přehledně v samostatných sloupcích podchycuje oba údaje až „*Extract oder Designation*“ z roku 1680. Jeho tabelárním uspořádáním se inspirovaly všechny následující soupisy počínaje rokem 1695.

Vedle základní identifikace osoby, jejího věku a roku útěku, které umožňují strukturální pohled na fenomén ilegální migrace a její kvantitativní statistické vyhodnocení, jsou tato soupisy pozoruhodné především tím, že obsahují rovněž zevrubné komentáře o okolnostech útěku. Vrchnostenský úředník v nich vyjadřoval vlastní názor na osobu poddaného; jeho motivaci a způsob, případně načasování útěku. V ojedinělých případech se neubránil ani silně emotivním poznámkám. Poddaní zde proto nevystupují jen jako anonymní masa, nýbrž jako konkrétní aktivně jednající jedinci. Na hluboké soupisy ilegální migrace lze proto jako na většinu seriálních evidenčních pramenů aplikovat nejen kvantitativní metody, ale také přístupy historické antropologie, která do centra svého zájmu staví právě konkrétního člověka s jeho jednáním, pocity, s jeho zvláštnostmi i závislostmi na společnosti a kulturní tradici.

S jejich pomocí je možné dospět k závěru, že důvodem k opuštění panství nemusela být jen dlouhodobě zoufalá ekonomická situace. V ní žila naprostá většina venkovského obyvatelstva, zbíhali však jen někteří jedinci. K jednostrannému porušení závazku vůči vrchnosti se poddaný mnohem častěji odhodlal až pod tlakem momentálních konkrétních okolností. Bezprostředním impulsem se mohla stát náhlá ztráta nejbližších příbuzných, jejichž přítomnost dosud dospělé poutala k místu jejich dosavadního životního prostoru. V případě malých dětí představovalo úmrtí nebo opuštění rodiči (!) navíc také ztrátu existenčního zajištění. Opačným příkladem vlivu sociálních vazeb na ilegální emigraci je navázání milostného vztahu, vstup do manželství a následování nového partnera. Vedle případů, kdy poddaná uzavřela sňatek s rybníkářem či jinou migrující osobou, obsahují hluboké soupisy často záznamy o poddaných, které se vdaly bez souhlasu vrchnosti za vojáky, a pak následovaly jejich pluky.

Právě průchody vojsk bývaly mimořádnou, zato však vítanou, protože relativně bezpečnou, příležitostí k opuštění panství. Služba v armádě, která vždy ochotně přijímala nové rekruty, sice znamenala ohrožení života i nemalé fyzické strádání, v očích prostých venkovanů však často vítězila představa zajištěné stravy a pravidelného žoldu. Poddaní odcházeli nejčastěji s jednotkami pěchoty, ojediněle i lehkého jezdeckva dragounů, výjimečně již s dělostřelectvem či vozatajstvem na „španělskou“ nebo „švédskou vojnu“, „do Říše“ i „proti Turku“ na jihovýchod Evropy. Vidina snadné obživy vábila k armádě nejen muže, ale také ženy, jen namísto služby ve zbraní se jejich živobytím stávala spíše prostituce.

Poddaní zbíhali z panství rovněž ve chvíli, kdy jim hrozil postih za protiprávní jednání. Nejčastěji šlo o mravnostní delikty smilstva a cizoložství. Doložen je také případ hrdelního zločinu úkladné vraždy, kdy se zadrženým pachatelům podařilo utéct nejprve ze zámeckého vězení a pak beze



stopy opustit schwarzenberské domény. Drobná majetková kriminalita, za kterou obvykle nehrozily delikventům nijak přísné tresty, se jako příčina útěku vyskytuje jen zřídka. Krádeže větší hodnoty, zpravidla dobytka, jsou v této souvislosti zmíněny spíše jako součást promyšlené strategie a jako snaha zajistit si prostředky pro život na útěku než jako vlastní motivace k němu. Protiprávní bylo rovněž vyznávání jiného než katolického náboženství. Silicimu tlaku nové vlny poválečné rekatolizace se rozhodlo vyhnout několik rodin tajných husitů, které zběhly z vesnice Velice v roce 1650.

Pokud neexistovaly zjevné příčiny, které by vysvětlovaly, proč se dotyčný rozhodl k tak riskantnímu a nebezpečnému činu, jakým bylo ilegální opuštění panství, a jeho útěk se nedal objasnit ani iluzorní vidinou snazší obživy údajně neschopného či líného poddaného, nezbývalo vrchnostenskému písaři než připojit strohou neurčitou poznámku „z panství vodešel“, „se ztratil a více se nevrací“. V těchto případech si nejednou dotyční vysloužili od vrchnostenských úředníků ironická označení: „tento pták“, „tento mrávek“. Přirovnání „jako jiná šelma“ či „šelma a zrádce“ naznačují, že uvedený odešel lstivě, kradmo, stejně jako mnozí jiní patrně „nočního času“. V podobných případech písař připojil i sarkastické dovětky: „snad se již někde na šibenici klátí“, nebo „šel jinam své štěstí hledati, bodejť by jej již našel na šibenici zavísl“.

Naproti tomu vypovídají hluboké soupisy jen v minimální míře o směru ilegálních migrací. K studiu této problematiky je již potřeba využít jiných než evidenčních druhů pramenů. Zajímavá zjištění může přinést konfrontace s cestovními povoleními vydanými pro osoby, které měly zběhy najít a přivést zpět. Aby před vlastní vrchností prokázali, kde všude hledali, nechávali si tyto lidé do svých cestovních dokladů od místních úředníků potvrzovat, že skutečně navštívili dané místo a po zběhlých poddaných zde neúspěšně pátrali. Zatímco soupisy v naprosté většině obsahují zmínky o tom, že by se dotyčný měl zdržovat v Praze nebo jejím okolí, cestovní doklady dokládají, že ti, kteří je měli najít, putovali i do jiných koutů českého království. Do jaké míry byl jejich častý neúspěch způsoben skutečnou absencí jakýchkoliv zpráv, nebo jen nechutí zběhlého příbuzného či souseda skutečně hledat a přimět k návratu, bude muset prokázat až budoucí podrobnější analýza jednotlivých ročníků poddanských soupisů, případně komparace s dalšími druhy pramenů. Přetrvávající existenci jistých komunikačních sítí mezi zběhem a jeho původním prostředím však nejednou dokazují poznámky o úmrtí dávno zběhlého poddaného, o kterém však údajně po mnoho let nikdo nic nevěděl.

Podrobné údaje o skutečném pobytu ilegálních migrantů, způsobech obstarávání obživy, zajišťování noclehu nebo provádění každodenních lidských potřeb v podmínkách cizího, neznámého prostředí lze však získat jen z písemností trestně právní agendy. Pokud byl dotyčný dopaden a přiveden zpět, nebo se z jakýchkoliv pohnutek sám dobrovolně po čase navrátil, byl podroben detailnímu vyšetřování vrchnostenskými úředníky. Během výslechu byl dotazován kde a jak dlouho se zdržoval a i na další, v daném případě právně relevantní, podrobnosti. Z těchto výslechových protokolů lze proto rekonstruovat každodenní živost na útěku, které mohou odpovědět na řadu otázek. Jednou z nich je, proč se dotyční sami po čase vraceli zpět.

### 3. Závěr

Ve zvoleném prostředí jihočeského panství Hluboká nad Vltavou se podařilo zachytit existenci tematicky zaměřených souborů evidenčních pramenů. Jejich prostřednictvím lze sledovat pracovní a sňatkovou mobilitu zdejší populace již od počátku šedesátých let 17. století až téměř do konce období tzv. „druhého nevolnictví“. Zcela výjimečně jsou zdejší soupisy ilegálních migrantů z téže doby. Podobné prameny nebyly dosud v odborné literatuře popsány a jejich existenci nepotvrdil ani zevrubný archivní průzkum ve fondech zbývajících českých schwarzenberských dominií.

Jedinečnost uvedeného typu pramene spočívá v tom, že neobsahuje jen základní kvantitativně zpracovatelné informace, ale i údaje širší kvalitativní povahy. Aplikováním historicko-antropologických metod je možné přispět k objasnění řady nových, dosud nezodpovězených témat. Na

základě takto zjištěných skutečností bude nutné přistoupit ke kritickému přehodnocení některých starších teoretických konceptů, například problematiky motivace migrací. Přestože uvedené soupisy ilegálních emigrantů teprve čekají na zevrubné zpracování, již nyní je zřejmé, že skutečným důvodem k opuštění panství nemusela být ani tak krizová situace v podobě „přelidnění“ v místě původního bydliště, ani příznivé podmínky v imigrační oblasti, ale „jen“ momentální individuální okolnosti, pod jejichž tlakem se poddaný rozhodl k útěku z panství. Důkazy, že dotyčný svého neuváženého emotivního činu později litoval, a v některých případech se dokonce sám po letech vracel zpět, lze s úspěchem dohledat v podobě výslechových protokolů i v písemnostech trestně právní provenience. Dnes snad už také nikdo nepochybuje o tom, že mobilita poddaného obyvatelstva v éře tzv. „druhé nevolnictví“ byla navzdory legislativnímu tlaku státu i vrchností mnohem větší, než se původně soudilo.

#### 4. Literatura a prameny

DUDÁČEK, K. - FIALOVÁ, L. - HORSKÁ, P. - RÉPÁSOVÁ, M. - SLÁDEK, M. On using the 1661-1839 lists of subjects of the Třeboň dominion to study the age structure of the population. In: Historická demografie, 1989, s. 59-124.

DÜLMEN, R. Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly. Praha: Dokořán, 2002. 107 s. ISBN 80-86569-43-8.

GRULICH, J. Migrace českobudějovického obyvatelstva ve světle propouštěcích listů (1756-1770). In: Historie Historica. Profesoru Lubomíru Dokoupilovi k sedmdesátinám (=Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis), Ostrava: 2005, s. 55-72 (zde s. 56-61).

MATLAS, P. Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou 1661-1765. In: Sborník archivních prací, 2007, s. 16-19.

MAUR, E. Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku. In: Maur E. – Grulich J. (edd.), Dějiny migrací v českých zemích v novověku (= Historická demografie, Suplement), Praha: 2006, s. 7-18.

NEŠPOR, R. Z. - HORSKÝ, J. Historická antropologie? Metodické problém a paradoxy na pomezí dějepiscetví, sociologie a sociální antropologie. In: Kuděj. 2004, č. 1, s. 61-81.

SELIGOVÁ, M. Geografická mobilita poddaného obyvatelstva v 1. polovině 18. století ve světle poddanských seznamů. In: Historická demografie, 2004, s. 55-109.

TOEGEL, M. Zbíhání poddaných na pardubickém panství v druhé polovině 17. století. In: Sborník historický, 1959, s. 191-226.

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Velkostatek Hluboká nad Vltavou:

IB 5AU Nr. 1 – Knihy poddanských soupisů

IB 5AU Nr. 2 – Knihy povolení ke studiu, řemeslu a duchovní dráze

IB 5AU Nr. 3 – Knihy svatebních povolení

#### Adresa autora:

Pavel Matlas, PhDr.

Bratrská 100

37701 Jindřichův Hradec

matap@seznam.cz

## **Migrácia a aspekty jej zisťovania indikátormi rovnosti príležitostí dopytu a ponuky na trhu práce**

**Anna Nemcová**

Predmetom state je odraz migrácie vo výskume štatistického javu migrácie, menovite jej zisťovania indikátormi rovnosti príležitostí dopytu a ponuky na trhu práce, ktoré sme skúmali v rámci projektu Tvorba a výskum indikátorov rovnosti príležitostí dopytu a ponuky na trhu práce v regióne Pezinok-Modra, IS EQUAL ESF.

Prejavy migrácie začala Európska únia sledovať osobitne intenzívne po prijatí Lisabonskej stratégie v roku 2007 v súvislosti s rozvojovými ambíciami zamestnanosti. V tom najmä rozvoja poznatkovej ekonomiky.

Kým migrácia sa dovtedy skúmala ako prejav snahy po zlepšení si osobnej ekonomickej situácie migrantov alebo politickej migrácie, po roku 1997 začala migrácia hrať dôležitú úlohu ako faktor podpory ľudských zdrojov.

V súvislosti so starnutím populácie v Európe sa vynorila naliehavá otázka potreby pracovných síl v zamestnaniach, kde nie je potrebné vysoké vzdelanie, ale manuálna zručnosť. Preto sa v EU

začali usadzovať mladí ľudia z krajín mimo spoločenstva a aj za cenu nelegálnej migrácie dnes vykonávajú povolania, o ktoré obyvatelia členských krajín nemajú záujem.

V SR sa venuje veľká pozornosť zvyšovaniu zamestnanosti. Okrem pôsobenia inštitútov na to určených s iniciatívou vychádzajúcou od MPSVR SR, vznikajú aj spontánne iniciatívy, ktorých prejavom je inovatívnosť a ako také sa môžu uchádzať o formalizovanie prostriedkov na realizáciu prostredníctvom napr. Európskeho sociálneho fondu.

Iniciatíva Spoločenstva EQUAL vyčlenila osobitne opatrenia na realizáciu migrácie, na druhej strane ale v mnohých projektoch zameraných na výskum alebo iné oblasti zvyšovania zamestnateľnosti, podnikavosti a adaptability pracovníkov možno identifikovať potenciál pre migráciu a jej technicko-ekonomické riešenie.

Na základe výsledkov výskumu, ktoré v oblasti zamestnanosti robilo a robí naše Centrum pre výskum regiónov, možno predoslať, že nie je dostatok priamych údajov o migrácii.

Jednak nie je možné sledovať pracovníkov, ktorí odchádzajú z krajiny, vrátane našej, do zahraničia a nájdu si tam krátkodobú prácu. Spravidla potom ďalej migrujú a prípadné vykazovanie je takmer štatisticky neuchopiteľné.

V prípade, že pracovníci legalizujú pracovnoprávny vzťah alebo pracujú na rozličné typy zmlúv, ich evidenciu vedú príslušné úradovne typu našich úradov práce. Ide však o evidenciu v krajine pobytu, teda evidenciu nerezidentov. Je pomerne ťažko materskej krajine získať prehľad o všetkých, ktorí za hranicami pracujú, a usmerniť ich tak, aby sa stratégia vývoja tejto skupiny pracovníkov zosúladiť so stratégiou zamestnanosti domovskej krajiny.

Preto je jednoduchšie ex ante prijať stratégiu na rozvoj práce migrantov, kvantifikovanú na domácu a zahraničnú zložku predpokladaných pracovníkov. V tomto prípade potom možno percentuálne vyčleniť minimum, ktoré je možné saturovať po všetkých stránkach:

V najrozsiahlejšom horizonte ide o zabezpečenie dôchodku v rozsahu hostiteľskej krajiny podľa príslušnej harmonizácie v EÚ.

V súčasnosti sa dá problematika v rámci výskumu identifikovať rozlične. Keďže náš výskum je orientovaný na vzdelávanie a prognózu zamestnanosti SR, regiónu a regionálneho centra, zdalo by sa, že je jednoduché identifikovať inú národnosť, ako je obvyklé v SR. I keď sme robili 5 typov dotazníkov na zisťovanie pracovnej sily a jej sebauvedomenie si, a to v 6 po sebe nasledujúcich štvrtročných zisťovaniach, nestretli sme sa v regionálnom merítku s potrebou identifikácie migrácie ako takej. Tiež pracovníci v 101 podnikoch okresu Pezinok-Modra nepovažovali migráciu za mimoriadne ovplyvňujúci faktor pri zisťovaní fenoménu dopytu a ponuky na trhu práce.

Je teda možné riešenie, že kvantitatívne objemy migrácie sa budú odvodzovať od počtu azylantov, ktorí získajú u nás štátne občianstvo a títo sa potom budú začleňovať ako zložka všetkých našich politik, vrátane politiky zamestnanosti.

V kontexte výskumu CVR ide o odvodenie počtu mužov a žien v krátkodobej, dlhodobej a strednodobej prognóze zamestnanosti, v oblasti odvetvovo-profesijnej, v oblasti potenciálu informálneho vzdelávania.

Každá z týchto oblastí má svoje špecifiká.

Jednotiacim faktorom z hľadiska zamestnanosti je migrácia odvetvovo- profesijná.

Ide o iný druh migrácie, akou sa obvykle uvažuje v kontexte národných politik, je však pre pokrok štrukturálneho rozvoja nevyhnutná a takéto analýzy sú zatiaľ v počiatkoch, vrátane nášho projektu. Máme vypracovanú projektovú štúdiu ideového zámeru, ktorú postupne realizujeme a predpokladáme jej doplnenie aj o aspekt oboch typov migrácie.

Migráciu za prácou, ktorú pri štarte z nezamestnanosti ošetruje príspevok na dochádzku za prácou, sme v našom projekte vyhodnotili ako ďalší typ migrácie s ekonomickou nadväznosťou

(politicko-ekonomická, štrukturálno-ekonomická a mobilná) – je však u nás o ňu, podobne ako vo Francúzsku – malý záujem, osobitne u žien.

Náš projekt Equal sa zaoberá rovnosťou príležitostí v regionálnom meradle – jeho cieľom je teda vytvoriť aj podmienky pre migrantov také, ako majú naši občania. V projekte sme sledovali rovnosť príležitostí v miestnom, okresnom a republikovom meradle, vytvorili sme podmienky pre interkultúrne, intergeneračné vzdelávanie v nových technológiách a informatike – občania iných národností v ňom zatiaľ u nás neprejavili odlišné názory, ako majú naši občania.

\*\*\*

Do budúcnosti by malo byť našou snahou, aby sa aj podmienky zamestnávania migrantov zhodovali s podmienkami rovnovážneho vývoja dopytu a ponuky na trhu práce, ktoré sa vytvárajú našim pracovníkom. Pre tento cieľ však treba otvoriť ďalší systemizovaný výskum.

Adresa autora:

Anna Nemcová

Centrum pre výskum regiónov

Pod vinicami 17

900 01 Modra

[ane.cvr@gmail.com](mailto:ane.cvr@gmail.com)

tel. : 00 421 905 882681

## **Migration aspects of the urbanization in post-socialism: Bratislava case**

**Slavomír Ondoš, Marcela Káčerová**

### **Abstract**

Urbanization development in the fundamentally transformed post-socialist Central European area is expected to display a similarly deep change. This paper attempts to provide a brief review of the basic features concerning modern population change history including the late socialism, the early and the mature post-socialism. In context of the contemporary insights on urbanization this should define an advantageous starting point for potential construction of a reliable migration segment in population prognosis for Bratislava. This population change analysis recognizes the metropolitan core – administrative capital city and two different suburban proxies – the suburban county existing until 1995 and post-1996 Bratislava region.

**Key words:** *urbanization, population growth, migration, Bratislava.*

### **1. Introduction**

The two incomplete decades of the Central-European post-socialism represent, in temporal sense, above forty percent of the socialism itself in modern history of the regional human society development. A remarkable mass of changes was initiated, gradually processed and, in certain parts, finished all across the deep and shallow mechanisms driving social and economic life in European area that suffered from the post-war ideological experiment. Urbanization is a high-complex scientific category integrating various tangible activities within society. Understanding of the urbanization in socialism and post-socialist transition is a central topic in literature that mushroomed across internal and external literature since the end of 1980s. It is in general recognized that transition from post-socialism has restored primacy of market forces, which in turn redirected long-lasting opposition of socialism against societal and spatial divide again to more natural levels. Reemerged concentration patterns in economic activity and hierarchy result in measurable wealth disparities. Musil (2001) argues that urbanization trajectory under socialism differed from that under capitalism mostly in early phases but later started to converge. Empirically, the differences increase towards micro-scale. In both, the industrialization has led to concentration of human activity and population motivated by the cost reduction within industrial-urban society. Conversely to the fact that socialism repeated the capitalist model, macro-scale modifications appeared. Suburbanization and metropolitanization didn't have similar important roles in settlement structures creation. One of the potential answers presents already Enyedi (1992): the spatial forms of urban development emerged in Central Europe as a consequence of general industrialization, urban planning and the strength of informal society, which continued to express traditional urban values. Similarly to societal polarization, the post-socialism affected settlement system hierarchies, although less heavily. Simultaneous post-industrialization has moved the human capital intensive activities in several clusters. Public and private management and high-profit business services have been increasingly concentrated to a limited number of centers best disposed for these functions implemented with a key role played by the incoming FDI. Regional development research in Slovak Republic permanently observes a non-disputable primacy of the metropolitan area. But main inspiration for this study relates to the realization phase of an urban simulation model construction, in which population growth acts as a key driving variable. Bratislava still lacks a legitimate population change trend analysis and population projections existing (Vaňo 2004) show a serious amount of discordance with only simple time series outline. Review of the urbanization in the Bratislava area linking the phases during and before post-socialism seems to be good base in search for relationship between the globally recognized theory and local experience. According to the evidence available in statistical data on population change, we will consider the significance of a hypothetical post-1989 break in this sense.

## **2. Study area, methods and data**

The metropolitan area around the urbanization core of the Slovak capital city is located at the South-West state border with Austria, Hungary and Czech Republic in a minor distance. An ancient pre-urban core occupies a region's strategic location in between traditional major state-power centers of Vienna and Budapest. In spite of its eccentric intra-national location, Bratislava continued administration of Slovak territory in fact since 1918 and evolved in country's dominating primate city (426.1 thousand, 7.9 percent of the 2006 population). The shape of Bratislava in current borders dates back to the last annexation in the year 1971, since Bratislava integrates seventeen districts grouped in five counties. The earliest data suitable for retrospection are those available in archive materials no earlier than for 1970. The suburban ring of Bratislava semi-encircling the city from the North, North-East and East could be practically defined in three distinct ways. Ideal case exploits the community-level data and composes the functional urban region exactly as appears according to territorial relationships (Bezák 2000). After careful consideration, the functional urban region will be for

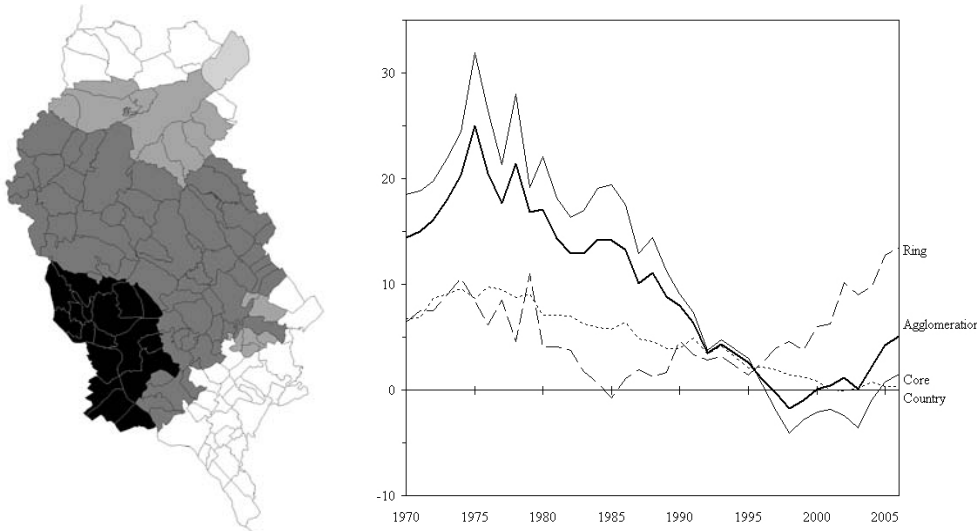
purposes of this study approximated by two statistical units. Between the years 1970 and 1995 the county of Bratislava–country (virtually 68.6 percent of functional urban region’s 2001 population) will stand in for suburban ring. During the following decade an aggregation of the counties of Malacky, Pezinok and Senec (76.8 percent of the region) will be used instead.

Hypothetically, the transition should leave a clear footprint in shape of population dynamics in the spatial framework defined, although it will be modified in 1995. Our methodology will be composed intentionally from the simplest exploratory toolbox suitable. The source database contains annual mid-year population, number of live-births and deaths, number of immigrants and emigrants and their source/destination decomposition among the four territorial units corresponding to (1) the city (post-1971 Bratislava city); (2) the suburban ring (Bratislava-country; agglomeration of Malacky, Pezinok, and Senec since 1996); (3) the hinterland country complementary to the national territory and (5) external sources and destinations (including Czech territory during the whole period). Crude rates per 1,000 inhabitants will be outlined annually for natural, migration and total population change. The results will be analyzed graphically and interpreted. Databases were created from the published statistical resources (FSO 1978; SOSR 1973-2007). County-level migration exchange data were excerpted from the national population change archives available annually except the year problematic post-federation year 1994.

### 3. Bratislava area and its modern population dynamics

According to total change rates in relationship with basic features of the theories of stages and differential urbanization, Bratislava region displays a population dynamics history on one hand by no means missing internal logic and contiguity but on other hand not corresponding to the model expectations, in particular those Van den Berg’s. While a model core city should be a unit forerunning its agglomeration, in Bratislava these develop almost simultaneously with total variance expanding above and below the whole. Instead, the ring is the real forerunner. Its steady trend corresponds to the rest of the unit with a trend turn more than a decade before the city and its agglomeration. Half of the period between points of maximum and minimum is 24 years. Therefore, hypothetically it could be expected that current growth in the ring of Bratislava might be terminated around the year 2010. If the future is really acquiring a balance-oriented development between the city and the suburbs, similar culmination might be expected another 10-15 years later for the city. Reliability of such based prognostic efforts is undoubtedly questionable, but what gives us permission to speculate in this direction is the fact that deformations of socialism must have a tendency to be removed from consequence behavior same as from the background mechanisms in whole society. The urbanization process changing metropolitan area since the 1990s will probably transform the dynamics interpreted here into something more standard. The cyclical pattern is individual, specific, although its general foundations were not disputed by that. Ouředníček (2007) adds that theory can not describe development of individual agglomeration, but can differentiate between individual processes changing the settlement system. Prevalence of a process depends mostly on the structure of society and the residential preferences of particular social groups.

*Figure 1: The functional urban region (a) the core city of Bratislava and suburban ring proxies – the county of Bratislava-country for 1970-1995 and the self-administration region with the counties of Malacky, Pezinok and Senec for 1996-2006 including the outlying segment of Záhorie military zone; (b) total increase rates in the period 1970-2006 per 1,000 persons.*



Sources: *Federal Statistical Office 1978; Statistical Office of the Slovak Republic 1973-2007.*

Overall constellation of the trends has created a situation with theoretically unexpected sequence of absolute and relative centralizations and decentralizations. After a standard AC phase we observe a short RC together forming the first urbanization stage; however, with the ring in loss. Following AD-RD sequence indicates that suburbanization was missing in the cycle. Later shift in a RD phase pushes the case study area even further from the model thanks to the ascending ring instead of the city. A new AC phase could resemble reurbanization, but again the trajectories' position is kept reversed. Another interpretation may uncover more if agglomeration trends are omitted and our attention is concentrated on its two segments. And things become a little clearer. While the whole period ending in 1995 and peaking in the mid-1970s has been driven by the core city, since 1996 something similar is emerging but, conversely, piloted by the ring. One question, however, remains unanswered. Will the core city growth be diminished in effect similar to that of the ring in the early 1970s? Future market agglomeration diseconomies in place of past centrally planned agglomeration economies can in the end play roles not as distant in this light as we may expect. Current size of the real-estate market in this city must be sensitively perceived through the fact that anyhow large the information advantage of its players appears it is still limited and reflecting recent market balance.

Specific situation of the Bratislava cycle under review can be generalized as a combination of four major distinctions disappearing in time: (1) asymmetry between the city and the ring variations with their minor peaks much higher compensated in next reversed cycle; (2) simultaneity between the city and the ring trajectories; (3) upwards shift of trajectories resulting in a non-significant decrease-stages typical for both segments of agglomeration; (4) location of polarization turn close before the bottom instead of peak of the cycle. If these could be addressed to other big cities in the unique region of post-socialism is a question of further research, but it appears so.

#### 4. Conclusion

Socialism clearly made the urban development specific with uncommon concentration of activities in the cities instead of a more balanced growth between the two segments of metropolitan regions. On other side, socialism and its successor evidently did not have means of absolute control above this high-complex system witnessing a remarkable amount of inertia. Current demographic regimes are also in Western Europe and other countries of the developed world very different from that of three-four decades ago and are continually evolving. At the same time, settlement systems have altered in spatial structure, notably in terms of the emergence of polycentric urban configurations. Sýkora and Čermák (1998) remind that former convergence of movements from city centers and rings



towards socialist zones was exchanged for new order, in which rings are receiving population from other areas of agglomerations. The moves towards suburbs are environmentally-motivated, initiated by the desire to adapt the housing and neighborhood situation to the aspirations of wealthy household. The change of job is not or less important as a reason. Job motives, however, are important for households moving into the agglomeration from elsewhere (Kok and Kovács 1998; Podolák and Bezák 2006). The years 1989 or 1993 were very important in shaping of the presence and future of this society, but with surprisingly minor influence on population change aspect of metropolitan urbanization. Background mechanisms still in progress, market factors and external impulses including the 2004 European Union membership will; however, determine how the trends will be shaped several years or decades later in the future. Results of this study indicate strong correspondence to findings of Kontuly and Tammaru (2006) in Estonian settlement system. Urbanization remains dominant in interregional migration (Podolák and Bezák 2006), while suburbanization dominates redistribution within the metropolis. This interpretation fulfills the expectations of the city life-cycle and indicates that correspondence with differential urbanization model and patterns experienced by other capitalist countries before should be conceivable.

## 5. References

- BEZÁK, A. 2000. Funkčné mestské regióny na Slovensku. In: *Geographia Slovaca*, 15, 2000.
- ENYEDI, G. 1992. Urbanisation in East Central Europe: Social Processes and Societal Responses in the State Socialist System. In: *Urban Studies* 29, 6, 1992, pp. 869-880.
- FEDERAL STATISTICAL OFFICE. 1978. Retrospective Lexicon of the Communities of the Czechoslovak Socialist Republic 1850-1970, II/2. Prague.
- KONTULY, T. – TAMMARU, T. 2006. Population Subgroups Responsible for New Urbanization and Suburbanization in Estonia. In: *European Urban and Regional Studies*, 13, 4, 2006, pp. 319–336.
- KOK, H. – KOVÁCS, Z. 1999. The Process of Suburbanization in the Agglomeration of Budapest. In: *Journal of Housing and the Built Environment*, 14, 2, pp. 119-141.
- MUSIL, J. 2001. Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. Pohled historické sociologie. In: *Sociologický časopis*, 37, 3, pp. 275-296.
- OUŘEDNÍČEK, M. 2007. Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. In: *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 89, 2, pp. 111-126.
- PODOLÁK, P. – BEZÁK, A. 2006. Vnúťorná migrácia na Slovensku. In: Mládek, J. et al. (Ed.) *Demografická analýza Slovenska*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, pp. 73-81.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC. 1973-2006. *Statistical Yearbook of the capital of the Slovak Republic Bratislava 1972-2005*. Bratislava.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC. 1976-1987. *Statistical Yearbook of the county Bratislava – vidiek 1975-1986*. Bratislava.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC. 1980-1989. *Statistical Yearbook of the region Western Slovakia 1979-1988*. Bratislava.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC. 2003. *Historical Lexicon of the Communities of the Slovak Republic 1970-2001*. Bratislava.
- STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC. 1997-2007. *Population Change in the Slovak Republic 1996-2006*. Bratislava.
- SÝKORA, L. – ČERMÁK, Z. 1998. City growth and migration patterns in the context of “communist” and “transitory” periods in Prague’s urban development. In: *Espace, Populations, Societes*, 3, pp. 405-416.
- VAŇO, B. 2004. *Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025*. Bratislava: Infostat, Výskumné demografické centrum.

**Authors' address:**

Slavomír Ondoš, Mgr., Marcela Káčerová, Mgr.  
Department of Human Geography and Demogeography  
Comenius University in Bratislava, Faculty of Natural Sciences  
Mlynská dolina  
842 15 Bratislava  
ondos@fns.uniba.sk; kacerova@fns.uniba.sk

## **Migrácia a populačný vývoj v dokumentoch EU**

**Karol Pastor**

### **Abstract**

The paper comments the shift in perception of demographic topics in institutions of European Union during the recent 10-15 years. Although population policy does not belong into the competence of the Union, the recent demographic developments have forced to find the common approach on the actual problems (migration from the third countries, population ageing). The paper summarises some recent key documents of European Commission and pays attention to the parallel official documents on the national level in Slovakia, as well.

**Key words:** *European Union, demographic development, fertility, replacement level, ageing, legal migration.*

### **1. Úvod**

Demografická problematika sa v dokumentoch EU vyskytovala v rôznych súvislostiach aj

dávnejšie, nie však ako hlavná téma. Populačná politika totiž nepatrí do priamej kompetencie EU, nehľadiac na to, že vo viacerých európskych krajinách panuje nechť k populačnej politike ako takej. Súčasná demografická situácia v Európe je však výzvou, ktorú nemožno obísť, a preto v tomto volebnom období Európska komisia prijala viacero kľúčových koncepčných dokumentov. V tomto príspevku sa zameriame hlavne na tie, ktoré súvisia s druhou demografickou revolúciou. Nízka pôrodnosť umožňuje v prvej generácii hospodársky rast, no ten čas má už západná Európa za sebou. Objavujú sa ekonomické problémy vyvolané starnutím obyvateľstva. Do akej miery možno klesajúcu pôrodnosť nahradiť imigráciou? Keďže hlavnou ideou EU je voľný pohyb tovaru a osôb, je jasné, že migráciu z tretích krajín treba v rámci Únie koordinovať.

Najprv však zrekapitulujeme, ako bola vnímaná v inštitúciách EU demografická problematika v nedávnej minulosti a ako sa tento prístup za posledných 10-15 rokov vyvíjal.

## 2. Demografická problematika v politike EU pred 10–15 rokmi

Hlavnou demografickou témou vo svetovej politike v prvej polovici 90. rokov bola obava z populačnej explózie. Celosvetový populačný prírastok bol v tom čase 1,7 % ročne, čo je síce menej ako v 60. rokoch, ale ešte stále priveľa. Spomaliť či zastaviť celosvetový populačný rast za každú cenu, to bol hlavný cieľ, ktorý si pred seba postavila *Káhirska konferencia OSN o populácii a rozvoji* (1994). Prostriedkami na dosiahnutie tohoto cieľa majú byť podľa Akčného programu, záverečného dokumentu konferencie (UN 1994), nielen ekonomický a zdravotnícky pokrok a vzdelanie, ale predovšetkým antikoncepcia, tzv. bezpečný potrat a emancipácia žien. Zníženie pôrodnosti sa má udiat oddelením sexuality od reprodukcie, a tak konferencia zavádza nové pojmy *reprodukčné zdravie* a *reprodukčné práva* (kap. VII.) s nejednoznačnou interpretáciou (PASTOR 2005). Káhirský dokument hovorí aj o krajinách s plodnosťou pod zachovnou úrovňou (§ 6.1), avšak nie ako o probléme. Vnútoraná a zahraničná migrácia je témou kapitol IX. a X.

Treba povedať, že delegácia Európskej Únie na Káhirskej konferencii patrila od začiatku k najradikálnejším bojovníkom za znižovanie pôrodnosti v neomalthuziánskom duchu, hoci odborníkom už vtedy bolo jasné, že práve v Európe preľudnenie nehrozí. Dnes má Európa opačné problémy. Svet ako celok má úhrnnú plodnosť pod zachovnou úrovňou, v Európe všetky krajiny okrem Turecka a Albánska (COUNCIL OF EUROPE 2005). V tomto zmysle je Káhirský dokument už dávno zastaralý.

## 3. Demografická problematika v politike EU pred piatimi rokmi

Európska Únia dnes už priznáva, že jej demografická situácia je zlá, ale ešte pred piatimi rokmi (čiže predošlé volebné obdobie) dominoval v Európskom parlamente celkom iný pohľad na demografické témy. Názornou ukázkou je *Rezolúcia Európskeho parlamentu o sexuálnom a reprodukčnom zdraví a právach* 2001/2128 (INI) z 3.7.2002. Prešla tesnou väčšinou 12 hlasov, keď ju v politickom hlasovaní podporili socialisti a liberáli. Táto rezolúcia (hoci je len odporúčaním) je v rozpore s právom Európskej únie, pretože zdravotnícka, vzdelávacia a rodinná politika je vo výlučnej právomoci členských štátov. Pôsobí veľmi nekompetentne aj po odbornej stránke.

Motívom pre túto rezolúciu bol vysoký počet umelých potratov u mladistvých v niektorých európskych štátoch. Rezolúcia preto odporúča zaviesť do škôl povinnú antikoncepčne orientovanú sexuálnu výchovu kombinovanú s liberálnou potratovou legislatívou. Keď boli predkladatelia upozornení, že napr. vo Švédsku tomu tak je (a dokonca dáva sa ako vzor) a predsa potratovosť mladistvých patrí k najvyšším v Európe, príslušné odporúčanie nezmenili, iba pripojili dovetok „hoci v niektorých členských štátoch sa takýmito odporúčaniami riadia, ale stále majú vysokú mieru umelých potratov aj tehotenstiev mladistvých“ (čl. E).

Z hľadiska našej témy je dôležité, že táto ideologicky motivovaná rezolúcia interpretuje reprodukčné práva nie ako právo mať toľko detí, koľko manželia uznajú za vhodné, ale len ako *právo*

na *ne-reprodukcii* (čiže "právo" na sex bez reprodukcie). V tom čase už celosvetová úhrnná plodnosť klesla pod záchovnú úroveň, preto nutnosť šírenia neomalthuzánskej anti-life mentality sa dôvodí nie populačnými, ale „ľudskoprávnymi“ argumentami. Ak také argumenty chýbajú, vymyslia sa nové ľudské práva (v tomto prípade sú to „sexuálne práva“).

#### 4. Demografická problematika v politike EU v súčasnosti - Zelená kniha

Okrem riadnych dokumentov publikuje Európska Komisia („vláda“ EU) aj otvorené dokumenty, tzv. zelené knihy, ktorými chce vyvolať diskusiu na určitú dôležitú tému. Tak na počiatku súčasného volebného obdobia vydala zelenú knihu o ekonomickej migrácii KOM(2004) 811 a o demografickom starnutí KOM(2005) 94. Je potešiteľné, že oficiálne inštitúcie EU si konečne všimli, že demografická situácia v EU je vážna.

Treba si uvedomiť, že dokumenty EK sú predovšetkým politickými, nie vedeckými dokumentami. *Zelená kniha „Nová medzigeneračná solidarita ako odpoveď na demografické zmeny“* (KOM(2005) 94 vznikla pod vedením eurokomisára Vladimíra Špidlu z ČR. Napriek mnohým dobrým myšlienkam je ešte silno poznačená ľavicovým liberalizmom (Špidla je sociálny demokrat), t.j. duchom individualizmu, egalitárstva a etatizmu. Zjednodušene povedané, každý nech si robí čo sa mu zachce, a štát nech sa stará, aby všetci dostávali rovnako. Subsidiarita nie je silnou stránkou týchto úvah. Ľudia sú uvažovaní ako samostatní jednotlivci, teda nie ako členovia rodín. Deti sa rodia „párom“, nie manželom, nie do rodín. Rodina sa spomína len okrajovo.

V úvode Zelená kniha varovne konštatuje: „Európania nemajú toľko detí, koľko by chceli“ (chceli by priemerne 2,3, majú 1,5). Opis demografickej situácie je vcelku správny, ale o jej príčinách sa nehovorí a navrhované opatrenia sú diskutabilné. Odporúčané „zladenie rodinného a pracovného života“ je v poriadku, no názor, že keby ženy neboli v práci diskriminované, keby mohli viac pracovať a keby si muži vybrali otcovskú dovolenku, rodilo by sa viac detí, vzbudzuje rozpaky. Materiál nabáda aj k zníženiu školskej neúspešnosti mladých ľudí a lepšiu integráciu do pracovného procesu. „Nová medzigeneračná solidarita“ sa má týkať aj seniorov, má im umožniť zapojiť sa do pracovného procesu a viesť kvalitný život aj vo vysokom veku. V dokumente prevláda migračný optimizmus

#### 5. Demografická budúcnosť v dokumentoch EU

Zhruba o rok zverejnila EK ďalší dokument, tiež formou Oznámenia, tentokrát s názvom *Demografická budúcnosť Európy - pretvorme výzvy na príležitosť* (KOM(2006) 571). Je to značne vylepšená verzia predchádzajúcej Zelenej knihy, postrádajúca utopické rysy. Dokument v prvej časti správne charakterizuje najdôležitejšie trendy súčasného demografického vývoja v Európe. Je výsledkom štyroch tendencií, ktoré môžu mať v jednotlivých krajinách rôzne tempo. Stručne povedané, sú to tieto:

- Priemerný počet detí na ženu (úhrnná plodnosť) je iba 1,5 dieťaťa v EÚ-25, čo je podstatne menej než miera nevyhnutná na obnovu, ktorá je 2,1 (východná a južná Európa má ešte menej, SR iba 1,25)

- Pokles pôrodnosti v posledných desaťročiach nasledoval po povojnovom baby-boome. Vďaka nemu najsilnejšie populačné ročníky sú vo veku 45 až 65 rokov a v blízkej budúcnosti prejdú do dôchodkového veku, čím sa významne zvýši podiel dôchodcov v populácii. (Vo východnej Európe tento fenomén nastane s niekoľkoročným posunom.)

- Stredná dĺžka života pri narodení sa od roku 1960 zvýšila o 8 rokov a do roku 2050 by sa mohla zvýšiť o ďalších 5 rokov, dokonca aj viac. Toto povedie k pozoruhodnému zvýšeniu počtu osôb, ktoré sa dožijú veku 80 a 90 rokov. Následkom toho mnoho ľudí bude žiť vo veku, kedy zdravotné problémy a invalidita sú bežné a teda budú odkázaní na pomoc iných.

– Európa je už teraz príjemcom značnej čistej migrácie z tretích krajín. V roku 2004 EÚ zaregistrovala 1,8 milióna prisťahovalcov. Podľa EUROSTATU sa do roku 2050 prisťahuje do Európskej únie prinajmenej 40 miliónov ľudí. Spočiatku budú znižovať vekový priemer, ale neskôr aj oni budú čerpať zo sociálnych fondov. Prisťahovalectvo môže kompenzovať dôsledky nízkej pôrodnosti v Európe iba čiastočne.

Dnes (r. 2007) má EU-27 asi 480 mil. obyvateľov. V dôsledku uvedených tendencií sa celkový počet obyvateľov EU mierne zníži, ale zároveň priemerný vek bude omnoho vyšší. Z hospodárskeho hľadiska sa hlavná zmena dotýka obyvateľov v produktívnom veku (15 až 64 rokov). V roku 2050 na každého občana vo veku 65 a viac rokov budú namiesto štyroch osôb v produktívnom veku pripadať len dve osoby v takomto veku. Dokument EU zdôrazňuje, že tento vývoj bude vykazovať veľké regionálne rozdiely a bude mať ďalekosiahle sociálne dôsledky. Z dlhodobého hľadiska nie je udržateľný. Ako odpoveď na demografické zmeny EK navrhuje päť oblastí, na ktoré bude treba sústrediť pozornosť:

- podporovať demografickú obnovu
- valorizovať prácu: viac pracovných miest a dlhší a kvalitnejší pracovný život,
- zvyšovať produktivitu a kvalitu práce (konkurencieschopnosť)
- prijímať a integrovať migrantov
- verejné financie preorganizovať tak, aby boli trvalo udržateľné a zaručovali primeranú sociálnu ochranu a medzigeneračnú spravodlivosť

Hoci k diagnostikácii príčin a niektorým navrhovaným opatreniam možno mať isté výhrady, spomínaný materiál je obrovským mentálnym pokrokom EU.

## 6. Plán migračnej politiky EU

Zatiaľ čo prílevu nelegálnych migrantov sa Únia celkom prirodzene bráni (KOM(2006) 402), riadeniu legálnej migrácie je venovaných niekoľko dokumentov. V tejto časti sa sústredíme na ten kľúčový - na Oznamenie komisie *Plán politiky pre legálnu migráciu* KOM(2005) 669, ktorý nadväzuje na už spomínanú Zelenú knihu. Opäť ide o citlivú problematiku, ktorá patrí do kompetencie jednotlivých členských štátov. Je však zrejme, že koordinácia je nutná, nakoľko prijatie príslušníkov tretej krajiny v jednom členskom štáte môže mať vplyv na iné členské štáty a ich trhy práce.

Prognózy Eurostatu uvádzajú, že do roku 2025 bude rast populácie v EU spôsobený najmä čistou migráciou, keďže od r. 2010 bude prirodzený prírastok záporný. Po roku 2025 už ani čistá migrácia nevyváži prirodzený úbytok. Dokument znovu pripomína, že prisťahovalectvo vo svojej podstate neposkytuje dlhodobé riešenie otázky zníženej miery pôrodnosti a starnutia obyvateľstva. Je preto potrebné zamerať sa na opatrenia na pritiahnutie obyvateľov EU a legálne žijúcich migrantov k práci.

Pokus o jednotnú koncepciu prijímania všetkých štátnych príslušníkov tretích krajín z roku 2001 sa nestretol s podporou. Bolo prijatých viacero čiastkových dokumentov, stále platí zásada preferencie Spoločenstva na pracovných trhoch. Plán migračnej politiky predpokladá do konca r. 2007 prijatie jednej všeobecnej rámcovej smernice (jednotná žiadosť o spoločné povolenie) a štyroch osobitných smerníc - o podmienkach vstupu a pobytu a) vysoko kvalifikovaných pracovníkov, b) sezónnych pracovníkov (najmä v poľnohospodárstve, stavebníctve a turizme), c) pracovníkov, ktorí sú preložení v rámci spoločnosti (z pobočky v jednom štáte do pobočky v druhom štáte), d) odmeňovaných stážistov (ktorí časti predstavujú lacnú pracovnú silu) (pre neodmeňovaných stážistov spoločné pravidlá existujú). Uvažuje sa aj s prípadným prehodnotením smerníc týkajúcich sa prístupu k práci pre legálnych prisťahovalcov a azylantov.

Plán ďalej predpokladá aj harmonizáciu úsilia zameraného na integráciu migrantov. Medzi

odporúčané opatrenia patrí podpora vstupných programov pre migrantov a na nich závislých osobách, jazykové kurzy a kurzy zamerané na občiansku orientáciu. Bude treba nástroje na podporu cyklickej a dočasnej migrácie a návratu. Ukázala sa aj potreba zvýšenej spolupráce s krajinami pôvodu (KOM(2006) 26), vrátane jazykovej a odbornej prípravy už pred vycestovaním, a má sa brať do úvahy aj rozvoj krajín pôvodu.

## 7. Populačná a migračná politika v SR

Na záver krátka poznámka o populačnej a migračnej politike v SR. V r. 2006 sa na úrovni vlády SR objavil kvalitne spracovaný informačný materiál, v ktorom sa prvýkrát od Novembra hovorí o potrebe populačnej (propopulačnej) politiky štátu (pozri tiež BLEHA – VAŇO 2007). Materiál ide v šľapajách Zelenej knihy EK a volá sa *Aká je a aká by mala byť stratégia vyrovnávania sa s demografickými zmenami v SR?* Na rozdiel od Zelenej knihy nepodceňuje úlohu rodiny a manželstva. Obsahuje mnoho nových myšlienok, hoci nie so všetkým treba súhlasiť, napr. keď odporúča „liberálnejší pohľad na rodinu“ alebo proimigračnú politiku. Na Slovensku ekonomicky motivovaná podpora imigrácie prichádza do úvahy zhruba o 15-20 rokov, v súčasnosti je aktuálne brániť sa úniku mozgov.

## 8. Literatúra

BLEHA, B.– VAŇO, B. 2007. Niektoré teoretické a metodologické aspekty populačnej politiky a náčrt jej koncepcie pre Slovenskú republiku. In: Sociológia 39, č. 1, 2007, s. 62-80.

COUNCIL OF EUROPE 2005. Recent demographic developments in Europe 2004. Council of Europe Publishing. Strasbourg.

EP 2002. Rezolúcia o sexuálnych a reprodukčných právach 2001/2128 (INI)

<http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/femm/20020417/463603EN.pdf>

KOM(2004) 811. Zelená kniha o prístupe EU k riadeniu ekonomickej migrácie. Oznámenie Komisie. Brusel 11.1.2005.

KOM(2005) 94. Zelená kniha „Nová medzigeneračná solidarita ako odpoveď na demografické zmeny“ Oznámenie Komisie, Brusel 16.3.2005.

[http://ec.europa.eu/employment\\_social/news/2005/mar/comm2005-94\\_sk.pdf](http://ec.europa.eu/employment_social/news/2005/mar/comm2005-94_sk.pdf)

KOM(2005) 669. Plán politiky pre legálnu migráciu. Oznámenie Komisie, Brusel 21.12.2005

[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004\\_2009/documents/com/com\\_com\(2005\)0669 /com\\_co m\(2005\)0669\\_sk.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2005)0669/com_co m(2005)0669_sk.pdf)

KOM(2006) 26. Tematický program pre spoluprácu s tretími krajinami v oblastiach migrácie a azylu. Oznámenie Komisie, Brusel 19.7.2006.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0402:FIN:SK:HTML>

KOM(2006) 402. Oznámenie Komisie o prioritách politiky boja proti nelegálnemu prist'ahovalectvu štátnych príslušníkov tretích krajín. Brusel 19.7.2006. [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0402:FIN:SK:HTML)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0402:FIN:SK:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0402:FIN:SK:HTML)

KOM(2006) 571. „Demografická budúcnosť Európy - pretvorme výzvy na príležitosť“ Oznámenie Komisie, Brusel 12.10.2006.

[http://ec.europa.eu/employment\\_social/news/2006/oct/demography\\_sk.pdf](http://ec.europa.eu/employment_social/news/2006/oct/demography_sk.pdf)

MPSVR SR 2006. Aká je a aká by mala byť stratégia vyrovnávania sa s demografickými zmenami v SR? Materiál na verejnú diskusiu. <http://www.employment.gov.sk/new/index.php?SMC=1&id=2050>

PASTOR, K. 2005. Reprodukčné zdravie - nový pojem v politike. In: Sociálne dimenzie zdravia a zdravotníctva. Zborník referátov z medzinárodnej konferencie, Trnava 8.-9.12.2005. SSS pri SAV, Bratislava 2005, s. 66-72.

UN 1994. Programme of Actions of the United Nations International Conference on Population and

Development. Cairo 1994. Slovenský preklad napr.

<http://www.employment.gov.sk/new/index.php?SMC=1&id=736>

**Adresa autora:**

Doc. RNDr. Karol Pastor, CSc.

KAMŠ FMFI UK

Mlynská Dolina, 842 48 Bratislava

[pastor@fmph.uniba.sk](mailto:pastor@fmph.uniba.sk)

## **St'ahovanie obyvateľov SR v roku 2006**

***Zuzana Podmanická***

**Abstract**

The main objective of this article is the descriptive analysis of migration processes in the Slovak Republic in 2006 in connection with 2001-2006 period of time.

The Statistical Office of the SR monitors the numbers of internal and foreign migrants registered on or checked out from the permanent residence. The permanent residence is defined as the stay of the person usually in the place of his/her domicile in the territory of the SR. At the same time, the person may have only one permanent residence at a given point of time.

**Key words:** *permanent residence, migration, internal migration, external migration, migration increase, volume of migration*

## 1. Úvod

Slobodný pohyb osôb je jedna zo základných slobôd garantovaných Zmluvou o EÚ. Zo štyroch základných slobôd (sloboda pohybu osôb, sloboda pohybu tovaru, sloboda pohybu služieb a sloboda pohybu kapitálu) je pre demografický vývoj najpodstatnejšia sloboda pohybu osôb, pretože tento pohyb má vplyv na všetky demografické javy a procesy.

Nové geopolitické usporiadanie Európy a postavenie Slovenska sa premieta aj do zmeny migračných trendov u obyvateľstva. Vzrastá teda význam štatistiky evidujúcej sťahovanie obyvateľov. Štatistika sťahovania obyvateľov sa v rámci Štatistického úradu SR sleduje na úrovni vnútorného a zahraničného sťahovania.

## 2. Vnútorné sťahovanie

Vnútorné sťahovanie je založené na evidencii zmeny trvalého pobytu osôb, vrátane cudzincov prihlásených na trvalý pobyt v Slovenskej republike.

**Tab. 1 Vnútorné sťahovanie obyvateľov v SR, 2001-2006**

Rok	Spolu	Počet sťahujúcich sa vo vnútri územia SR				Na 1 000 obyvateľov spolu
		v tom				
		muži		ženy		
		abs. počet	%	abs. počet	%	
2001	79 881	37 456	46,9	42 425	53,1	14,8
2002	89 606	42 190	47,1	47 416	52,9	16,7
2003	84 215	39 236	46,6	44 979	53,4	15,7
2004	85 020	39 483	46,4	45 537	53,6	15,8
2005	87 170	40 535	46,5	46 635	53,5	16,2
2006	91 504	42 485	46,4	49 019	53,6	17,0

Zdroj: ŠÚ SR

V roku 2006 bol zaznamenaný medziročný nárast vnútorného sťahovania, a to o 4 334 zmien trvalého pobytu. Trend nárastu sťahovania z roku 2004 tak zostal zachovaný.

Celkovo zmenilo v rámci SR miesto trvalého pobytu v minulom roku 91,5 tisíc osôb, čo je 1,7 % z trvale žijúceho obyvateľstva v SR. To znamená, že obyvateľ SR sa v priemere sťahuje raz 50-60 rokov, teda jedenkrát za život.

V štruktúre vnútorného sťahovania majú väčšie zastúpenie ženy. V minulom roku zmenilo trvalý pobyt 49 tisíc žien a 42,5 tisíc mužov. V relatívnom vyjadrení sa podiel prípadov, kedy zmenili trvalé bydlisko ženy, dlhodobo pohybuje okolo 53 %.

Vyššie 70 % (72,7 %) tvoria osoby v produktívnom veku (15-64), rovnako muži i ženy. Najaktívnejšou skupinou sú ale osoby vo veku 20-35 rokov, čo zrejme súvisí s fázami životného cyklu. V týchto vekových obdobiach sú typické sociálne prechody ako ukončenie školy, sobáš, vstup do prvého zamestnania, zmena zamestnania, atď., ktoré sú často sprevádzané následnou zmenou trvalého bydliska.

Prevládajúcim typom vnútorného sťahovania je lokálna migrácia, t.j. z obce do obce v tom istom okrese. V roku 2006 bolo zaznamenaných 42,5 tisíc prípadov a tento typ sťahovania tvorí 46 % z celkového objemu vnútorného sťahovania. Vysoký podiel tohto typu sťahovania je ovplyvňovaný jednak stavom trhu s bytmi a jednak urbanizačnými i suburbanizačnými procesmi v okolí väčších miest.



Tab. 2 Vnútorne sťahovanie podľa typov v SR, 2001-2006

Rok	Celkový počet sťahujúcich sa osôb								
	z obce do obce v okrese			z okresu do okresu v kraji			z kraja do kraja		
	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu
<b>absolútne údaje</b>									
2001	17 397	19 360	36 757	11 709	13 286	24 995	8 350	9 779	18 129
2002	20 008	21 809	41 817	12 816	14 698	27 514	9 366	10 909	20 275
2003	18 491	20 569	39 060	11 566	13 414	24 980	9 179	10 996	20 175
2004	18 803	21 112	39 915	11 387	13 315	24 702	9 293	11 110	20 403
2005	19 252	21 512	40 764	12 009	14 016	26 025	9 274	11 107	20 381
2006	20 017	22 409	42 426	12 556	14 785	27 341	9 912	11 825	21 737
<b>sťahujúci sa na 1 000 obyvateľov</b>									
2001	6,6	7,0	6,8	4,5	4,8	4,6	3,2	3,5	3,4
2002	7,7	7,9	7,8	4,9	5,3	5,1	3,6	3,9	3,8
2003	7,1	7,4	7,3	4,4	4,9	4,6	3,5	4,0	3,8
2004	7,2	7,6	7,4	4,4	4,8	4,6	3,6	4,0	3,8
2005	7,4	7,8	7,6	4,6	5,1	4,8	3,6	4,0	3,8
2006	7,6	8,1	7,9	4,8	5,3	5,1	3,8	4,3	4,0

Zdroj: ŠÚ SR

Z okresu do okresu sa v rámci kraja sťahuje 30 % vnútorných migrantov.

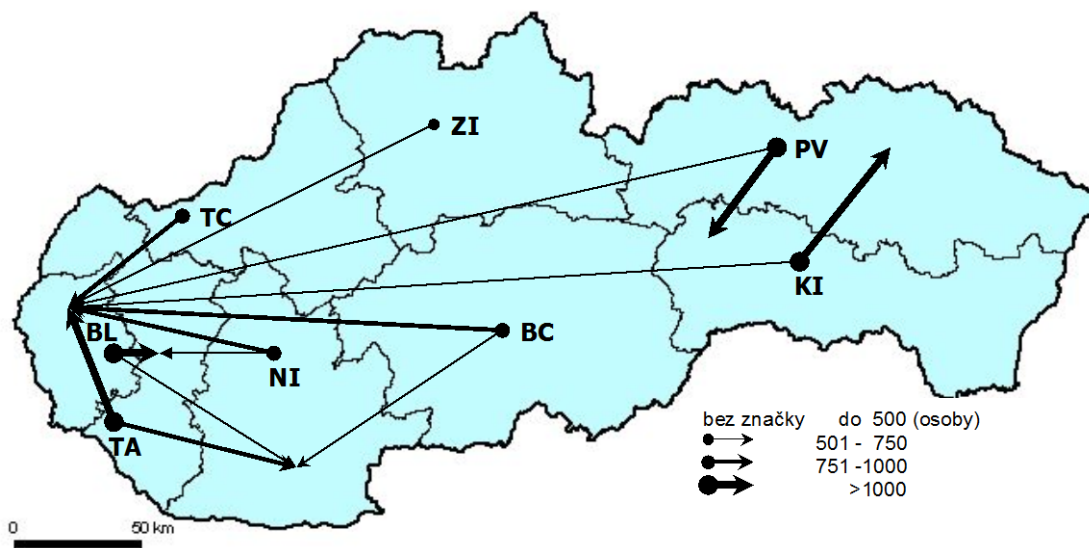
Medzikrajské sťahovanie sa dlhodobo podieľa na objeme sťahovania asi jednou štvrtinou (24 % v roku 2006). Medzi každými dvoma kraji navzájom existuje migračný pohyb v súvislosti so zmenou trvalého pohybu. Najväčší migračný obrat na tejto regionálnej úrovni však predstavujú migračné toky cez hranice Bratislavského kraja.

Hlavnými dôvodmi vnútornej migrácie, ktoré migranti uvádzajú, sú bytové dôvody (37 % prípadov v roku 2006) a nasledovanie rodinného príslušníka (27 % prípadov v roku 2006). Z dôvodu sobáša zmenilo trvalý pobyt 7 % osôb, v roku 2001 to bolo 10 %.

Z hľadiska vzdelania sťahujúcich sa u všetkých typov dosiahnutého vzdelania, okrem vysokoškolského, platí, že najväčší objem predstavuje lokálne sťahovanie (z obce do obce a z okresu do okresu v kraji) a potom nasleduje medzikrajské sťahovanie.

Mapa 1

## Vyst'ahovaní z kraja do kraja v SR v roku 2006



U vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva predstavuje najvyšší podiel objemu vnútorného sťahovania sťahovanie z kraja do kraja (37 %) a potom nasleduje lokálne z okresu do okresu v kraji, najnižší je podiel z obce do obce v okrese. Ľudia s vyšším vzdelaním sa teda sťahujú na väčšie vzdialenosti.

Podľa rodinného stavu najvyššiu mobilitu pozorujeme vo všetkých typoch vnútornej migrácie u slobodných (takmer 50 % sťahujúcich sa mužov tvoria slobodní muži, 42 % slobodné ženy). Okolo 40 % objemu vnútorného sťahovania potom pripadá na ženatých a vydaté. Najnižší podiel objemu v tomto sťahovaní predstavujú ovdovení (9 %).

### 3. Zahraničné sťahovanie

Zahraničné sťahovanie je, podobne ako vnútorné sťahovanie, založené na evidencii zmeny trvalého pobytu sťahujúcich sa.

Najvýraznejšie zmeny v tomto storočí v zahraničnej migrácii spôsobil vstup SR do Európskej únie (1.5.2004). Výrazne sa zvýšil počet registrovaných trvalých pobytov, ktoré realizovali občania EÚ/EHS. Ďalšie zmeny v evidencii sa predpokladajú v dôsledku úprav legislatívy v procese zosúlad'ovania štatistík zahraničnej migrácie v rámci EÚ.

V roku 2006 pokračoval trend zvyšovania intenzity migračného pohybu obyvateľstva. Objem zahraničného sťahovania medzi Slovenskou republikou a zahraničím dosiahol 7,3 tisíc osôb, čo je oproti predvstupovému obdobiu do EÚ dvojnásobok.

Pomer prisťahovaných a vyst'ahovaných zostal oproti minulému roku zachovaný. Vyše tri štvrtiny (76 %) z celkového objemu evidovaného zahraničného sťahovania tvorili prisťahovaní, ktorých počet vzrástol o 313 osôb na 5,6 tisíc.

Počet vyst'ahovaných síce poklesol (o 138, na 1 735 osôb), k poklesu došlo prvýkrát od roku 1992, ale štatistické údaje o evidovanej zahraničnej emigrácii sú značne neúplné, pretože časť obyvateľov, ktorá sa vyst'ahováva zo Slovenskej republiky a má v úmysle dlhodobo žiť v zahraničí, nenahlási zmenu svojho trvalého pobytu na príslušnom obecnom alebo mestskom úrade, ani

neodovzdá svoje doklady na polícii.

Nárast počtu zahraničných prisťahovaných a pokles vystťahovaných sa odrazil na vzraste salda sťahovania. Slovenská republika tak zostala aj v roku 2006 migračne ziskovou krajinou (3 854 osôb).

**Tab. 3 Zahraničné sťahovanie obyvateľov v SR, 2001-2006**

Ukazovateľ	Rok					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<b>Objem sťahovania (osoby)</b>	3 034	3 723	3 797	6 046	7 149	7 324
<b>Prisťahovaní</b>	2 023	2 312	2 603	4 460	5 276	5 589
<b>Vystťahovaní</b>	1 011	1 411	1 194	1 586	1 873	1 735
<b>Saldo sťahovania</b>	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854

Zdroj: ŠÚ SR

V zahraničnej imigrácii do Slovenskej republiky má dlhodobu najväčší podiel migrácia obyvateľov z európskych krajín (85 % prisťahovaných), podstatne menšie podiely pripadajú na prisťahovalcov z Ázie (11%, medziročný nárast o 2 p.b.) a Ameriky (2,4 %, medziročný pokles o 3,3 p.b.). Najmenej prisťahovaných pripadá na Austráliu a Oceániu a Afriku (okolo 50 osôb ročne).

Medzi krajiny, z ktorých prichádza najviac imigrantov patria jednoznačne susedné krajiny Slovenskej republiky. Z Českej republiky sa prisťahovalo 1 164 osôb (21 % zo všetkých prisťahovaných), z Nemecka 674 (12 %) a z Poľska 644 (11,5 %). Viac ako 5 % sa prisťahovalo ešte z Maďarska, Rakúska a Ukrajiny.

Rovnako vo vystahovalectve zo Slovenskej republiky, ako cieľové krajiny sťahujúcich sa, výrazne prevládajú európske štáty, kam smeruje až 87 % z nich. Druhou významnejšou oblasťou je Amerika, kam smeruje 10 % emigrantov (takmer výlučne do USA a Kanady). Ostatné kontinenty nepredstavujú významnejšie migračné ciele pre obyvateľov Slovenska.

Najvyššia intenzita emigrácie, spojená so zmenou trvalého pobytu, je s Českou republikou, kam sa v roku 2006 vystahovalo 706 osôb (41 % zo všetkých vystťahovaných), nasleduje Nemecko (13,5 %) a Rakúsko (takmer 10 %). Vyše 5 % emigrantov odišlo do USA.

Z hľadiska pohlavia je pomer prisťahovaných mužov k prisťahovaným ženám 3:2, u vystťahovaných je tento pomer opačný. V celkovom prírastku sťahovaním tvoria 73 % muži.

Štvrtina objemu zahraničného sťahovania sa realizuje z dôvodu nasledovania rodinného príslušníka.

Do migračných pohybov zahraničného sťahovania sa zapájajú najmä osoby v produktívnom veku (15-64 rokov). Prisťahovaní tejto vekovej skupiny tvoria 86 % všetkých imigrantov, vystťahovaní 84 % zo všetkých evidovaných emigrantov. V roku 2006 tak pribudlo zahraničným sťahovaním Slovenskej republike vyše 3,3 tisíc osôb v produktívnom veku.

#### 4. Prírastky sťahovaním

Prírastok sťahovaním dosiahol v roku 2006 hodnotu 3 854 osôb, oproti začiatku storočia je takmer štvornásobný. Z hľadiska pohlavia vyše 70 % (2 821) tohto prírastku tvoria muži.

**Tab. 4 Vybrané charakteristiky prírastkov v SR, 2001-2006**

Ukazovateľ	Rok					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<b>Prírodný prírastok:</b>						
absolútny počet	-844	-691	-517	1 895	955	603
na 1 000 obyvateľov	-0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,2	0,1
<b>Saldo sťahovania:</b>						
absolútny počet	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854
na 1 000 obyvateľov	0,2	0,2	0,3	0,5	0,6	0,7
<b>Celkový prírastok:</b>						
absolútny počet	168	210	892	4 769	4 358	4 457
na 1 000 obyvateľov	0,0	0,1	0,2	0,9	0,8	0,8

Zdroj: ŠÚ SR

### Regionálne porovnanie

V prírastkoch (úbytkoch) sťahovaním sú v údajoch za kraje zahrnutí obyvatelia prisťahovaní, resp. vystťahovaní z iných krajov a tiež zo zahraničia.

Najziskovejšími kraji zo sťahovania obyvateľstva sú Bratislavský a Trnavský kraj. Ide o kraje, v ktorých sa napriek prirodzenému úbytku zvyšuje počet obyvateľov, majú výrazné kladné saldo sťahovania.

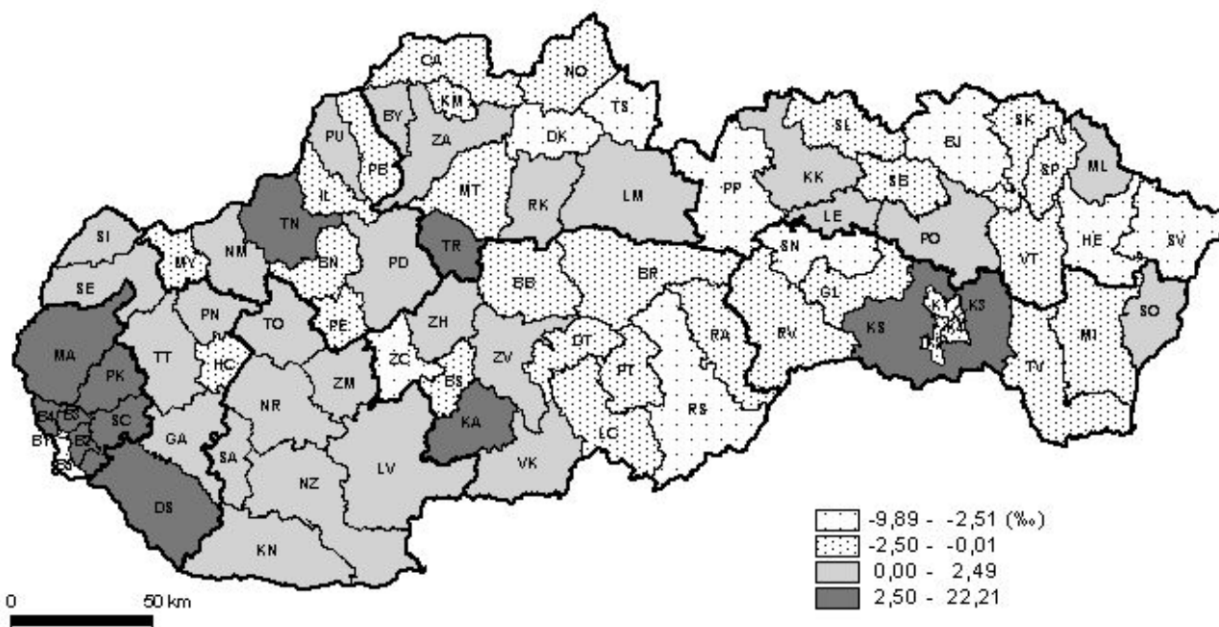
Trenčiansky a Nitriansky kraj dosahujú tiež kladné saldo sťahovania, ale jeho výška nedokáže kompenzovať straty z prirodzeného úbytku.

Žilinský kraj má prírastky z prirodzeného pohybu, ale v posledných dvoch rokoch i zo sťahovania. Naopak, Banskobystrický kraj má straty z obidvoch druhov pohybu obyvateľstva.

Prešovský i Košický kraj zaznamenávajú dlhodobý úbytok obyvateľstva sťahovaním, ale prirodzený prírastok stále vyrovnáva tieto straty a v obidvoch krajoch ešte nedošlo (od ich vzniku v roku 1996) k poklesu počtu obyvateľstva.

### Mapa 2

#### Prírastok sťahovaním na 1000 obyvateľov v okresoch SR v roku 2006



Územie	Rok					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	<b>prírastok (úbytok) sťahovaním</b>					
<b>Bratislavský kraj</b>	1 200	1 659	650	1 572	2 615	2 986
<b>Trnavský kraj</b>	765	952	1 869	1 770	1 480	1 448
<b>Trenčiansky kraj</b>	-392	-526	-215	-111	-55	261
<b>Nitriansky kraj</b>	456	654	728	1 269	979	775
<b>Žilinský kraj</b>	-336	-208	-238	-168	144	206
<b>Banskobystrický kraj</b>	33	-155	-176	80	-367	-414
<b>Prešovský kraj</b>	-626	-1 144	-1 123	-1 292	-1 124	-876
<b>Košický kraj</b>	-88	-331	-86	-246	-269	-532
<b>Slovenská republika</b>	1 012	901	1 409	2 874	3 403	3 854
	<b>na 1 000 obyvateľov</b>					
<b>Bratislavský kraj</b>	2,00	2,77	1,08	2,62	4,34	4,94
<b>Trnavský kraj</b>	1,39	1,73	3,39	3,20	2,67	2,61
<b>Trenčiansky kraj</b>	-0,65	-0,87	-0,36	-0,18	-0,09	0,43
<b>Nitriansky kraj</b>	0,64	0,92	1,03	1,79	1,38	1,09
<b>Žilinský kraj</b>	-0,49	-0,30	-0,34	-0,24	0,21	0,30
<b>Banskobystrický kraj</b>	0,05	-0,23	-0,27	0,12	-0,56	-0,63
<b>Prešovský kraj</b>	-0,79	-1,44	-1,41	-1,62	-1,41	-1,10
<b>Košický kraj</b>	-0,11	-0,43	-0,11	-0,32	-0,35	-0,69
<b>Slovenská republika</b>	0,19	0,17	0,26	0,53	0,63	0,71

Zdroj: ŠÚ SR

### Medzinárodné porovnanie

Hoci hrubá miera prírastku sťahovaním medziročne poklesla o 0,2 bodu, tvorí prírastok sťahovaním 80 % objemu celkového prírastku. EÚ získala v roku 2005 kladným saldóm sťahovania 1 650,6 tisíc osôb.

Okrem Lotyšska, Litvy a Poľska boli krajiny EÚ migračne ziskovými krajinami. Najvyšší prírastok sťahovaním, nad 10 %, dosiahol Cyprus (19 %), Španielsko (15 %) a Írsko (12,8 %).

Slovenská republika mala v porovnaní s EÚ prírastok sťahovaním na 1 000 obyvateľov nižší o 3 body (0,6 %).

### 5. Záver

Téma migrácie obyvateľov je v súčasnosti aktuálna pre celý európsky priestor a pre každého jej obyvateľa. Súčasťou projektu celoeurópskeho dialógu s názvom "Konzultácie s občanmi Európy" sú aj národné diskusie s občanmi jednotlivých členských štátov Európskej únie. Jednou z tém na jar v roku 2007 bola i téma „Migrácia a úloha EÚ vo svete“. Občania Slovenskej republiky dosiahli podľa „Záverenej správy o výstupoch z procesu“ najvyššiu názorovú zhodu o migračnej politike v nasledujúcich kategóriách:

Európa

- vytvára v členských štátoch také podmienky, aby nemuseli ľudia migrovať (70);
- má mať jednotnú migračnú politiku (43);
- chráni proti možným negatívnym dôsledkom migrácie (33);
- pozitívne zapája a využíva prínos migrantov, aby sa integrovali schopní migranti a aby sa aplikovala aktívna migračná politika (31);
- sa má chovať k migrantom vo svojich členských štátoch rovnako ako k vlastným občanom (29);

- má dbať na prevenciu konfliktov – spoločná zahraničná a bezpečnostná politika vzhľadom k krajinám pôvodu migrantov (11);
- má poskytnúť podporu krajinám pôvodu migrantov (ako prevencia migrácie) (5.)

## **6. Literatúra**

Pohyb obyvateľstva v SR (2001-2006). Bratislava: Štatistický úrad SR / Infostat.

Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike (2001-2006). Bratislava: Štatistický úrad SR.

Lanzieri, G.: Population in Europe 2005: first results. European Communities: Statistics in focus 16/2006.

Záverečná správa o výstupoch z procesu. Konzultácie s občanmi v SR. Bratislava. 24.-25.2.2007.

[http://www.european-citizens-](http://www.european-citizens-consultations.eu/fileadmin/user_upload/ECC_Nat_Con_results/ECC_Long_Report_SK_SK.pdf)

[consultations.eu/fileadmin/user\\_upload/ECC\\_Nat\\_Con\\_results/ECC\\_Long\\_Report\\_SK\\_SK.pdf](http://www.european-citizens-consultations.eu/fileadmin/user_upload/ECC_Nat_Con_results/ECC_Long_Report_SK_SK.pdf)

### **Adresa autora:**

Zuzana Podmanická, RNDr.

Štatistický úrad SR

Odbor štatistiky obyvateľstva

Miletičova 3

824 67 Bratislava

e-mail: [zuzana.podmanicka@statistics.sk](mailto:zuzana.podmanicka@statistics.sk)

## Migrácie vo svete

**Peter Podolák**

### Abstract

Migration patterns in the world are subjects to important qualitative and quantitative changes. The number of various categories of international migrants increases and new forms of international migration emerge. The spatial pattern of migration in the world is the subject of significant changes as well as distribution of migrants in the world. New regions join the historic migration regions.

*Key words: world migration, migration regions, migration policy*

### Základné súvislosti svetovej migrácie

Fenomén medzinárodnej migrácie je v súčasnosti veľmi aktuálnou témou a svojimi populačnými, sociálnymi, ekonomickými, politickými, kultúrnymi, bezpečnostnými, ľudskoprávnymi a inými dopadmi sa zaraďuje medzi typické prejavy globalizácie. Hoci ľudia na svete migrovali počas celej svojej histórie, rozvoj informačných technológií a dopravnej infraštruktúry má za následok očividné odbúravanie fyzických, finančných i psychologických bariér na ceste do vzdialenejších regiónov. Čoraz väčší počet krajín pociťuje dôsledky medzinárodnej migrácie; najnovšie extrapolácie Organizácie Spojených národov a Medzinárodnej organizácie pre migráciu (UN 2004, 2005, 2006, IOM 2005) odhadujú počet zahraničných migrantov na Zemi v r. 2005 na 185 až 192 miliónov. Každá 34. osoba planéty je tak migrantom, priestorové rozloženie migrujúcich osôb však nie je na svete rovnomerné – ich koncentrácia je najväčšia v postindustrializovaných krajinách. Ľudia migrovali oddávna hľadajúc nové územia, prácu, prosperitu, bezpečnejšie prostredie, lepšiu klímu. I dnes je prevažná väčšina migrantov motivovaná túžbou po lepších ekonomických príležitostiach a vyššej životnej úrovni, avšak časť z nich je nútená migrovať aj na väčšie vzdialenosti a prekračujúc medzinárodné hranice v dôsledku ozbrojených konfliktov, prenasledovania, hladomorov a chudoby, prírodných pohrôm a následnej environmentálnej degradácie krajiny (cf. Divinský 2006).

Medzi odborníkmi zo všetkých oblastí panuje zhoda, že proces globalizácie sa v priebehu posledného polstoročia neustále zintenzívňoval. Rastúca miera globalizácie sa interpretuje o. i. aj v tom zmysle, že mobilita tovarov a kapitálu cez medzinárodné hranice dosiahla doteraz nevídaných rozmerov. Na druhej strane pohyb osôb cez hranice je zviazaný prísnyimi imigračnými a reštriktívnymi zákonmi a politikami mnohých krajín, ktoré nepochybne obmedzujú veľký objem potenciálnej migrácie, ktorá by inak mohla prebiehať.

Hoci v 90-tych rokoch svetová migrácia nabrala na intenzite, existuje tu mierna disproporcja so situáciou, že počet migrantov v rozvojových krajinách poklesol a v rozvinutých krajinách sa migrácia zintenzívnila. Niekoľkopercentný nárast migrantov v súvislosti s celosvetovými tokmi pracovnej sily je iste pozoruhodný, ale podľa viacerých autorov (napr. Massey 1988, Hatton a Williamson 2002, Ocampo 2006) je stále nižší ako nárast svetového obchodu alebo niektorých ďalších ekonomických ukazovateľov. Ďalším dôvodom, prečo nárast migrantov je relatívne nižší je skutočnosť, že dočasná migrácia výrazne stúpila na intenzite a teda intenzita hrubých migračných tokov sa zvyšuje rýchlejšie ako intenzita čistých migračných tokov.

Bez ohľadu na rôzne štatistiky a prípadné rôzne spôsoby ich interpretácie sa zdá, že migračný tlak vo svete rastie. Svedčia o tom také skutočnosti ako nárast nelegálnej migrácie do najvyspelejších krajín Európy a severnej Ameriky (do krajín EU každoročne rádovo 300 – 400 tisíc, do USA približne 300 tisíc). Aj títo migranti potom spoluvytvárajú 10 až 15 % obyvateľov, ktorí sa narodili v inej

krajine ako žijú v súčasnosti. Evidovaných je viac ako ½ milióna žiadostí o azyl a ďalší 1 milión čakajúcich na rozhodnutie. Štatistické údaje potvrdzujú, že počet žiadostí o azyl v najvyspelejších krajinách sveta stúpa rýchlejšie ako ich kladné vybavenie. Prečo sa zvyšuje migračný tlak? Ktoré demografické a ekonomické dôvody to spôsobujú? Je možné očakávať, že tieto dôvody budú v budúcnosti naberať na intenzite alebo sa zmierňovať?

I. K týmto otázkam existuje široké spektrum prístupov. Väčšina migračných teórií spracováva svetové migračné dáta bez mechanizmov ich kontroly a regulácie. Toto vážne obmedzenie je možné odstrániť iba implantáciou vplyvu migračnej politiky do migračných modelov a predikcií. Čo mimoriadne sťažuje túto úlohu je fakt, že imigračná politika je sama o sebe pravdepodobne ovplyvnená faktormi rovnakej povahy ako tie, ktoré spôsobujú migračný tlak.

II. Súčasná empirická literatúra sa sústreďuje najmä na efekty selektivity migrácie na základe výsledkov reálnej migrácie. Sleduje trh práce a kvalifikačnú úroveň migrantov, ako aj ich následnú ekonomickú a sociálnu asimiláciu vo vzťahu k domácomu obyvateľstvu.

III. Často sa dokumentuje, že emigrácia z chudobných krajín sa zvyšuje spolu s ekonomickým rastom týchto krajín. Toto nepochybne platilo v XIX. Storočí (príklady Írska, Talianska) a aj v súčasnosti štatistiky potvrdzujú, že najchudobnejšie krajiny sveta obyčajne produkujú menej migrantov ako tie, ktoré svojou ekonomickou úrovňou stoja o niečo vyššie. Toto všeobecné pozorovanie sa nezdá byť konzistentné s názormi, že migrácia je ovplyvňovaná rozdielom v príjmoch pôvodnej a cieľovej krajiny. Štúdie a štatistiky však potvrdzujú, že emigrácia zo skutočne najchudobnejších krajín je nízka, zatiaľ čo z relatívne menej chudobnejších krajín je oveľa intenzívnejšia. Ponúka sa niekoľko vysvetlení tohto naoko paradoxu. Štrukturálne a demografické zmeny, ktoré prebiehajú spolu s industrializáciou a ekonomickým rozvojom generujú viac migrantov ako v skorších fázach procesu ekonomického rozvoja najchudobnejších krajín. Finančná investícia do migrácie na dlhú vzdialenosť je pre najchudobnejších veľmi obtiažna.

Jednou z kľúčových podmienok určujúcich rozsah medzinárodnej migrácie je existencia reštriktívnej imigračnej politiky v cieľových krajinách. Táto sa prejavuje v dvoch podobách – kvótami, ktoré limitujú počet prisťahovaných (podľa krajiny pôvodu alebo podľa celkového počtu imigrantov) alebo opatreniami, ktoré selektujú imigrantov podľa určitých charakteristík. Oba spôsoby zvyšujú finančné nároky na imigrantov – poplatky na víza alebo financie potrebné na dosiahnutie požadovaného statusu (napr. kvalifikačnej úrovne).

### **Charakteristiky svetovej migrácie**

Migračné vzorce na celosvetovej úrovni prechádzajú v súčasnej dobe významnými kvantitatívnymi i kvalitatívnymi zmenami. Signifikantne sa mení povaha migračných procesov, zvyšuje sa ich komplexita, modifikuje ich štruktúra a smery, zväčšuje sa rozsah migrácie – predovšetkým nelegálnej, vzrastá tiež počet utečencov, objavujú sa nové formy zahraničnej migrácie. Imigračné krajiny transformujú, resp. sprísňujú manažment zahraničnej migrácie za účelom jej regulácie, redefinujú imigračné, azylové a integračné politiky či príslušné právne normy, zväčšuje sa počet národných, ako aj nadnárodných inštitúcií zaoberajúcich sa problémami zahraničnej migrácie. Táto sa tak stáva celospoločenskou agendou a civilizačnou výzvou 21. storočia. Migráciu najchudobnejších jedincov viac než dopĺňa migrácia stredných vrstiev až vysokokvalifikovaných osôb. Ďalej sa zvyšuje zastúpenie žien; migranti z rurálnych a preľudnených regiónov sú vytlačaní migrantmi z urbánnych a ekonomicky silnejších oblastí. Ozbrojené konflikty v mnohých oblastiach produkujú početné vlny utečencov. K historickým migračným regiónom pribúdajú nové, v ktorých bola donedávna migrácia na dobrovoľnej či nútenej báze sotva znateľná (cf. Divinský 2005b).

Rozloženie migrujúcich osôb na svete je veľmi nerovnomerné, najviac sa sústreďujú v ekonomicky vyspelých krajinách – tabuľka 1. Hoci väčšina migrantov pochádza z rozvojových krajín,



medzinárodná migrácia sa neodohráva výlučne v rovine juh – sever. Značné migračné pohyby prebiehajú aj medzi rozvojovými krajinami navzájom, pretože aj ich ekonomická úroveň je rozdielna, rovnako ako aj medzi rozvinutými štátmi navzájom.

Tabuľka 1. Vývoj medzinárodnej migrácie vo svete v rokoch 1960 - 2005

Región	Počet zahraničných migrantov (v mil.)					
	1960	1970	1980	1990	2000	2005
Svet	75,4	86,8	99,3	154,9	176,7	190,6
Afrika	9,1	9,9	14,1	16,4	16,5	17,1
Ázia	28,5	27,8	32,1	49,9	50,3	53,3
Európa *	14,2	18,8	21,9	49,4	58,2	64,1
Lat. Amerika	6,0	5,7	6,1	7,0	6,3	6,6
Sev. Amerika	12,5	13,0	18,1	27,6	40,4	44,5
Austrália a Oceánia	2,1	3,0	3,8	4,8	5,1	5,0
Krajiny býv. ZSSR	2,9	3,1	3,3	21,2	20,8	20,7
Ekonomicky vyspelé krajiny **	32,3	38,4	47,5	82,4	105,0	115,4
Rozvojové krajiny **	43,1	43,0	51,8	72,6	71,7	75,2
Najchudobnejšie krajiny ***	6,4	7,2	9,1	11,0	10,2	10,5

\* bez býv. rep. ZSSR

\*\* podľa kategorizácie OSN

\*\*\* údaje za 50 najchudobnejších krajín sveta sú zahrnuté aj medzi rozvojovými krajinami

Zdroj: [www.unpopulation.org](http://www.unpopulation.org)

Vzhľadom na rozdielny počet obyvateľov v jednotlivých regiónoch sveta, zahraniční migranti dlhodobo predstavujú najvyšší podiel z obyvateľstva Austrálie, severnej Ameriky a Európy (9 – 15 %), pričom najvyšší relatívny nárast v období 1960 – 2005 zaznamenala Európa. Na úrovni jednotlivých štátov sú dlhodobo najviac imigračnými krajinami Austrália, Kanada, USA, niektoré západoeurópske krajiny a v posledných rokoch aj JAR a bohaté štáty Arabského polostrova. Pomerne vysoké hodnoty imigrácie dosahuje od 90-tych rokov aj Rusko, do ktorého sa vracajú obyvatelia Ruskej národnosti z republík bývalého ZSSR. V rámci Európy pochopiteľne pretrváva dlhodobá migračná príťažlivosť ekonomicky vyspelých štátov (Nemecko, Švajčiarsko, Rakúsko, Belgicko). Keďže tlak migrantov z relatívne preľudnených regiónov Ázie sa stupňuje, aj v minulosti emigračné krajiny na európskej periférii (Írsko, Španielsko, Portugalsko, Taliansko či Grécko) sa postupne stali krajinami imigračnými. Po vstupe 10 nových členských krajín do Európskej únie sa tieto evidentne stávajú priestorom, meniacim pozvoľna svoj charakter z tranzitného na imigračný. Najvyššie percento utečencov spomedzi medzinárodných migrantov si dlhodobo zachovávajú Afrika a Ázia s hodnotami niekoľkonásobne vyššími ako v ostatných makroregiónoch sveta.

## Záver

Aj niekoľko najzákladnejších charakteristík a trendov svetovej migrácie v minulých rokoch dokumentuje, že medzinárodné migrácie sú podmienené migračnou politikou, ktorá slúži ako filter medzi túžbou a predstavou migrovať a skutočne uskutočnenou migráciou. Ekonomické a demografické premenné výrazne ovplyvňujú medzinárodnú migráciu, ale tento fakt nijako neznižuje dôležitosť migračnej politiky. Keďže túto je možné v dlhšom časovom horizonte predpovedať len veľmi rámcovo, výpovedná schopnosť projekcií medzinárodnej migrácie je týmto veľmi výrazne ovplyvnená a limitovaná. Avšak to neznamená, že by v medzinárodných inštitúciách, ktoré to majú v náplni svojej práce (OSN, IOM, OECD a ďalšie) celé tímy odborníkov nepracovali na tejto

problematike. Demografické projekcie aj v mierke svetových makroregiónov hovoria o tom základnom – aká bude v jednotlivých oblastiach sveta situácia v početnosti a relatívnom zastúpení vekových skupín obyvateľstva s najvyšším potenciálom na migráciu (15-29 roční).

Na základe všeobecne platných závislostí je možné uvažovať o určitých scenároch možného vývoja v tejto oblasti aj v rámci sveta. Napr. keď migračný tlak bude silnieť ale imigračné zákony sa budú sprísňovať, je možné očakávať nárast ilegálnej migrácie ako aj zákonov, ktoré bojujú proti nej. Je možné zvažovať aj demografické komponenty migračného tlaku. Na základe projekcií vekovej štruktúry obyvateľstva je pravdepodobné očakávať výraznejšie zvyšovanie migračného tlaku už čisto len na základe demografických vplyvov. Okrem toho neurčitosť ďalších (politických, ekonomických, sociálnych, zdravotných) turbulencií prispieje výrazným spôsobom ku konečnej podobe migračných pohybov.

*Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 2/6042/26 financovaného grantovou agentúrou VEGA.*

### **Literatúra**

- DIVINSKÝ, B. 2005a. Zahraničná migrácia. In: Kollár, M., Mesežnikov, G., eds., Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava.
- DIVINSKÝ, B. 2005b. Zahraničná migrácia v Slovenskej republike – Stav, trendy, spoločenské súvislosti. Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava.
- DIVINSKÝ, B. 2006. Medzinárodná migrácia. In: Mládek, J., Kusendová, D., Marenčáková, J., Podolák, P., Vaňo, B. eds., Demogeografická analýza Slovenska. Univerzita Komenského, Bratislava, s. 70 - 73.
- HATTON, T.J. WILIAMSON, J.G., 2002. What fundamentals drive world migration? Working Paper 9159, National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- INTERNATIONAL ORGANISATION FOR MIGRATION 2005. World Migration 2005 – Costs and Benefits of International Migration. Geneva.
- MASEY, D.S. 1988. Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. Population and Development Review, 14, s. 383 - 413.
- OCAMPO, J. A. 2006. International Migration and Development. [www.unmigration.org](http://www.unmigration.org).
- UNITED NATIONS 2004. World Economic and Social Survey 2004 – International Migration. New York.
- UNITED NATIONS 2005. World Population Prospects. The 2004 Revision. Volume I. United Nations publication, Sales No. E. 05.XIII.5. New York.
- UNITED NATIONS 2006. Trends in the Total Migrant Stock: The 2005 Revision. United Nations, POP/DB/MIG/Rev. New York.
- [www.unpopulation.org](http://www.unpopulation.org)

### **Adresa autora:**

RNDr. Peter Podolák, CSc.  
 Geografický ústav SAV  
 Štefánikova 49  
 81473 Bratislava  
 geogpodo@savba.sk

# Migrácia v krajoch slovenskej republiky

**Poláková Zuzana**

## Abstract

The paper analyses and compares an important demographic indicator – gross rate of migration in higher territorial units of the Slovak Republic. We investigated differences in that indicator in the higher territorial unit of Bratislava, Trnava, Trenčín, Žilina, Banská Bystrica, Prešov and Košice

**Key words:** *demography, population, natural increase (decrease), total increase (decrease), migration*

## 1. Úvod

Demografia ako veda o človeku sa v zásade zaoberá demografickou reprodukciou, t.j. neustálou obnovou populácií ako dôsledku procesov rodenia a vymierania. Ide o prirodzený pohyb obyvateľstva, ktorý je charakteristický reprodukciou obyvateľstva, t.j. vzťahom medzi natalitou a mortalitou. Demografická reprodukcia preto predstavuje prirodzenú obnovu obyvateľstva. Berie do úvahy len proces rodenia - prirodzený prírastok a vymierania - prirodzený úbytok. Koncom minulého a začiatkom tohto storočia dochádzalo k výraznému úbytku obyvateľstva a to v celoeurópskom meradle, nevynímajúc Slovenskú republiku. V poslednom období dochádza k miernemu zlepšeniu, teda k pozitívnemu obratu. Prirodzený prírastok (úbytok) ale nepodáva súhrnnú informáciu o celkovom stave populácie. Do úvahy okrem už spomínaného treba brať aj migrantov, ktorí do nezanedbateľnej miery ovplyvňujú veľkosť populácie v regiónoch. Preto je na mieste venovať pozornosť aj tejto časti – migrácii, ktorá ovplyvňuje celkový prírastok, resp. úbytok obyvateľstva.

## 2. Metodika

Východiskovými ukazovateľmi sú:

- absolútny počet živonarodených
- absolútny počet zomretých

Rozdiel medzi nimi vyjadruje bilanciu prirodzeného pohybu obyvateľstva, t.j. prirodzenej reprodukcie, označovaný ako:

*saldo prirodzenej menlivosti*

$$K = N - M$$

kde

N – počet živonarodených v danom roku

M – počet zomretých v danom roku

K – saldo prirodzenej menlivosti

Celkový prírastok, resp. úbytok zohľadňuje aj migráciu. Jej relatívny ukazovateľ je:

*hrubá miera migrácie*

$$m^{hm} = M / P$$

kde

$m^{hm}$  – hrubá miera migrácie

M – počet migrantov

P – stredný stav obyvateľstva

Pre porovnanie štatistickej preukaznosti rozdielov hrubej miery migrácie vo VÚC bol použitý *Mann-Whitneyov test*. Test bol zvolený na základe malého rozsahu výberovej vzorky.

Hodnoty sú usporiadané podľa veľkosti, sú im priradené poradové čísla, pričom poradové čísla hodnôt prvého výberu sú

$R_{x1}, R_{x2}, \dots, R_{xm}$

a poradové čísla hodnôt druhého výberu sú

$R_{y1}, R_{y2}, \dots, R_{yn}$ .

Pre test použijeme testovacie kritérium  $T$  definované nasledovne:

$T = \min(T_x, T_y)$ ,

kde

$T_x = R_{x1} + R_{x2} + \dots + R_{xm}$

$T_y = R_{y1} + R_{y2} + \dots + R_{yn}$ .

Ak hodnota testovacieho kritéria  $T$  je menšia ako kritická hodnota  $T_\alpha$ , ktorú vyhľadáme podľa zvolenej hladiny významnosti a podľa rozsahu oboch výberov  $m$  a  $n$ , zamietneme nulovú hypotézu na hladine významnosti  $\alpha$ .

### 3. Výsledky a diskusia

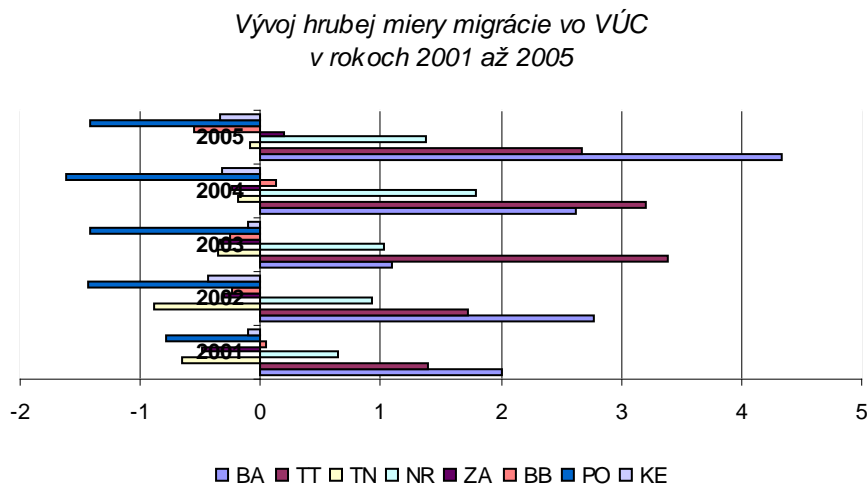
V analýze boli porovnávané všetky vyššie územné celky (VÚC) Slovenskej republiky: Bratislavský (BA), Trnavský (TT), Trenčiansky (TN), Nitriansky (NR), Žilinský (ZA), Banskobystrický (BB), Prešovský (PO) a Košický (KE). Z údajov v tabuľke 1 a z grafu vývoja hrubej miery migrácie je vidieť, že počas sledovaných rokov má tento ukazovateľ kolísavý priebeh.

Tabuľka 1 Vývoj hrubej miery migrácie vo VÚC v rokoch 2001 až 2005

VÚC	2001	2002	2003	2004	2005
Bratislavský	2,01	2,77	1,09	2,62	4,34
Trnavský	1,39	1,73	3,39	3,2	2,67
Trenčiansky	-0,65	-0,88	-0,35	-0,19	-0,09
Nitriansky	0,64	0,92	1,03	1,79	1,38
Žilinský	-0,48	-0,3	-0,34	-0,24	0,2
Banskobystrický	0,05	-0,24	-0,26	0,12	-0,56
Prešovský	-0,79	-1,44	-1,41	-1,62	-1,41
Košický	-0,11	-0,43	-0,11	-0,32	-0,34

Zdroj: www.statistics.sk

Obrázok 1



Zdroj: vlastné výpočty

Testovali sme významnosť rozdielov ukazovateľa hrubá miera migrácie medzi VÚC Slovenskej republiky neparametrickým Mann Whitneyovým testom (tabuľka 2). Kritická hodnota pre Wilcoxonov (Mann – Whitneyov) test pre hladinu významnosti  $\alpha = 0,05$  je 17 pri rozsahoch výberov  $m = 5$  a  $n = 5$ , kritická hodnota pre hladinu významnosti  $\alpha = 0,01$  je 15. Z výsledkov analýz vyplýva nasledovné.

V Bratislavskom VÚC v porovnaní so všetkými ostatnými len s Trnavským VÚC ( $T(\text{BA-TT}) = \min(27,28)$ ), sú vysoko preukazné rozdiely v hrubej miere migrácie (tabuľka 2). Nepreukazní s Trnavským VÚC je spôsobené do istej miery susedstvom týchto VÚC a ekonomickými aktivitami. Oba VÚC vykazujú kladné hodnoty hrubej miery migrácie, t.j. migračný príliv. Okrem týchto dvoch už len Nitriansky VÚC vykazuje kladné hodnoty hrubej miery migrácie. Hodnoty testovacích štatistík sú nasledovné:  $T(\text{BA-TN}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{BA-NR}) = \min(38,17)$ ,  $T(\text{BA-ZA}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{BA-BB}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{BA-PO}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{BA-KE}) = \min(40,15)$ .

Hrubá miera migrácie v Trnavskom VÚC a ostatných porovnávaných VÚC vykazuje preukazné, resp. vysoko preukazné rozdiely.  $T(\text{TT-TN}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{TT-NR}) = \min(37,17)$ ,  $T(\text{TT-ZA}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{TT-BB}) = \min(40,15)$ ,  $T(\text{TT-PO}) = \min(40,15)$  a  $T(\text{TT-KE}) = \min(40,15)$ .

Ďalej bol porovnávaný Trenčiansky VÚC so všetkými ostatnými a výsledky sú nasledovné: v porovnaní s Nitrianskym VÚC je vysoko preukazný rozdiel  $T = \min(15,40)$  a Košickým VÚC je vysoko preukazný rozdiel  $T = \min(14,41)$ . Preukazný rozdiel je s Prešovským VÚC  $T(\text{TN-PO}) = \min(39,16)$ . Nepreukazné rozdiely sú so Žilinským a Banskobystrickým VÚC.

Nitriansky VÚC okrem už vyššie spomínaných vykazuje vysoko preukazné rozdiely so Žilinským  $T(\text{NR-ZA}) = \min(40,15)$ , Banskobystrickým  $T(\text{NR-BB}) = \min(40,15)$ , Prešovským  $T(\text{NR-PO}) = \min(40,15)$  aj Košickým  $T(\text{NR-KE}) = \min(40,15)$ .

Žilinský VÚC okrem hore uvedených vykazuje vysoko preukazný rozdiel s Prešovským VÚC  $T(\text{ZA-PO}) = \min(40,15)$ . Medzi Košickým  $T(\text{ZA-KE}) = \min(28,28)$  a Banskobystrickým  $T(\text{ZA-BB}) = \min(26,30)$  nie sú preukazné rozdiely.

Košický VÚC vykazuje preukazné rozdiely s s Prešovským  $T(\text{KE-PO}) = \min(40,15)$  a Prešovský s Banskobystrickým  $T(\text{PO,BB}) = \min(15,40)$ . Banskobystrický s Košickým nevykazuje preukazné rozdiely, kde testovacie kritérium je  $T(\text{BB-KE}) = \min(31,24)$ .

Tabuľka 2 Výsledky Mann - Whitneyho testu

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PO	KE
BA	x	-	++	+	++	++	++	++
TT	-	x	++	+	++	++	++	++
TN	++	++	x	++	-	-	+	++
NR	+	+	++	x	++	++	++	++
ZA	++	++	-	++	x	-	++	-
BB	++	++	-	++	-	x	++	-
PO	++	++	+	++	++	++	x	++
KE	++	++	++	++	-	-	++	x

Zdroj: vlastné výpočty

#### 4. Záver

Najviac podobné z tohto porovnania sú Žilinský, Trenčiansky, Banskobystrický a Košický VÚC. Medzi týmito nie sú rozdiely v hrubej miere migrácie. Veľká podobnosť je aj medzi Bratislavským a Trnavským VÚC. Medzi ostatnými sú rozdiely významné. V Bratislavskom, Trnavskom a Nitrianskom VÚC je pozitívna migrácia, čo je vysvetliteľné presunom ľudí zo severných

a východných častí Slovenska, kde je naopak migrácia záporná, najčastejšie z dôvodu väčšej ponuky pracovných príležitostí.

### **5. Literatúra**

Chajdiak, J.: Zoskupenie krajov SR podľa miery negatívnych demografických javov. In: 10. slovenská demografická konferencia Naša demografia, súčasnosť a perspektívy, Smolenice 2005, <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/zbornik.pdf>

Stehlíková, B.: Poznámky ku kojeneckej úmrtnosti. In: 10. slovenská demografická konferencia Naša demografia, súčasnosť a perspektívy, Smolenice 2005, <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/zbornik.pdf>

Vojtková, M.: Územná klasifikácia SR podľa ukazovateľov charakterizujúcich intenzitu pohybu obyvateľstva. In: 10. slovenská demografická konferencia, Naša demografia, súčasnosť a perspektívy, Smolenice 2005, <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/zbornik.pdf>

Seger, J., Hindls, R.: Statistické metody v tržním hospodářství. Praha 1, 1995, ISBN 80-7187-058-7

### **Adresa autora:**

Zuzana Poláková, Ing., PhD.

KSOV, FEM, SPU, Tr. A. Hlinku 2

949 76 Nitra

[Zuzana.Polakova@uniag.sk](mailto:Zuzana.Polakova@uniag.sk)

# Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva

Vladimír Slavík – Tomáš Kurta

## Abstract

Suburbanization is a settlement process, is part of the long-term process of urbanization, one of its stages. While this process already occurred in the most urbanized countries of the world (U.S.A., Canada, Japan, Western Europe) in the past, suburbanization in the transforming countries of Central and Eastern Europe is taking place now. Therefore, it is currently necessary to pay proper attention to it. In the case of Slovakia we may speak of a temporal shift in suburbanization, It started here later and with lower intensity, its manifestations are evident primarily in the hinterland of Bratislava at present.

## Suburbanizácia

Suburbanizácia sa chápe ako komplexný proces, ktorý spočíva v expanzii mesta do priestoru. Z vývojového hľadiska ide o druhú etapu vývoja urbanizácie v regióne mesta. Po prvej etape dynamického rastu a koncentrácie obyvateľstva z vidieka do mesta prichádza ku stagnácii a postupnému presunu predovšetkým majetnejších vrstiev obyvateľstva do zázemia mesta sprevádzaného novou výstavbou rodinných domov, presunom podnikateľských aktivít, zintenzívnením rekreačných aktivít, pásovou výstavbou obchodných centier pozdĺž hlavných dopravných komunikácií, zriaďovaním priemyselných parkov, nových skladovacích priestorov, atď.

V odbornej literature sa najčastejšie definujú tri typy suburbanizácie: rezidenčná, komerčná a sezónna (druhé bývanie). V tomto príspevku zameriame hlavnú pozornosť na rezidenčnú suburbanizáciu.

V roku 2006 sa začal na Katedre humánnej geografie a demogeografie PRIF UK riešiť výskumný projekt VEGA (2006 – 2008) s názvom Suburbanizácia najväčších miest SR ako súčasť suburbanizačného procesu v strednej Európe (vedúci projektu V. Slavík). V doterajšom výskume sa získavali databázy a čiastočne analyzovali nasledovné témy: plánovanie miest a obcí v zázemí veľkých miest, rezidenčná suburbanizácia (migrácia obyvateľstva, výstavba domov), komerčná suburbanizácia (podnikateľské aktivity, nové služby, ...), sociálna klíma, susedské vzťahy, fotodokumentácia suburbanizácie. Zatiaľ bola pozornosť sústredená predovšetkým na zázemie mesta Bratislava. V doterajšej zahraničnej literatúre je najkomplexnejšie spracovaná problematika suburbanizácie v strednej Európe v publikácii, ktorej editorom bol L. Sýkora (1992). Pre výskum uvedeného procesu v SR a osobitne zázemia Bratislavy je podnetnou porovnávacíou analýza populačných zmien Viedne a Bratislavy za roky 1950 – 2000 (Matznetter, W., 2004), početné sú prípady analýz suburbanizácie v zázemí najväčších stredoeurópskych metropol - Prahy (Perlín, R., 2002, Ptáček, P., 1997-1998), Budapešti (Berényi, I., 1997), Berlína (Herfert, G., 1997, Matthiesen, U., 1998), Varšavy (Durydiwka, M., 2003, Obloza, A., 2003), ale aj menších centier - Brna (Muliček, O., 1999, 2002), Lipska (Slepička, A., 1997), Lodže, Krakova, atď. V posledných rokoch bola analyzovaná rezidenčná suburbanizácia Bratislavy, a to vo viacerých diplomových prácach na PRIF UK v Bratislave (Chlapovič, P., 2003, Kebisová, K., 1999, Kurta, T., 2007, Morávková, Z., 1999, Szalai, Z., 2002), menej zatiaľ v odborných štúdiách (Slavík, V., Chlapovič, P., 2003, Slavík, V., Kožuch, M., Bačík, V., 2005, Zubriczký, G., 2005). Z ostatných najväčších miest SR je najrozpracovanejšia rezidenčná suburbanizácia zázemia Prešova, a to vďaka sérii článkov A. Sedlákovej (Matlovič, R., Sedláková A., 2004, Sedláková, A., 2005a, 2005b, atď.).

### **Metodika skúmania rezidenčnej suburbanizácie**

Podľa doterajších analýz rezidenčnej suburbanizácie možno hovoriť o troch hierarchických úrovniach výskumov: regionálnej, okresnej a lokálnej. V našich podmienkach doposiaľ absentujú kategórie vyšších priestorových sídelných jednotiek resp. útvarov, ktoré sú štandardné v doterajších zahraničných analýzach (suburbánna zóna, mestská aglomerácia - mestský región, metropolitný región, atď.).

Najčastejšie používaným ukazovateľom rezidenčnej suburbanizácie je dynamika rastu obyvateľstva, dominuje vo väčšine doterajších analýz v súčasnej strednej Európe (Viedeň, Praha, Budapešť, Warszawa, Berlín, Lódž, Brno, atď.). Pokles počtu obyvateľov centra a jeho rast v zázemí je prvým signálom začínajúcej suburbanizácie. Neumožňuje však analyzovať tento proces hlbšie. Preto treba použiť databázy o migrácii obyvateľov, ktoré dokazujú intenzitu tohto procesu jednoznačnejšie. Aj tu však existuje viacero spôsobov. Jednoduchším spôsobom je analýza rezidenčnej suburbanizácie podľa sumárnych čísiel migrantov (imigrantov, emigrantov). Výrazné zvýšenie počtu imigrantov v suburbánnej zone je predpokladom prebiehajúcej suburbanizácie, ale nedokazuje, odkiaľ imigranti prišli. Naopak výrazné zvýšenie emigrantov v sídelnom centre avizuje prebiehajúci dekoncentračný proces, nedokazuje však, že ide práve o suburbanizáciu.

Najkomplexnejšou metódou analýzy rezidenčnej suburbanizácie je analýza migrácie obyvateľstva na úrovni obcí so zohľadnením smeru migrácie, pričom sa doporučuje dlhší časový rad. Možnosť získania databáz v našich podmienkach je dvojaká – Štatistický úrad SR resp. obecné a mestské úrady. Z imigrantov je najvýznamnejším údajom počet a podiel migrujúcich z Bratislavy resp. najbližšieho satelitného mesta do sledovaných suburbánnych obcí. K tomuto podielu hlavne v prípade Bratislavy možno prirátat aj imigrantov zo vzdialenejších regiónov Slovenska, u ktorých možno predpokladať, že ide o dlhodobu prechodne bývajúcich v Bratislave (skrytá suburbanizácia). Predovšetkým v zázemí Bratislavy vo viacerých lokalitách počet migrantov neodráža skutočnú intenzitu rezidenčnej suburbanizácie. Spôsobujú to prípady skupín obyvateľov, ktorí nie sú prihlásení v obci na trvalý pobyt, ale bývajú v novopostavených domoch v obci (skolaudovaných resp. ešte neskolaudovaných). V tomto prípade hovoríme o sezónnej suburbanizácii. Pre identifikáciu takýchto prípadov sa doporučuje kombinovať analýzu vývoja imigrácie obyvateľstva s vývojom domového a bytového fondu.

### **Analýza rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy**

V doterajšom výskume suburbanizácie v zázemí Bratislavy boli do analýz zahrnuté všetky obce okresov Malacky (25 obcí), Pezinok (17) a Senec (28 obcí), ktoré sú od roku 1996 súčasťou Bratislavského kraja a západná časť okresu Dunajská Streda (cca 20 obcí), ktorý patrí do Trnavského kraja. V niektorých analýzach sa tento počet rozšíril na širšie zázemie (funkčný mestský región Bratislavy vyčlenený podľa A. Bezáka, 1990 – cca 110 obcí). Všetky tieto obce patria do prirodzeného spádového regiónu Bratislavy. Pri pokračovaní výskumu pri niektorých ukazovateľoch možno predpokladať rozšírenie skúmaného územia na metropolitný región siahajúci aj do ďalších okresov (Galanta, Trnava, Senica, atď.). Niektoré aspekty urbanizácie sa skúmali aj v okrajových mestských častiach Bratislavy.

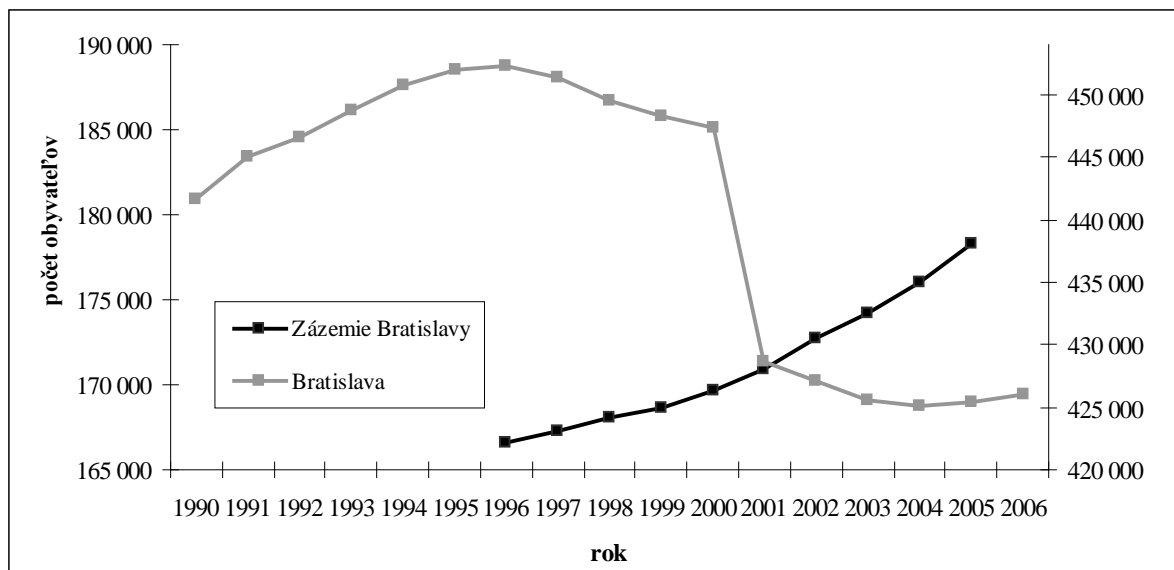
V skúmanom suburbánnom zázemí Bratislavy žije v súčasnosti vyše 200 tis. obyvateľov, z toho vo vidieckych obciach vyše 110 tis. obyvateľov a v šiestich satelitných mestách takmer 90 tis. (z nich len jedno má vyše 20 tis. obyv. - Pezinok).

Prvým signálom začínajúcej suburbanizácie je zastavenie rastu a následný pokles počtu obyvateľov mesta a rast počtu obyvateľov v zázemí mesta. Bratislava dosiahla po dlhodobom raste počtu obyvateľov maximum v roku 1996 (452 288 obyv.), odvtedy počet obyvateľov klesal (ročne cca o



1 000 obyv.) až do roku 2004, posledné 2 roky 2005 a 2006 zaznamenala mierny rast. Rok 2001 je výnimkou. Zatiaľ čo v roku 2000 mala Bratislava 447 tis. obyvateľov, pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 dosiahla len 428 tis. obyvateľov, čo však bol dôsledok vyrovnania rozdielov databáz zo sčítania obyvateľstva a pohybu obyvateľstva, nejde o prejav suburbanizácie (úbytok takmer 20 000 obyv.). Rast počtu obyvateľov v zázemí Bratislavy začal už v roku 1992, vďaka zatiaľ pomalému rastu prírastok obyvateľov do roku 2001 dosiahol len 5 tis., po roku 2000 sa prírastky výrazne zvýšili (graf 1). Pomerne veľké rozdiely v intenzite tohto procesu sú medzi sledovanými štyrmi okresmi v zázemí a ešte väčšie medzi jednotlivými obcami v zázemí Bratislavy.

Graf 1 Vývoj počtu obyvateľov Bratislavy a jej zázemia v rokoch 1990 - 2006



Na úrovni obcí v zázemí Bratislavy dokazuje tento proces aj dynamika rastu obcí v rokoch 1991 – 2001. Zatiaľ čo v poslednej dekáde socializmu (mapa 1) ešte stále najviac rástli satelitné mestá v zázemí Bratislavy, v prvej dekáde transformačnej etapy po roku 1990 (mapa 2) môžeme konštatovať začiatok procesu suburbanizácie, ale nie celoplošnej a intenzívnej, ale mozaikovitej vo vybraných lokalitách a vo viacerých prípadoch posunutej až do posledných rokov tejto dekády.

K výraznému zvýšeniu intenzity suburbanizačného procesu v zázemí Bratislavy prichádza až v posledných rokoch po roku 2000, dokazuje to oveľa väčší počet lokalít s vyššími hodnotami migračného salda (mapa 3) a migračného obratu (mapa 4), predovšetkým v obciach okresu Senec, menej v okrese Pezinok a len sporadicky v okrese Malacky.

V doterajšom výskume suburbanizácie v zázemí Bratislavy sme sa okrem celoplošného analyzovania viacerých ukazovateľov venovali detailnejšie jednotlivým typom obcí v zázemí. Každá skupina obcí resp. okrajových mestských častí Bratislavy má svoje špecifiká vývoja ako aj intenzity prejavov procesu rezidenčnej suburbanizácie.

Z mestských častí Bratislavy sme doteraz analyzovali okrajové časti Záhorskú Bystricu, Devín, Rusovce, Čuňovo a Jarovce. Z týchto lokalít bola doteraz najintenzívnejšia rezidenčná suburbanizácia v Záhorskej Bystrici, najznámejšia je lokalita Strmé Vřšky - „slovenské Beverly Hills“. Novými lokalitami sa v súčasnosti stávajú Devín a Rusovce.

V zázemí Bratislavy je loklizovaných 6 satelitných miest - Malacky, Pezinok, Modra, Svätý Jur, Senec, Šamorín. V uvedených satelitných mestách prebieha tak rezidenčná ako aj komerčná suburbanizácia, na rozdiel od väčšiny ostatných lokalít sa okrem výstavby rodinných domov realizuje aj výstavba bytových domov. V posledných rokoch je najväčšia intenzita výstavby ako aj záujem

o mesto Senec, ktorý vďaka procesu suburbanizácie môže dosiahnuť extrémny rast obyvateľstva. Vo viacerých lokalitách je typickou črtou komerčnej suburbanizácie presun z Bratislavy ako aj výstavba nových skladových priestorov, v posledných rokoch je to evidentné medzi mestami Pezinok a Senec.

Z ostatných obcí sme sa sústredili na dve skupiny lokalít – väčšie obce v zázemí Bratislavy s viditeľnými prejavmi suburbanizácie (Bernolákovo, Ivánka pri Dunaji, atď.) a menšie obce, ale s vysokým stupňom atraktivity (Limbach, Hamuliakovo, atď.). Práve táto skupina obcí dosahuje posledné roky najvyššie hodnoty imigrácie (hodnoty indexu rastu nad 120) ako aj najvyšší podiel imigrantov z Bratislavy (najvyššie hodnoty nad 50 %), dokonca niektoré obce z tejto skupiny vykazovali uvedené hodnoty už v prvej dekáde po roku 1990 (príklad obce Rovinka - tab. 1). Špecifickú pozíciu majú obce v zázemí Bratislavy a zároveň v zázemí satelitného mesta. V takýchto obciach je významný podiel imigrantov aj zo satelitného mesta (tab. 1).

Tabuľka 1 Vývoj počtu a podielu imigrantov z Bratislavy a satelitného mesta do vybraných obcí v zázemí Bratislavy v rokoch 1990 - 2006

Suburbánna obec mesto	roky							
	1990 - 1994		1995 - 1999		2000 - 2006		1990 - 2006	
Satelitné mesto	počet	podiel	počet	podiel	počet	podiel	počet	podiel
Plavecký Štvrtok								
Bratislava	72	25,1	84	32,3	128	37,8	284	32,3
Malacky	58	20,2	62	23,8	78	23	198	22
Veľký Biel								
Bratislava	78*	31,8	139	41	179	41,3	396	37,8
Senec	44*	18	83	24,5	101	23,3	228	21,8
Rovinka								
Bratislava	91	51,4	76	58,5	293	65,8	460	61,2

\* 1991 - 1994

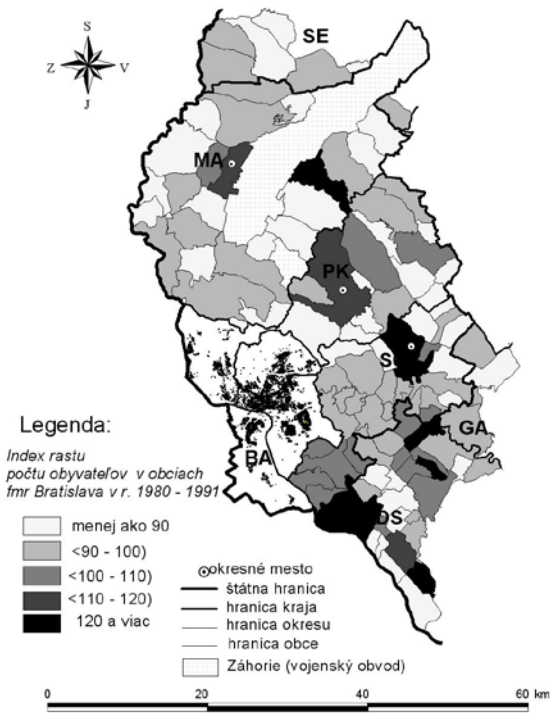
Cieľom súčasného výskumu rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy je sumarizácia databáz a následná analýza trendov vývoja rezidenčnej suburbanizácie za všetky skúmané obce v rokoch 1990 – 2007. Vzhľadom na expanziu sledovaného procesu v posledných rokoch aj za hranice SR plánujeme doterajšie suburbánne zázemie Bratislavy rozšíriť aj o vybrané obce v Maďarsku (Rajka, atď.) a Rakúsku (Wolfstahl, atď.).

### **Predpoklady ďalšieho vývoj rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy**

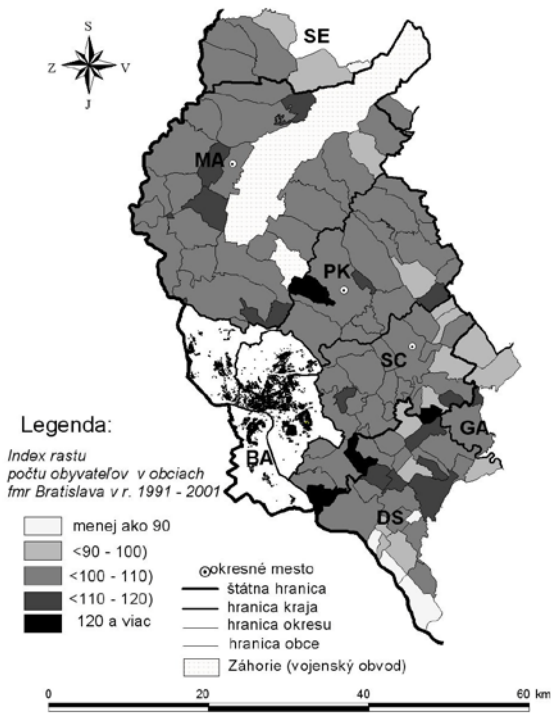
Na základe doterajších výsledkov analýzy rezidenčnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy možno predpovedať nasledovné trendy ďalšieho vývoja súvisiace s migráciou obyvateľov:

- premena rezidenčnej suburbanizácie z mozaikovitého na celoplošný proces,
- výrazný nárast obyvateľstva v atraktívnych lokalitách suburbánneho zázemia,
- predpoklad výrazného zvýšenia počtu obyvateľov v najatraktívnejších satelitných mestách,
- zmena národnostného zloženia obyvateľstva v zázemí Bratislavy v prospech Slovákov,
- pokračovanie cezhraničnej rezidenčnej suburbanizácie – špecifikum Bratislavy.

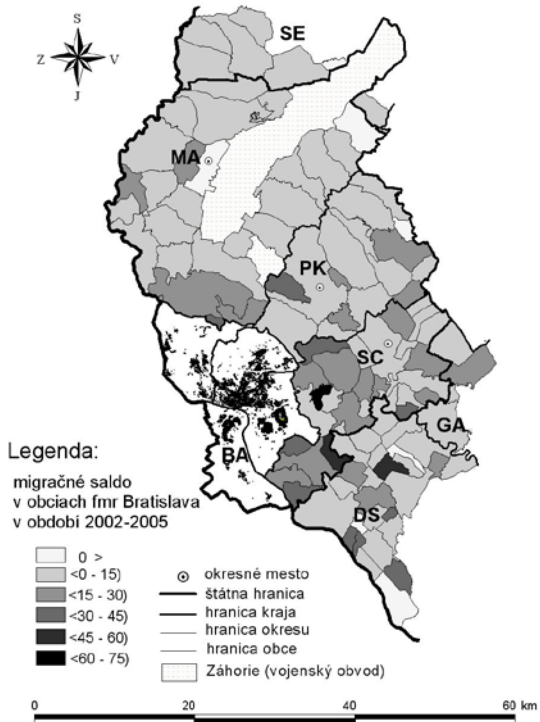
Mapa 1 Dynamika rastu obyvateľov v zázemí Bratislavy v rokoch 1980 - 1991



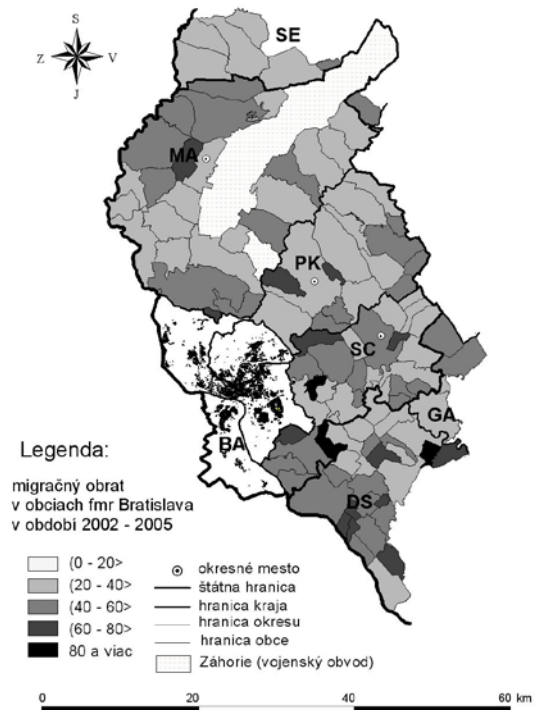
Mapa 2 Dynamika rastu obyvateľstva v zázemí Bratislavy v rokoch 1991 - 2001



Mapa 3 Migračné saldo v obciach zázemia Bratislavy v rokoch 2002 - 2005



Mapa 4 Migračný obrat v obciach zázemia Bratislavy v rokoch 2002 - 2005



fmr – funkčný mestský región

**Použitá literatúra**

- BERÉNYI, I. 1997. Auswirkungen der Suburbanisierung auf die Stadtentwicklung von Budapest. Münchener Geographische Hefte, 76, s. 259 – 267.
- BEZÁK, A. 1990. Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska Geografický časopis, 42, s. 15 – 44.
- DURYDIWKA, M., 2003: Transformation within the Rural Areas of the Suburban Zone of Waszaw. In: Kowalczyk, A. (ed.) : Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges. Warszawa, Warsaw University, s. 83 – 88.
- HERFERT, G. 1997. Suburbanisierung in Ostdeutschland. Münchener Geographische Hefte, 76, s. 269 – 287.
- CHLAPOVIČ, T. 2003: Proces suburbanizácie v zázemí Bratislavy v rokoch 1990 – 2002. - [Diplomová práca]. – Bratislava : Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta. 90 s. + 18 s. príloh.
- MATLOVIČ, R. - SEDLÁKOVÁ, A. 2004. Rezidenčná suburbanizácia v prímestskej zóne Prešova – úvod do empirickej analýzy. Acta Folia Geographica, 7. Prešov : Prešovská univerzita.
- MATTHIESEN, U. 1998. On the edges of the German capital: Regional culture and suburbanization processes on the peripheries of Berlin - between "high tech cathedrals" and "national park GDR". Berliner Journal Fur Soziologie, 8, 2.
- MATZNETTER, W. 2004. The Vienna and Bratislava Urban Regions: Comparing Urban Development under (Welfare) Capitalism and (Post-) Communism. European Spatial Research Policy, 11, 2004, 1, s. 61 – 77.
- MULÍČEK, O. 1999. Prostorové suburbanizační změny v JZ sektoru Velkého Brna. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae, Universitatis Prešovensis, Folia Geographica 3, Prírodné vedy 32. Prešov : Prešovská univerzita, s. 63 – 66.
- MULÍČEK, O. 2002. Suburbanizace v Brně a jeho okolí. In: SÝKORA, L., ed.: Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha, Ústav pro ekopolitiku, o. p. s., s. 171 – 181.
- OBLOZA, A., 2003: Housing Estate in the Suburban Zone of Warsaw. In: Kowalczyk, A. (ed.) : Geographical space at the turn of the century. Theoretical and methodological challenges. Warszawa : Warsaw University, s. 83 – 88.
- PERLÍN, R., 2002: Nízkopodlažní výstavba v územních plánech obcí v zázemí Prahy. In: SÝKORA, L., ed.: Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha, Ústav pro ekopolitiku, o. p. s., s. 141 – 156.
- PTÁČEK, P. 1997 – 1998. Suburbanizace – mění se tvář zázemí velkoměst. Geografické rozhledy, 5, s. 134 – 137.
- SEDLÁKOVÁ, A. 2005a. Identifikácia procesov rezidenčnej suburbanizácie na základe bilancie pohybu obyvateľstva (empirický príklad Prešova). Zborník VI. z konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Nitra : PRIF UKF.
- SEDLÁKOVÁ, A. 2005b. Comparative study of migration tendencies in suburban zones of post-communist cities Prešov and Olomouc. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, XLIII. Prešov : Folia Geographica 8, s. 171 – 179.
- SLAVÍK, V. - CHLAPOVIČ, T. 2003. Územné plány ako predpoklad suburbanizácie. Geografie XIV. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, Sv. 169, řada přírodních věd, č. 22. Brno : Masarykova univerzita, 2003, s. 137 – 141.
- SLAVÍK, V. - KOŽUCH, M. - BAČÍK, V. 2005. Big cities in Slovakia: Development, Planning, Contemporary Transformation. European Spatial Research and Policy, 12, 2005, č. 2, s. 47 – 69.
- SLEPIČKA, A. 1997. Suburbanizace na příkladu městských aglomerací Lipsko a Šverin. Územní plánování a urbanismus, 24, s. 40 – 45.

- SÝKORA, L., ed. 2005. Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Praha : Ústav pro ekopolitiku, o. p. s. 192 s.
- ZUBRICZKÝ, G. Rezidenčné a populačné tendencie suburbanizácie Bratislavy. Nitra : Geo Information, 2005, s. 274 – 282.

Doc. RNDr. Vladimír Slavík, CSc.

Mgr. Tomáš Kurta

Katedra humánnej geografie a demogeografie

Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

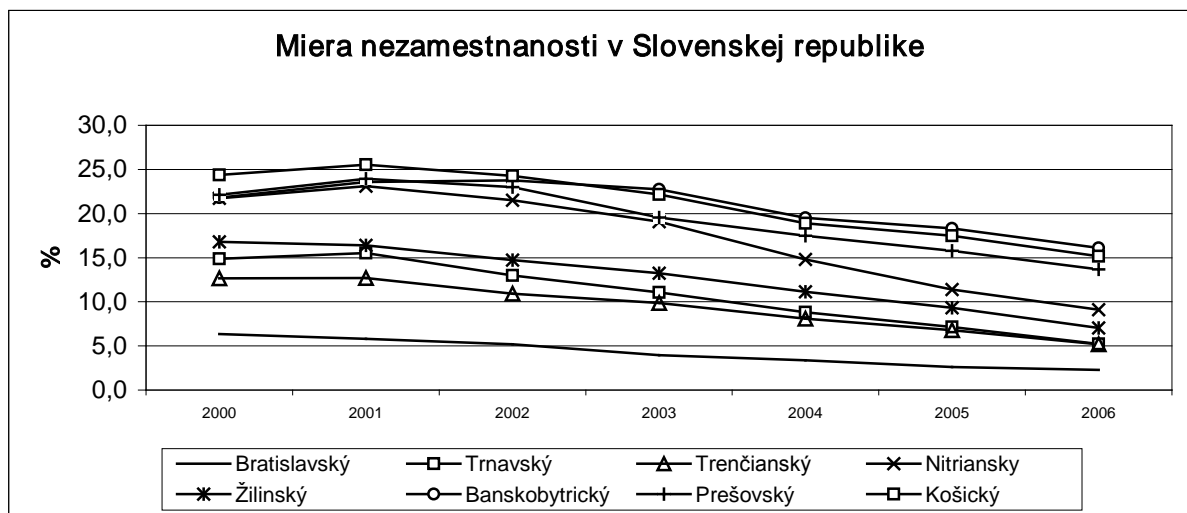
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava

## Ekonomická migrácia a nezamestnanosť

Michal Sokola

Nezamestnanosť je jedným z negatívnych ukazovateľov trhu práce. Má nepriaznivý psychologický dopad. Pozitívnejší trend vo vykazovaní miery nezamestnanosti na Slovensku sa začal prejavovať od rokov 2001 až 2002 (zvýšený príliv investícií, otváranie nových veľkých firiem a pod.), čo možno sledovať na grafe č.1. Hoci krivka nezamestnanosti má klesajúcu tendenciu, na konci roku 2006 v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji dosahovala miera nezamestnanosti pomerne vysoké hodnoty (BB – 16,1%, KE – 15,2%, PO – 13,7%).

Graf č.1. Miera nezamestnanosti v Slovenskej republike v rokoch 2000–2006 podľa krajov



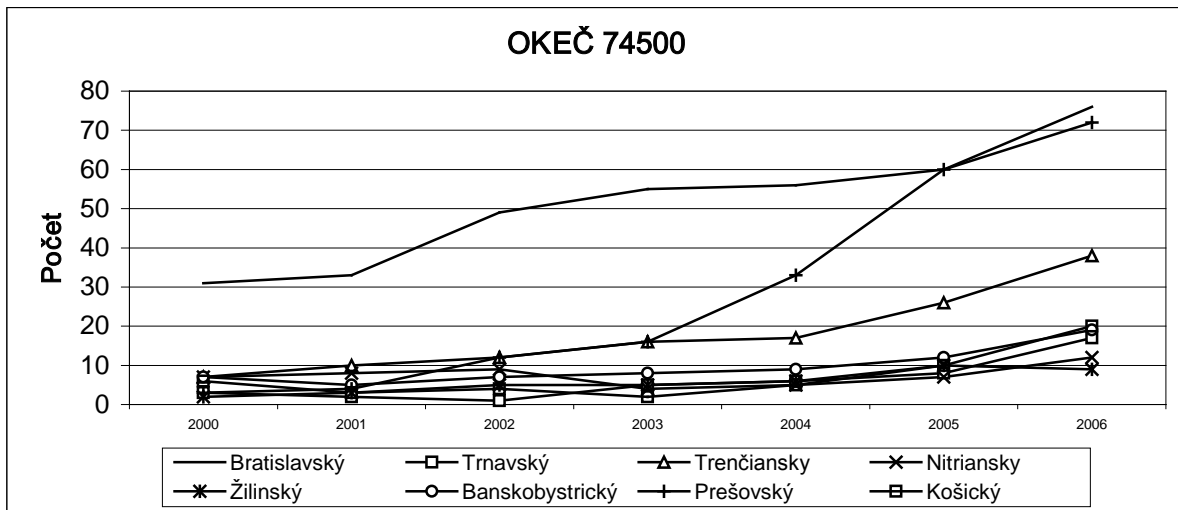
Je všeobecne známe, že v oblastiach s výskytom vyššej miery nezamestnanosti sa migrácia pracovnej sily vyskytuje vo zvýšenej miere. Na túto skutočnosť aktuálne zareagovali agentúry, organizácie a subjekty s hlavnou činnosťou – nábor a zabezpečovanie pracovnej sily (viď. tab. č.1 ). V štatistickej nomenklatúre odvetvovej klasifikácie ekonomických činností (OKEČ) majú tieto jednotky OKEČ 74 500. Vo svojej náplni zahrňujú a uskutočňujú vyhľadávanie zamestnancov potenciálnemu zamestnávateľovi, hľadanie vedúcich pracovníkov a činnosti týkajúce sa ich umiestnenia ako aj uzatváranie pracovných dohôd, v rámci ktorých sa uskutočňuje zabezpečenie personálu prostredníctvom agentúry, ktorá ho platí.

Tab. č. 1. Prehľad počtu jednotiek s OKEČ 74 500 v rokoch 2000-2006

Kraj/Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bratislavský	31	33	49	55	56	60	76
Trnavský	3	2	1	5	6	8	17
Trenčiansky	7	10	12	16	17	26	38
Nitriansky	7	8	9	4	5	7	12
Žilinský	2	3	5	5	6	10	9
Banskobystrický	7	5	7	8	9	12	19
Prešovský	3	4	12	16	33	60	72
Košický	6	3	4	2	5	10	20
<b>CELKOM</b>	<b>66</b>	<b>68</b>	<b>99</b>	<b>111</b>	<b>137</b>	<b>193</b>	<b>263</b>

V priebehu rokov 2000 až 2006 sa agentúry, organizácie a subjekty s náborm pracovnej sily výrazne uplatňujú na pracovnom trhu v Slovenskej republike. Kým v roku 2000 ich bolo celkom za Slovensko 66 aktívnych, v roku 2006 toto číslo dosiahlo hodnotu 263 aktívnych subjektov. V posledných rokoch (2004 až 2006) sa výrazne tieto jednotky s OKEČ 74 500 angažujú v Bratislavskom a Prešovskom kraji. Názorne sa to dá pozorovať v grafickom prevedení v grafe č. 2.

Graf č.2. Počet jednotiek s OKEČ 74500 podľa krajov v rokoch 2000 - 2006



V rokoch 2000 – 2002 výrazne profitovali agentúry, organizácie a subjekty s náborm pracovnej sily najmä v Bratislavskom kraji. V tomto období sa v tejto oblasti a regióne v značnej miere sústredil finančný a investičný kapitál, ktorý si vyžadoval zvýšený prílev pracovnej sily z ostatných častí Slovenska (automobilový priemysel a stavebníctvo v Bratislave, priemyselné parky na Záhorí a pod.). Od roku 2002 je trend rastu počtu agentúr mierny, s nárastom v roku 2006. V súčasnej dobe v tomto kraji predpokladáme, sa vykonáva sprostredkovanie práce a nábor pracovnej sily hlavne pre zahraničie a lukratívnejšie uplatnenie na trhu práce z dôvodu kvalifikovanej pracovnej sily (finančné inštitúcie, zastupiteľské centrá firiem, práca v zahraničí – krajiny EÚ s voľným trhom práce ale aj Rakúsko, Nemecko, a pod.).

Z ostatných krajov Slovenska je pozoruhodný prudký nárast agentúr, organizácií a subjektov s náborm pracovnej sily v Prešovskom kraji (v roku 2000 bol počet 3 aktívnych jednotiek, v roku 2006 už vyvíjalo činnosti 72 jednotiek) a v Trenčianskom kraji, kde to nie je také výrazné, ale má tendenciu rastu.

V Prešovskom kraji agentúry, organizácie a subjekty s náborm pracovnej sily využívajú situáciu, že je tu útlm strojárského, obuvníckeho, chemického priemyslu, stavebníctva, nízky prílev finančného a investičného kapitálu, zlá infraštruktúra a pod.. Z celkového počtu 72 aktívnych jednotiek k 31.12.2006 až 55 je sústredených do troch okresov Prešovského kraja (Bardejov 30, Prešov 13, Svidník 12). Tieto tri okresy tvoria nepísané centrá, v ktorých sa jednotky s náborm pracovnej sily najviac etablovali. Podľa ukazovateľov trhu práce (tab. č. 2.) miera evidovanej nezamestnanosti v jednotlivých okresoch kraja vykazuje napriek celkovým priaznivým tendenciám pomerne vysoké hodnoty (od najnižšej miery 8,6 % (Poprad) po najvyššiu 22,2 % (Kežmarok)). Súbežne s mierou nezamestnanosti štatistické prehľady poskytujú vysoký počet disponibilných uchádzačov o zamestnanie ako aj celkový počet uchádzačov o zamestnanie (vyše 20 % podiel zo všetkých uchádzačov za Slovenskú republiku). Zároveň okrem evidovaných záujemcov o prácu, je tu

veľký priestor medzi uchádzačmi, ktorí sú z rôznych dôvodov vyradení z evidencie Úradov práce alebo nemajú záujem sa registrovať.

Tab.č.2. Vybrané ukazovatele trhu práce k 31.12.2006

Územie	Ekonomicky aktívne obyvateľstvo	Uchádzači o zamestnanie celkom	Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie	Miera evidovanej nezamestnanosti (%)*)
<b>Slovensko</b>	<b>2 558 647</b>	<b>273 437</b>	<b>240 567</b>	<b>9,40</b>
<b>Prešovský kraj</b>	<b>359 901</b>	<b>55 760</b>	<b>49 227</b>	<b>13,68</b>
Bardejov	34 412	5 190	4 834	14,05
Humenné	29 884	3 548	2 991	10,01
Kežmarok	29 283	7 040	6 506	22,22
Levoča	13 899	2 426	2 191	15,76
Medzilaborce	5 511	919	796	14,44
Poprad	51 839	5 646	4 432	8,55
Prešov	75 067	10 785	9 708	12,93
Sabinov	22 668	4 677	4 364	19,25
Snina	17 722	2 663	2 406	13,58
Stará Ľubovňa	21 428	2 495	1 993	9,30
Stropkov	9 079	1 472	1 216	13,39
Svidník	15 411	2 402	2 232	14,48
Vranov nad Topľou	33 698	6 497	5 558	16,49

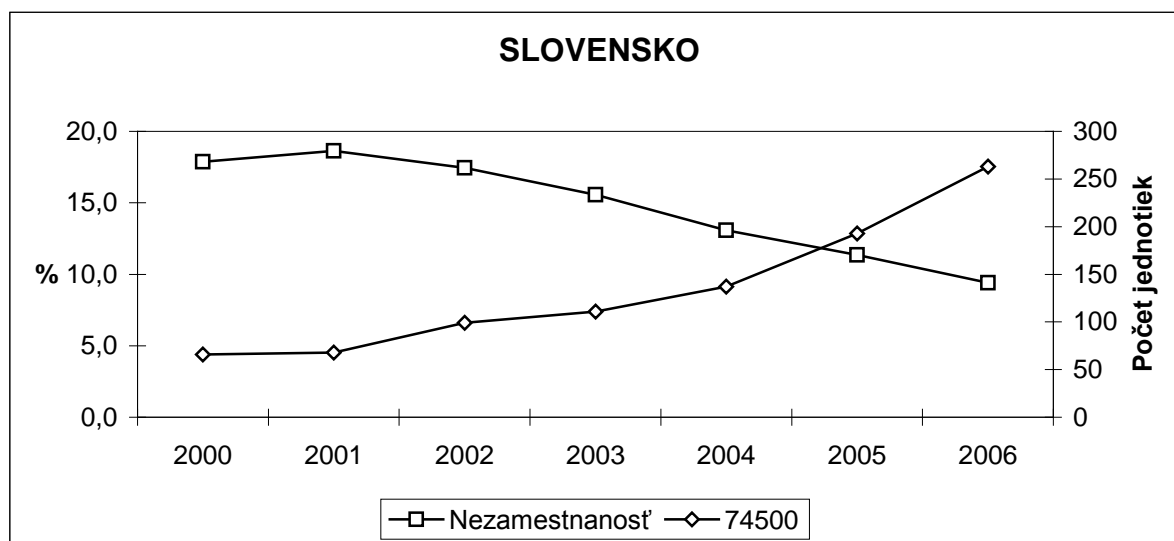
Je to potenciál, ktorý agentúry, organizácie a subjekty s náborm pracovnej sily vhodne využívajú. Kvalifikovanú i potenciálne menej kvalifikovanú pracovnú silu odčerpávajú a sprostredkovávajú prácu na západnom a severozápadnom Slovensku (automobilový priemysel – Bratislava, Trnava Žilina, stavebníctvo, elektrotechnický priemysel, a pod.). V mnohých prípadoch sa využíva sprostredkovanie práce v blízkom zahraničí - Česká republika (stavebníctvo, zvaračské, manipulačné a montážne práce, automobilový priemysel a pod.) hlavne z dôvodu skoro žiadnej jazykovej bariéry.

Zaujímavým sa ukazuje porovnanie miery nezamestnanosti a počtu agentúr, organizácií a subjektov s náborm pracovnej sily. Možno konštatovať, že agentúry, organizácie a subjekty sprostredkujúce náborm pracovnej sily od roku 2001 majú nepriamy podiel na znižovaní miery nezamestnanosti. Jasne to ukazuje grafické znázornenie na grafe č.3. Kým nezamestnanosť klesá, počet subjektov sprostredkujúcich náborm pracovnej sily má výrazne stúpajúcu tendenciu.

Účelom nášho príspevku bolo poukávanie na možnú súvislosť medzi ekonomickou migráciou a mierou nezamestnanosti hlavne z pohľadu Prešovského kraja so zámerom na poukávanie vplyvu jednotiek s náborm pracovnej sily. Tým, že sa zvyšuje aktívny počet agentúr, organizácií a subjektov, ktoré zabezpečujú a sprostredkovávajú prácu, podieľajú sa na nožnej ekonomickej migrácii pracovnej sily do ostatných krajov Slovenska, blízkeho i vzdialeného zahraničia. Na jednej strane je to možno považovať za pozitívne, lebo nepriamo napomáhajú k znižovaniu nezamestnanosti. Na druhej strane ale vytvárajú predpoklady k odčerpávaniu kvalifikovanej i nekvalifikovanej pracovnej sily z regiónu, čo v blízkej i ďalekej budúcnosti môže spôsobiť vážne problémy na trhu práce.



**Graf č. 3. Celkový počet jednotiek 74500 a nezamestnanosť za Slovenskú republiku**



**Literatúra:**

Bulletin 4/2000, 4/2001, 4/2002, 4/2003, 4/2004, 4/2005, 4/2006 – Krajská správa ŠÚ SR Prešov

**Adresa autora:**

Ing. Michal Sokola

ŠÚ SR KS Prešov

Plzenská 2

080 16 Prešov

e-mail: Michal.Sokola@statistics.sk

# Vplyv migrácie ako sekundárneho faktora na zvýšenie HDP v EÚ na úrovni NUTS2

**Beáta Stehlíková, Zlata Sojková**

## Abstract

Traditional econometrics has largely ignored the locational aspect of sample data. The aim of the paper is spatial regression analysis between the GDP per capita, regional innovation index, and migration.

**Key words:** *HDP, innovation, regional disparities, EU, NUTS2*

## 1. Úvod

Postupné približovanie hospodárskej úrovne Slovenska a životnej úrovne obyvateľstva k vyspelým ekonomikám EÚ predstavuje významnú úlohu budúcnosti. Dôležitým determinantom, ktorý môže konvergenčný proces urýchliť alebo spomaliť je spôsob, akým sa ekonomika Slovenska dokáže zapojiť do medzinárodnej deľby práce. Krajiny produkujúce technologicky a poznatkovo náročné tovary a služby sú schopné zvyšovať svoj podiel na rastúcich a náročných trhoch a prostredníctvom vyšších cien produkcie dosahovať vyššie dôchodky v relácii k jednotlivým výrobným faktorom. Medzera medzi podielom zamestnanosti v sektore poznatkovo náročných službách u nás a v štátoch EÚ je prejavom celkovo nižšej technologickej úrovne našej ekonomiky. Pri nízkej inovačnej aktivite podnikov SR, nízkych výdavkoch na výskum a vývoj, malej podpore výskumných a inovačných aktivít zo strany štátu, chýba impulz na intenzívnejší rozvoj poznatkovo náročných služieb.

## 2. Materiál a metódy

EIS (European Innovation Scoreboard) je nástrojom Európskej komisie pre hodnotenie a porovnávanie inovačnej výkonnosti štátov Európskej únie. EIS 2005 obsahuje sumárny inovačný index SII (Summary Innovation Index) a analýzu inovačného trendu. Indexu inovácie SII EIS je venovaná značná politická pozornosť. Je nepostačujúce hodnotiť štáty len ako celok. Európska komisia publikovala RIS (European regional innovation scoreboard). Na porovnávanie inovačnej výkonnosti štátov Európskej únie na úrovni NUTS 2 sa používa RIS (Regional Innovation Scoreboards). EIS 2005 obsahuje sumárny regionálny inovačný index RSII (Regional Summary Innovation Index). RSII zahŕňa v sebe ukazovatele charakterizujúce ľudské zdroje vo vede a technike kvantifikované ako podiel obyvateľstva s ukončeným tretím stupňom vzdelávania a pracujúcim vo vede a technike, percentuálny podiel obyvateľstva vo veku 25-64 rokov na celoživotnom vzdelávaní, Podiel pracovníkov v stredne vysokých a technologicky vysoko náročnej výrobe, podiel pracovníkov služieb v technologicky vysokonáročných službách, verejné výdavky na vedu a techniku ako percentuálny podiel HDP, súkromné výdavky na vedu a techniku ako percentuálny podiel HDP, počet EPO patentov v prepočte na milión obyvateľov. Sloboda pohybu a migrácia medzi jednotlivými členskými štátmi Európskej únie je jednou zo štyroch základných slobôd, na ktorých je postavený spoločný trh v rámci únie. Tento fakt má nepochybne svoje pozitíva - prioritne ekonomický efekt pre migrantov, keďže migranti sú a budú zväčša mladí, vzdelaní a ochotní pracovať. Hrubý domáci produkt (HDP) v trhových cenách predstavuje konečný výsledok činnosti rezidentských jednotiek vyprodukovaný rezidentskými jednotkami na určitom ekonomickom území a za určité obdobie. Patrí k hlavným agregátom systému národných účtov. Tento systém je makroekonomickým štatistickým modelom, ktorý je používaný ku komplexnému zachyteniu národného hospodárstva. HDP krajín

v prepočte na jedného obyvateľa vyjadrený v parite kúpnej sily umožňuje čisté objemové porovnanie. Údaje za 238 regiónov EÚ, za ktoré boli k dispozícii všetky skúmané premenné na úrovni NUTS2, boli čerpané z databázy Eurostatu a Európskej komisie.

## 2.1 Výsledky a diskusia

Inovačná výkonnosť a výkonnosť ekonomiky sú pozitívne korelované. Korelačné koeficienty medzi GSII a HDP na obyvateľa v r. 2004 a rovnako medzi GSII a produktivitou práce sú kladné a signifikantné. Viac inovatívne štáty sa javia ako krajiny s väčším príjmom na obyvateľa a vyššou produktivitou. Vzájomná súvislosť medzi inovačným správaním a ekonomickým rastom je menej silná. Korelačné koeficienty GSII a rastu HDP na obyvateľa a koeficienty GSII a rastu produktivity práce sú negatívne a preukazné, čo súvisí s rýchlejšim rastom v krajinách s menšou mierou inovácií.

Tabuľka 1. Vzťah medzi inovačnou výkonnosťou a výkonnosťou ekonomiky štátov EÚ

	HDP na obyvateľa v PKS a SII	Nárast HDP na obyvateľa v PKS a SII
Korelačný koeficient	0,786	-0,446
P-hodnota	<0,000	0,002

Zdroj: Arundel, Hollanders., 2007

Slovenská republika sa nachádzala v roku 2006 na 22. mieste aktuálneho stavu Európskeho inovačného rebríčka EIS pre štáty EÚ. V rámci EÚ sa ocitla skoro na poslednom mieste z pohľadu tvorby poznatkov a na poslednom mieste v oblasti tvorby inovácií a podnikania. O niečo lepšie sa uskutočňujú inovačné riadiace programy, a to vďaka viac než priemernému vzdelávaniu mladých ľudí a značne lepším aplikáciám. Posledné uvedené je vysvetlené nadpriemernou realizáciou odbytu nových inovačných produktov na trhu a zamestnanosti v priemysle stredne a vysoko náročnom na high-tech. Ak chceme danú problematiku cielenejšie riešiť, je potrebné skúmať územia štátov na úrovni nižších územných celkov.

Index determinácie lineárneho vzťahu

$$\text{HDP} = 10210,87 + 25507,2 \text{ RSII} + \varepsilon \quad (1)$$

(1046,031) (2192,716)

medzi HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily a RSII v štátoch Európskej únie je 36,34 percent. Hodnota Akaikeho kritéria je 4834,18. Problémom však je, čo sa v analýzach Európskej komisie netesuje, že rezíduá vykazujú priestorovú autokoreláciu.

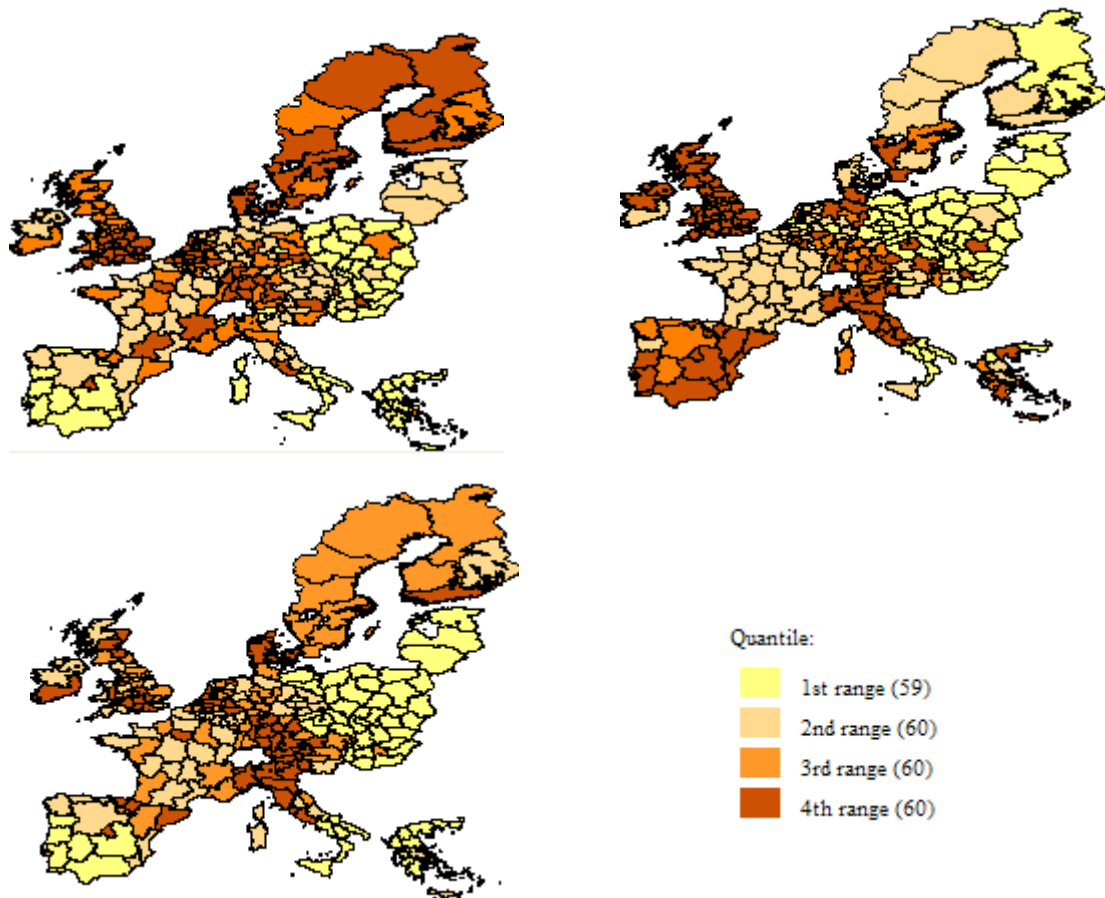
Vytvorenie pracovných miest s vysokými nárokmi na kvalifikačnú úroveň, má za následok migráciu obyvateľstva. Z tohoto dôvodu sa do modelu zaradila ďalšia premenná a to hrubá miera migrácie (MIG). Index determinácie sa zaradením tohoto ukazovateľa zvýšil na 41,89 percent pri štatistickej významnosti všetkých regresných koeficientov.

$$\text{HDP} = 9235,62 + 24768,05 \text{ RSII} + 428,5557 \text{ MIG} + \varepsilon \quad (2)$$

(1022,386) (2105,194) (90,28664)

Akaikeho kritérium je 4814,39. Opäť však rezíduá vykazujú štatisticky preukaznú kladnú priestorovú autokoreláciu.

Obrázok 1. Kvartilové grafy pre RSII, hrubú mieru migračného salda a pre HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily



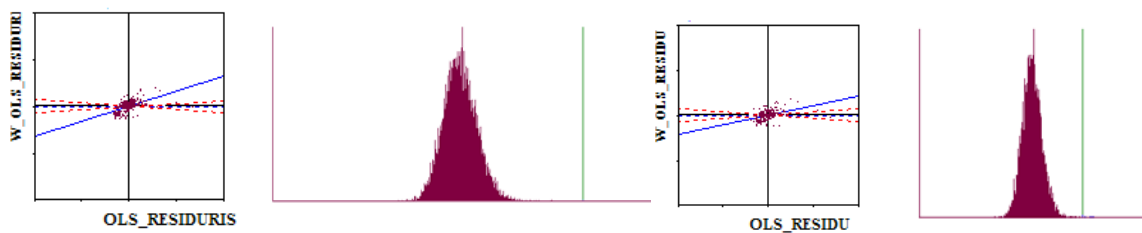
Zdroj: Vlastné zobrazenie

Tabuľka 2. Výsledok testovania priestorovej autokorelácie očakávanej dĺžky života pri narodení mužov v EÚ25

Model	Moranov koeficient $I$	Počet permutácií	$P$ -hodnota	Stredná hodnota	Priemer	Štandardná odchýlka
(1)	0,3192	9999	0,0001	-0,0042	-0,0049	0,0441
(2)	0,2138	9999	0,0013	-0,0042	-0,0048	0,0440

Zdroj: Vlastné výpočty

Obrázok 2. Hodnota Moranovho koeficienta  $I$  pre oba modely a výsledok simulácie jeho preukaznosti



Zdroj: Vlastné výpočty a vlastné zobrazenie

Preto bol v ďalšom kroku bol zvolený priestorový lag model

$$\text{HDP} = 5449,358 + 18245,02 \text{ RIS} + 305,543 \text{ MIG} + 0,3437632 \text{ W HDP} + \varepsilon, \quad (3)$$

(1198,315)      (2256,6)      (84,54437)      (0,05857522)

kde W je matica susedstva (Stehlíková, 2002) regiónov EÚ na úrovni NUTS 2. Regresné koeficienty sú štatisticky preukazné na hladine významnosti aspoň 0,0005. Akaikeho kritérium je 4790,06, čo je menej ako v modeli bez priestorového člena. Model neobsahuje heteroskedasticitu (P hodnota Breuschovho-Paganovho testu je 0,128843). Lag koeficient  $\lambda$  je štatisticky preukazný (P = 0,0000003).

### 3. Záver

Ak sa pozrieme na charakteristiky regiónov s nedostatkom inovačného potenciálu, môžeme nájsť určité spoločné charakteristiky, ktoré výstižne zhrnul Falťan et al. (2005). Sú to obmedzenia vo fyzickej infraštruktúre, ktoré vytvárajú nerovnaké podmienky pre regióny. Oblasti, v ktorých je preprava tovarov a pracovnej sily nákladná alebo menej frekventovaná, čelia silnej bariére. Pre rozvoj regiónov sú životne dôležité inovatívne schopnosti lokálnych zamestnancov a spoločností, následný rozvoj a komercializácia nových ideí si vyžaduje kapitál. Kapitálové trhy si však hlavne všímajú firmy podnikajúce v progresívnych sektoroch a firmy s nižšou technológiou a v periférnych regiónoch stoja väčšinou mimo ich pozornosti. Firmy do veľkej miery závisia od regionálnych inštitúcií, kvôli širokému spektru činností, ktoré nemôžu uskutočňovať samostatne. Regionálna izolovanosť a uzamknutosť má za následok záporné migračné saldo. Najúspešnejšie regióny zahŕňujú vedúce firmy, ktoré sú súčasťou globálnych sietí, odhaľujú príležitosti na svetovom trhu, zamestnávajú pracovníkov, ktorí sú aktívni v rôznych medzinárodných profesionálnych združeniach a sieťach. Spoločnosti neuvažujú o lokalizácii alebo rozšírení sa v regiónoch s nevhodnou vekovou a vzdelanostnou štruktúrou. Sú potrebné také vzdelávacie programy a motivácie, ktoré by zvýšili príliv pracovníkov s požadovanými zručnosťami a znalosťami.

### 4. Literatúra

- BARRO, R.J.. 1991. Economic Growth in a Cross Section of Countries. The Quarterly Journal of Economics, MIT Press, vol. 106(2), s. 407-43
- FALŤAN, Ľ. et al.. 2005. Regionálny rozvoj Slovenska – východiská a súčasný stav, Bratislava: SAV, 2005.
- HOLLANDERS, H. 2006 EUROPEAN REGIONAL INNOVATION SCOREBOARD, MERIT, 2007
- STEHLÍKOVÁ, B. 2002. Priestorová štatistika. Nitra: SPU, 2002
- ARUNDEL, A., HOLLANDERS, H.. An Exploratory Approach to innovation Scoreboards. [on-line]. [cit. 2007-07-05] [http://www.trendchart.org/scoreboards2004/scoreboard\\_papers.cfm](http://www.trendchart.org/scoreboards2004/scoreboard_papers.cfm)
- European Trend Chart on Innovation. [on-line]. [cit. 2007-07-05] <http://trendchart.cordis.lu>
- Innovation Scoreboard 2005 [on-line]. [cit. 2007-07-05] <http://www.cordis.lu/trendchart>
- ([http://www.oilis.oecd.org/oilis/2005doc.nsf/LinkTo/std-doc\(2005\)3](http://www.oilis.oecd.org/oilis/2005doc.nsf/LinkTo/std-doc(2005)3))

### 5. Kontaktné adresy

doc. RNDr. Beáta Stehlíková, CSc.,  
Katedra štatistiky a operačného výskumu  
Fakulta ekonomiky a manažmentu, SPU  
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra  
e-mail: [Beata.Stehlikova@uniag.sk](mailto:Beata.Stehlikova@uniag.sk)

prof. Ing. Zlata Sojková, CSc.  
Katedra štatistiky a operačného výskumu  
Fakulta ekonomiky a manažmentu, SPU  
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra  
e-mail: [Zlata.Sojkova@uniag.sk](mailto:Zlata.Sojkova@uniag.sk)

# Migrácia v štátoch Európskej únie na úrovni NUTS 2

Beáta Stehlíková, Stela Stašáková

## Abstract

Migration is a spatially dependent process. Its explanation is not complete without characterization of spatial interaction. The aim of the paper is to create spatial lag regression model for international migration in EU on NUTS 2 level.

**Key words:** *spatial autocorrelation, spatial lag model, migration, EU*

## 1. Úvod

Nakoľko je migrácia ovplyvnená kombináciou ekonomických, sociálnych a politických faktorov, jej projekcie sú založené aj na subjektívnych predpokladoch, ktoré sa môžu, ale nemusia naplniť. Ekonomické disparity medzi krajinami EÚ15 a novoasociovanými štátmi boli predpokladom, na základe ktorého malo dôjsť k výraznej nežiadúcej migrácii vo vnútri Európskej únie. Zabrániť tomu mali reštrikčné opatrenia týkajúce sa voľného pohybu pracovnej sily. Ukázalo sa však, že očakávania sa nenaplnili - počet migrantov z novoasociovaných štátov nedosiahol predpokladanú úroveň. Imigrácia do štátov EÚ15 má však svoje opodstatnenie v tom, že je jedným zo spôsobov riešenia starnutia populácie.

## 2. Materiál a metódy

Mnohé skúmané premenné, existujúce v priestore, sú viac či menej ovplyvňované svojím bezprostredným aj vzdialenejším okolím. Neexistujú teda izolovane od svojho okolia. Tento fakt musia zohľadňovať aj metódy používané na ich analýzu. Ak hodnoty skúmaného znaku pre každú dvojicu oblastí skúmaného priestoru sú nekorelované, potom neexistuje priestorová autokorelácia skúmaného znaku v systéme oblastí. Existuje niekoľko mier priestorovej autokorelácie javov v priestore. Medzi najpoužívanejšie a najviac preskúmané patrí Moranov koeficient (Stehlíková, 2002). Kladná priestorová autokorelácia znamená, že podobné hodnoty skúmanej premennej sú v priestore zoskupené vedľa seba. Negatívna priestorová autokorelácia vyjadruje, že vedľa seba sú zoskupené rôzne hodnoty skúmanej premennej. Neexistencia priestorovej autokorelácie znamená, že hodnoty skúmaného javu sa vyskytujú v priestore náhodne. Ak sa hodnota Moranovho koeficientu  $I$  blíži k hodnote  $+1$ , skúmaný jav je silne pozitívne autokorelovaný. Ak sa hodnota  $I$  blíži k hodnote  $1/(n - 1)$ , skúmaný jav je v priestore rozložený náhodne. Náhodnosť v priestore znamená, že údaje pozorované na určitom mieste nezávisia od hodnôt na okolitých miestach. Inak povedané, poloha hodnoty sa môže zmeniť bez ovplyvnenia informácie obsiahnutej v údajoch. Štatistická preukaznosť Moranovho koeficientu bola testovaná využitím metódy Monte Carlo. Bol vytvorený priestorový lag model (Arlinghaus, 1996) závislosti medzinárodnej migrácie od vnútornej.

V príspevku sú analyzované údaje 239 územných jednotiek Európskej únie na úrovni NUTS 2 za rok 2004. Z analýzy bolo vylúčené Luxembursko z dôvodu extrémnych hodnôt analyzovaných znakov. Údaje za Maltu, francúzske námorské departementy, španielske exklávy na marockom pobreží, španielske Kanárske ostrovy, portugalské súostrovia Azory a Madeira ako aj ďalšie územia na európskom kontinente boli nedostupné. Údaje za Francúzsko a Spojené kráľovstvo sú k dispozícii len na úrovni NUTS 1. Všetky údaje sú čerpané z databázy Eurostatu.

## 2.1 Výsledky a diskusia

Migračné saldo v rámci štátov Európskej únie vykazuje značné rozdiely v rámci jednotlivých rokov aj štátov. Poľsko, Litva a Lotyšsko za posledných desať rokov vykazujú každoročne zápornú hodnotu migračného salda. Migračné saldo Španielska vzrástlo zo 64 tisíc v roku 1994 na 610 tisíc v roku 2004. Rastúcu tendenciu migračného salda zaznamenali aj Taliansko - nárast z 26 tisíc na 558 tisíc - a Spojené kráľovstvo - nárast z 32 na 202 tisíc. Je to predovšetkým dôsledok migračnej politiky jednotlivých štátov. Španielsko (0,610 miliónov) a Taliansko (0,558 miliónov) tvorili v roku 2004 dve tretiny migračného salda EÚ25, ktoré bolo vo výške 1, 847 miliónov. V Nemecku a v Holandsku žijú veľké skupiny Turkov. Holandsko spolu s Talianskom sú cieľovou stanicou migrantov z Afriky. Vo Veľkej Británii sú pomerne veľké skupiny imigrantov z juhovýchodnej Ázie, vo Francúzsku a Belgicku zo severnej Afriky. V Španielsku a Portugalsku žije značný počet migrantov z Latinskej Ameriky ako aj Afriky.

Tabuľka 1. Popisné charakteristiky

Ukazovateľ	Priemer	Štandardná odchýlka	Medián	Šikmosť
Hrubá miera vnútornej migrácie	0,4195	2,9185	0,4972	-0,3751
Hrubá miera medzinárodnej migrácie	2,5940	3,5260	1,4713	1,6900
Hrubá miera celkovej migrácie	3,0135	4,0843	2,5411	1,0707

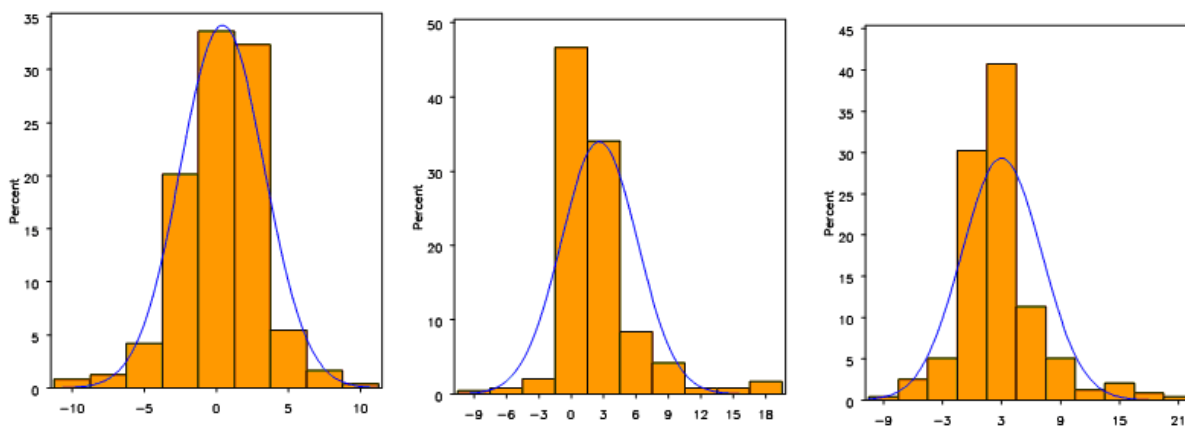
Zdroj: Vlastné výpočty z údajov Eurostatu

Tabuľka 2. Spearmanove koeficienty pre závislosť jednotlivých migrácií a ich P hodnoty

	vnútorná	medzinárodná	celková
vnútorná	1	-0,22405 (0,0005)	0,64393 (<0,0001)
medzinárodná	-0,22405 (0,0005)	1	0,50375 (<0,0001)
celková	0,64393 (<0,0001)	0,50375 (<0,0001)	1

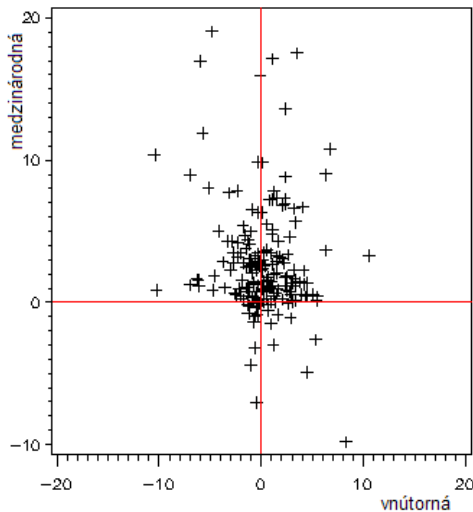
Zdroj: Vlastné výpočty z údajov Eurostatu

Obrázok 1: Histogramy pre hrubú mieru vnútornej, medzinárodnej a celkovej migrácie



Zdroj: Vlastné zobrazenie údajov Eurostatu

Obrázok 2: Vzťah medzinárodnej a vnútornej migrácie



Zdroj: Vlastné zobrazenie údajov Eurostatu

Tabuľka 3. Výsledok testovania štatistickej preukaznosti Moranovho koeficientu pre štáty EÚ25 v roku 2004 (9 999 permutácií)

Ukazovateľ	Moranov koeficient <i>I</i>	<i>P</i> -hodnota	Stredná hodnota	Priemer	Štandardná odchýlka
hrubej miery celkovej migrácie na úrovni štátov	0,0372	0,3130	-0,0417	-0,0388	0,1684
hrubej miery celkovej migrácie na úrovni NUTS 2	0,5154	0,0010	-0,0042	-0,0041	0,0456
hrubej miery medzinárodnej migrácie na úrovni NUTS 2	0,2048	0,0004	-0,0042	-0,0039	0,0395
hrubej miery vnútornej migrácie na úrovni NUTS 2	0,1709	0,0005	-0,0042	-0,0047	0,0390

Zdroj: Vlastné výpočty na základe údajov Eurostatu

V rámci hodnotených regiónov existujú regióny s kladnou hrubou mierou vnútornej aj medzinárodnej migrácie. Ide o regióny atraktívne pre domácich migrantov aj migrantov zo zahraničia. Približne rovnaký počet regiónov má zápornú hrubú mieru vnútornej migrácie, ale kladnú hrubú mieru medzinárodnej migrácie. Možno vysloviť hypotézu, že sú to regióny, z ktorých obyvatelia určitého štátu migrujú do atraktívnejšieho regiónu, čím vytvárajú priestor pre uplatnenie prisťahovalcov. Z výsledkov testovania štatistickej preukaznosti Spearmanových korelačných koeficientov sa dá konštatovať, že všetky tri hodnotené typy migrácie navzájom úzko súvisia. Medzi medzinárodnou a vnútornou migráciou je nepriama závislosť. Hrubá miera celkovej migrácie na úrovni štátov Európskej únie nevykazuje priestorovú autokoreláciu. Na úrovni NUTS 2 je však kladná priestorová autokorelácia štatisticky preukazná pre medzinárodnú aj vnútornú migráciu v prepočte na tisíc obyvateľov. Koeficient determinácie klasického lineárneho modelu

$$y = X\beta + \varepsilon$$

je pre závisle premennú zahraničnú migráciu a nezávisle premennú vnútornú migráciu 37,48 percent. Model ako celok je vhodný ( $P = 5,6 \cdot 10^{-26}$ ) a regresné koeficienty sa štatisticky preukazne líšia od nuly. Rezíduá, ako sa predpokladalo, vykazujú pri 9999 simuláciách štatisticky preukaznú ( $P = 0,0001$ ) priestorovú autokoreláciu (Moranov koeficient  $I = 0,4564$ ).



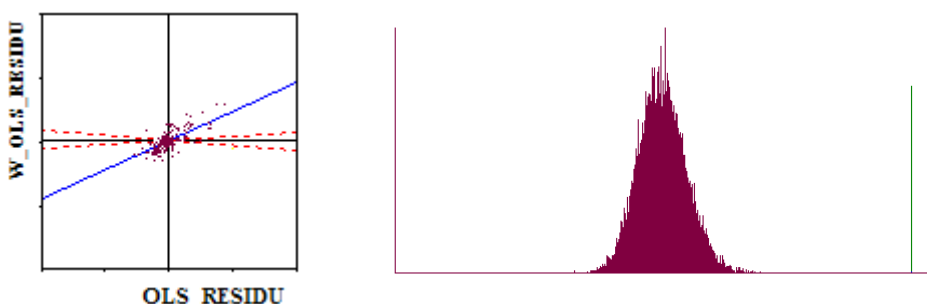
Obrázok 3: Výstup pre klasický lineárny model

R-squared : 0.374841 F-statistic : 142.104  
 Adjusted R-squared : 0.372204 Prob(F-statistic) : 5.61099e-026  
 Sum squared residual: 3655.66 Log likelihood : -665.071  
 Sigma-square : 15.4247 Akaike info criterion : 1334.14

Variable	Coefficient	Std.Error	t-Statistic	Probability
CONSTANT	2.978357	0.2543923	11.70773	0.0000000
REG04	-0.7173395	0.0601758	-11.92073	0.0000000

Zdroj: Vlastné výpočty na základe údajov Eurostatu

Obrázok 4: Priestorová autokorelácia rezíduí



Zdroj: Vlastné výpočty na základe údajov Eurostatu

Z tohto dôvodu bol skonštruovaný regresný priestorový lag model

$$y = X\beta + \rho W y + \varepsilon,$$

kde  $W$  je štandardná matica susedstva hodnotených územných jednotiek,  $\rho$  je priestorový autoregresný koeficient. O odhadoch získaných pomocou metódy maximálnej vierohodnosti vypovedá obrázok 5. Všetky koeficienty sú štatisticky preukazné. Koeficient determinácie je 50,65 percent, čo je o 13,17 percent viac ako v prípade klasického lineárneho regresného modelu. Hodnota Akaikeho kritéria 1293,15 je o niečo nižšia ako v prípade klasického regresného modelu. Odhad priestorového autoregresného koeficienta  $\rho$  je 0,499621.

Obrázok 5: Výstup pre priestorový lag model

Lag coeff. (Rho) : 0.499621

R-squared : 0.506475 Log likelihood : -643.575  
 Sq. Correlation : - Akaike info criterion : 1293.15  
 Sigma-square : 12.075 Schwarz criterion : 1303.58

Variable	Coefficient	Std.Error	z-value	Probability
W_INT04	0.4996211	0.05251419	9.514021	0.0000000
CONSTANT	1.718966	0.2721622	6.315962	0.0000000
REG04	-0.7293548	0.05550014	-13.14149	0.0000000

Zdroj: Vlastné výpočty na základe údajov Eurostatu

### 3. Záver

Migračná a azylová politika majú dôležitý politický rozmer. Štatistické údaje slúžia pre Európsku komisiu ako podklad pre vytváranie spoločnej azylovej politiky a harmonizáciu imigračnej politiky. Relatívna ekonomická prosperita a politická stabilita sú faktormi, ktoré zo štátov Európskej únie vytvárajú cieľovú stanicu migrantov. Nástroje priestorovej štatistiky sa ukázali ako vhodný prostriedok pre modelovanie medzinárodnej migrácie v štátoch Európskej únie na úrovni NUTS 2. Po zohľadnení priestorového aspektu údajov možno až 50 percent premenlivosti hrubej miery medzinárodnej migrácie vysvetliť vnútornou migráciou. Výsledky dovoľujú vysloviť hypotézu, že zahraniční imigranti sa sčasti sťahujú do lokalít uvoľnených domácimi emigrantmi. Znamená to okrem iného aj to, že zahraniční imigranti nemusia vždy znamenať konkurenciu pre domácu pracovnú silu.

### 4. Literatúra

RIPLEY, D. 1981. Spatial statistics. Wiley, 1981. 261 s. ISBN 0-471-69116-X

STEHLÍKOVÁ, B. 2002. Priestorová štatistika. Nitra: SPU, 2002. 128 s. ISBN 80-8069-046-4

General and regional statistics, Eurostat [cit. 2007-08-15]. Dostupné na internete:

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?\\_pageid=0,1136162,0\\_45572076&\\_dad=portal&\\_schema=PORTAL](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=0,1136162,0_45572076&_dad=portal&_schema=PORTAL)

#### Adresa autorov:

Beáta Stehlíková, doc. RNDr. CSc.

KŠOV FEM SPU

Trieda A. Hlinku 2

949 76 Nitra

[Beata.Stehlikova@uniag.sk](mailto:Beata.Stehlikova@uniag.sk)

Stela Stašáková, Ing.

KŠOV FEM SPU

Trieda A. Hlinku 2

949 76 Nitra

[Stela.Stasakova@fem.uniag.sk](mailto:Stela.Stasakova@fem.uniag.sk)

# Cizinci v ČR ve statistikách

Jaroslava Steinbauerová

## Abstract

Statistics of foreigners in the CR is based on many different sources which are built for different departments needs. Without the possibility of linking up information from various sources, data are divided into following sections: residing foreigners, foreigners economically active, asylum seekers and asylum granted, foreigners studying in the CR, foreigners who acquired Czech citizenship and some other. Czech Statistical Office provides the website "Foreigners in the CR" which includes data from all sections mentioned above. Electronic version of publications, especially yearbook called "Foreigners in the CR" is included.

**Key words:** *statistika cizinců, cizinec, státní občanství, azyl*

## Úvod

Základní charakteristikou statistiky cizinců v ČR je rozříštění v mnoho navzájem neslučitelných, více méně autonomních registrů (resp. zdrojů dat) vytvořených pro potřeby příslušných rezortů. Z tohoto důvodu jsou údaje o cizincích v ČR prezentovány v rámci určitých oblastí, resp. tematických okruhů.

**1. Bydlící cizinci:** zdrojem dat Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie MV ČR

(informace o počtu cizinců, typu pobytu, státním občanství, věku, pohlaví, účelu pobytu, nově rodinném stavu či zemi narození)

**2. Ekonomicky aktivní cizinci:** údaje týkající se ekonomicky aktivních cizinců pocházejí ze dvou zdrojů, a to:

a) *Ministerstva práce a sociálních věcí ČR* (Správa služeb zaměstnanosti), které shromažďuje údaje o vydaných platných povoleních k zaměstnání cizinců, jakož i údaje o počtu informací o nástupu občanů EU/EHP a Švýcarska k výkonu práce a informací o nástupu k výkonu práce cizinců s trvalým pobytem z ostatních zemí (zmněné údaje vycházejí z registrací úřadů práce)

b) *Ministerstva průmyslu a obchodu ČR*, jež poskytuje data za cizince, kteří v ČR získali živnostenská oprávnění

(informace o typu ekonomické aktivity, věku, pohlaví, nově u cizinců v evidenci ÚP - zařazení do kategorií OKEČ, KZAM)

**3. Cizinci žádající v ČR o azyl:** data pocházejí z Odboru azylové a migrační politiky MV ČR (žadatelé o azyl, azylové řízení, azylanti, cizinci s aktuálně platným azylem v ČR)

**4. Cizinci studující na školách v ČR:** data poskytuje Ústav pro informace ve vzdělávání (děti, žáci a studenti ve školách mateřských, základních, středních, konzervatořích, vyšších odborných školách a na školách vysokých)

**5. Cizinci, kteří nabyli státní občanství ČR:** údaje z evidence Odboru státního občanství a matrik MV ČR (počty nabytých státních občanství ČR podle předchozího státního občanství a způsobu nabytí státního občanství)

**Z dalších oblastí** lze jmenovat: zahraniční a vnitřní migrace (údaje o přistěhovaných a vystěhovaných cizincích během roku; zdrojem ČSÚ), zdravotní péče o cizince (smluvní zdravotní pojištění cizinců VZP ČR, čerpání zdravotní péče cizinci, cizinci hospitalizovaní; zdrojem Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR), kriminalita cizinců (stíhané, obžalované a odsouzené osoby, vyhoštění cizinci; Ministerstvo spravedlnosti, Policejní prezidium ČR), nelegální migrace

cizinců (osoby nelegálně překračující státní hranice ČR, cizinci porušující pobytový režim; zdrojem Policejní prezidium ČR). Nyní k demonstraci konkrétních údajů u vybraných oblastí života cizinců v ČR.

### 1. Bydlící cizinci

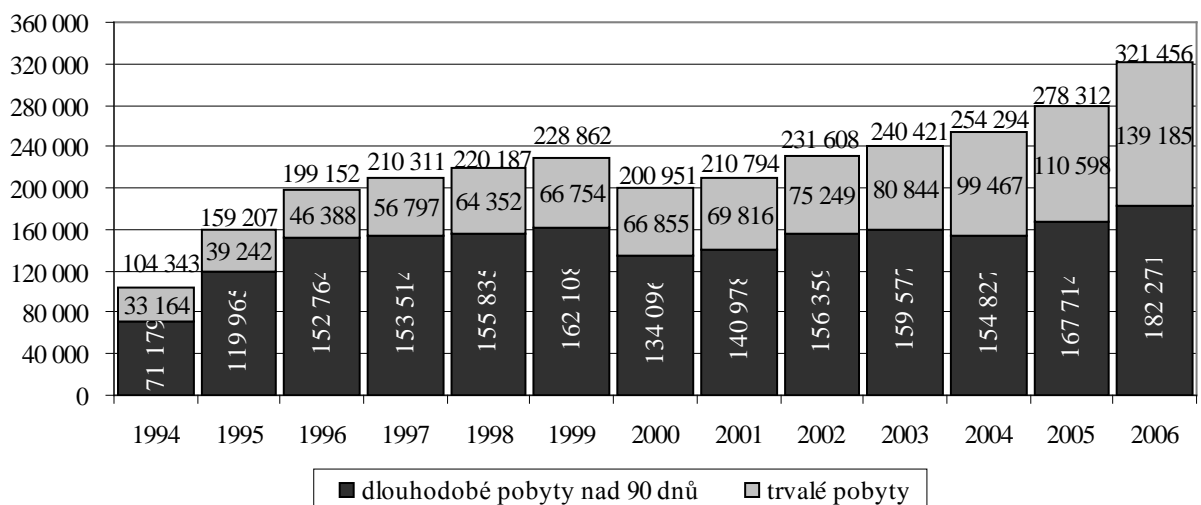
Dle údajů ŘS CPP MV ČR v ČR docházelo mezi lety 1994 a 2006 k postupnému nárůstu počtu cizinců v ČR. Výjimkou byl rok 2000, kdy se oproti roku předchozímu počet cizinců výrazně snížil, a to přibližně o 30 tisíc osob. Pokles se týkal cizinců s dlouhodobými pobyty a obecně se přičítá legislativní úpravě pobytového režimu (1. 1. 2000 vešel v platnost nový zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR). Zákon zpřísnil získání pobytových víz a pracovních povolení (vzájemnou podmíněností udělení jednoho získáním druhého), zamezil prodlužování platnosti víz získaných v době platnosti předchozího zákona a rovněž upravil seznam náležitostí přikládaných k žádosti o udělení víza. Osoby, kterým v této době končilo povolení k pobytu byly nuceny vycestovat zpět do země, ze které k nám přišly a zažádat o povolení k pobytu podle nového zákona. Odliv cizinců pak nebyl kompenzován odpovídajícím přílivem. Podmínky a požadavky na udělení pobytových povolení byly posléze zmírněny novelou zákona v roce 2001.

K 31. 12. 2006 bylo v ČR evidováno 321 456 cizinců, z toho 139 185 cizinců (43 %) mělo pobyt trvalý, 182 271 cizinců (57 %) mělo některý z dlouhodobých pobytů nad 90 dnů.

Nejčteněji zastoupeným státním občanstvím byla Ukrajina - k 31. 12. 2006 bylo v ČR evidováno 102 594 cizinců s ukrajinským občanstvím, kteří představovali 31 % všech cizinců v ČR - následovalo Slovensko (58 384 osob, 18 %), třetím nejčtenějším bylo státní občanství Vietnamu (40 799 osob, 13 % všech bydlících cizinců k tomuto datu). Relativně nízký vzestup počtu občanů Slovenska souvisí se vstupem ČR a SR do EU a odpovídající změnou pobytového režimu. Občané EU, jakož i jejich rodinní příslušníci nemají povinnost zažádat o povolení k pobytu, pouze mohou zažádat o potvrzení o pobytu, které je nárokové a jehož cílem je usnadnit cizinci komunikaci s úřady. Doba strávená v ČR na základě potvrzení o pobytu se pak počítá do doby potřebné pro udělení pobytu trvalého.

Graf 1: Vývoj počtu cizinců v ČR podle typu pobytu v letech 1994-2006 (31. 12.)

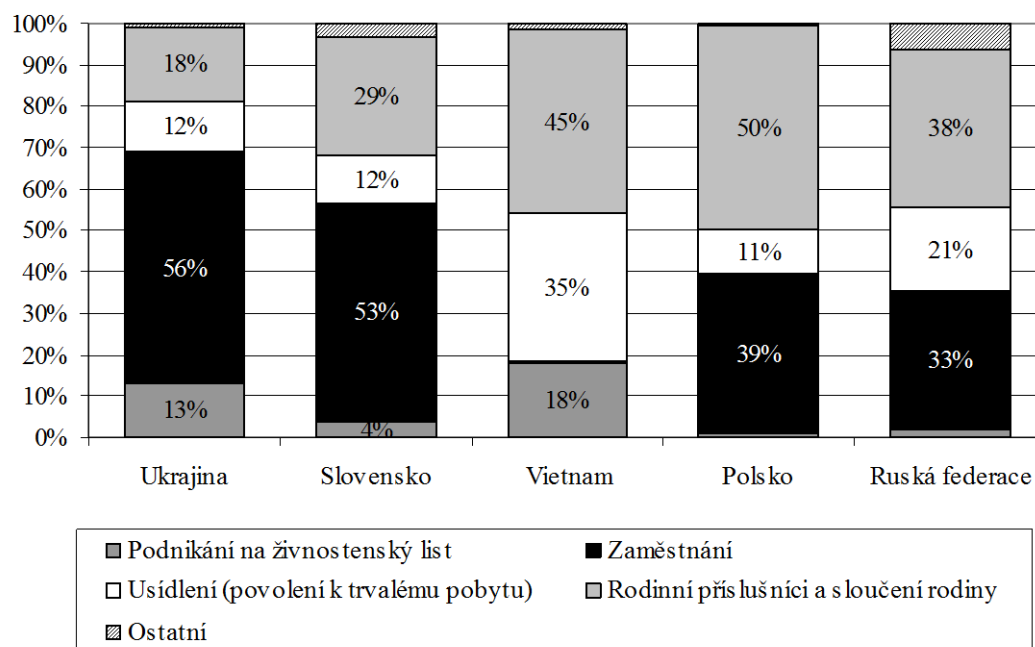
Počet cizinců



Zdroj: ŘS CPP MV ČR

Povolení k pobytu cizinců je úzce svázáno s účelem tohoto pobytu, tj. cizinci se povoluje pobývat na území ČR za jistým účelem. Rozložení pěti nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR podle účelu pobytu zobrazuje graf 2. Více jak polovina občanů Ukrajiny měla pobyt za účelem zaměstnání, necelých 20 % pak za účelem sloučení rodiny. 13 % občanů Ukrajiny zde pobývalo za účelem podnikání na živnostenské oprávnění. Obdobně jako u občanů Ukrajiny u občanů Slovenska rovněž převažovaly pobyty za účelem zaměstnání - tento typ pobytu měla více jak polovina těchto osob; pobyt za účelem sloučení rodiny měla necelá třetina občanů Slovenska. Vysoké zastoupení pobytů za účelem zaměstnání bylo zřejmě rovněž u občanů Polska (40 %), polovina osob tohoto státního občanství pak měla pobyt za účelem sloučení rodiny. Občané Ruska zde ze 40 % pobývali za účelem sloučení rodiny, třetina těchto osob měla pobyt za účelem zaměstnání. Přibližně 20 % občanů Ruska v ČR pobývalo za účelem usídlení, tedy na základě povolení k trvalému pobytu. Pobyt za účelem usídlení je typický pro občany Vietnamu - tento typ pobytu měla přibližně třetina z nich, 45 % občanů Vietnamu v evidenci Cizinecké policie mělo pobyt za účelem sloučení rodiny. Necelých 20 % těchto osob v ČR pobývalo s účelem podnikat na živnostenský list.

Graf 2: Pět nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR podle účelu pobytu - 31. 12. 2006



Zdroj: ŘS CPP MV ČR

## 2. Ekonomicky aktivní cizinci

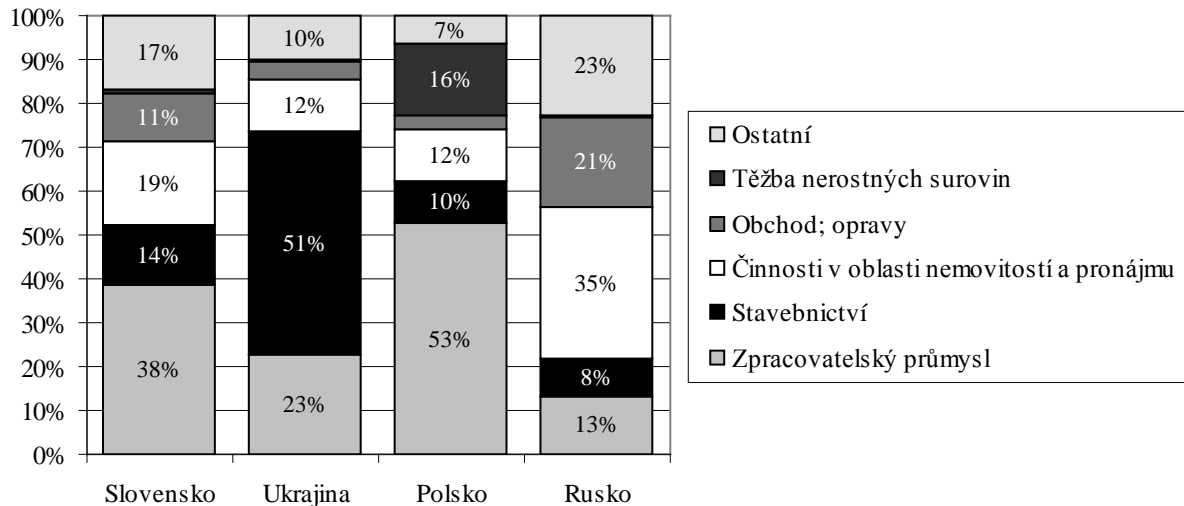
K 31. 12. 2006 bylo v ČR evidováno 250 797 ekonomicky aktivních cizinců, z nichž 99 637 představovali občané Slovenska (40 %), 67 480 osob tvořili (27 % všech ekonomicky aktivních cizinců) občané Ukrajiny; třetí pozici zaujímal občané Vietnamu (23 602 osob, 9 %). Následovalo Polsko a Moldavsko.

Zdokonalený Systém OK-práce Správy služeb zaměstnanosti MPSV ČR umožňuje nově u cizinců registrovaných na úřadech práce (tj. cizinců v postavení zaměstnanců) sledovat jejich zařazení do kategorií OKEČ (Odvětvová klasifikace ekonomických činností) a KZAM (Klasifikace zaměstnání).

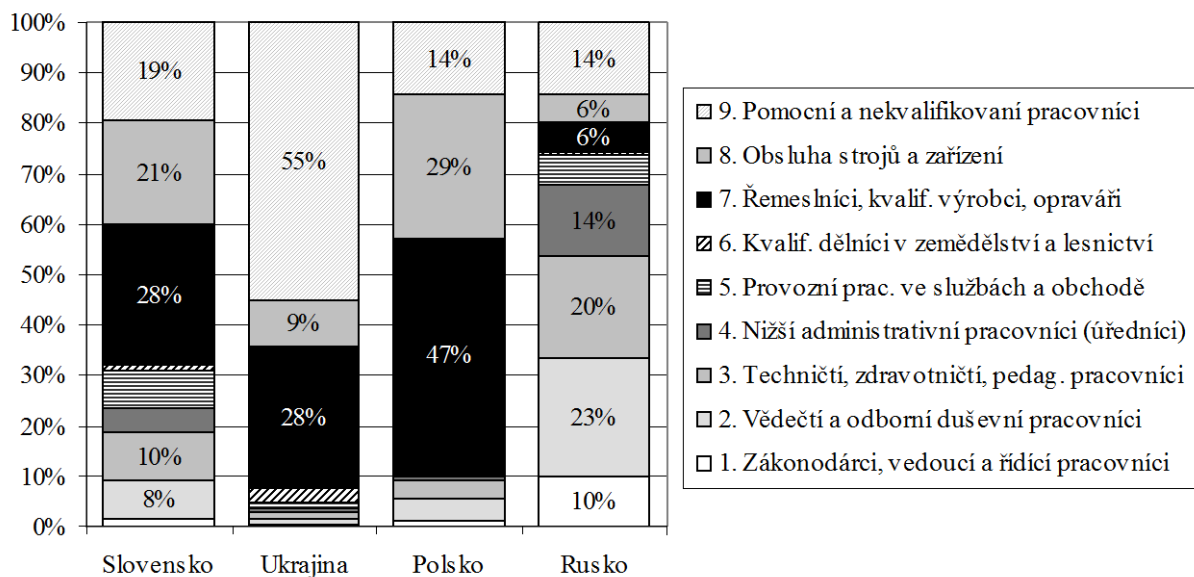
Z grafu 3 je patrné, že občané Slovenska a Polska byli výhradně zaměstnání ve zpracovatelském průmyslu, částečně také ve stavebnictví a činnostech v oblasti nemovitostí a pronájmu; pro občany Polska bylo specifické zastoupení v kategorii těžba nerostných surovin; více než polovina občanů

Ukrajiny pracovala ve stavebnictví; občané Ruska byli ponejvíce zastoupeny v činnostech v oblasti nemovitostí a pronájmu, dále v obchodě a v opravách spotřebního zboží či ve zpracovatelském průmyslu.

Graf 3: Vybraná státní občanství cizinců evidovaných ÚP podle OKEČ - 31. 12. 2006



Graf 4: Vybraná státní občanství cizinců evidovaných ÚP podle KZAM - 31. 12. 2006



Analýza klasifikace zaměstnání ukázala, že více jak polovina ÚP evidovaných občanů Ukrajiny pracovala jako pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, necelá třetina pak jako řemeslníci, opraváři. Jako řemeslníci, opraváři byla zaměstnána téměř polovina občanů Polska, necelá třetina pak pracovala jako obsluha strojů a zařízení. Zmiňované kategorie klasifikace byli relativně vysokými podíly zastoupeny rovněž u ÚP evidovaných občanů Slovenska - téměř třetina z nich pracovala jako řemeslníci, kvalifikovaní výrobci a opraváři, více jak 20 % bylo zaměstnáno jako obsluha strojů a zařízení a stejně tak okolo 20 % ÚP evidovaných občanů Slovenska bylo zaměstnáno jako pomocní a nekvalifikovaní pracovníci. Část občanů Slovenska byla rovněž zaměstnána v třídách klasifikace vyžadujících vyšší kvalifikaci a vzdělání, tj. jako vědečtí, odborní duševní pracovníci či jako techničtí,

zdravotníci či pedagogičtí pracovníci. Právě relativně vysoké zastoupení v těchto třídách klasifikace zaměstnání bylo typické pro ÚP evidované občany Ruska. V první až třetí hlavní třídě zaměstnání pracovala více jak polovina z nich.

(V rozřazení nejčtenějších státních občanství do kategorií OKEČ a KZAM nejsou uvedeni ekonomicky aktivní občané Vietnamu, neboť 97 % z nich byli živnostníci, pouhá 3 % (692 osob) bylo v evidenci úřadů práce.)

### 3. Cizinci žádající v ČR o azyl

Počty žadatelů o azyl (podle roku zahájení řízení) byly mezi roky 1993-1997 poměrně stabilní, s maximem mírně přesahujícím 2 000 osob. V roce 1998 počet žadatelů vzrostl téměř dvojnásobně a vzrůstající trend pokračoval i nadále - v roce 2000 počet žadatelů dosáhl přibližně 8 800 osob. Doposud nejvyšší počet žadatelů byl zaznamenán v roce 2001, kdy v České republice o azyl zažádalo přibližně 18 000 cizinců. Rapidní pokles žadatelů o azyl v roce 2002 doprovázela novela azylového zákona - došlo ke snížení počtu žadatelů na necelých 8 500 osob, v dalším roce tento počet pak narostl na 11 400 žadatelů o azyl. Kolísavý trend v počtech žadatelů byl potvrzen rovněž v roce 2004, kdy došlo k poklesu na 5 459 cizinců (pokles více než o 50 %). Snížení počtu bylo rovněž doprovázeno legislativní změnou související se vstupem ČR do EU, tzv. Dublinským nařízením (nařízení Rady EU č. 343/2003 známé jako Dublin II stanovuje kritéria a mechanismy pro určení členského státu odpovědného za posouzení žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v jednom z členských států (podstatou nařízení je, aby žádost o azyl byla projednávána pouze ve státě, kterým žadatel na území EU vstoupil)).

Od roku 2004 pak počty žadatelů nadále klesaly, v roce 2006 bylo v ČR evidováno 3 016 žadatelů.

V roce 2006 žádali o azyl v ČR nejvíce občané Ukrajiny (571 osob), Egypta (422 osob), Kazachstánu (236 osob), Běloruska (174 osob) a Ruska (171 osob).

Vývoj počtu cizinců, jimž byl azyl mezi roky 1993-2006 udělen, byl značně rozkolísaný. Nejvíce azylů bylo uděleno v letech: 1993 (azyl obdrželo 250 osob), 2005 (251 cizinců) a v roce 2006 (azyl získalo 268 cizinců); nejméně pak v roce 1995 (azyl byl udělen 59 cizincům).

Mezi nejúspěšnější žadatele o azyl v ČR v letech 1993-2006 (tj. nejvyšší podíl udělených azylů ku celkovému počtu osob, které podaly žádost o azyl) patřili cizinci se státním občanstvím Bosna a Hercegovina, dále s občanstvím Běloruska, Arménie, Afghánistánu a Iráku (z prvních deseti státních občanství s nejvyššími počty udělených azylů ve sledovaném období).

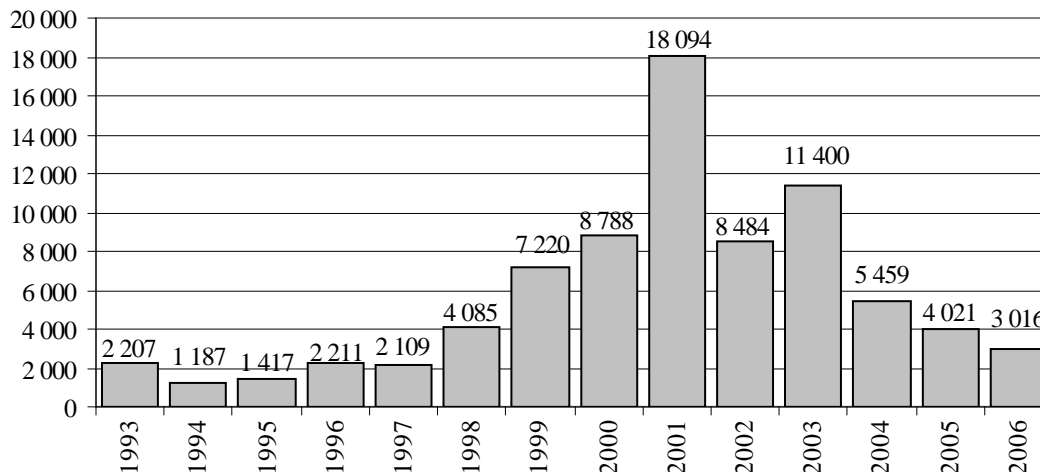
V roce 2006 obdrželo v ČR azyl 66 občanů Běloruska, 51 občanů Ruska, 31 občanů Ukrajiny a stejně tak občanů Kazachstánu. 7 azylů bylo uděleno občanům Arménie, stejně tak občanům Iráku a Somálska.

### 4. Cizinci studující na školách v ČR

V České republice navštěvovalo ve školním roce 2006/2007 školy 45 987 dětí, žáků a studentů - cizinců. Více než polovinu z nich (zhruba 25 tisíc) tvořili studenti vysokých škol, více než čtvrtina pak navštěvovala základní školu. Rozložení u cizinců se podstatně lišilo od rozložení českých studentů a žáků, kdy vysokou školu studovalo 15 % všech studujících občanů ČR, základní školu pak 40 %. Obecně cizinci výrazně více (oproti občanům ČR) studují na školách vysokých, výrazně méně na školách středních a základních. Možnost studovat na vysokých školách v České republice využívají zejména studenti ze Slovenska, Ruska, Ukrajiny, Vietnamu a Velké Británie. Fakt, že tak málo cizinců navštěvuje střední školu lze interpretovat v souvislosti s počty dětí v mateřských a základních školách: jedná se zřejmě o děti dlouhodobě nebo trvale usazených cizinců, většinou mladých, kteří se v ČR

začali usazovat a zakládat rodiny ve výraznější míře až od 90. let: Jejich děti jsou ještě v nižších typech škol, do věku středních škol teprve dorůstají.

Graf 5: Žadatelé o azyl v ČR podle roku zahájení řízení; 1993- 2006



Zdroj: OAMP MV ČR

#### 4. Cizinci studující na školách v ČR

V České republice navštěvovalo ve školním roce 2006/2007 školy 45 987 dětí, žáků a studentů - cizinců. Více než polovinu z nich (zhruba 25 tisíc) tvořili studenti vysokých škol, více než čtvrtina pak navštěvovala základní školu. Rozložení u cizinců se podstatně lišilo od rozložení českých studentů a žáků, kdy vysokou školu studovalo 15 % všech studujících občanů ČR, základní školu pak 40 %. Obecně cizinci výrazně více (oproti občanům ČR) studují na školách vysokých, výrazně méně na školách středních a základních. Možnost studovat na vysokých školách v České republice využívají zejména studenti ze Slovenska, Ruska, Ukrajiny, Vietnamu a Velké Británie. Fakt, že tak málo cizinců navštěvuje střední školu lze interpretovat v souvislosti s počty dětí v mateřských a základních školách: jedná se zřejmě o děti dlouhodobě nebo trvale usazených cizinců, většinou mladých, kteří se v ČR začali usazovat a zakládat rodiny ve výraznější míře až od 90. let: Jejich děti jsou ještě v nižších typech škol, do věku středních škol teprve dorůstají.

Naprostá většina dětí-cizinců na základních školách pocházela z Vietnamu (28 %), 22 % cizinců-žáků základních škol mělo státní občanství Ukrajiny. Vyšších počtů dosahovali žáci se státním občanstvím Slovenska (18 % žáků-cizinců na ZŠ) a Ruska (7 %).

Na vysokých školách se v akademickém roce 2006/07 nejčastěji jednalo o zahraniční studenty ze Slovenska (16 503 osob, 68 % cizinců na VŠ), Ruska (1 089 osob, 4 % cizinců na VŠ), Ukrajiny (760 osob, 3 %), Vietnamu (576 osob, 2 %) a Velké Británie (419 osob, 2 %).

#### 5. Cizinci, kteří nabyli státní občanství ČR

Počet cizinců, kteří nabyli státní občanství ČR, od roku 2001 pozvolna klesá, a to z 6 321 osob v roce 2001 na 2 346 osob v roce 2006. Výjimkou byl rok 2004, v němž státní občanství ČR nabylo 5 020 cizinců.

V roce 2006 tedy nabylo státního občanství České republiky 2 346 osob. Na základě zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství ČR ve znění pozdějších předpisů nabylo státní občanství celkem 2 141 osob. Z toho 1 536 osobám bylo státní občanství uděleno – nejčastěji bývalým občanům Ukrajiny (425 osob), Slovenska (181 osob), Rumunska (131 osob), Kazachstánu (129 osob),



Ruska (107 osob), dále pak bývalým občanům Polska (86 osob) a Arménie (61 osob). Zbýlých 605 osob nabylo na základě tohoto zákona státní občanství prohlášením – jednalo se o bývalé občany SR.

Podle zákona č. 193/1999 Sb. ve znění zákona č. 320/2002 Sb. – o státním občanství některých bývalých československých státních občanů nabylo v roce 2006 české státní občanství 205 osob.

## 6. Závěr

Veškeré statistické údaje týkající se cizinců v ČR jsou k dispozici na webové stránce ČSÚ, a to na následující adrese: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod>

(případně na [www.czso.cz](http://www.czso.cz) - oddíl Lidé a společnost - Cizinci v ČR).

Stránka rovněž obsahuje elektronickou podobu všech publikací, které ČSÚ o cizincích v ČR vydává, např. jsou zde k dispozici následující publikace:

*Cizinci v ČR*: publikace vydávaná ČSÚ každoročně od roku 2001. Vychází ze spolupráce s věcně příslušnými rezorty (MV ČR, MPSV ČR, MPO ČR, ÚIV, ÚZIS, MSp a s Komisí ministra práce a sociálních věcí ČR pro integraci cizinců, která projekt financuje. Údaje jsou členěny v sedm základních oddílů: demografické aspekty života cizinců, azyl a azylová zařízení, ekonomická aktivita cizinců, vzdělávání, kriminalita cizinců, zdravotní péče o cizince a nelegální migrace přes státní hranice ČR.

*Cizinci v regionech*: převážně datová publikace obsahuje základní informace o cizincích v ČR, a to s důrazem na regionální členění těchto údajů (tj. informace do úrovně okresů, resp. do úrovně správních obvodů v případě hlavního města Prahy).

*Život cizinců v ČR*: analytická publikace obsahující základní datové údaje o cizincích v co nejširších časových řadách. Zahrnutí jsou cizinci s povoleným pobytem na území ČR, ekonomicky aktivní cizinci v ČR a žadatelé o azyl. Součástí jsou profily pěti nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR, tj. Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Polska a Ruska. Poprvé je součástí publikace zařazení ekonomicky aktivních cizinců do kategorií OKEČ a KZAM.

### Adresa autora:

Jaroslava Steinbauerová, Mgr.

Sam. odd. specifických statistik obyvatelstva

Český statistický úřad

Na padesátém 81

100 82 Praha 10

[jaroslava.steinbauerova@czso.cz](mailto:jaroslava.steinbauerova@czso.cz)

# Štruktúrne charakteristiky prisťahovaných a sťahujúcich sa osôb v rámci Slovenska v období rokov 1996–2006

**Branislav Šprocha**

## Abstract

The study focuses at structural characteristics of immigrants and internal migrants in the Slovak Republic between the years 1996 and 2006. The emphasis is on the structure of population by age and sex, marital status, educational attainment and cause of migration.

**Key words:** *immigrants, internal migrants, age and sex structure, marital status, educational attainment, cause of migration*

## 1. Úvod

Migrácia osôb predstavuje v súčasnosti dynamický proces, ktorý výrazne ovplyvňuje sídelnú, demografickú i socioprofesnú štruktúru obyvateľstva. Dôsledky migračných pohybov sa v poslednej dobe čoraz častejšie vo zvýšenej miere prejavujú na trhu práce a výrazne ovplyvňujú stabilitu spoločnosti na všetkých úrovniach. Analýza migračných pohybov preto dostáva novú dimenziu. Zohráva tak nezastupiteľnú úlohu pri sledovaní novoformujúcej sa slovenskej spoločnosti.

Na problém migrácií môžeme pozerat' z viacerých uhlov pohľadu. Naším cieľom bude analyzovať vybrané štruktúrne charakteristiky osôb imigrujúcich na Slovensko a osôb zúčastňujúcich sa vnútorných migračných pohybov v období rokov 1996–2006. Našou snahou bude nielen tieto štruktúry analyzovať, ale nájsť rozdiely medzi imigrantmi a osobami sťahujúcimi sa v rámci Slovenska a popísať tiež dynamiku, s akou sa dané štruktúry menia v skúmanom období. Za týmto účelom sme vybrali ako hlavné sledované znaky: vek, pohlavie, rodinný stav, vzdelanie, dôvod migrácie a pre sledovanie dynamiky sme sledované obdobie 1996–2006 rozdelili do dvoch časových intervalov: 1996–2000 a 2001–2006.

## 2. Veková a pohlavná štruktúra

Veková štruktúra migrujúcich osôb má vo všeobecnosti zaujímavý tvar. Podmieňuje to predovšetkým intenzita migrácie, ktorá je rôzna v jednotlivých vekoch. Najvyššia je v produktívnom veku a smerom k poproduktívnemu veku klesá. Intenzita migrácie v detskej zložke závisí od typu migrácie. V prípade, že prevláda migrácia celých rodín, prípadne ich zlučovanie, zastúpenie detskej zložky narastá. Práve tieto znaky migrácie sa výrazne podpisujú pod atypickosť vekovej štruktúry migrantov.

Z pohľadu prisťahovaných osôb na Slovensko v oboch sledovaných obdobiach výrazne prevažovali osoby v produktívnom veku. Medzi rokmi 1996–2000 a 2001–2006 došlo k miernemu zvýšeniu podielu týchto osôb z celkového počtu imigrantov (zo 76,7 % na 78,5 %). Tento vývoj však nebol jednotný u oboch pohlaví. Kým u žien zastúpenie prisťahovaných v produktívnom veku kleslo (približne o 1,5 %; z 73,7 % na 72,2 %), u mužov táto zložka zaznamenala rast (z 79,5 % na 81,7 %).

Opačne reagovala detská zložka. Vo všeobecnosti podiel vzrástol o necelý jeden percentuálny bod na hodnotu o niečo vyššiu ako je 12 %. Zastúpenie mužskej zložky v predproduktívnom veku zaznamenalo pokles a u žien pomerne výrazný rast z 11,6 % na 15,5 %. Podiel osôb starších ako 65 rokov sa medzi sledovanými rokmi znížil u oboch pohlaví.

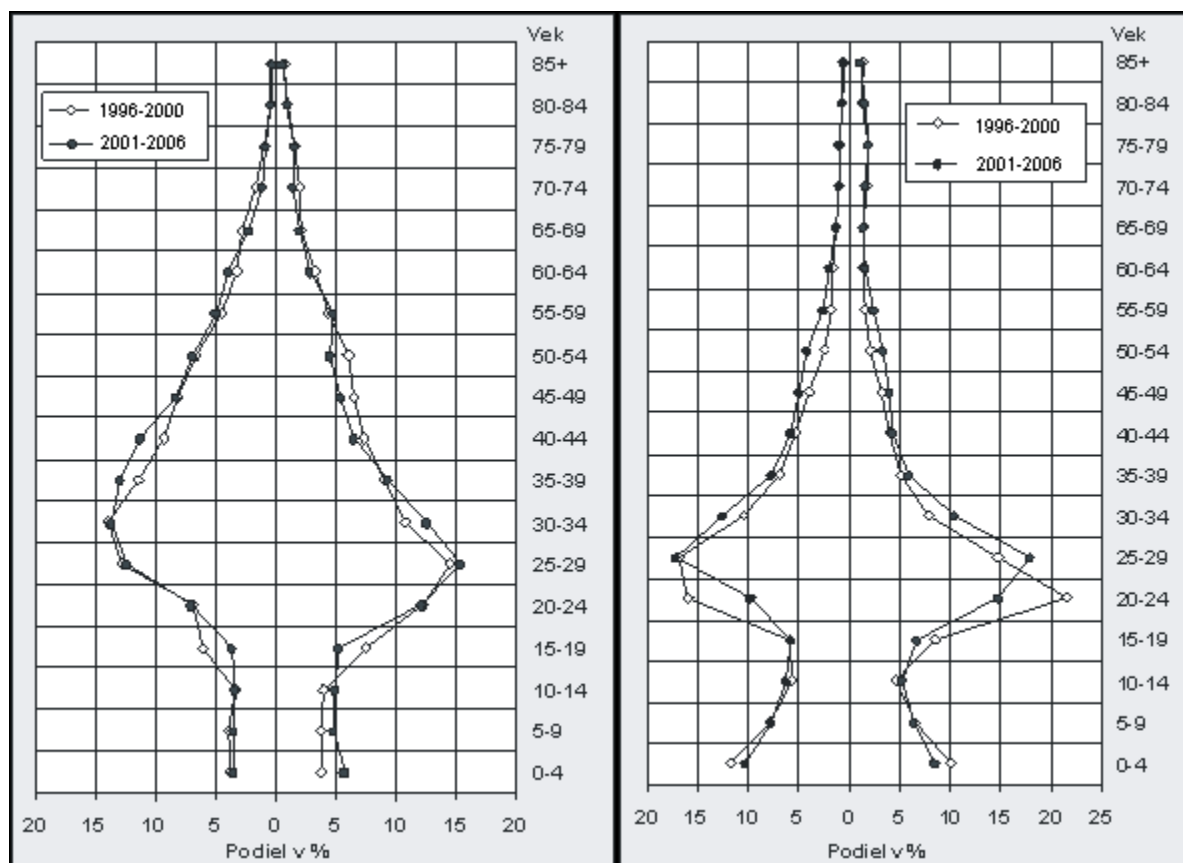
Celkovo môžeme povedať na základe priemerného veku pri prisťahovaní, že v mužskej zložke

dochádza k miernemu starnutiu imigrantov (priemerný vek sa zvýšil z 36 rokov na 36,5 roku) a u žien sa v sledovaných časových obdobiach priemerný vek mierne znížil z 34,8 roku na 33,3 roku.

Spomínané rozdiely sa odrážajú aj na vývoji intenzity imigrácie. U oboch pohlaví sa v rokoch 1996–2000 osoby vo veku 20–44 rokov podieľali na celkovej imigrácii približne 54 %. V rokoch 2001–2006 to bolo už 65 %. Najvýraznejšia intenzita imigrácie je u žien vo veku 20–34, u mužov je posunutá približne o 5 rokov do intervalu 25–39. Medzi sledovanými obdobiami však došlo k určitým miernym zmenám. Kým u žien sa intenzita výraznejšie koncentrovala do vekov 25–34, u mužov došlo k rozloženiu intenzity do viacerých vekových skupín (25–44 rokov).

Z pohľadu vývoja intenzity imigrácie v ďalších vekových skupinách môžeme povedať, že u mužov v detskej zložke intenzita poklesla vo všetkých vekoch. U žien bol naopak zaznamenaný pomerne vysoký nárast predovšetkým vo veku do 10 rokov. V produktívnej vekovej skupine nad 40 rokov sa u mužov intenzita imigrácie príliš nemenila. V ženskej zložke však došlo k poklesu vo vekovom intervale 40–54. V poproduktívnych vekových skupinách je možné sledovať mierny pokles intenzity migrácie.

Obr. č.1 a 2: Vývoj vekovej štruktúry imigrantov a osôb zúčastňujúcich sa vnútornej migrácie na Slovensku v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

V celom sledovanom období 1996–2006 z pohľadu pohlavia imigrantov pomerne výrazne prevažovali muži nad ženami. Priemerný index maskulinity sa za toto obdobie pohyboval na hladine 1249 prisťahovaných mužov na 1000 žien. Ten je zapríčinený predovšetkým vysoko pozitívnou maskulinitou v produktívnom veku (okrem 15–19 a 20–24 rokov). Naopak v predproduktívnom a tiež v poproduktívnom veku majú v štruktúre imigrantov prevahu ženy nad mužmi.

Veková štruktúra osôb zúčastňujúcich sa vnútornej migrácie medzi sledovanými obdobiami

1996–2000 a 2001–2006 vykazuje znaky starnutia, podobne ako celá populácia Slovenska. V prvom časovom intervale bol priemerný vek pri sťahovaní u mužov 27,3 roku a u žien 28,8 roku, v druhom období to bolo 29 rokov resp. 30,6 rokov. Tento fakt dokazujú aj intenzity vnútornej migrácie podľa hlavných vekových skupín. U oboch pohlaví došlo medzi jednotlivými obdobiami k nárastu podielu produktívnej a poproduktívnej vekovej skupiny oproti predproduktívnej. V rokoch 2001–2006 sa detská zložka podieľala necelými 22 % (oproti 23 %) na celkovej migrácii, produktívna takmer 69 % (oproti 68 %) a poproduktívna 9,4 % (oproti 8,8 %). Najvyššia intenzita vnútornej migrácie je v súčasnosti u mužov i žien vo veku 20–34 rokov, kedy sa sťahuje takmer 40 % mužov a 43 % žien. Ženská zložka si v období rokov 2001–2006 vytvorila maximum v dvoch vekových intervaloch 20–24 a 25–29 rokov. U mužov sa v tom istom období maximum presunulo do jedného vrcholu 25–29 rokov. Vo všeobecnosti môžeme pozorovať v sledovaných obdobiach nárast intenzity u oboch pohlaví vo všetkých vekoch vo vekovej skupine 25–64 rokov. Oproti vekovej štruktúre imigrantov sa veková štruktúra osôb zúčastňujúcich sa vnútornej migrácie odlišuje vyššou intenzitou v najnižších vekových skupinách (predovšetkým 0–4 rokov) a nižšou intenzitou migrácie osôb vo veku nad 35 rokov.

Okrem toho sa vnútorná migrácia odlišuje aj pomerom migrujúcich mužov a žien. Ako sme vyššie uviedli, v procese zahraničnej imigrácie prevažovali v sledovanom období muži. V procese vnútornej migrácie majú prevahu ženy. Priemerný index maskulinity sa v rokoch 1996–2006 pohyboval na hranici 970 mužov na 1000 žien. Muži sa vnútornej migrácii intenzívnejšie zúčastňujú len v najmladších vekových skupinách 0–14 rokov a vo vekovej skupine 30–54 rokov.

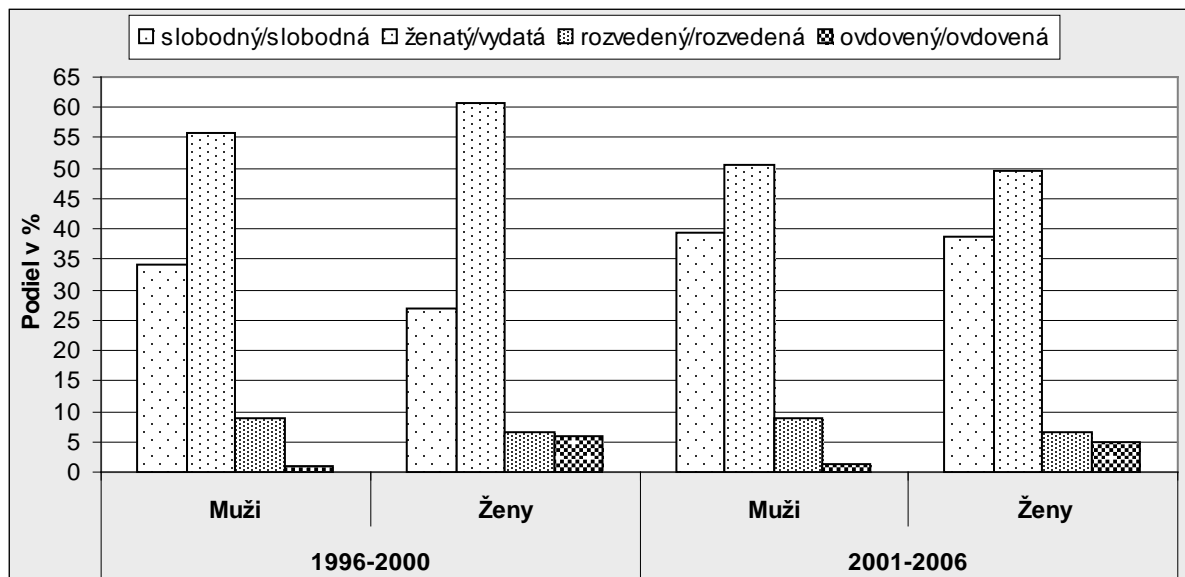
### 3. Rodinný stav

Z pohľadu rodinného stavu v oboch sledovaných obdobiach prevládali vydaté resp. ženaté osoby. Medzi obdobiami 1996–2000 a 2001–2006 došlo k pomerne výraznému poklesu ich zastúpenia u oboch pohlaví z celkovej imigrácie. Kým v prvom období u mužov predstavovali ženatí imigranti takmer 56 %, v druhom to už bolo len necelých 51 %. V ženskej časti populácie bol tento prepad ešte markantnejší (zo 60 % na 50 %). Tento pokles bol zaznamenaný na úkor skupiny slobodných osôb, ktorá v sledovaných obdobiach zaznamenala výrazný nárast (u mužov takmer o 6 % a u žien o viac ako 12 %). V súčasnosti slobodní muži predstavujú približne 40 % a slobodné ženy 39 % zo všetkých imigrantov. Zastúpenie rozvedených a ovdovených na imigrácii sa medzi jednotlivými obdobiami výrazne nezmenilo. Len u ovdovených žien došlo k poklesu o jeden percentuálny bod (pozri obr. č.3).

Z pohľadu vnútornej migrácie najvyššiu intenzitu zaznamenali u oboch pohlaví slobodné osoby, resp. osoby žijúce v manželstve. Spolu predstavujú takmer 90 % z celkového objemu migrantov v rámci Slovenska. Medzi sledovanými obdobiami došlo k určitým zmenám v relácii týchto znakov. Kým v prvom období u mužov i žien prevažovali vydaté resp. ženaté osoby, v rokoch 2001–2006 sa už u mužov najčastejšie sťahovali slobodní a u žien sa rozdiel pomerne výrazne znížil. Určité zmeny môžeme tiež vidieť aj u rozvedených, ktoré svoju intenzitu sťahovania mierne zvýšili (pozri obr. č. 4).

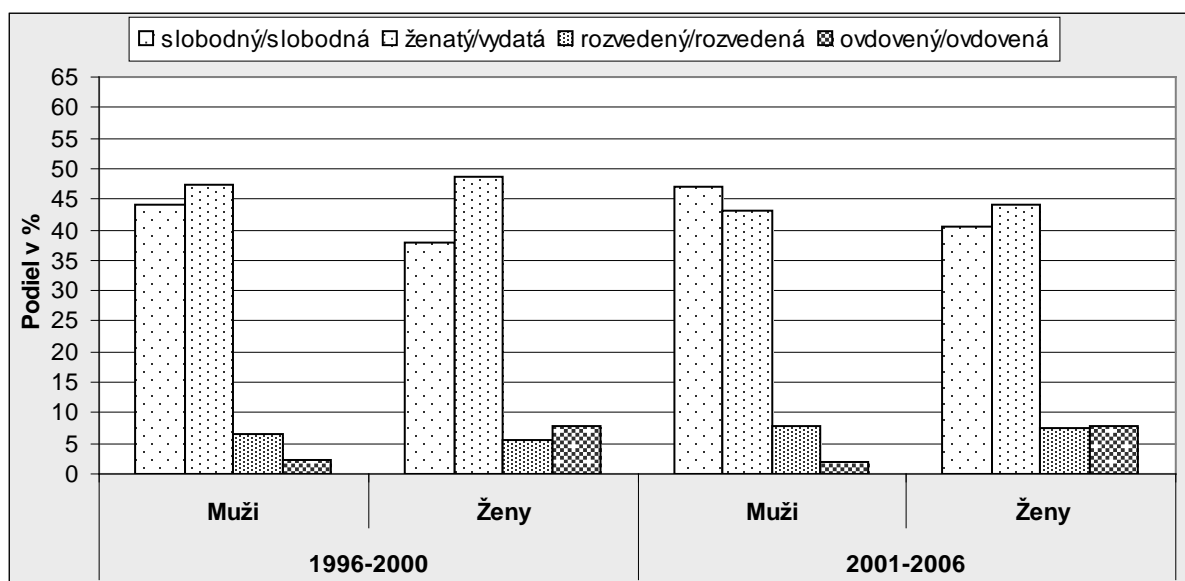
V rokoch 2001–2006 sa na vnútornej migrácii z celkového objemu migrujúcich osôb zúčastnilo 47 % slobodných mužov, 41 % slobodných žien, 43 % ženatých mužov a 44 % vydatých žien, necelých 8 % rozvedených mužov i žien a 2 % tvorili ovdovení muži a asi 8 % ovdovené ženy.

Obr. č. 3 Rodinný stav imigrantov na Slovensku v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

Obr. č. 4: Rodinný stav osôb zúčastňujúcich sa vnútornej migrácie na Slovensku v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

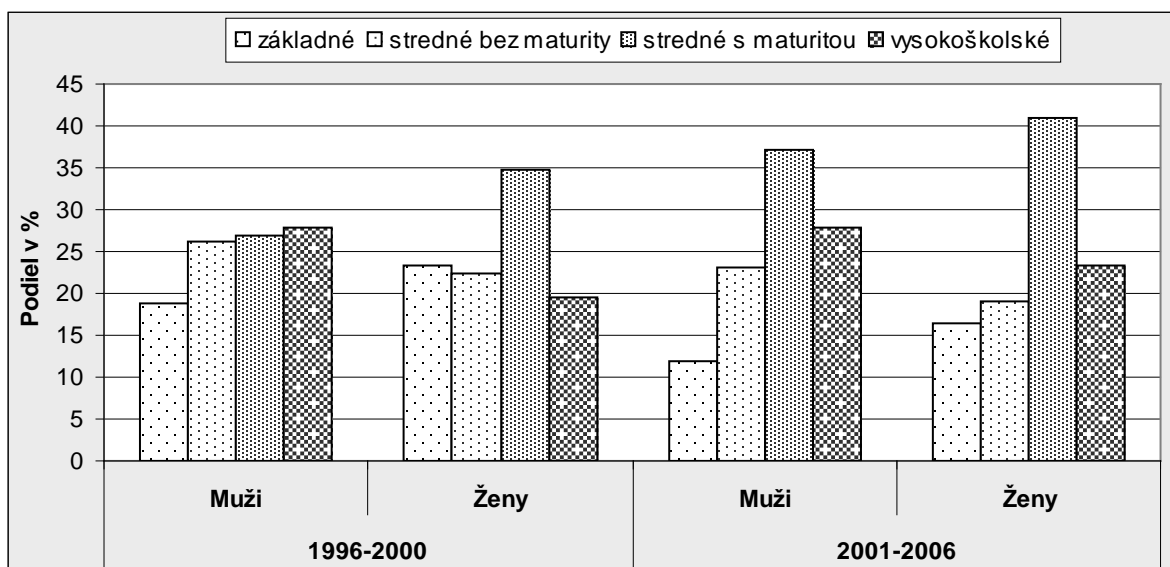
#### 4. Úroveň vzdelania

Hlavným trendom, ktorý je možné vidieť u migrantov v rámci Slovenska i prisťahovaných na Slovensko, je rast ich vzdelanostnej úrovne. Medzi sledovanými obdobiami sa znížil podiel osôb so základným a stredoškolským vzdelaním bez maturity a naopak vzrástol podiel osôb s úplným stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním.

Pri porovnaní prisťahovaných a sťahujúcich sa osôb v rámci územia Slovenska z pohľadu ich vzdelanostnej úrovne môžeme konštatovať, že na Slovensko imigrujú osoby s výrazne vyšším vzdelaním. Podiel vysokoškolákov sa pohybuje okolo 25 % a osôb s úplným stredoškolským vzdelaním na hranici 40 %. Určité rozdiely je možné pozorovať aj medzi pohlaviami. U imigrantov je viac-menej pomer medzi osobami, ktoré dosiahli úplné stredoškolské a vyššie vzdelanie a osôb, ktoré majú stredoškolské bez maturity resp. základné u oboch pohlaví približne rovnaký (65 % pripadá na

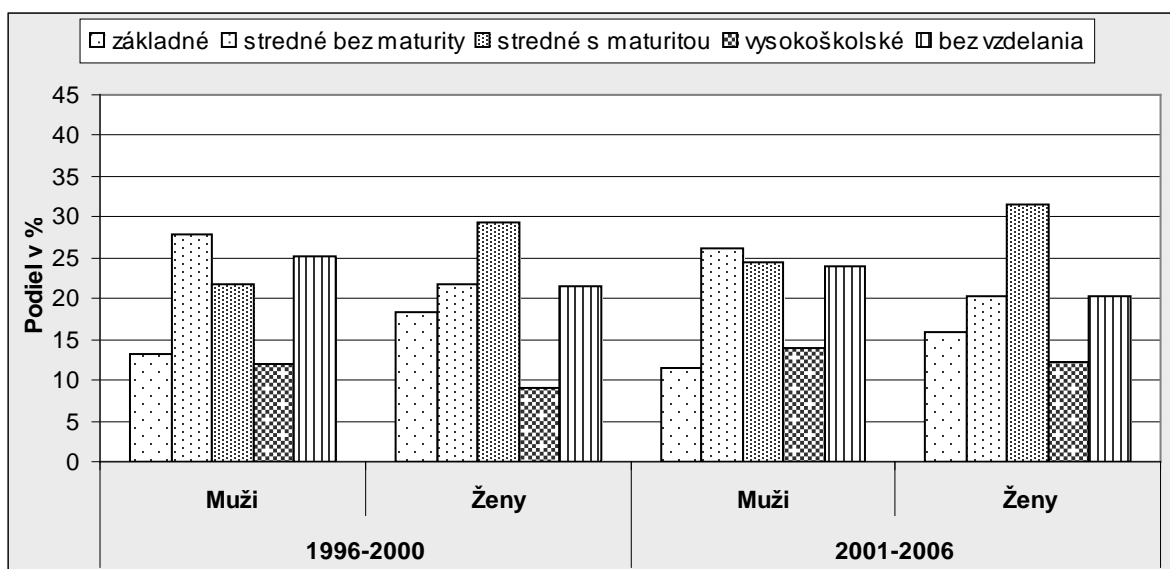
úplné stredné a vysokoškolské a 35 % na nižšie vzdelanie). U osôb zúčastňujúcich sa vnútornej migrácie pripadá na stredoškóľakov s maturitou a vysokoškóľakov u mužov 38 % a u žien 33,5 %. Pri hodnotení vzdelanostnej úrovne osôb sťahujúcich sa v rámci Slovenska sa zvlášť vyčleňuje skupina osôb bez vzdelania, ktorá tvorí približne pätinu z celkového objemu migrácie. Ide o osoby, ktoré sú väčšinou mladšie ako 15 rokov, a preto ešte z klasicky ponímaného modelu zisťovania vzdelanostnej úrovne nemohli ukončiť ani základnú školu (pozri obr. č. 6).

Obr. č. 5: Vzdelanostná štruktúra imigrantov na Slovensku v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

Obr. č. 6: Vzdelanostná štruktúra na Slovensku v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

## 5. Dôvody migrácie

Z migračných štatistík vyplýva, že hlavným dôvodom, prečo sa osoby sťahujú v rámci územia Slovenska, sú v súčasnosti u oboch pohlaví bytové dôvody. Tie uviedlo približne 36 % migrantov. Ako druhý najčastejší dôvod sa uvádzal v danom období nasledovanie rodinného príslušníka (u oboch pohlaví 28 %). Potom nasleduje skupina iných dôvodov (asi 17 %) a napokon sobáš (6 % u mužov

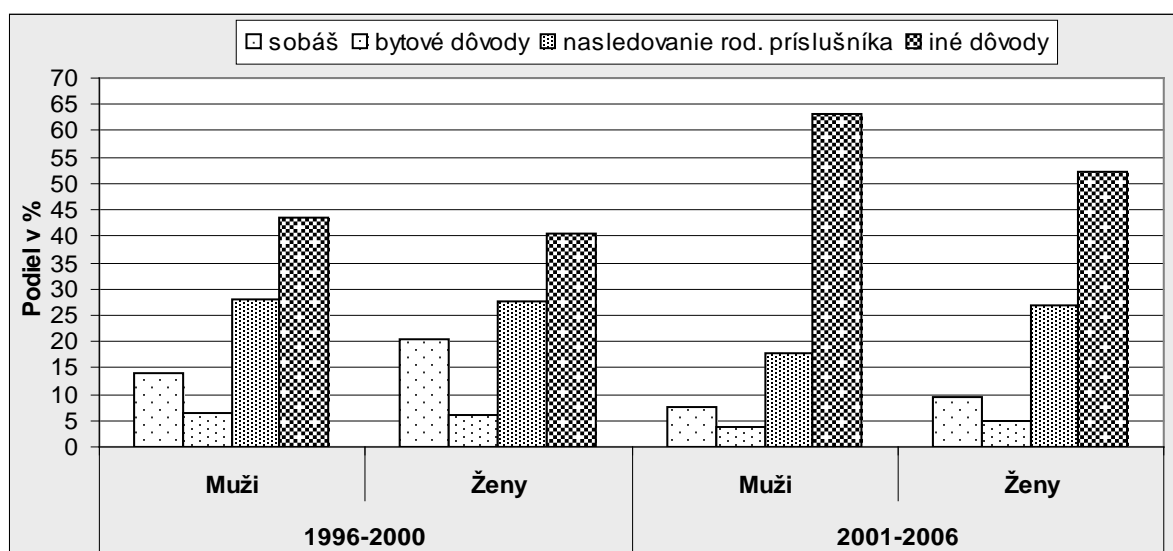
a 10 % u žien). Celkovo tieto štyri skupiny dôvodov pokrývajú viac ako 90 % z celkového objemu vnútornej migrácie.

Z pohľadu dynamiky uvádzaných dôvodov v sledovaných obdobiach poklesol podiel sobášov a nasledovanie rodinného príslušníka. Naopak svoju váhu zvýšili predovšetkým bytové príčiny a skupina iných dôvodov (pozri obr. č.7).

Hlavným dôvodom príchodu imigrantov na Slovensko je kategória tzv. iných dôvodov. Tá pokrýva u mužov viac ako 63 % imigrácií a u žien 52 %. Ako druhý dôvod v poradí je nasledovanie rodinného príslušníka. U mužov ho zvolilo pri prisťahovaní v rokoch 2001–2006 približne 18 % imigrantov a u žien asi 27 %. Oproti predchádzajúcemu sledovanému obdobiu 1996–2000 je to u mužov pokles o takmer 10 % (pozri obr. č. 8).

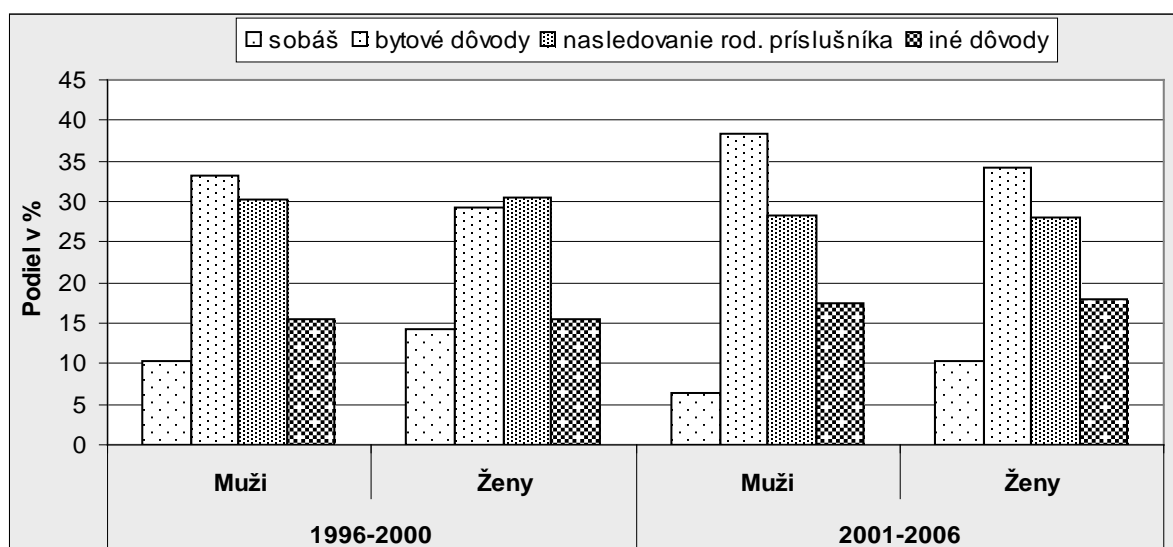
Ostatné dôvody prisťahovania na Slovensko majú podiel menší ako desať percentuálnych bodov. K tým významnejším spadá ešte sobáš (8 % mužov a 9 % žien; pokles o 7 resp. 11 %) a bytové dôvody (4 % mužov a 5 % žien).

Obr. č. 7: Štyri najčastejšie uvedené dôvody imigrácie na Slovensko v rokoch 1996–2006



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

Obr. č. 8: Štyri najčastejšie uvedené dôvody vnútornej migrácie na Slovensku v rokoch 1996–2005



Zdroj: Pohyb obyvateľstva v SR v roku 1996–2006, vlastné výpočty

## **6. Záver**

Migračné pohyby predstavujú značne komplikovaný fenomén, ktorého dynamika a váha neustále rastie. Na migráciu je možné nazerať z rôznych uhlov pohľadu. Jedným z nich je analyzovať štruktúrne charakteristiky osôb zúčastňujúcich sa migračných pohybov. Myslíme si, že dôležitou úlohou je nielen poznať, koľko osôb migruje, ale tiež poznať, o akých ľuďoch ide a kvôli akým príčinám sa rozhodli zmeniť svoje trvalé bydlisko. Odpoveď na otázku kto a prečo migruje, prináša nielen samotnú informáciu, ale umožňuje na základe tejto informácie riešiť vzniknutú situáciu a promptne na ňu reagovať.

## **Literatúra**

Pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike v roku 1996–2006

## **Adresa autora**

Branislav Šprocha, Mgr.

INFOSTAT – VDC

Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava

sprocha@infostat.sk



# Akú migračnú politiku pre Slovensko?

**Branislav Šprocha**

## Abstract

The study analyses migration policies in the Slovak Republic in three parts. First, we look at trends in migration policies and we survey legal regulations, which had direct impact on mechanical movement and placement of the population in 1918–2002. In second step, we include present conceptual frame of the current migration policy in Slovak republic, which was declared in 2002. Perhaps, we analyse the legal migration. And last, we present our opinion on migration policy in Slovakia and try to answer to the question: Which migration policy does Slovakia need?

**Key words:** *migration policies, conceptual frame of migration policy, type of migration policy*

## 1. Úvod

Migračné pohyby predstavujú dôležitú súčasť regionálnych procesov formujúcich organizáciu spoločnosti. Migrácia svojou komplexnou podmienenosťou predstavuje dôležitý faktor ovplyvňujúci demografické, socioekonomické či sídelné štruktúry. Je procesom, ktorého váha v spoločnosti neustále rastie. Práve preto je potrebné, aby aj slovenská spoločnosť zaujala k tomuto fenoménu určité stanovisko a formulovala ho v podobe jasne stanovenej migračnej politiky.

## 2. Migračná politika Československa v rokoch 1918–1938

Migračná politika v prvej Československej republike bola integrálnou súčasťou populačnej politiky nového štátu. Vyznačovala sa dvomi, v podstate protichodnými zámermi.

Na jednej strane formou ucelenej koncepcie pronatalitných opatrení sa snažila o podporu rodín. Na strane druhej umožňovala do značnej miery emigráciu svojho obyvateľstva pri výraznom obmedzovaní imigrácie.

Cieľom populačnej politiky bolo posilnenie československej národnosti v mladej republike. Tento cieľ však bol ovplyvnený neschopnosťou vtedajšej ekonomiky využiť pracovné zdroje, čoho výsledkom bola pomerne rozsiahla emigrácia.

Prvý zákon zaoberajúci sa migráciou vznikol už rok po skončení vojny. Zákon č. 181/1919 Zb. *O obmedzení práva sťahovacieho* pôsobil na vnútorné sťahovanie. K zmene bydliska (z obce do obce) musel občan obdržať povolenie od obecného úradu. Žiadosti sa posudzovali vzhľadom na bytovú situáciu v obci, pričom osoba musela deklarovat' nutnosť presídlenia do obce. Zákon sa nevzťahoval na osoby pracujúce v štátnej sfére a na zamestnancov železníc. V roku 1921 bol tento zákon rozšírený o ďalšiu skupinu osôb, na ktoré sa nevzťahoval (napr. študenti, robotníci a zamestnanci sťahujúci sa do služobných bytov) a okrem toho bol určený zoznam obcí, ktorých sa netýkal (išlo o veľké mestá).

Z pohľadu zahraničnej migrácie bol najdôležitejší zákon č. 71/1922 Zb. *O vysťahovalectve*. Jeho základnou ideou bolo, že vysťahovanie je v medziach zákona úplne slobodné a nemá za následok stratu občianstva. Zákon vo svojej podstate neobmedzoval emigráciu, no reguloval najímanie pracovnej sily do zahraničia.

Hlavnou myšlienkou opatrení pôsobiacich na prisťahovalectvo bola ochrana domáceho trhu práce. Veľkou mierou k tomu prispel zákon č. 39/1928 Zb. *O ochrane domáceho trhu*. Jeho hlavnými nariadeniami boli:

- zamestnať cudzinca bolo možné len na zvláštne povolenie,
- ak sú na to zvláštne národohospodárske dôvody,

- nie je možné na prácu získať domáce sily,
- existujú mimoriadne rodinné alebo osobné dôvody.

Pobyt cudzincov na území republiky reguloval zákon z roku 1935 (č. 52/1935 Zb.). Podľa neho cudzinci starší 14 rokov, ktorí sa chceli zdržať na území štátu viac ako dva mesiace, museli na to získať povolenie. Ak sem prišli pracovať, toto povolenie bolo potrebné mať už od začiatku svojho pobytu.

### 3. Opatrenia pôsobiace na migráciu v rokoch 1945–1993

Podľa Koubka (1981) môžeme opatrenia pôsobiace na migráciu a rozmiestnenie obyvateľstva rozdeliť do dvoch skupín. Prvú predstavovali opatrenia s hlavným cieľom dosídlieť pohraničie po odsunutých Nemcoch a Maďaroch. Hlavnými nástrojmi boli dosídľovacie príspevky, diferencované mzdy a bytová politika.

Opatrenia druhej skupiny reagovali na potrebu prebudovať hospodársku štruktúru štátu. Snažili sa stimulovať pohyb obyvateľstva do centier ťažobného a ťažkého priemyslu. Rozvoj priemyselnej výroby v menších a stredných mestách pôsobil na odchod obyvateľstva z poľnohospodárskeho rurálneho vidieka do miest. Naproti tomu existovala snaha obmedzovať sťahovanie ľudí do veľkomiest (predstavy o rovnomernom osídlení).

Na rozmiestnenie a stabilizáciu pracovných síl mali pôsobiť rôzne formy stabilizačných a náborových príspevkov, napr. pridelenie bytov z podnikovej výstavby, pôžičky s odpisom po odpracovaní určitého počtu rokov a pod.

Migračná politika sa v tomto období nerozvinula do takej šírky ako iné politiky. V podstate neexistovala žiadna celoštátna koncepcia osídlenia, ale skôr išlo o koncepcie pre jednotlivé územia.

### 4. Migračná politika Slovenskej republiky

Vznik Slovenskej republiky priniesol so sebou okrem problémov súvisiacich s riadením nového štátu aj problém migrácie osôb. Základný postoj k tejto problematike zaujalo Slovensko v *Zásadách migračnej politiky Slovenskej republiky* z roku 1993. V nich sa až do roku 2005 odvíjal nielen obsah, ale aj formy a metódy realizácie migračnej politiky.

Vstup Slovenska do Európskej únie podmienil rozsiahle zmeny v riešení danej problematiky s cieľom vytvoriť jednotnú migračnú a azylovú politiku členských štátov EÚ.

V súvislosti s týmito požiadavkami vznikol komplexný dokument *Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky* (z roku 2005). Na základe tejto koncepcie sa až do roku 2010 bude zabezpečovať koordinovaný postup jednotlivých subjektov podieľajúcich sa na migračnej politike.

Základnou ideou politiky v oblasti legálnej migrácie je, že sa v migračnej politike nebudú klásť žiadne prekážky cudzincom pri uplatňovaní práva vstupu na územie Slovenska, práva voľného pohybu po svojom území a práva opustiť toto územie za stanovených podmienok. Opatrenia podmieňujúce vstup cudzincov na územie Slovenska musia vychádzať nielen z právnych podmienok, ale najmä z ekonomických a sociálnych možností štátu.

Koncepcia si v tejto súvislosti uvedomuje dôležitosť vzniku akčného plánu, ktorý by riešil problematiku legálnej migrácie spolu s možnosťami ich prijímania. V tejto oblasti bude potrebné venovať zvýšenú pozornosť nasledujúcim oblastiam:

- vzdelávanie
- zamestnávanie
- ubytovanie
- zdravotné a sociálne zabezpečenie

## 5. Akú migračnú politiku pre Slovensko?

Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky predstavuje významný dokument, ktorý na imigračnú, azylovú a integračnú politiku pozerá z viacerých uhlov pohľadu. Aj napriek jeho nesporne vysokej hodnote nedáva jasnú odpoveď na otázku akú migračnú politiku má Slovensko zaujať. Aký bude oficiálny postoj štátu voči migrantom – antiimigračný, proimigračný alebo neutrálny? Ktoré zo zložiek migračného pohybu bude krajina preferovať – väčší počet udelených azylov, tvrdší boj s nelegálnou migráciou, legalizácia pobytu nelegálnych migrantov, zvýšené úsilie o naturalizáciu cudzincov, boj proti sociálnej exklúzii migrantov v spoločnosti alebo podporu legálnej migrácie za prácou a za účelom zjednotenia rodín? Ďalšou otázkou je, akú úlohu bude konštituovaná migračná politika zohrávať v ekonomickom, sociálnom, kultúrnom a demografickom vývoji.

V súčasnej dobe v niektorých krajinách EÚ (napr. Veľká Británia, Holandsko) dochádza k výraznému prehodnocovaniu modelu založeného na rešpektovaní kultúrnej odlišnosti a začína sa dávať dôraz na individuálnu občiansku integráciu a osobnú zodpovednosť tých, ktorí sa chcú v novej krajine usadiť. Za touto zmenou postojov pravdepodobne stojí proces segregácie prisťahovalcov a vznik etnických subkultúr so svojimi negatívnymi javmi.

Ako predísť takýmto problémom? Je vôbec vhodné pre Slovensko zaujať aktívnu imigračnú politiku? Demografický vývoj na Slovensku v dôsledku zmien v reprodukcii predznamenáva, že môžeme v najbližších rokoch očakávať výrazné problémy. Ich dopady by čiastočne mohla zmierniť aktívna imigračná politika založená na určitom výbere „vhodných“ imigrantov. Tento „výber“ by bol založený na vopred stanovených kritériách, ktoré by flexibilne reagovali na potreby a možnosti štátu, jeho trhu, sociálneho a zdravotného zabezpečenia i schopnosti absorbovať ďalších imigrantov, často prichádzajúcich z úplne odlišného prostredia. V tomto ohľade sa ako najvhodnejšia javí riadená imigračná politika s možnosťou zmien nastavených pravidiel podľa vyššie uvedených príčin.

Výberom a prijatím imigranta na územie Slovenska sa však rámec migračnej politiky nesmie uzavrieť. Kľúčovou úlohou je zapojiť imigranta do spoločnosti ako jej organický a dobre fungujúci prvok. Tento proces samozrejme závisí od mnohých faktorov, napr. od kultúrneho prostredia, v ktorom imigrant vyrastal, od jeho jazykových znalostí, vzdelania, socioekonomických možností na Slovensku, od toho, či v cieľovej krajine žijú jeho príbuzní, príslušníci jeho komunity a pod. Preto by mala migračná politika, resp. jej širší rámec, dokázať flexibilne reagovať na potreby imigranta. Mala by mu umožniť získať základy slovenského jazyka tak, aby sa dokázal dohovoriť a vybaviť na úradoch potrebné záležitosti bez prítomnosti tretej osoby, dostať znalosti o kultúre, právnom poriadku, dejinách, spoločenských zvyklostiach. Tieto nadobudnuté zvyklosti by mali byť následne testované a spolu s príslubom rešpektovania základných noriem a hodnôt krajiny by malo dôjsť k snahe o uplatnenie na trhu práce (pravdepodobne asistovanej) samozrejme so vstupom do sociálneho a zdravotného poistenia.

Základom by tak nebola myšlienka úplnej asimilácie, ale začlenenia do spoločnosti bez hrozby sociálnej exklúzie. Samozrejme tieto kroky si vyžadujú nemalé investície, čo bude potrebné vysvetliť aj daňovým poplatníkom. Preto dôležitou úlohou migračnej politiky by mala byť aj edukácia slovenskej verejnosti o potrebách migračnej politiky.

Migračná politika by sa však nemala zamerať len na imigráciu osôb. Mala by si jasne stanoviť kritériá a predstavy v oblasti emigrácie a vnútornej migrácie. Predovšetkým by malo byť hlavnou úlohou Slovenska vytvoriť podmienky pre kvalifikovanú pracovnú silu doma, aby tá nemusela odchádzať do zahraničia. Ďalej vytvoriť predpoklady a podporovať niektoré formy pracovnej migrácie, napr. výmenné pobyty, krátkodobé stáže a pod. V neposlednom rade je dôležitou tiež vnútorná migrácia a jej možnosti. Pravdepodobne hlavnou úlohou vnútornej migračnej politiky by malo byť zlepšenie podmienok a možností ľudí migrovať za prácou napr. v spolupráci s vhodnou bytovou politikou za asistencie zamestnávateľa. Tieto problémy sú však širšieho rázu, aké je schopná

poňať len samotná migračná politika, a preto hlbšia spolupráca bude nevyhnutnou podmienkou pre úspešné riešenie danej problematiky.

Samozrejme jasne formulovaná migračná politika má svoje neistoty a riziká. Vhodným nastavením všetkých jej parametrov spolu s obohatením sa o skúsenosti iných krajín s dlhodobými skúsenosťami v tejto oblasti je možné tieto riziká minimalizovať.

## 6. Záver

Podľa našich predstáv by migračná politika mala byť súčasťou celej populačnej politiky budovanej na dlhší časový horizont (50-60 rokov ?). Mala by sa zamerať na budúcnosť krajiny pri pôsobení špeciálnych podmienok a prístupov k jej tvorbe. Predstavuje nielen politickú otázku, ale treba si uvedomiť, že je tiež otázkou ekonomickou, spoločenskou i demografickou. Cieľom celej populačnej politiky by malo byť vytvorenie stabilnej vekovej štruktúry bez väčších zárezov vo vekovej pyramíde zapríčinených pôrodnosťou, úmrtnosťou alebo migračnými vlnami, a tiež predĺžiť život občanom v dobrom zdravotnom stave (nepridávať len roky k životu, ale tiež život k rokom). Okrem toho je potrebné si uvedomiť, že cesta nevedie cez kvantitu, ale kvalitu, teda nie je až tak dôležitý počet obyvateľov, ale skôr ich štruktúrne charakteristiky.

Imigračná politika je citlivou témou, ktorá sa na verejnosti stretáva s emotívnymi ohlasmi. Slovenská spoločnosť v súčasnosti pravdepodobne nie je pripravená žiť s väčším počtom etnicky, kultúrne a nábožensky odlišných obyvateľov. Preto pokladáme za potrebné vytvoriť a uskutočniť programy v oblasti posilňovania vedomia občianskej spoločnosti o sociálnych a ekonomických dôsledkoch migrácie. Dôležitou súčasťou je tiež pripraviť balík opatrení, ktorého hlavným zmyslom by bolo začlenenie imigranta do ekonomického a spoločenského života bez rizika sociálnej exklúzie.

### Zoznam použitej literatúry:

- Divinský, B. 2007. Vybrané problémy zahraniční migrace na Slovensku v súčasnosti. In: [www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1995751](http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1995751).
- Koubek, J. 1981. Populační politika Československé republiky v letech 1945–1980. Demografie, č.1, s. 32.
- Koubek, J. 1980. Populační politika v právních předpisech Československé republiky v letech 1918–1938. Demografie, č. 2, s. 126.
- Rabušic, L. 2005. Jaká imigrační politika České republiky? In: [www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957110](http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957110)
- Koncepcia migračnej politiky Slovenskej republiky. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2005. In: [www.minv.sk/mumvsr/koncepcia.htm](http://www.minv.sk/mumvsr/koncepcia.htm),

### Adresa autora:

Branislav Šprocha, Mgr.  
 INFOSTAT – VDC  
 Dúbravská cesta 3, 845 24 Bratislava  
 sprocha@infostat.sk

# Riešenie problémov nelegálnej migrácie v rámci schengenského priestoru

**Alexander Thurzo**

## Abstract

Terrorist attacks in Madrid, London, ethnic riots in France, were immediate impulse to re-evaluate actual immigration policy in several states EU as well as on the level of the union's bodies. Unexpected aggression and hostile attitudes of so-called third generation of immigrants towards the host countries showed the inefficiency of the integration process. This input summarizes the concept of the EU in specific areas and points on the risks emerging due to inconsistency of the migratory policy of the EU in schengen area.

**Key words:** *Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking, Schengen area, Border control, Border surveillance, Facilitators*

## 1 Úvod

Za jeden zo základných problémov v súčasnom procese zjednocujúcej sa Európy sa považuje migrácia obyvateľstva, ktorá sa v budúcnosti stane výrazným determinantom politickoekonomických procesov v únii. Existujú vážne predpoklady na to, že migrácia bude ovplyvňovať celkové medzinárodnopolitické dianie. Fenomén migračných prúdov a najmä nelegálnej migrácie, sa v súčasnosti stal faktorom vývoja pomerov v EÚ ale i v USA, Kanade či v Austrálii. Kritici poukazujú na skutočnosť, že nekoncepčné či vágne riešenie problémov za posledných 50 rokov má vážne dôsledky v súčasnosti. Ukázalo sa, že štáty, alebo ich regióny, ktoré podcenili túto problematiku veľmi dramaticky pociťujú dôsledky takejto politiky. Nejde len o zhoršenie verejnej bezpečnosti a zákonnosti ale aj tak závažných spoločenských a hospodárskych dôsledkov, ktoré často smerujú k úpadku celých oblastí.

V danom rozsahu príspevku stručne charakterizujeme riešenie problémov nelegálnej migrácie, ktoré vyústili do novej migračnej politiky EÚ s koncentráciou na opatrenia v rámci schengenského systému.

## 2 Obmedzovanie legálnej migrácie ako faktor zosilňujúcej sa nelegálnej migrácie

Jednou z hlavných príčin doterajšej podpory legálnej migrácie v rámci EÚ sú tradičné ekonomické záujmy členských štátov a obavy z perspektívne nepriaznivých dôsledkov zlého demografického vývoja v štátoch EÚ. Silné migračné vlny do západoeurópskych štátov v 50-tych rokoch minulého storočia pomohli k rýchlemu rastu prosperity EHS. Bývalí Gastarbeitri v Spolkovej republike Nemecko nahradili po 2. svetovej vojne nielen deficit mužskej pracovnej sily v dôsledku vojnových strát ale svojou pracovným nasadením prispeli k vytvoreniu tzv. hospodárskemu zázraku v povojnovom Nemecku. V celej západnej Európe išlo predovšetkým o málo kvalifikovaných pracovníkov, ktorí boli ochotní pracovať v horších pracovných podmienkach za nižšie mzdy a nevyvolávali sociálne nepokoje ako organizované robotníctvo v týchto štátoch. V ďalšom období ako stimul v prospech ďalšej migrácie do európskeho priestoru sa do popredia dostal fenomén klesajúcej pôrodnosti, ktorý spôsobuje vážne ohrozenie tradičného európskeho bismarckovského sociálneho systému. V rokoch 1990-1995 pôrodnosť v EÚ vzrástla iba o 0,4 percenta. Prognózy naďalej predpokladajú úpadok prirodzeného nárastu obyvateľstva. Krajiny EÚ budú musieť v konečnom dôsledku riešiť otázku importu pracovnej sily. To by znamenalo, že ak sa má udržať počet

obyvateľstva v produktívnom veku na určitej prijateľne stabilnej úrovni, počet imigrantov v nasledujúcich rokoch by sa mal prudko zvyšovať. Ako sa však ukazuje ani rast migračných prúdov<sup>31</sup> tento problém nerieši. Argumentuje sa tu existujúcimi prepočtami, že sociálne investície do zvýšenia natality pôvodného obyvateľstva by poskytli väčšiu pridanú hodnotu ako je prínos z legálnej migrácie. Navyše aproximácia doterajšieho štatistického vývoja ukazuje, že v roku 2025 by už ani migrácia nevyvážila prirodzený úbytok obyvateľstva, ak by sa zachovali súčasné proporcie vývoja a neprijali by sa efektívne opatrenia na zmenu demografickej situácie. Napriek uvedenému v rámci EÚ prevláda naďalej liberálny postoj ku rastu počtu migrantov do EÚ, ktorý sa považuje zatiaľ za nástroj riešenia zlého demografického vývoja v EÚ<sup>32</sup>.

Problémy integrácie migrantov nespočívajú len v pomerne vysokých nákladoch pri ich vybavení potrebnou kvalifikáciou (vzhľadom na všeobecný pokles dopytu po nekvalifikovaných pracovných silách), ale aj v ich kultúrnej, sociálnej a spoločenskej integrácii do spoločnosti. Dôsledkom neúplnej integrácie je riziko vytvárania uzavretých etnických spoločenstiev izolovaných od ostatnej spoločnosti. Integročné opatrenia majú dosiahnuť pozitívne prispôsobovanie sa imigrantov spoločnosti a prispievať k jej hodnotovému obohacovaniu vyplývajúcejmu z ich vlastných kultúrnych a spoločenských tradícií.

### 3 Faktory ilegálnej migrácie

Pozornosť na tento fenomén upútali medializované udalosti spojené s teroristickými útokmi v Madride a Londýne, s vraždou režiséra van Goga v Holandsku a s etnickými nepokojmi vo Francúzsku, hroziacimi prerásť aj do okolitých štátov.

Príčiny explózie ilegálnej migrácie bezprostredne spočívajú v silnej ekonomickej polarizácii sveta. Charakteristickou črtou krajín hospodárskej periférie je politická a ekonomická nestabilita, všestranne nízka životná úroveň, ale najmä nezvládnuteľný demografický vývoj, čo vytvára výbušné prostredie pre ďalšie konflikty na regionálnej i medzinárodnej úrovni. V mnohých týchto krajinách žijú celé komunity ľudí bez základných životných potrieb, nemajú možnosť základnej zdravotnej starostlivosti, trpia podvýživou, hladom, nedostatkom pitnej vody atď. Život mnohých z nich pozostáva len z boja o prežitie. Dôsledkom je nespokojnosť a vznik sociálnych konfliktov. To vyvoláva tlak obyvateľov chudobných regiónov na hranice samotnej EÚ.

Vo vzťahu k Slovenskej republike počet nelegálnych migrantov enormne vzrástol v roku 2001, keď predstavoval spolu 15 548 osôb. Z hľadiska tlaku na našu štátnu hranicu sme v dôsledku prírodnému charakteru hranice vystavení mohutnému východnému imigračnému prúdu. Najväčší tlak je na hranici SR s Ukrajinou a Maďarskom a smerom zo Slovenskej republiky je to hranica s Rakúskom a Českom. Dôsledkom prijatia rozhodných opatrení bolo zastavenie hrozivého vývoja v rokoch 2001 až 2003 a následný pokles počtov nelegálnych migrantov v ďalších rokoch.

Tento vývoj sa odrazil predovšetkým na slovensko-ukrajinskej hranici, cez ktorú prechádza do SR približne 90 % nelegálnych migrantov. Preto opatrenia na posilnenie ochrany štátnej hranice sa sústreďujú práve na tento cca 100 km úsek vonkajších schengenských hraníc. Z druhej strany počty nelegálnych migrantov zo SR tvoria cca 90 % prechodov na slovensko-rakúskej hranici.

### 4. Prehodnocovanie imigračnej politiky EÚ v dôsledku nekontrolovaného prílivu imigrantov

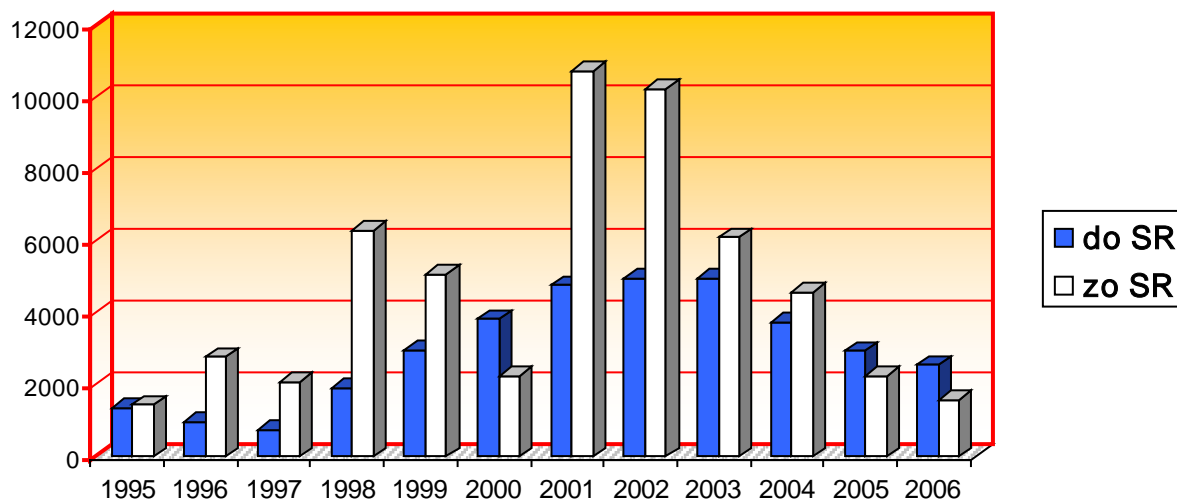
Pri nelegálnej migrácii, z vnútroštátneho, ako i celoeurópskeho hľadiska sa nekontrolovateľné migračné pohyby osôb tretích štátov sa považujú za ohrozenie stability EÚ. Súčasnú hodnotenie zo strany orgánov EK viedlo k nasledujúcim zovšeobecneniam.

<sup>31</sup> Pozri Hospodárska bilancia EÚ za rok 2005, Správa Svetovej banky za rok 2005, Správa o činnosti Medzinárodnej organizácie práce za rok 2004.

<sup>32</sup> Tzv. Zelená kniha o prístupe EÚ k riadeniu ekonomickej migrácie, prijatá Komisiou EÚ 11. februára 2005

- Nedostatočná integrácia imigrantov, pri ich vysokom počte pôvodná populácia nie je schopná ich adsorbovať.
- Ich dôsledkom je vytváranie izolovaných inokultúrnych spoločenstiev.
- Vznik napätia medzi pôvodným obyvateľstvom a novým etnikom, vznik prejavov rasizmu, spočiatku len voči menšine, neskôr obojstranne.
- Sociálna záťaž.
- Hospodársky úpadok regiónov v dôsledku ich devastácie.

Graf. 1 Vývoj počtov nelegálnych migrantov cez slovenské hranice



Veľké migračné vlny prinášajú so sebou radikalizáciu politickej scény, protimigračných občianskych nálad, sociálno-ekonomické problémy a ďalšie rizikové faktory, predovšetkým je to medzinárodná organizovaná kriminalita. Hlavne táto vytvára obrovské finančné zdroje z pašovania a dodávok drog, zbraní, tovaru, pašovanie osôb a tzv. obchodu s bielym mäsom, prania špinavých peňazí, výpalníctva, z vytvárania fiktívnych firiem k zamestnávaniu cudzincov, fiktívnych vzdelávacích, kultúrnych a športových organizácií na fingované štúdium, kultúrne či športové aktivity a iné formy organizovanej kriminality. Z jej prostriedkov často dochádza ku korumpovaniu orgánov verejnej správy, najmä pri udeľovaní občianstva, falošných sobášov, štúdia, spájania rodín, nelegálneho podnikania atď. Novým fenoménom je terorizmus, budovanie jeho medzinárodných základní a budovanie štruktúr i rozmiestňovanie nenápadných tzv. spiacich agentov vo výhodných lokalitách. Aj samotnú nelegálnu migráciu možno zaradiť na základe jej negatívnych dopadov na globálnu bezpečnostnú situáciu medzi najzávažnejšie formy organizovanej trestnej činnosti. Práve túto situáciu môže efektívne sledovať a vyhodnocovať miestna štátna správa a samospráva, ktorá má bezprostredný prehľad o skutočnom postavení imigrantov na svojom území.

Charakterizovať migračnú situáciu na území našej republiky nemožno bez prihliadnutia ku stavu migrácie a nelegálnej migrácie v celom priestore EÚ. Členské štáty EÚ únie zaznamenávajú stály rast nelegálnych migračných prúdov. Národohospodárske štúdie dokazujú, že enormná záťaž sociálneho systému v dôsledku migrácie patrí k závažným dôvodom jeho revízie, čo vedie k nespokojnosti staršej populácie, ktorej sa tak upiera očakávaný sociálny komfort v penzijnom veku. Smeruje to aj k redukcii možností doterajšej podpory mladých rodín a nezamestnaných. Táto situácia vedie k radikalizácii postojov dotknutých skupín obyvateľstva.

Po opakovaných teroristických útokoch v Madride a Londýne a po etnických nepokojoch vo Francúzsku, ktoré začínali prenikať do Beneluxu a Nemecka sa Európa tvrdo precitla z ilúzií tzv.

multikulturalizmu. Prvé vážne zapochybovanie o účinnosti tejto politiky vzniklo v Holandsku po brutálne ostentatívnej vražde režiséra van Gogha, za vyslovenie kritického názoru na postavenie žien v uzavretých moslimských komunitách. Zarážajúce pritom bolo, že jeho vrah už pred dvoma rokmi ako 16 ročný sa pokúšal ísť bojovať proti Rusom do Čečenska, čo médiá vtedy neprezentovali negatívne. Ešte pred 2 rokmi mnohí gaulistickí i socialistickí francúzski politici horovali za multikulturalizmus<sup>33</sup>. Volebný úspech prezidenta Sarkozyho sa pripisuje aj radikálnemu obratu v oblasti migračnej politiky.

Názory o motívoch niektorých vplyvných kruhov na presadzovanie modelu multikulturálnej Európy sa rôznia. Najrozšírenejším argumentom je téza o zlom populačnom vývoji, ktorý by mal byť kompenzovaný práve prisťahovalcami. Faktom je však, že prevažne nekvalifikovaní prisťahovalci v súčasnosti tvoria najväčšiu časť nezamestnaných a ak aj nezneužívajú sociálny systém v štátoch EÚ tak ho prinajmenšom veľmi zaťažujú. Štatistické údaje tohto druhu nie sú verejne dostupné. V rámci imigračnej politiky EÚ voči politicky prenasledovaným osobám v zahraničí, získavajú azyl aj extrémisti stíhaní alebo prenasledovaní vo svojich materských štátoch. Mnohí z nich v novom prostredí zakladajú militantné organizácie, nepriateľské voči hostiteľským krajinám a voči európskym civilizačným hodnotám. Len postupne sa presadzuje téza o nevyhnutnosti integrovať imigrantov do spoločnosti a neprijateľnosti vytvárania ich etnicky či nábožensky uzavretých spoločenstiev. Ešte pred bombovými útokmi v Londýne Európske centrum pre strategické spravodajstvo a bezpečnosť upozornilo na plošnú radikalizáciu európskej moslimskej mládeže.

## 5 Nové ciele a nástroje boja proti nelegálnej migrácii

Základy súčasnej politiky EÚ v oblasti migrácie sa opierajú o Haagsky program<sup>34</sup> zameraný na posilnenie slobody, bezpečnosti a práva v EÚ. Táto politika vychádza predovšetkým z tzv. III. piliera, ktorí niektorí považujú za dominantne zameraný na policajnú a súdnu spoluprácu v trestných záležitostiach. Ide o záležitosti zahrnuté v hlave VI. Zmluvy o EÚ<sup>35</sup>, z ktorých Amsterdamská zmluva preradila roku 1999 niektoré tézy - ako voľný pohyb osôb z III. do I. piliera. V jeho rámci môžu byť aj ďalšie záležitosti z III. piliera včlenené do základného rámca ES a tak byť riešené viac na politickej ako expertnej úrovni. Význam III. piliera vzrástol najmä s prenesením do neho schengenského systému<sup>36</sup>.

Pretože sa ukázalo, že nie je reálne možné dosiahnuť urýchlene potrebnú jednotnosť v rámci EÚ v oblasti hmotného trestného práva, vznikol koncept nazvaný ako Priestor slobody, bezpečnosti a práva<sup>37</sup>. Cieľ tohto akčného programu je poskytnúť všetkým občanom členských štátov EÚ rovnaký prístup k bezpečnosti a spravodlivosti. Zasadnutie Rady EÚ v Tampere<sup>38</sup> schválili 5 ročný program na roky 2000 až 2005, pod vplyvom rozvíjajúcej sa celosvetovej kampane proti terorizmu. Následne schválený Haagsky program bol schválený na zasadnutí Rady 4. a 5. novembra 2004 a podobne ako predošlý z Tampere zahrnul obdobie nasledovných 5 rokov. O.i. obsahuje aj politický program v oblasti regulácie migračných prúdov a kontrolu bezpečnosti vonkajších hraníc EÚ a v tejto súvislosti bojovať proti medzinárodnému organizovanému zločinu a terorizmu, využívať na to potenciál Europolu a Eurojustu a odstraňovať právne a súdne prekážky s cezhraničnými dôsledkami. Ako osobitne dôležitá kapitola Haagskeho programu bola pre oblasť migrácie prijatá „Azylová, migračná a hraničná politika“, ktorá v nadväznosti na kapitoly: Posilnenie bezpečnosti, Policajná spolupráca, Terorizmus, Krízový manažment s cezhraničnými dôsledkami, Operatívna spolupráca, Organizovaný

<sup>33</sup> Napr. bývalý francúzsky premiér Laurent Fabius sa vyjadril, že až vtedy Francúzsko sa stane naozaj multikultúrnou krajinou keď busta Mariany stelesňujúca republiku na radniciach bude mať moslimskú šatku.

<sup>34</sup> schválený Európskou radou 4. a 5. novembra 2004

<sup>35</sup> Zmluva o EÚ z novembra 1993

<sup>36</sup> Bezprostredným podnetom boli teroristické útoky na USA.

<sup>37</sup> Area of Freedom, Security and Justice.

<sup>38</sup> Zasadnutie Rady EÚ v Tampere v dňoch 15. až 16. septembra 1999.



zločin – dodala problematike nelegálnej migrácie do značnej miery predsa len novú dimenziu a pozíciu. Následne prijatý Akčný plán<sup>39</sup> konkretizoval pomerne všeobecné ciele a priority Haagskeho programu tým, že ich zameril do konkrétnych opatrení s časovým harmonogramom. Vytýčil v jeho rámci 10 prioritných oblastí, ktorých plnenie bude hodnotené v roku 2010. V rámci všeobecných priorit je zahrnutá i prioritá: Posilňovanie slobody, ktorá zahŕňa azylovú, migračnú a hraničnú politiku, vytvorenie európskeho azylového systému, legálnej migrácie, integrácie občanov tretích štátov, boj proti nelegálnej migrácii, správu hraníc, problematiku biometrických prvkov, budovanie informačných systémov a jednotnej vízovej politiky.

V rámci spomínaných 10 priorit na 5 ročné obdobie (do roku 2005) osobitný význam pre problematiku migrácie má. „Zvládnutie migračných prúdov“. Zavádza tzv. „vyvážený“ prístup k problematike migrácie, vytvárania spoločnej migračnej politiky, boja s nelegálnou migráciou a v jej rámci s obchodom s ľuďmi, najmä so ženami a deťmi.

Štvrtá prioritá sa týka vnútorných a vonkajších hraníc a vízovej politiky so zameraním na vývoj integrovanej ochrany hraníc a jednotnej vízovej politiky, ktorá podmieňuje zabezpečenie slobodného pohybu osôb.

Piata sa týka ustanovenia spoločnej oblasti, zefektívnenia a zjednotenia azylových postupov. Šiesta sa týka prijatia a podpory opatrení na integráciu imigrantov a zaistenia ich pozitívneho dopadu na spoločnosť a ekonomiku.

Pre členské štáty z týchto materiálov o.i. vyplýva predovšetkým: rozvoj Schengenského informačného systému II., harmonizovať azylový systém s predpismi EÚ, vybudovať vízový integrovaný systém (VIS) a zaviesť biometrické prvky do cestovných dokladov. Z hľadiska ďalšieho vývoja už Haagsky program zdôraznil význam diskusie o ekonomickom prisťahovalectve na úrovni EÚ, ktorá je základom „Plánu politiky v oblasti legálnej migrácie vrátane postupov prijímania, ktoré umožňujú rýchlo reagovať na meniace sa požiadavky trhu práce pokiaľ ide o migrujúcu pracovnú silu“. Aj tzv. *Zelená kniha o prístupe EÚ k riadeniu ekonomickej migrácie*<sup>40</sup>, začala diskusiu orgánov EÚ o najvhodnejších pravidlách EÚ pre prijímanie ekonomickej prisťahovalcov a o reálnom prínose prijatia takýchto spoločných opatrení. Európsky parlament, Európsky sociálny a hospodársky výbor a Výbor regiónov v rámci tejto diskusie prijali vlastné avšak veľmi blízke stanoviská<sup>41</sup>. V súčasnosti, táto politika formuje stratégiu pre zostávajúce obdobie Haagskeho programu na roky 2006-2009 a konkretizuje činnosti a legislatívne iniciatívy, ktoré má Komisia v úmysle uskutočniť pre ďalší koherentný rozvoj politiky v oblasti legálnej migrácie EÚ<sup>42</sup>. Plán takisto reaguje na lisabonský program Komisie prijatý v júli 2005. Vzhľadom na súčasnú a prognózovanú hospodársku a sociálnu situáciu EÚ, medzinárodný kontext a očakávaný ďalší rast prisťahovalectva v budúcnosti je mimoriadne dôležité dôsledne regulovať široké spektrum otázok týkajúcich sa migrácie, aby sa zabezpečilo účinné riadenie migračných tokov do EÚ a takisto v jej rámci, ako bolo potvrdené v oznámení z októbra 2005 o *Európskych hodnotách v globalizovanom svete*<sup>43</sup>.

## 6 Schengenské mechanizmy a inštitúcie

Fyzická ochrana slovenského úseku vonkajšej schengenskej hranice je povinnosťou príslušných orgánov nielen voči vlastnému štátu ale aj voči EÚ, predovšetkým zmluvným štátom schengenského priestoru. Cieľom ochrany je eliminovať nedovolené prisťahovalectvo, obchod s ľuďmi, akékoľvek

<sup>39</sup> Akčný plán, prijatý Komisiou EÚ 10. mája 2005.

<sup>40</sup> Prijatá Komisiou EÚ dňa 11. januára 2005.

<sup>41</sup> EP: A6-0286/2005; SOC/199 (CESE 694/05 ); ECOS-045

<sup>42</sup> Od roku 1999 boli na základe článku 63 ods. 3 a 4 prijaté štyri smernice ES obsahujúce ustanovenia o prístupe k práci (osoby s dlhodobým pobytom, opätovné zlúčenie rodiny, študenti, výskumní pracovníci) a niekoľko oznámení.

<sup>43</sup> KOM(2005) 525.

ohrozenie vnútornej bezpečnosti, verejného poriadku, verejného zdravia a dobré vzťahy k zmluvným štátom. Nepostačuje len dôsledná ochrana proti prevádzačstvu. Zväzkom SR pri vstupe do schengenského priestoru je budovanie a zdokonaľovanie tzv. systému integrovanej ochrany hraníc, ktorý sa uplatňuje v 4 vrstvách:

1. Aktivity v tretích krajinách, so zameraním na krajiny pôvodu i tranzitu nelegálnych migrantov, sumarizovanie informácií o možných migračných prúdoch, voči tomu adekvátna činnosť konzulárnych úradov v zahraničí, ktoré vydávajú víza.
2. Medzinárodná hraničná spolupráca pri ochrane vonkajších hraníc, účasť na spoločných operáciách na ohrozených alebo rizikových úsekoch vonkajších hraníc riadených agentúrou EÚ FRONTEX.
3. Priame bezpečnostné opatrenia na vonkajších hraniciach, účinná ochrana pozemnej hranice mimo hraničných priechodov, odhaľovanie prevádzačstva, falšovaných dokladov.
4. Ďalšie preventívne aktivity vo vnútrozemí zmluvných štátov a medzi týmito štátmi napr. odhaľovanie nelegálneho zamestnávania migrantov, medzinárodné prevádzačské siete, cezhraničný organizovaný zločin atď.

Ak si to vyžaduje ochrana verejného poriadku alebo bezpečnosti štátu môžu jednotlivé zmluvné štáty vo výnimočných prípadoch prijať výnimočné rozhodnutia dočasného charakteru. Ide najmä o opatrenia v boji s medzinárodným terorizmom, organizovaným zločinom, mimoriadnymi nelegálnymi migračnými prúdmi ale aj pri iných mimoriadnych situáciách, ktorými sa dočasne suspendujú niektoré ustanovenia schengenského acquis. Z hľadiska dopadov na vlastných občanov je zvlášť citlivé zavedenie opatrení na vnútorných hraniciach, spôsobom zodpovedajúcim danej výnimočnej situácii. Občan pri prechode cez takto dočasne chránenú vnútornú hranicu má povinnosť na výzvu orgánov hraničnej kontroly predložiť svoj cestovný doklad a strpieť jeho kontrolu. Takéto opatrenia sa zavádzajú zvyčajne pri rizikách útokov medzinárodného terorizmu, vzniku etnických nepokojov, ktoré hrozia prerásť do susedných zmluvných štátov, ale aj pri riziku vyvolaním nepokojov pri medzinárodných športových podujatiach veľkého rozsahu, ako to bolo pri futbalových majstrovstvách sveta v Nemecku a pod. V týchto prípadoch ide spravidla o zadržanie nebezpečných jednotlivcov ešte pred ich vstupom do krajiny z iných zmluvných štátov.

Okrem uvedenej agentúry EÚ pre manažment operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach (**FRONTEX**) a v jej rámci pôsobiaceho systému zásahových policajných jednotiek EÚ, zriadených ad hoc podľa potrieb riešenia krízovej situácie na vonkajších hraniciach EÚ (**RABIT - Rapid Border Intervention Team**) ďalšou dôležitou inštitúciou je Schengenský informačný systém SIS). **SIS** umožňuje bezpečnostným orgánom v jednotlivých zmluvných štátoch monitorovať údaje o osobách a predmetoch, ktoré boli zaradené do databázy v ktoromkoľvek členskom štáte a následne adekvátne reagovať. To umožňuje napr. znemožniť vstup do schengenského priestoru osobe, ktorej bol udelený zákaz vstupu v ktoromkoľvek inom členskom štáte, alebo naopak zadržať hľadanú osobu v inom členskom štáte, ktorá by sa pokúšala opustiť schengenský priestor cez ktorékoľvek vonkajšie hranice. SIS sa využíva aj v ďalších oblastiach pri odhaľovaní trestnej činnosti aj vo vnútrozemí členských štátov. SIS umožňuje každému členskému štátu využívať centrálnu databázu pozostávajúcu z policajných a justičných informácií. Databáza obsahuje výlučne tie kategórie údajov poskytované zmluvnými stranami, ktoré sú potrebné na vykonanie kontrol políciou a colníkmi, na vydávanie povolení k pobytu a na preverovanie žiadostí o udelenie víz. Teda nejde len o nástroj na kontrolu pohybu cudzincov, ako sa niekedy SIS nesprávne interpretuje. Podmienkou začlenenia našej republiky do schengenského priestoru je aj aktívne zapojenie sa do SIS. To predstavuje kontaktné pracovisko **SIRENE (Supplementary Information Request at the National Entries)**, ktoré zabezpečuje správnosť vloženia a výmeny informácií pri pátraní po osobách a veciach. **SIRENE** je orgán pre spoluprácu a výmenu informácií medzi orgánmi činnými v trestnom konaní s cudzím prvkom. Ide o „manažerský tím“ pre SIS, ktorý spolupracuje s centrálou SIS vo Francúzsku.

## Záver

Bezpečnosť EÚ je v značnej miere spojená s elimináciou ilegálnych migračných prúdov. Voľný pohyb osôb sa najmä v posledných desiatich rokoch stal fenoménom, ktorý významne ovplyvňuje samotný vývoj EÚ. Vývojový proces, v ktorom EÚ postupne nachádza účinné postupy riešenia bezpečnostných problémov. Posledné obdobie poznamenané prípravou našej republiky na vstup do tzv. schengenského priestoru, s cieľom skvalitniť plnenie rozsiahleho spektra úloh zameraných na ochranu štátnej hranice a to v nadväznosti na spoluzodpovednosť našej republiky za realizáciu politiky EÚ v tejto oblasti. Výsledky sa už stretli s pozitívnym ohlasom príslušných orgánov Rady EÚ a Európskej Komisie.

## Literatúra

1. Ročenky Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, r. 2001 až 2006
2. Výročná správa Migračného úradu MV SR za r. 2004 až 2006
3. Materiály európskej migračnej siete: EMN Research Study Projects Small Scale Studies Contributions to the Public Annual Reports on Statistics in the field of Migration, Asylum and Return
4. 2006 Yearbook on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe, International Centre for Migration Policy Development, Vienna, 2007
5. Coordination of the Community immigration policy, [www.europa.eu.int/scadepus/led](http://www.europa.eu.int/scadepus/led)
6. Eurostat, Euro-indicators, news release, 141/2005 of 4 November 2005, *Unemployment data of September 2005* ([http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP\\_PRD\\_CAT\\_PREREL/PGE\\_CAT\\_PREREL\\_YEAR\\_2005/PGE\\_CAT\\_PREREL\\_YEAR\\_2005\\_MONTH\\_11/3-04112005-EN-BP.PDF](http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005_MONTH_11/3-04112005-EN-BP.PDF)).
7. Eurostat, Statistics in Focus, Population and Social Conditions, 15/2005, *Population in Europe 2004 – First results* ([http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY\\_OFFPUB/KS-NK-05-015/EN/KS-NK-05-015-EN.PDF](http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-015/EN/KS-NK-05-015-EN.PDF)).
8. Eurostat, news release, STAT/05/48 of 8 April 2005, *Population projections 2004-2050* ([http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP\\_PRD\\_CAT\\_PREREL/PGE\\_CAT\\_PREREL\\_YEAR\\_2005/PGE\\_CAT\\_PREREL\\_YEAR\\_2005\\_MONTH\\_04/3-08042005-EN-AP.PDF](http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2005_MONTH_04/3-08042005-EN-AP.PDF)).
9. Council Conclusions on *A Common Agenda for Integration*, Council Document 14390/05 of 1-2 December 2005;
10. *Common Basic Principles on integration*, Council Document 14615/04 of 19 November 2004;
11. Report of the Global Commission on International Migration, *Migration in an interconnected world: New directions for action*, November 2005 ([www.gcim.org](http://www.gcim.org));
12. ILO action plan on migrant workers adopted by the 2004 International Labour Conference ([http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/ilcmig\\_res-eng.pdf](http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/ilcmig_res-eng.pdf));

# Migrace ve venkovské společnosti v 18. a 19. století

**Alice Velková**

## Abstract

The article deals with social aspects of migrations occurring in the rural society in the 18<sup>th</sup> and the 19<sup>th</sup> century. The author shows that in the 18<sup>th</sup> century the rate of migration was lower compared to both previous and subsequent periods. Further, she points out the differences which can be observed within individual social groups. The least prone to migration were farmers, who were starting to build family estates; the non-settled population, however, also migrated less frequently, as if giving up the chances of social rise. In the 19<sup>th</sup> century, another turn, brought about by social changes, makes migration a significant element in the life of rural society.

**Key words:** *rural society, migration, social mobility, endogamy*

## 1. Úvod

Výzkum migrací patří v dnešním světě k aktuálním otázkám. Je to problém, který je zkoumán z mnoha úhlů, nemá samozřejmě pouze historickou rovinu, nýbrž je fenoménem čím dál více aktuálním. Tato skutečnost se odráží i v zájmu historiků o toto téma, který v posledních letech narůstá. Zároveň je čím dál více zřejmé, že výzkum takovéto globální problematiky nelze pojímat izolovaně, že je naopak žádoucí konfrontovat výsledky bádání, k nimž v různých zemích dospěly různé vědecké disciplíny a obory. Proto je potěšitelné, že vznikají fóra, na nichž je možné vyměňovat si badatelské problémy a zkušenosti.

Z hlediska venkovské společnosti je důležité, že výzkumy migrací vrhají nové světlo na chování lidí ve venkovském prostředí. Do nedávné doby byl všeobecně přijímán názor, že tato společnost se v předindustriální době vyznačovala rysy nehybnosti, že byla statická a její mobilita byla jen velmi omezená. Tento pohled vycházel ze studia právních a hospodářsko-sociálních podmínek venkovského obyvatelstva. Nicméně právě konkrétní mikrohistorické výzkumy ukazují, že venkovská společnost rozhodně nehybná nebyla, že zde probíhala migrace z nejrůznějších důvodů a na nejrůznějších úrovních. Eduard Maur rozlišuje čtyři základní druhy pohybu poddaných obyvatel – tato kategorizace je více méně založena na časové dimenzi migrace. Za první typ pohybu E. Maur označuje krátkodobý pobyt mimo panství, k němuž většinou docházelo z profesních (cesty řemeslníků na trh, formanská živnost), ale též osobních důvodů (návštěvy, pouti, oslavy). Druhou kategorií byly sezónní migrace, které bývaly spojeny s polními pracemi. Do třetí skupiny bychom mohly zařadit dlouhodobou, i několikaletou, nepřítomnost na panství (vandř, čelední služba). Čtvrtý druh migrací se týká trvalého odchodu z panství (při sňatku). Možné je samozřejmě i jiné rozdělení, vycházející z důvodů migrací – takto se jako zvláštní typ pohybu zkoumají např. sňatkové migrace. Ve svém příspěvku bych chtěla obrátit pozornost k jinému pohledu, totiž k sociálnímu aspektu migrací.

## 2. Sociální aspekt pohybu venkovských obyvatel

O tom, že migrace měly a mají těsnou souvislost rovněž s životním cyklem lidí, není třeba pochybovat. Určité typy odchodů se týkají vzdělávací fáze, další druh migrací bývá spojová s vyhledáváním partnera, což jsou záležitosti, které lidé podstupovali v určité obvyklé věkové kategorii. Tato obvyklost i skutečnost, zda určité fáze (čelední služba) byly vůbec do životního cyklu zařazeny, byly silně závislé na sociálním původu jednotlivých lidí. Lze tedy říci, že příslušnost k určité sociální vrstvě ovlivňovala i náchylnost k určitému typu migrací – lidé z jedné sociální kategorie

využívali určitý druh migrace častěji než lidé pocházející z jiné sociální skupiny. Výzkum, který by tento sociální rozměr zohledňoval, není samozřejmě vůbec jednoduchý, neboť si klade značné nároky na pramennou excerpci a na práci s různými typy pramenů.

V 18. století se poměry na vesnici ve srovnání s předchozím obdobím velmi výrazně mění, což samozřejmě ovlivnilo míru a důvody migrací. Tyto změny jsou vyvolány obecnými podmínkami, které se zde konstituovaly po ukončení třicetileté války. Obecně lze konstatovat, že venkovské obyvatelstvo bylo mnohem více pohyblivé ve starším období než ve 2. polovině 17. století. Důvody musíme hledat na jedné straně v restriktivních omezeních vrchností, na druhé straně ovšem nemůžeme opomíjet ani hospodářské a sociální aspekty. Růst počtu obyvatel, k němuž od druhé poloviny 17. století dochází, měl za následek, že došlo k poměrně rychlému obsazení usedlostí, které byly po třicetileté válce uvolněné. Zároveň jsou v této době většině panství poddanými zakupovány usedlosti. Celkově lze říci, že se na začátku 18. století vytvářejí příhodné podmínky, které vedly u poddaného obyvatelstva k stabilizaci majetkové držby a k usazení rodin. Jestliže pro 16. a 17. století bylo typické nejen střídání hospodářů v rámci jednoho gruntu, ale i to, že hospodáři po opuštění statku odešli do úplně jiné vesnice, toto se od 18. století děje již jen v omezené míře. Hospodáři mají větší tendenci na usedlosti, jejíž držbu si zakoupili a získali k ní tak dědická práva, zůstat a zároveň ji zachovat a předat budoucím pokolením.

Zajímavý je v tomto směru vývoj v neusedlých složkách společnosti. Pro neusedlé obyvatelstvo, jako byli řemeslníci, nádeníci a hlavně podruzi, byla migrace – ať už vrchností povolená nebo ilegální – poměrně typickým způsobem života. I zde však můžeme v průběhu 18. století pozorovat změny. Od konce 17. století se ve většině venkovských lokalit začíná ve větší míře rozvíjet domkářská výstavba. Tyto domky sloužily jako útočiště pro syny sedláků a chalupníků, kteří se nestali dědici otcovské usedlosti, zároveň však fungovaly i jako prostředek sociálního vzestupu pro neusedlé vrstvy obyvatelstva. V 18. století bylo pro někoho, kdo pocházel z rodiny podruha či řemeslníka prakticky nemyslitelné, aby se mohl stát držitelem selské, nebo třeba jen chalupnické usedlosti. Volných usedlostí bylo poměrně málo, navíc byly pro lidi z těchto sociálních skupin finančně nedostupné. Rovněž již pro tyto lidi nebylo možné získat selský statek sňatkem, neboť dědicové gruntů uzavírali sociálně homogenní manželství.

Zisk domkářské usedlosti člověkem pocházejícím z původně neusedlé rodiny byl pak v 18. století výrazným stabilizačním faktorem. Tito lidé mění od tohoto okamžiku způsob svého života, přestávají migrovat, naopak si pracovní příležitosti hledají v blízkém okruhu svého bydliště, které již zpravidla do konce svého života trvale neopouštějí. Zajímavé je, že v průběhu 2. poloviny 18. století klesá míra migrací i u lidí, jimž se proniknout mezi domkáře nepodařilo. Zdá se, jakoby i tito lidé rezignovali na možnost nějak výrazně vylepšit své sociální postavení a raději setrvávají v místě svého narození, kde se mohou opřít o určitou sociální a příbuzenskou síť. Lze tedy říci, že v 18. století se omezuje onen typ migrace, který předpokládal trvalý odchod z místa původního působení. Nicméně nadále se můžeme setkávat s migracemi, které vyplývaly ze životního cyklu lidí, jenž byl ovšem rovněž odlišný v různých sociálních vrstvách.

Nejtypičtější je v tomto směru čelední služba. Názory na její funkci se liší – nejčastěji bývá charakterizována buď jako určitá vzdělávací fáze životního cyklu, ve druhém pojetí bývá chápána více jako sociální zařazení lidí. Čelední službu je skutečně možné chápat jako životní fázi, která měla mladým lidem pomoci získat jisté dovednosti a zkušenosti. Nicméně zároveň lze říci, že existovaly sociální skupiny (děti sedláků a z části i chalupníků), které touto životní fází obvykle neprocházely. S čelední službou se velmi často pojila i migrace – v tomto směru můžeme ovšem nalézt i rozdíly mezi pohlavími. Ženy měly větší tendenci vstupovat do služby v místě svého bydliště, muži odcházeli častěji jinam. Do určité míry tento rozdíl vyplýval i z odlišného způsobu vzdělávání mužů a žen. Muži se totiž velmi často vydávali na dráhu řemeslníka – v 2. polovině 18. století a i v 1. polovině 19. století

se řemeslo stávalo čím dál oblíbenějším způsobem kariéry u lidí, kteří neměli jinou šanci na sociální vzestup. Pro řemeslo byl pak typický několikaletý vandr, který muže odváděl i velmi daleko od jejich domovů. V některých případech pak tento vandr přešel v trvalé opuštění místa původu, zvláště pokud si muž při svém vandrování našel partnerku, k níž se přistěhoval. Naopak pro děti pocházející z rodin sedláků a i chalupníků bylo typické, že svůj rodný dům až do svatby dlouhodoběji neopustily – to platilo především pro ženy. Migrace se v těchto společenských složkách většinou redukovala na krátkodobé návštěvy příbuzných, účast na poutích ap.

V průběhu 19. století se ovšem tento stav, který se vyznačoval zmenšenou mírou migrací, začíná opět proměňovat. I když zde nechci přezírat význam josefinských reforem, které v tomto směru přinesly určité legislativní uvolnění, přeci jen se domnívám, že hlavní příčiny je nutné spatřovat v sociálním a hospodářském vývoji společnosti českých zemí. Tyto změny ovšem nenastaly ze dne na den, naopak je nutné je vnímat jako dlouhodobý kontinuální proces.

Lze říci, že migrace se pro určité sociální skupiny začínají stávat opět lákavou alternativou. Nyní jde však o jiný typ migrací, než jaký byl typický pro 18. století. Dosud se totiž lidé pohybovali nejčastěji v rámci svého panství, především však tato migrace příliš neovlivňovala způsob jejich obživy, ten zůstával více méně totožný. V 19. století však lidé začínají opouštět své rodné vesnice, aby se vymanili z dosavadní způsobu života a zkusili nalézt nový typ pracovního uplatnění, jenž by jim mohl přinést určité výhody. Jak ukazují J. Macháčová a J. Matějček není možné mezi tyto přednosti počítat pouze sociální vzestup, ten totiž nebyl vždy automatický, naopak lze říci, že velmi často si lidé odchodem v krátkodobé perspektivě sociálně příliš nepomohli. Nicméně migrace jim mohla přinést i něco jiného – pocit prestiže, určité svobody a hlavně naděje do budoucna, která se otevírala když ne pro ně, tak pro jejich děti. Skutečně se ukazuje, že v další generaci rodin, které dokázaly radikálně změnit způsob svého života, je již možné pozorovat určitý sociální vzestup. Přispíval k tomu i další faktor, totiž vzdělání, jemuž se v 1. polovině 19. století ještě nedostávalo ze strany venkovského obyvatelstva náležitého ocenění, které ovšem do budoucna sehrávalo klíčovou roli.

Změny, k nimž v 19. století dochází, ovšem nepostihly pouze sociálně nejslabší vrstvy venkovské společnosti. Lze říci, že na celém venkově je možné pozorovat mnohem dynamičtější pohyby než dříve. Jestliže pro 18. století bylo typické, že hospodáři předávali svoje grunty z generace na generaci, v 19. století se tento rodový majetek stává pro určité jedince již brzdou. Nerozpakují se proto svůj otcovský statek prodat a odejít na jiné místo, které by jim a jejich rodinám mohlo přinést větší ekonomický prospěch.

### 3. Závěr

Venkovská společnost prošla v 18. a 19. století dynamickým vývojem, jenž se odráží i v přístupu jednotlivých sociálních vrstev k migracím. I když bývá na 18. století často nahlíženo jako na statické období, v němž bylo lidem ze strany vrchností bráněno ve volném pohybu, není tento pohled úplně správný. Zmenšená míra migrací, k níž v 18. století ve srovnání s předchozím, ale i následujícím obdobím, dochází, nepramenila totiž výhradně z restriktivních opatření vrchnosti a státu, ale vyplývala především ze sociálního vývoje, jímž venkovská společnost v tomto období procházela. Změněné společenské podmínky pak v 19. století opět rozpohybují značné skupiny lidí, kteří si uvědomují, že jim nyní trvalá migrace může přinést podstatnou změnu jejich budoucnosti.

### 4. Literatura

BADE K. J. 2004 (edd. BOMMES M. – OLTEMR J.). Sozialhistorische Migrationsforschung. In: Studien zur Historischen Migrationsforschung 13. Göttingen: V&R unipress, 2004, 548 s. ISBN 3-89971-172-6.

CERMAN M. – MAUR E., Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650–1750, In: Český časopis historický 98, 2000, s. 737–773.

- DRIBE M. 2003. Migration of rural families in 19th century southern Sweden. A longitudinal analysis of local migration patterns. In: *The History of the Family* 8, 2003, s. 247-266.
- GRULICH J. 2005. Besitztransfer und regionale Mobilität der untertänigen Bevölkerung (Südböhmen 16.-18. Jahrhundert). In: CERMAN M. – LUFT R. (edd.), *Untertanen, Herrschaft und Staat in Böhmen und im „Alten Reich“*. Sozialgeschichtliche Studien zur Frühen Neuzeit. München: Oldenbourg, 2005, 370 s. ISBN 3-486-57586-4, s. 127-151.
- GRULICH J. 2006. Sňatkové migrace na jihu Čech (1750-1824). In: MAUR E. – GRULICH J. (edd.) 2006, s. 19-72.
- GRULICH J. – ZEITLHOFER H. 1998. Migrace jihočeského obyvatelstva v období před třicetiletou válkou a po jejím ukončení. In: *Historická demografie* č. 22, 1998, s. 79-105.
- HOLUBOVÁ M. 2004. Geografická a sociální mobilita snoubenců farnosti Dobrovice od konce 18. století do druhé poloviny 19. století. In: *Historická demografie* č. 28, 2004, s. 111-155.
- LUCASSEN J. – LUCASSEN L. (edd.) 1997. *Migration, Migration History, History, Old Paradigms and New Perspectives*. Bern – New York: Petr Lang, 1997. 454 s. ISBN 3-906756-86-6.
- MACHAČOVÁ J. – MATĚJČEK J. 2002. *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. Opava: Slezské zemské muzeum, 2002. 500 s. ISBN 80-86224-23-6
- MAUR E. 1983. K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví. In: *Historická demografie* č. 8, 1983, s. 7-43.
- MAUR E. 2006. Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku. In: MAUR E. – GRULICH J. (edd.) 2006, s. 7-18.
- MAUR E. – GRULICH J. (edd.) 2006. *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*. *Historická demografie* č. 30, 2006 – supplement. Praha: Sociologický ústav, 2006. 270 s. ISBN 80-7330-088-5.
- MÜLLER J. 2002. Raně novověká městská migrace – české země, královské Uhry, polsko-litevský stát. Pokus o základní komparaci. In: *Český časopis historický* 100, 2002, s. 522-554.
- ORIS M. 2003. The history of migration as a chapter in the history of the European rural family: An overview. In: *The History of the Family* 8, 2003, s. 187-216.
- PÉLISSIER J.-P. – RÉBAUDO D. – LEEUWEN M. H. D. VAN – MAAS I., *Migration and Endogamy According to Social Class: France, 1803-1986*. In: LEEUWEN M. H. D. VAN – MAAS I. – MILES A. (edd.), *Marriage Choices and Class Boundaries: Social Endogamy in History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 219-246. ISBN 978-0521685467.
- PETRAŇ J. 1964. *Poddaný lid v Čechách na prahu třicetileté války*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. 386 s.
- SELIGOVÁ M. 2004. Geografická mobilita poddaného obyvatelstva v první polovině 18. století ve světle poddanských seznamů. In: *Historická demografie* č. 28, 2004, s. 55-109.
- VELKOVÁ A. 2006. Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva na Štáhlavsku v letech 1750-1850. In: MAUR E. – GRULICH J. (edd.) 2006, s. 73-98.
- VELKOVÁ A. 2003. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v l. 1791–1800 na panství Štáhlavy. In: *Historická demografie* č. 27, 2003, s. 173-224.

**Adresa autora:**

Alice Velková, Dr.

Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Prosecká 76

190 00 Praha 9

[alice.velkova@volny.cz](mailto:alice.velkova@volny.cz)

## Obsah

Úvod	1
Čaplovič D.: Príhovor k účastníkom konferencie	2
Volný J.: Príhovor k účastníkom konferencie	4
Divok F.: Národný park Slovenský raj	7
Horkay J.: Charakteristika Košického kraja	10
Kozoň J., Šoltisová Z.: Migračné trendy v Prešovskom kraji v rokoch 1997 až 2006	15
Chajdiak J., Luha J.: Z histórie Slovenských demografických konferencií	22
Bleha B., Popjaková D.: Súčasnosť a budúcnosť migrácie na lokálnej úrovni – príklad Petržalky	25
Bodlalová I., Velčická K.: Pracujúci v zahraničí	31
Borcín B., Drbohlav D., Kučera T., Vaňo V.: Kompenzačná migrácia v Česku a na Slovensku	38
Čieľ R.: Migrácia medzi Českom a Slovenskom v rokoch 1950–2006	44
Cierpal-Wolan M.: Economic aspects of migration of Poland	50
Divinský B.: Náčrt fundamentálnych trendov v zahraničnej migrácii Slovenskej republiky a identifikácia kľúčových výziev	57
Divinský B.: Manažment zahraničnej migrácie v Slovenskej republike – vývoj, nedostatky, odporúčania pre jeho skvalitnenie	64
Divinský B., Popjaková D.: Koľko Slovákov pracuje v zahraničí? (Jeden expertný odhad)	70
Dolinič J.: Zahraničná pracovná migrácia a odmeny zamestnancov	77
Drábek P.: Problematika štátneho občianstva na území Slovenskej republiky	80
Dvořáková K., Chromková Manea B., Kašparová I.: I migranti stárnou	89
Fiala T.: Poznámka o vlivu migrace na porodnost	93
Galvánková A.: Niektoré charakteristiky sťahovania medzi Slovenskou republikou a Českou republikou v rokoch 2001–2006	98
Grulich J.: Migrace na jihu Čech během 16.–18. století	105
Holá B.: Proč dlouhodobě nedaří dospět k harmonizovaným a mezinárodně srovnatelným údajům o zahraniční migraci	109
Horecký M.: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2011	117
Chajdiak J.: Východiská pri špecifikácii otázok o migrácii	119
Jurčová D.: Migrácia – výzvy, problémy, otázky	124
Káčerová E.: Geografický pôvod snoubenců ve farnosti Panny Marie pod řetězem na Malé Straně v 17. a 18. století	129
Kaščáková A.: Modelovanie úrovne migrácie v krajoch Slovenska v roku 2006	134
Katerinková M.: Zahraničná migrácia a nevyhnutnosť harmonizácie migračnej štatistiky na európskej úrovni	139
Kohútová M.: Migrácie v novoveku a Slovensko	150
Koschin F.: Migrace a její úloha	154
Langhamrová J., Káčerová E.: Věkové složení cizinců v České republice	157
Mačuha M.: Migrácia ako spôsob obživy. Podomový obchod obyvateľov Slovenska v polovici 19. storočia s dôrazom na región Turiec	162
Matlas P.: Migrace poddaného obyvatelstva v raném novověku. Nová heuristická východiska a metodické přístupy	168
Nemcová A.: Migrácia a aspekty jej zisťovania indikátormi rovnosti príležitosti dopytu a ponuky na trhu práce	174
Ondoš S., Káčerová M.: Migration aspects of the urbanization in post-socialism: Bratislava case	176



Pastor K.: Migrácia a populačný vývoj v dokumentoch EU	181
Podmanická Z.: Sťahovanie obyvateľov SR v roku 2006	186
Podolák P.: Migrácia vo svete	193
Poláková Z.: Migrácia v krajoch Slovenskej republiky	197
Slavík V., Kurta T.: Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva	201
Sokola M.: Ekonomická migrácia a nezamestnanosť	208
Stehlíková B., Sojková Z.: Vplyv migrácie ako sekundárneho faktora na zvýšenie HDP v EÚ na úrovni NUTS2	212
Stehlíková B., Stašáková S.: Migrácia v štátoch Európskej únie na úrovni NUTS2	216
Steinbauerová J.: Cizinci v ČR ve statistikách	221
Šprocha B.: Štruktúrne charakteristiky prisťahovaných a sťahujúcich sa osôb v rámci Slovenska v období rokov 1996–2006	228
Šprocha B.: Akú politiku pre Slovensko?	235
Thurzo A.: Riešenie problémov nelegálnej migrácie v rámci schengenského priestoru	239
Velková A.: Migrace ve venkovské společnosti v 18. a 19. století	246
Obsah	250